

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**YÛSUF ŞÛKRÛ HARPÛTÎ VE ESERLERİNİN HADİS
AÇISINDAN DEĞERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

YRD. DOÇ. DR. VELİ ATMACA

HAZIRLAYAN

İBRAHİM SAYLAN

ELAZIĞ–2008

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

YÛSUF ŞÛKRÛ HARPÛTÎ VE ESERLERİNİN HADÎS AÇISINDAN DEĞERİ

İbrahim SAYLAN

Fırat Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Hadîs Bilim Dalı

2008, Sayfa: XI+172

Yûsuf Şûkrü, Harput'ta doğup, tahsilinin bir kısmını burada yaptıktan sonra İstanbul'a gitmiş ve ilminin kalan kısmını orada ikmâl etmiştir. İstanbul Vefâ Medresesinde bir süre çalıştıktan sonra Medine'deki Mahmûdiyye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Harpûtî, ömrünün sonuna kadar, burada kalmış ve burada (1292/1875) vefât etmiştir.

Harputî, şerh türü çalışmalarının yanı sıra; telif eserler de kaleme almıştır. Çeşitli ilim dallarına ait 7 eseri vardır. O, eserlerini genelde Arapça ve Osmanlıca olarak yazmıştır.

Harpûtî, eserlerinde değişik konularda hadîsler kullanmıştır. O, eserlerine genelde sahîh hadîsleri almakla beraber, zayıf ve mevzû' rivâyetlere de yer vermiştir.

Çalışmamızda; girişte hadîslerin kültürümüze etkisi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Harpûtî'nin hayatı, ilmi kişiliği ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde Harpûtî'nin telif ve şerh eserlerinde aktardığı hadîslerin tahriri, tercümesi ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç kısmında da genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmamız bibliyografya ile sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Harpûtî, Hadîs, Şerh, Mevzû', Nasîhatnâme, Rumûzü't-Tevhîd, Silsiletü's-Safâ, Hâşiye-i 'İsâm, Nâmûsü'l-İkân

ABSTRACT

Master Thesis

YUSUF SHUKRU HARPUTI AND THE VALUE OF HIS WORDS ACCORDING TO HADITHS

Ibrahim SAYLAN

**The University of Firat
Social Sciences Institute
Basic Islamic Sciences
Main Department of Hadiths
2008, Page: XI+172**

Yusuf Shukru, who was born in Harput, had some part of his education here. Then he went to Istanbul and completed the rest of his education there. He was appointed to the Vefa Medresse in Istanbul. He stayed in Medine till the end of his life and died there (1292/1875)

Harputi wrote some expounded studies, besides he drew up his own composed work. He has got 7 work which belong to various science branches. He usually wrote his works in Arabic and the Ottoman Turkish Language

Harputi used hadiths about various subjects. He usually put true hadiths into his works. However he also added da'if and mewdu' hadiths to the works.

In our study, same information about the hadiths effects to our culture has been given in the entry. In the first chapter his life, his scientific personality and his Works have been taken up. In the second chapter the source, the translation and the evaluation of the hadiths which Harputi transferred into his composed works and his expounded studies have been summed up.

In the conclusion chapter a general evaluation has been done. This study has ended with a bibliography.

Key word: Harputi, Hadiths, Expound, Mewdu', Nasihatnâme, Rumûzü't-Tevhîd, Silsiletü's-Safâ, Hâşiye-i 'Îsâm, Nâmûsü'l-Îkân

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	IX
a) Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	IX
b) Araştırmanın Metodu.....	IX
c) Araştırmanın Kaynakları.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÛSUF ŞÛKRÛ HARPÛTÎ'NİN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

A) HAYATI.....	5
B) İLMÎ KİŞİLİĞİ.....	6
1) HARPÛTÎ'NİN HADİSÇİLİĞİ.....	7
2) HARPÛTÎ'NİN TASAVVUFÎ YÖNÜ.....	12
3) HARPÛTÎ'NİN ŞÂİRLİĞİ	12
4) HARPÛTÎ'NİN ŞERHÇİLİĞİ.....	14
5) YÛSUF ŞÛKRÛ HARPÛTÎ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	15
C) ESERLERİ.....	17
1) HARPÛTÎ'NİN TELİF ESERLERİ	17
a) Rumûzü't-Tevhîd.....	17
b) Silsiletü's-Safâ li Muhammed Mustafâ.....	18
c) Nasîhatnâme.....	20
2) HARPÛTÎ'NİN ŞERH TÜRÜ ESERLERİ	22
a) Usûl-i Hadîs Şerhi	22
b) Nâmûsü'l-İkân 'alâ Şerhi'l-Burhân	23
c) Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye	25
d) Hizmet-i Menba'î's-Se'âde	27

İKİNCİ BÖLÜM

YÛSUF ŞÛKRÛ HARPÛTÎ'NİN TELİF ve ŞERH ESERLERİNİN HADÎS BAKIMINDAN DEĞERİ

A) HARPÛTÎ'NİN TELİF ESERLERİ	30
1) RUMÛZÜ'T-TEVHÎD.....	30
a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler.....	31
b) Müellifin Hadîslere Telmihen Aktardığı Rivâyetler.....	46
c) Müellifin Naklettiği Hadîslerden Kaynağı Tespit Edilemeyen Rivâyetler.....	50
d) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi.....	51
d. 1.) İlk Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı	51
d. 2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler.....	52
2) SİLSİLETÜ'S-SAFÂ Lİ MUHAMMED MUSTAFÂ.....	53
a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler.....	53
b) Müellifin Hadîslere Telmihen Aktardığı Rivâyetler.....	69
c) Müellifin Naklettiği Hadîslerden Kaynağı Tespit Edilemeyen Rivâyetler.....	72
d) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi.....	73
d. 1.) İlk Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı	74
d. 2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler.....	74
3) NASÎHATNÂME.....	75
a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler.....	75
b) Müellifin Hadîslere Telmihen Aktardığı Rivâyetler.....	88
c) Müellifin Naklettiği Hadîslerden Kaynağı Tespit Edilemeyen Rivâyetler.....	89
d) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi.....	90
d. 1.) İlk Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı	90
d. 1.) Sıhhat Açısından Rivâyetler.....	91
B) HARPÛTÎ'NİN ŞERH ESERLERİ	92
1) USÛL-İ HADÎS ŞERHİ.....	92
a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler	91
b) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi.....	114
b. 1.) İlk Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı	114
b. 2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler.....	115
2) NÂMÛSÜ'L-ÎKÂN 'ALÂ ŞERHİ'L-BURHÂN	116
3) HÂŞİYE-İ 'İSÂM 'ALÂ HÂŞİYE	117

a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler.....	117
b) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi.....	138
b. 1.) İlk Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı	138
b. 2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler.....	139
4) HİZMET-İ MENBA ‘İ’ S-SE‘ÂDE	142
a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler.....	142
b) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi	149
b. 1.) İlk Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı	150
b. 2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler.....	150
SONUÇ.....	152
EKLER.....	156
BİBLİYOGRAFYA.....	164

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.mlf.	: Aynı müellif, adı geçen müellif
a.s.	: Aleyhisselâm
b.	: İbn, bin, (oğul, oğlu)
bkz.	: Bakınız
blm	: Bölüm
bnt.	: Bint
b.y.y.	: Basım yeri yok
c.	: Cilt
c.c.	: Celle celâlüh
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİBY.	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
DEÜİFD.	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi
Fak.	: Fakülte
FÜSBD.	: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
İA.	: İslâm Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı Yayını)
İst.	: İstanbul
k.s.	: Kaddesallahu sırrahu
ktp.	: Kütüphanesi
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİFVY.	: Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Vakfı Yayınları
md.	: Madde, maddesi
m.ö.	: Milâttan önce
no.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
r.a.	: Radiyallahu anhu, anha anhüma anhüm
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
s.a.s.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkîk eden
trc.	: Tercüme, tercüme eden
tsz.	: Tarihsiz
v.	: Varak
Ün.	: Üniversite
Yay.	: Yayınları.
y.y.	: Yüz yıl

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihine bakıldığında milletlerin kültür ve medeniyetlerini oluşturan en büyük etken, “din” olmuştur. Dinin rolü birçok sahada kendisini hissettirmiştir. İnsanın inanma ihtiyacı, iyiye ve güzele sâhip olma duygusu, unutulup gitme endişesi, darda kaldığı zaman sığınma ve tehlikeyi sezdiği anda yalvarma duyguları onu bir dine bağlı olmaya sevk etmiştir.

Bu “dîn” ile İslam kastedildiğinde, orada Allah’la beraber Peygamberin de ayrı bir konumu vardır. İslâm dini Hz. Peygamberle gelişmiş ve bu şekli almıştır. Bu dinin gelişmesi ve anlaşılır kılınmasında Hz. Peygamber oldukça etkin bir yere sâhiptir. Dinin uygulanmasında ilk kaynak Peygamber Efendimizdir. Ashâbı, ondan görmüş, daha sonrakiler de, nesilden nesile gördüğünü yapa gelmiştir.

Milletlerin gelenek ve kültürlerinin oluşumunda, mensubu bulundukları dinin göz ardı edilemeyecek ölçüde ehemmiyeti vardır. İslâm dini kültürümüzü derinden etkilemiş ve şekillendirmiştir. Doğumdan ölüme kadar dâima dini motiflerle karşılaşırız. Toplumun birliğinin korunması ve devamı için, sâhip olduğumuz bu dini değerleri ve kültürü, yetişen genç nesle aktarmak durumundayız.

Geleceğini geçmişi üzerine bina etmeyen/edemeyen toplumlar her zaman kaybetmeye mahkûmdurlar. Bu yargı, geçmişi olduğu gibi geleceğe aktarmak anlamına gelmez. Geleceği inşâ ederken hata yapmamak veya hata yapma oranını en aza indirmek için geçmişi iyi analiz edip onu geleceğe ışık tutan bir projektör olarak algılamak, son derece önemlidir. Geçmiş âlimlerin birikim ve tecrübelerinden yararlanmanın önemi de buradadır. Onların hayat ve eserlerini tahlil etmek, aslında onları daha iyi anlama, nerede doğru ve nerede yanlış yaptıklarını daha iyi analiz edebilme, dolayısıyla geleceğe güvenle yürüme imkân ve fırsatını yakalamak demektir.

Bu çalışmada; bir Osmanlı âlimi olan Yûsuf Şükrü Harpûtî (1292/1875)’nin eserlerinde naklettiği hadisleri tahriç ederek, kaynak ve sıhhat açısından değerlendirmesini yaptık. Harpûtî’nin; Osmanlının gerek kültürel gerekse medrese geleneğinin son temsilcilerinden birisi olması bakımından tanıtılması ve eserlerinin bilhassa hadîs ilmi açısından değerinin ortaya konulması önemlidir. Onun hadîs yönünü incelerken, takip ettiği ölçütlerin ne olduğu, hadisleri eserlerine alırken ne derecede seçici olduğunu inceledik.

Çalışmamız giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında; hadîsin toplum hayatı ve kültürümüzdeki yeri üzerinde durduk. Bu konu çerçevesinde dinin insan hayatındaki yeri, Hz. Peygamber’in İslâm Dinindeki konumuna ve etkisine temas

ettik. Kùltür ile hadîs arasındaki münasebet ve bu münasebetin neticelerini almaya çalıştık. Edebiyattan mimarîye, hat sanatından ahlâk kitaplarına kadar birçok esere mahiyet zenginliğı kazandıran hadislerden örnekler verdik.

Birinci bölümde, Harpûtî'nin hayatı, tahsil hayatı, şâirliğı, tasavvufî yönü, hadîşçiliğı, şerhçiliğı hakkında yapılan çalışmalara değindik. Yine bu bölümde Harputî'nin çeşitli ilim dallarına ait tespit ettiğimiz yedi eserinden, önce telif olanları akabinde de şerh çalışmalarını tanıttık.

İkinci bölüm ise; bu çalışmanın temelini teşkil etmektedir. Bu bölümde, Harpûtî'nin eserlerinde naklettiğı hadîsleri tespit ederek, kaynak ve sıhhat açısından değerlendirmesini yaptık. Hadîsler tespit edilirken de her eseri kendi bütünlüğü içinde ve sayfa numarasına göre ele alıp inceledik. Daha sonra müellifin hadîsi hangi bağlamda zikrettiğini, müellifin görüşüyle beraber ortaya koyduk.

Sonuç bölümünde ise, müellifin eserlerine aldığı hadisler üzerine genel bir değerlendirme yaptık. Müellifin bilgi kaynakları üzerinde durduk.

Çalışmalarımnda bana hem mesaisiyle hem de kitap ve dokümanlarıyla destek olan değerli Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Veli ATMACA Bey'e, bu tezin yazım ve okunması aşamasında kıymetli zamanlarını esirgemeyen Dr. Enver DEMİRPOLAT, Dr. Musa ERKAYA, Dr. Murat GÖKALP hocalarıma teşekkür ediyorum.

İbrahim SAYLAN

ELAZIĞ -2008

ARAŞTIRMA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

a. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yûsuf Şükrü Harpûtî (1292/1875) konusunda ilk çalışma fikri; İsmail Lütî Çakan'ın *Hadis Edebiyatı* adlı eserinin son kısmında yer alan ve 1978 yılında gerçekleştirilen, “1876–1976 Arası Türkiye’de Hadîs Çalışmaları Bibliyografyası” adlı seminer çalışmasının özetini görünce oluştu. Burada Harputlu bir âlimin *Usûl-i Hadîs Şerhi* isimli bir eseri dikkatimizi çekmiş olup, nihayetinde hocalarımızın da teşvikiyle bu konu üzerinde çalışmaya karar verdik.

Bu çalışmada Harpûtî'nin Osmanlının gerek kültürel, gerekse medrese geleneğinin son temsilcilerinden birisi olması bakımından; tanıtılması, eserlerinin bilhassa hadîs ilmi açısından değerinin ortaya konulması ve eserlerine aldığı hadîs malzemesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca Harpûtî'nin telif ve şerh çalışmalarında, bir dönemin hâkim anlayışını yansıtmış olması yanı sıra, müderris, şâir ve mutasavvıf gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olması, bizi bu yönde bir çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Akademik çevrede Harpûtî hakkında detaylı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak şâirlik yönüne işaret eden bir makale ve “*Dünü ve Bugünüyle Harput*” sempozyumunda, bir paragrafla ele alınmıştır. Harpûtî ve eserleri hakkında bir çalışma olmadığından, biz bu çalışmayı yapmanın gerekli olduğuna karar verdik.

Âlimlerin hayatları ve ilmî şahsiyetlerini incelemek, yaşadıkları asrın ilim anlayışlarını ve ilimlerin geçirdiği merhaleleri bilmek bakımından önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Yûsuf Şükrü'nün tanıtılması ve eserlerinin bilhassa hadîs ilmi açısından değerinin ortaya konulması önem taşımaktadır.

b. Araştırmanın Metodu

Bu çalışmada Harpûtî'nin eserlerinde naklettiği hadîsleri tespit ederek, bu hadîslerin tahririni, kaynak ve sıhhat açısından değerlendirmesini yaptık. Harpûtî'nin eserlerinde geçen hadîsleri incelemede, her eseri ayrı ayrı ve içerisinde geçen hadîsleri, sayfa numarasını vererek sırayla ele aldık. Tespit ettiğimiz hadîsleri tam olarak, hem sened hem de metin olarak verdik. Hadîslerin tercümelerinde ise, sadece hadîsi Hz. Peygamber'e dayandıran râvîsini aktardık. Müellifin hadîsi hangi bağlamda zikrettiğine de işaret ederek onun eserlerini ikiye taksim ederek inceledik. Birinci kısımda,

Harpûtî'nin telif çalışmalarını, ikinci de ise Harpûtî'nin şerh türü çalışmalarını inceledik.

Harpûtî'nin *Rumûzü't-Tevhîd, Silsiletü's-Safâ li Muhammed Mustafâ ve Nasîhatnâme* isimli telif çalışmalarındaki rivâyetleri, biri değerlendirme olmak üzere dört grupta inceledik. Buna göre; a) Müellifin hadîs olduğunu söyleyerek aktardığı rivâyetler. b) Müellifin hadîse telmihen aktardığı rivâyetler. c) Müellifin naklettiği hadîslerden kaynağı tespit edilemeyen rivâyetler. d) Eserdeki rivâyetlerin sayısal açıdan değerlendirilmesi, şeklinde ele aldık.

Harpûtî'nin tespit ettiğimiz dört tane de şerh çalışması bulunmaktadır. Bu gruptaki eserlerde, müellifin açık lafızlarla hadîs olduğunu söylediği rivâyetleri ele aldık ve bu rivâyetlerin istatistiksel açıdan değerlendirmesini yaptık. Bu çerçevede ele alınan çalışmalar; *Usûl-i Hadîs Şerhi, Hizmet-i Menba'î's-Se'âde, Hâşiye-i 'Îsâm alâ Hâşiye ve Nâmûsü'l-Îkân*'dır. Bu eserlerde, müellif veya şârihin açık lafızlarla hadîs olduğunu söylediği rivâyetler ele alınmıştır. Onlar, hadîsleri genelde incelediği konuyu ilgilendiren kısmıyla yetinmiştir. Biz de hadîslerin tam metinlerini tespit ederek aktardık. Bir de hadîslerin sıhhatine ve konu bağlamına değindik. Ancak *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde*'de ise hadîslerin sıhhatine değindik, hadîsin konu bağlamına değinmedik. Çünkü bu eserde geçen hadîslerin hepsi, peygamberimize salavât getirmenin fazileti hakkındadır. Anlamı da oldukça açık olduğundan, Harpûtî'nin anlam için yaptığı yoruma da değinmedik.

Hadislerin kaynakları verilirken; dipnotta yığılmayı önlemek için, hadis eserlerinin çoğunda geçen bir hadîs için, Kütüb-i Tis'â ile yetindik. Temel kaynaklarda geçmeyen hadisler için de, tâli derecedeki kaynakları zikrettik.

Hadîslerin sıhhat açısından değerlendirmesini yaparken özellikle Kütüb-i Tis'âda zikredilmiş olan ve hakkında önemli eleştiriler bulunmayan hadîsler için birkaç kaynağa işaret etmekle yetindik. Âlimler tarafından senet ya da metin bakımından tenkide tabi tutulmamış rivâyetler için ise, mümkün oldukça çeşitli kaynaklara müracaat ettik.

Hicrî tarihleri milâdî tarihlere çevirmede; Faik Reşit Unat'ın, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, adlı çalışmasını esas aldık.

c) Araştırmannın Kaynakları

Tezimiz bir şahıs çalışması olduğu için ilk olarak, Harpûtî hakkında bilgi bulabileceğimiz kaynakları tespit ettik. Bu eserler; Bağdatlı İsmâîl Paşa'nın *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Ömer Rıza Kehhâle'nin *Mücemü'l-Mü'ellifîn*'i, Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin *Osmanlı Müellifleri*, Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmânî'si*, İshak Sunguroğlu'nun *Harput Yollarında*, Ahmet Remzi Yürek'in *Miftahu'l-Kütüb ve Esmâ-i Müellifîn Fihristi* ile Taşköprizâde'nin eş-*Şekâik*'i, Şemsettin Sami'nin *Kâmûsu'l-A'lâmı'dir*.

Hadîslerin kaynakları verilirken başta Kütüb-i Sitte olmak üzere Mâlik'in (179/795) *Muvatta'ı*, Ahmed b. Hanbel'in (241/855) *Müsned'i*, Dârimî'nin (255/869), *es-Sünen'i*, Abdürrezzâk (211/826) ve İbn Ebî Şeybe'nin (235/849) *Musannefleri*, Bezzâr'ın (292/905) *el-Müsned'i*, İbn Hibbân'ın (354/965) *es-Sahîh'i*, Taberânî'nin (360/971) *Mu'cemleri*, Hâkim'in (405/1014) *el-Müstedrek'i*, Ebû Nu'aym'ın (430/1039) *Hilyetü'l-Evliya'ı*, Beyhakî'nin (458/1066) *Şu'abü'l-İmân'ı* ve *es-Sünenü'l-Kübra'sı* gibi eserlere müracaat ettik.

Hadîslerin sıhhat dereceleri için de; Tirmizî'nin (279/892) *Sünen'i*, Ukaylî'nin (323/935) *ed-Du'afâu'l-Kebîr'i*, İbnü'l-Cevzî'nin (597/1201) *Sağânî'nin* (650/1252) *Mevzû'âtı*, Tebrîzî'nin (737/1337) *Mişkâtü'l-Mesâbîh'i*, Zeyla'î'nin (762/1361) *Nasbü'r-Râye'si*, Heysemî'nin (807/1404) *Mecme'u'z-Zevâid'i*, Sehâvî'nin (902/1497) *el-Mekâsıd'i*, Suyûtî'nin (911/1505) *el-Câmi'u's-Sağîr'i*, Hindî'nin (975/1567) *Kenzü'l-Ummâl'i*, Fettenî'nin (986/1578) *Tezkiretü'l-Mevzû'ât'ı*, Münâvî'nin (1031/1622) *Feyzü'l-Kadîr'i*, Aclûnî'nin (1162/1749) *Keşfü'l-Hafâ'sı*, Şevkânî'nin (1250/1834) *el-Fevâid'i*, Elbânî'nin *es-Silsiletü'l-Da'îfe* ve *es-Silsiletü'l-Ehâdîsi's-Sahîha'sı* gibi eserlere başvurduk.

GİRİŞ

Toplumları birbirinden ayıran önemli vasıfların başında, dil, din birliği ve coğrafi şartlar gelmektedir. Kısaca din, dil, tarih, hukuk, edebiyat, sanat ve ahlâk gibi bir arada yaşayan insanların oluşturdukları ortak değerler ve bunların birleşmesiyle oluşan, ortak duygu ve düşüncelere dayanan bir kültür vardır. Söz konusu kültürün oluşması ve ahlak anlayışının gelişmesinde benimsenen dinin büyük ölçüde belirleyici ve şekillendirici rolü bulunmaktadır

Kültür, manevi bir komplekstir. Bu yapı içinde kültürü meydana getiren unsurlara genellikle din etki yapmıştır. Edebiyattan sanata, şiirden musikiye, ekonomiden eğitime, birçok yöne etki yapmış, ona şekil vermiş ve kendisini bunlarda hissettirmiştir.¹

Türk Milletinin örf, âdet, edebiyat, sanat ve ahlâk anlayışında İslâm dininin büyük rolü ve etkisi vardır. Toplumun sâhip olduğu ortak kültür mirasına bakıldığında, dininin etkisini görmemek mümkün değildir. Atasözlerinde, deyimlerde, sosyal faaliyetlerde, İslâm dininin etkisini görmekteyiz. Aynı zamanda konuşma biçiminden, giyinme tarzına varıncaya kadar; aile içinde büyüklerle küçüklerin ilişkilerinden, komşularla olan ilişkilere kadar, hemen hemen hayatın her yönünde, Hz. Peygamber'in etkisi vardır. Düğün törenlerinde, sünnet merasimlerinde ve akraba ziyaretinin temelinde yine Resûlullah'ın çeşitli tavsiyeleriyle şekillenen davranışlar mevcuttur.

Akraba ziyareti Hz. Peygamberin hararetle tavsiye ettiği bir davranıştır. Hz. Peygamber, bir hadîs-i şerifinde; “*Sıla-i rahim yapanın, yani akrabalarını ve dostlarını ziyaret edenin, Allah ömrünü uzatır ve rızkını genişletir*”, buyurmuştur.²

Geleneklerimizde, komşuluk hakkı ve komşuya değer verme önemli bir yer tutar. Temelini araştırdığımızda bu konu ile ilgili Hz. Peygamberin birçok tavsiyesinin olduğu görülmektedir. Çok meşhur olan bir hadîs-i şerifte bilindiği gibi “*Komşusu aç iken, karnını doyuran (tok yatan) mümin olmaz*”, buyrulmuştur.³

Hadîs ve Sünnet'in, tarih boyunca Müslüman toplumların kültürünü etkileyip şekillendirdiği tarihi bir gerçektir. Farklı ırk, kültür ve coğrafyalara sâhip olan Müslüman milletlerin, genelde aynı ahlâkî değerlere sâhip olması, giyim kuşamlarında,

¹ Türk Ansiklopedisi, “**Kültür**”, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1975, XXII, 421.

² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (256/870), **el-Edebü'l Müfred**, Trc. A. Fikri Yavuz, Sönmez Yay., İstanbul, 1979, I, 67.

³ Buhârî, **el-Edebü'l Müfred**, I, 125.

tutum ve davranışlarında ciddi bir yakınlığın olması, büyük ölçüde ortak değer olan Resûlullah (s.a.s.)’ın Sünnet’i sayesinde gerçekleşmiştir.

Bir hadîste sürekli ecir kaynağı olan ameller şöyle belirtilir: *“İnsan öldüğü zaman amelleri kesilir. Ancak üç şey bundan müstesnadır. Sadaka-i câriye, kendisinden yararlanan ilim ve kendisine hayır duâ eden sâlih çocuk.”*⁴ Bu hadîste zikredilen sadaka-i câriye; yol, köprü, çeşme, mescid, yoksullar için aş evi, hastane ve okul gibi hayır yerlerini kapsamına alır. İnsanlar bu gibi yerlerden yararlandığı sürece, bunları yaptıranlar, gerek sağlıklarında ve gerekse vefâtlarından sonra ecir almaya devam ederler. Yararlı bir ilim bırakan da, söz konusu ilmin sonucu, kitâptan, keşif ve icattan toplum yararlandıkça, sürekli olarak ecir alır. Nitekim ilim, irfân ve irşatlarıyla toplumda iyi bir yol açanın büyük mükâfatına, kötü yol açanın da günahına hadîste şöyle yer verilir: *“Kim iyi bir yol açarsa, bununla amel edenlerin eciri kadar ecir bu yolu açan alır. Kötü bir yol açanın da, bununla amel edenlerin günahı kadar günahı yüklenir.”*⁵ Dine ve topluma yararlı bir çocuk yetiştirmekle de, toplum bu çocuktan yararlandıkça, onun yetişmesinde katkısı bulunan anne, baba, hoca gibi kimselerin sürekli ecir almasına bir sebeptir.⁶

Sosyal faaliyetlerimizde de İslâm dininin etkisini görürüz. Sevinçli ya da hüznü günlerimiz, dini motifler taşıyan geleneklerle doludur. En yakın komşularımızdan başlayarak, çevremizde bulunan yardıma muhtaç kişilere yardım edip onlara destek olmak, dinimiz tarafından bize yüklenen bir görevdir. Tarih içinde de Müslüman toplumlar sosyal yardım ve dayanışma için çeşitli kurumlar oluşturmuşlardır. Bu konuda vakıf müesseseleri en güzel örnektir. Sağlık, eğitim ve muhtaçlara yardım konusunda birçok vakıf kurulmuş, bunlar tarih boyunca çok yararlı çalışmalar yapmışlardır.

⁴ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân (255/869), **es-Sünen**, I-II, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987, Mukaddime, 46.

⁵ Müslim, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî (261/875), **el-Câmi'u's-Sahîh**, I-V, thk. Fuâd Abdülbâkî, Dâru lhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, trz., İlim, no: 15; Zekât, no: 69; Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb Ebû Abdurrahmân (303/915), **es-Sünen**, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, I-VIII, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1989; Zekât, 64; **İbn Mâce**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (273/886), **es-Sünen**, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Daru'l-Fikr, Beyrût, trz., Mukaddime, 14; **Dârimî**, Mukaddime, 44; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed (241/855), **el-Müsned**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Hamza ez-Zeyn, I-VI, Kahire, 1995, IV, 357, 359, 362.

⁶ Döndüren, Hamdi, **“Sadaka”**, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2000, VII, 94.

Vakıf kurma konusunda Müslümanları teşvik edici pek çok âyet ve hadîs vardır. Mesela:

“Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onu bilendir.”⁷

“Hayır işleyin ki kurtulabilesiniz.”⁸

“İyilikte ve fenalıktan sakınma konusunda birbirinizle yardımlaşın”⁹ gibi âyetler ve Peygamberimiz de Hz. Ömer’e sâhip olduğu hurmalığı vakfetmesini, böylece mahsulün muhtaçlara yedirileceğini ifâde ve tavsiye etmesi¹⁰ gibi hadîsler, yardım müesseseleri olan vakıfların kurulmasını, teşvik etmiştir.

Açıklamaya çalıştığımız bu dînî emirler yüzyıllar boyu Müslüman toplumlarda vakıf ve benzeri kuruluşlar yoluyla sosyal yardımlaşma ve karşılıklı dayanışmanın gelişmesini sağlamıştır. İslâm toplumundaki sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın bir başka güzel örneği de şüphesiz “Zekat” müessesesi ve Hz. Peygamber’in infak etmeye teşvik eden tavsiyeleridir. Müslümanlar tarafından tarih boyunca bu dînî görevler, titizlikle yerine getirilmiş, fakirler gözetilmiş, böylece toplum içinde sosyal barışın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Dînî görevlerin yerine getirilmesinin yanı sıra, diğer alanlara da hadîsler, oldukça fazla etkide bulunmuştur. Örneğin İslâm sanatının desen ve motiflerine etki yapmıştır. İnsan ve hayvan şekilleri yerine, hat ve bitki motifleri kullanılmıştır. Ayrıca birçok tarihi yapıda, hadîslerden oluşan hat örneklerini görmek mümkündür. Buna bir örnek olması hasebiyle merhum Prof. Dr. Ali Yardım’ın Kuzâ’î’nin Şihâbü’l-Ahbâr Tercümesinde verdiği; Anadolu’nun çeşitli yerlerindeki medrese ve camilerinde, hat sanatı olarak yazılan hadîslerin kaynakları belirtmiştir. Hatta hangi noktada geçtiğini de zikretmiştir. Ayrıca Ali Yardım’ın Amasya Kaya Kitâbesi ve Amasya Burmalı Minâre Câmii Kitâbeleri çalışmaları da bu sahanın örnek çalışmalarındandır.¹¹

İlmi hayata bakıldığında, Resûlullah (s.a.s.)’in yaptığı teşvikler sayesinde; ilim ve irfanda yeni çıgırlar açıldığı, eserler yazıldığı, okullar açıldığı, kütüphaneler kurulduğu görülmektedir. Nitekim âlimin mürekkebi şehîdin kanıyla eşit tutulmuş ve bu işle uğraşanlar hep övülmüştür.

⁷ Al-i İmrân, 3/92.

⁸ Hacc, 22/77.

⁹ Maide, 5/2.

¹⁰ Naîm, Ahmed, **Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi**, I-XII, DİB., Yay., Ankara, 1974, VIII, 221-222.

¹¹ Kuzâ’î, **Şihâbü’l-Ahbâr**, (Trc. Ali Yardım), İstanbul, 1999; Yardım, Ali, **Amasya Kaya Kitâbesi**, Amasya Valiliği Yay., Ankara, 2004; a.mlf., **Amasya Burmalı Minâre Câmii Kitâbeleri**, Amasya Valiliği Yay., Ankara, 2004.

Hangi alana bakılırsa bakılsın o alana şekil veren hadîsler görülür. Örneğin hükümdara, vezirlere, yönetilenlerle ilgili eserler oluşurken de hep hadîslerle öğütler sunulmuştur. En üst yöneticiden en alt kademedeki insanların görev ve sorumlulukları hatırlatılmış, daha çok yöneticileri muhatap alan Siyâsetnâmeler adıyla eserler yazılmıştır.¹² Siyâsetnâmelerin biraz farklı şekilleri olan; yöneten ve yönetilenin görev ve sorumluluklarını hatırlatan Nasîhatnâmeler kaleme alınmıştır. Bu tür eserlere baktığımızda hadîsler büyük bir yekûn tutmaktadır. Üzerinde çalıştığımız Yusuf Şükrü Harpûtî'nin de bu adla bir eseri vardır.

Kısaca edebiyattan mimarîye, hat sanatından ahlâk kitaplarına kadar birçok esere mahiyet zenginliği kazandıran hadîsler, lâfzen ya da mânâen atasözü veya deyim olarak günlük hayatımızda bile varlığını devam ettirmektedir. Kültürel araştırmalarda bir hadîsin, teknik hassasiyetten ziyade toplum hayatındaki müspet tesirleri ve icrâ ettiği fonksiyonu göz önüne alınarak tahlil edilmesinin daha doğru bir tutum olacağı kanâatindeyiz. Zira bu tür eserler ve ihtiva ettiği hadîsler, insanımıza ve toplumumuza yaşama sevinci veren, yaşadığı sıkıntılar karşısında dayanma gücünü bulduğu, teselli kaynağı olmuşlardır.

Hadîsin, toplum hayatımızdaki ve kültürümüzdeki yerine, kısaca değindikten sonra; dinî ve kültürel hayatımıza eserleriyle etki eden, XIX. yy.da, İstanbul ve Medine'de müderrislik yapmış bir Osmanlı âlimi olan, Yusuf Şükrü Harpûtî üzerinde duracağız. Harpûtî'nin; Osmanlı'nın gerek kültürel, gerekse medrese geleneğinin son temsilcilerinden birisi olması bakımından; tanıtılması, eserlerinin bilhassa hadîs ilmi açısından değerinin ortaya konulması ve eserlerine aldığı hadîs malzemesi üzerinde durulacaktır. Ayrıca Harpûtî'nin telif ve şerh çalışmalarında, bir dönemin hâkim anlayışını yansıtmış olması yanı sıra, müderris, şâir ve mutasavvıf gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olması, bizi bu yönde bir çalışma yapmaya sevk etmiştir.

¹² Kültürümüze bu alanda fazla tesir etmiş hadisleri ihtivâ eden, Siyâsetnâmeler açısından hadislerin değerlendirilmesine dair örnek çalışmalardan bazıları şunlardır: Atmaca, Veli, **Hadîsleri Bakımından Siyâsetnâmeler**, FÜSBD., XIV, Sayı 1, Elazığ, 2004; Sofuoğlu, M. Cemal, **Kur'ân ve Hadîs Kültürünün Kutadgu Bilig'teki İzleri**, DEÜİFD., Sayı V., İzmir, s.127- 180; Palabıyık, Abdulkadir, **Hadisleri Açısından "Atabet'ül- Hakâyık" Üzerine Bir İnceleme**, DEÜİFD., Sayı V, İzmir, s. 125-146.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÛSUF ŞÜKRÜ HARPÛTÎ'NİN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ ve ESERLERİ

A) HAYATI

Tam adı; el-Hâc Yûsuf Şükrü b. Osman b. Mustafâ b. Feyzullâh el-Harpûtî el-Hanefî er-Rûmî'dir.¹³ Yûsuf Şükrü, doğduğu yere nispetle Harpûtî olarak şöhret bulmuştur.¹⁴ Anadolu sınırları dışında Hicaz bölgesinde müderrislik¹⁵ yaptığından, Anadolulu (Türk) olduğunu ifâde etmek için er-Rûmî ve mensup olduğu mezhebi göstermek için de el-Hanefî denilmiştir.

Yûsuf Şükrü Harpûtî'nin doğum tarihi ve gençliği hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Harput'a bağlı Hüseyin Köyü (Elazığ'ın Ulukent Mahallesi)'nde doğan Harpûtî'nin, babasının adı Osman, dedesinin adı Mustafâ, büyük dedesinin adı da Feyzullâh'tır. Harput'un ileri gelen, Falcıoğulları ailesine mensuptur.¹⁶

Yûsuf Şükrü, ilk tahsilini Harput'ta tamamlamıştır. O, tahsilinin bir kısmını Harput'ta yaptıktan sonra İstanbul'a gitmiş ve ilminin kalan kısmını orada ikmâl etmiştir. En sonunda, yine kendisi de bir Harputlu olan Hacı Abdurrahmân Efendi'den ilmî icâzet aldıktan sonra, Vefâ Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir.

Daha genç bir talebeyken, muhitte büyük şöhret ve hürmet kazanmıştır. O kadar ki, zamanın valisi, kızını bu genç âlim ve şâire vermek istemiştir. Bu teveccühe teşekkür eden Harpûtî, bir fidana benzeyen kadının, dâima görüp gözetlenmeye muhtaç olduğunu, hâlbuki kendisinin, meşgûliyet ve riyâzeti sebebiyle, bu ihtimâma vakit

¹³ Harpûtî, Yusuf Şükrü, **Nâmûsü'l-İkân 'alâ Şerhi'l-Burhân**, Litografya Matbaası, İstanbul, 1274/1858, s. 243.

¹⁴ İsmail Paşa, Bağdath, **Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin**, (Kâtip Çelebi, Keşfü'z-Zunûn, 6. cilt Zeyli), Maârif Basımevi, İstanbul, 1955, II, 570; Kehhâle, Ömer Rıza, **Mucemü'l-Müellifin**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993, IV, 164; Serkîsî, Yûsuf Elyân, **Mu'cemü'l-Matbû'âtî'l-Arabiyye**, I-II, Mısır, trz., I, 819.

¹⁵ Medreselerde yüksek rütbeli hocalara verilen bir addır. Osmanlı dönemi medreselerinde belirli bir tahsilden sonra icâzet, mülazemet ve beratla medreselerde ders veren kimselere müderris (günümüzde profesör) denir. Müderris devrin en seçkin âlimlerinden seçilirdi. O, hemen hemen, bütün dînî ilimlerde bilgi sâhibidir. Geniş bilgi için bkz. Kazıcı, Ziya, **İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi**, Kayıhan Yay., İstanbul, 2001, s. 384; Bozkurt, Nebi, **"Müderris"**, DİA., İstanbul, 2006, XXXI, 467-470.

¹⁶ Sunguroğlu, İshak, **Harput Yollarında**, I-IV, İstanbul, 1959, II, 283-284.

bulamayacağını, ihmâle de gönlünün razı olmayacağını söyleyerek teklifi reddettiği rivâyet edilmiştir.¹⁷

İslâmî ilimlerin çoğunda yetkin bir âlim olan Harpûtî, Arapça, tefsîr, hadîs, kelâm gibi dersleri okutmuştur. Vefâ Medresesi'nde daha çok Kadı Beydâvî ve Celâleyn tefsîrlerini okutmuştur.¹⁸ Ayrıca Eğinli İbrahim Hakkı, ondan “Menâr” okuduğunu ifâde etmiştir.¹⁹

1273/1857'de İstanbul'dan Medine'deki Mahmûdiyye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Harpûtî,²⁰ ömrünün sonuna kadar, yaklaşık yirmi yıl Medine'de kalmış, bir çok ilmî eser telifi ile uğraşmış ve tedris hayatında üç defa da icâzet vermiştir.²¹ Ömrünün sonlarında gözleri iyi görmemesine rağmen, eser telifi ve tedris hayatına ara vermemiştir.

Ulaşabildiğimiz kaynaklar, Harpûtî'nin vefat tarihini Hicrî 1292, Miladî 1875²² ve 1876²³ olarak vermektedirler. Yaşı bir hayli ilerlemiş halde Medine'de vefât etmiş ve Cennetü'l-Bâkiye defnedilmiştir.²⁴

B) İLMÎ KİŞİLİĞİ

Yûsuf Şükrü Harpûtî Osmanlıda müderris olarak çalışmıştır. Osmanlı döneminde müderrisler devrin en seçkin âlimlerinden seçilirdi. Müderrisler, medreselerde belirli bir tahsilden sonra icâzet alarak tahsil hayatını tamamlar ve sonra bilgi ve becerisine göre medreselerde çeşitli kademelerde görev alırdı.

Bir müderris, hemen hemen bütün dinî ilimlerde bilgi sahibidir. Harpûtî de bu geleneğe uygun şekilde yetişmiş ve medreselerde Arapça, tefsîr, hadîs, kelâm gibi

¹⁷ Memişoğlu, Fikret, **Harpûtî Divanı**, Elazığ Kültür Derneği Yay., No: 1, Elazığ, 1995, s. 6–7.

¹⁸ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333/1914, II, 57.

¹⁹ Atay, Hüseyin, **Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi**, Dergah Yay., İstanbul, 1983, s. 106.

²⁰ Harpûtî, Yûsuf Şükrü, **Silsiletü's-Safâ li Muhammed Mustafâ**, Hacı Osman Efendi'nin Matbaası, İstanbul, 1286/1869, s. 2.

²¹ Bursalı, **a.g.e.**, II, 57; Süreyya, Mehmed, **Sicill-i Osmânî**, İstanbul, 1308/1891, V, 1690; İsmail Paşa, **a.g.e.**, II, 570; Kehhâle, **Mucemü'l-Müellifin**, IV, 164; Serkîsî, **a.g.e.**, I, 819.

²² Bursalı Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri**, (sad. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), İstanbul, 1972, I, s. 285-286; Kehhâle, **a.g.e.**, IV, 164; Süreyya, **a.g.e.**, V, 1690; Develioğlu, Abdullah, **Büyük İnsanlar Üç Bin Türk ve İslam Müellifi**, Demir Kitâbevi, İstanbul, 1973, s. 525.

²³ Sunguroğlu, **a.g.e.**, II, Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 7; Açıköz, Namık, **Harpûtî Yusuf Şükri ve Nasihatnamesi**, FÜSBD., IV, Sayı 1, 1990, s. 1; Çakan, İsmail Lütfi, **Hadis Edebiyatı**, MÜİFVY., İstanbul, 1997, s. 297.

²⁴ Bursalı, **a.g.e.**, II, s. 57; Süreyya, **a.g.e.**, V, 1690; İsmail Paşa, **a.g.e.**, II, 570; Kehhâle, **a.g.e.**, IV, 164; Sunguroğlu, **a.g.e.**, II, 284; Memişoğlu, **a.g.e.**, s. 7; Develioğlu, **a.g.e.**, s. 525.

dersleri okutmuştur. O, temel İslâmî ilimlerin yanı sıra mantık, siyâset, nesep tarihi ve riyâzet gibi dallarda da yetkin bir âlimdir.

Harpûtî eserlerinde ismini zikrederek alıntı yaptığı başlıca bilgi kaynakları şunlardır: Hadîste; Sehâvî, Suyûtî, Gazâlî, İbn Hacer, en-Nevevî ve İbnü'l-Cevzî'dir, Arap dili yönüyle ise; İbn Hişâm, Sibeveyh, Fahrettin er-Râzi ve Zamehşerîdir.

Bu bölümde Harpûtî'nin Hadîşçiliği, Tasavvufî Yönü, Şâirliği, Şerhçiliği ve Hakkında Yapılan Çalışmalar başlıkları üzerinde durduk. Şimdi de saydığımız bu başlıkları sırasıyla incelemeye geçiyoruz.

1) HARPÛTÎ'NİN HADİŞÇİLİĞİ

Harpûtî'nin, Usûl-i Hadîs'e dâir şerh çalışması, hadîs ilmi ile ilgisini açıkça göstermektedir. Söz konusu eserin içeriğine bakıldığında müellifin hadîs ilmiyle yoğun bir şekilde ilgilendiğini söylemek mümkündür. Harpûtî'nin yetişmiş olduğu medrese ortamında hadîs, önemli bir yer tutar. Evliyâ Çelebi Harput medreselerinden bahsederken: “Cümlesinde ilm-i hadîs görülür”, demiştir.²⁵ Harpûtî'nin bu eserinden işlenen konular ve örnek olarak verdiği hadîslerden hareketle, Harpûtî'nin hadîşçiliği hakkında bir fikir sahibi olmak mümkündür. Bu bölümde; Harpûtî'nin, sadece eserine aldığı konular ve örnekler ışığında, hadîşçilik yönü kısaca incelenecektir.

Harpûtî, hadîsi şöyle tanımlıyor: Hz. Peygamber'in durumlarından ve fiillerinden bahseden bir ilimdir. Hz. Peygamber'i bilmek bu ilmi bilmektir.²⁶

Onun *Usûl-i Hadîs Şerhi* adlı eserinin genel içeriği; kaynağına göre hadîsler, senedine göre hadîsler, senedinde kopukluk olmasına göre hadîsler, râvînin kusurlarına göre hadîsler, sıhhat dercesine göre hadîsler, adâlet ve zabt şartları, adâleti zedeleyen kusurlara göre hadîsler, zabtı zedeleyen kusurlara göre hadîsler, râvî sayısına göre hadîsler gibi ana kategorilerden oluşmaktadır. Bu ana konular, alt dallarıyla beraber işlenmiştir. Müellif, zayıf hadîs çeşitlerine daha fazla değinmiş ve müşahhas örnekler ışığında konuyu açıklamıştır. Kısaca bir Usûl kitabında bulunması gereken hemen hemen bütün konular şârih tarafından oldukça fazla örneklerle açıklanmıştır.

Yûsuf Şükrü, zayıf hadîs kategorisinde değerlendirilen “muzdarib”²⁷ hadîse, Fâtıma bnt. Kays'ın şu iki rivâyeti örnek olarak zikretmiştir: Birinci rivâyette

²⁵ Yardım, Ali, **Hadîs**, I-II, Damla Yay., İstanbul, 1997, I, 191.

²⁶ Harpûtî, Yûsuf Şükrü, **Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye**, İstanbul, 1238/1823, v. 6b.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*Malda zekâtтан başka da hak vardır.*”²⁸ Diğer bir rivâyette Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*Malda, zekâtтан başka hiç bir hak yoktur.*”²⁹ Bu ikinci hadîs “*muzdarib*” hadîstir.³⁰ Hadîsin tahrîçlerinde, Harpûtî’nin verdiği bu bilgi, aynen doğrulanmaktadır.³¹

Harpûtî; “Hadîs rivâyetinde evlâ olan, hadîsi asıl ifadeleriyle rivâyet etmektir. Çünkü, hadîste öyle nükteler olur ki bazen dinleyen, rivâyet edenden daha iyi anlar” dedikten sonra, bu görüşü desteklemek için şu hadîsi zikretmiştir: “*Allah bizden herhangi bir şeyi işiten ve işittiği gibi de tebliğ eden adamı aydınlatsın! Çünkü tebliğ edilen kişi, işitenden daha kavrayışlı olabilir.*”³²

Harpûtî, “*Müdreç*”³³ hadîs hakkında da çok uzun açıklamalarda bulunmaktadır. Denilebilir ki, bu eserde en ayrıntılı ve örneği en fazla olan “*müdreç*” hadîs türüdür. Bir “*müdreç*” hadîs örneği; İbn Mes‘ûd (r.a.): Allah Resûlü (s.a.s.), avuçlarını avuçlarıma alarak teşehhüdü bana, sûre öğretir gibi şöyle öğretti: “*et-Tehiyyâtü lillâhi ve’s-salavâtü ve’t-tayyibât. es-Selâmü aleyke eyyühe’n-nebiyyü ve rahmetullâhi ve berekâtüh. Es-Selâmü aleynâ ve alâ ibâdillahi’s-salihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illallâh. Ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve Rasûlüh. Züheyr dedi ki; Allah’ın izniyle ‘Eşhedü en lâ ilâhe illallâh. Ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve Rasûlüh’ü ondan ezberledim. Eğer bunu yaparsan, ister kalk ister otur, Allah’ın izniyle namazın yerine gelmiştir*”,

²⁷ Bazen bir bazen de birden fazla râvîlerden birbirine aykırı şekilde rivâyet edilen râvîleri adâlet ve zabt yönünden yakın derecelerde olduklarından aralarında herhangi birini tercih etme imkanı olmayan hadîslerdir. Bkz. Uğur, Mücteba, **Ansiklopedik Hadîs Terimleri Sözlüğü**, TDV.Yay., Ankara, 1992, s. 301.

²⁸ Tirmizî, Muhammed b. İsa (279/892), **es-Sünen**, I-V, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, trz., Zekât, 37 (III, 48); **Dârimî**, Zekât, 13 (I, 471); İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe el-Kûfî (235/849), **el-Musannef fî’l-Ehâdisi ve’l-Âsâr**, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, I-VII, Mektebetü’r-Rüşd, Riyâd, 1409/1989, II, 411, no: 10523; Taberânî, Süleymân b. Ahmed Eyyûb Ebû’l-Kâsım (360/971), **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, thk. Hamdi b. Abdulmecîd, Mektebetü’l-Ulûmi ve’l-Hikme, I-XX, Musul, 1404/1983, XXIV, 403, no: 979; Hindî, Alâüddîn Ali b. Hüsameddin Abdilmelik b. Kâdî Hân Müttakî, (975/1567), **Kenzü’l-Ummâl fî Süneni’l-Akvâl ve’l-Ef’âl**, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1410/1989, VI, 534, no: 16006.

²⁹ **İbn Mâce**, Zekât, 36 (I, 570); Geniş bilgi için bkz. Hatipoğlu, Haydar, **Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi**, I-X, Kahraman Yay., İstanbul, 1982, V, 69.

³⁰ Münâvî, Abd’ur-Raûf (1031/1622), **Feyzü’l-Kadîr Şerhu’l-Câmi’i’s-Sağîr**, I-VI, el-Mektebetü’t-Ticâriyyetü’l-Kübrâ, Mısır, 1356/1937, V, 375, no: 7641.

³¹ Harpûtî, Yûsuf Şükrü, **Usûl-i Hadîs Şerhi**, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1293/1876, s. 46–47.

³² Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (256/870), **el-Cami’u’s-Sahîh**, Dâru İbn Kesîr, I-VI, Beyrut, 1407/1987, İlim, 9 (I, 36); Hac, 131 (II, 620); **Tirmizî**, İlim, 7 (V, 34); **Dârimî**, Mukaddime, 24 (I, 87); **Ahmed b. Hanbel**, V, 49, no: 20516; İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî (354/965), **es-Sahîh**, Müessesetü’r-Risâle, I-XVIII, Beyrut, 1414/1993, I, 268, no: 66; Taberânî, Süleymân b. Ahmed Eyyûb Ebû’l-Kâsım (360/971), **el-Mu’cemü’l-Evsat**, thk. Tarık b. Avdullah İbn Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseyn, I-X, Dâru’l-Haremeyn, Kahire, 1415/1994, II, 169, no: 1609; Bkz Harpûtî, **Usûl-i Hadîs Şerhi**, s. 49.

³³ Terim olarak isnâdında veya metninde idrac yapılarak, bir diğer ifâdeyle senedine veya metnine râvîlerinden biri tarafından aslında olmayan ve rivâyet edenlerin hadîsin aslında olduğunu zannettikleri bir veya birkaç kelime ya da cümle eklenerek rivâyet edilen hadîslere denir. Bkz. Uğur, **a.g.e.**, s. 254.

buyurdu.³⁴ Bu rivâyetin “Eğer bunu yaparsan, ister kalk ister otur, Allah’ın izniyle namazın yerine gelmiştir”, kısmı “müddrec”tir. İbn Mes’ûd’un sözüdür. Harpûtî daha birçok örnek zikretmiştir.³⁵

Eserde “şâzz” hadîsin tanımı yapıldıktan sonra şu örnek getirilir: Nübeyşetü’l-Hüzeli şöyle dedi: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Teşrik günleri yiyip içme günleridir” buyurdu.³⁶ Yûsuf Şükrü, bu hadîsin bütün tarîkleri şöyledir; “Teşrik günleri yiyip içme günleridir” ancak Ukbe b. Amr’dan; “Arefe ve teşrik günleri yiyip içme günleridir”, şeklindeki bu ilâveli rivâyet, “şâzz”dır.³⁷

Harpûtî, “Münker”, “müdelles” ve “mu’allel” hadîs üzerinde durarak, “mu’allel”³⁸ için şu örneği zikreder: Katâde rivâyet etmiştir: Katâde kendisine Enes b. Mâlik’ten naklen şu haberi yazmış: Enes b. Mâlik dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.s.) ile Ebû Bekir, Ömer ve Osmân’ın arkasında namaz kıldım, bunların hepsi namaza “elhamdulillah” ile başladılar, kırâatin evvelinde ve âhîrinde “besmeleyi” söylemezlerdi.³⁹ Katâde’nin “müdelles” olmasından dolayı, bu hadîs “zayıf” kabul edilmiştir.⁴⁰

Yûsuf Şükrü, bu çalışmada bir muhaddis olarak konulara yaklaşmış, sadece hadîsleri nakletmekle kalmamış yeri geldiğinde tenkit yapmaktan da çekinmemiştir. Şu hadîste bunu açıkça görmek mümkündür: Enes b. Mâlik (r.a.)’ten rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “İlim aramak her Müslüman’ın üzerine farzdır. Ehil olmayan insanların yanına ilim bırakan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer.”⁴¹ Harpûtî, Mizzî’nin bu hadîsi,

³⁴ **Dârimî**, Salât, 84 (I, 355); **Ahmed b. Hanbel**, I, 422, no: 4006; İbn Huzeyme, Muhammed b. İshâk b. Huzeyme Ebû Bekir es-Sülemî en-Nîsâbü’rî (311/923), **es-Sahîh**, I-IV, thk. Muhammed Mustafa Azamî, Mektebetü’l-İslâmî, Beyrut, 1390/1970, I, 348, no: 702; İbn Hibbân, **Sahîh**, V, 293, no: 1962; Dârekutnî, Ali b. Ömer el-Hasen ed- Dârekutnî (385/995), **es-Sünen**, Dâru’l-Meârif, Beyrut, 1386/1966, I, 353, no: 13.

³⁵ Harpûtî, **Usûl-i Hadîs Şerhi**, s. 50–54.

³⁶ **Müslim**, Sıyâm, no: 144 (II, 800); **Ahmed b. Hanbel**, III, 460, no: 15831; İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, II, 346, no: 9770; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, XX, 446, no: 1093; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, III, 181, no: 2860; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed Hüseyin (458/1066), **es-Sünenü’l-Kübrâ**, I-X, Mektebetü Dâri’l-Bâz, Mekke, 1415/1994, III, 312, no: 6060.

³⁷ Harpûtî, **Usûl-i Hadîs Şerhi**, s. 55–56.

³⁸ Dış görünüşü itibariyle sahîh olmakla birlikte aslında gizli ve kadîh bir illete sâhip olan hadîslere denir. Bkz. Uğur, **a.g.e.**, s. 239–240.

³⁹ **Müslim**, Salât, no: 52 (I, 299); Beyhakî, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, II, 50, no: 2242; **Zeyla’î**, Abdullah b. Yûsuf Ebû Muhammed ez-Zeyla’î (762/1361), **Nasbü’r-Râye li Ehâdîsi’l-Hidâye**, I-IV, Dâru’l-Hadîs, Mısır, 1357, I, 266.

⁴⁰ Harpûtî, **Usûl-i Hadîs Şerhi**, s. 57–63.

⁴¹ **İbn Mâce**, Mukaddime, 17 (I, 81); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Kebîr**, X, 195, no: 10439; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-Evsat**, I, 7, no: 9; Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed Hüseyin (458/1066), **Şu’abü’l-İmân**, I-VII, thk. Muhammed Saîd, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1989, II, 253, no: 1664; Bkz. Harpûtî, **Usûl-i Hadîs Şerhi**, s. 74–75.

“hasen” hadîse örnek olarak getirdiğini, ancak birçok âlimin bunu “zayıf” kabul ettiğini söyler. O, Hadîsin senedindeki râvîlerden Hafs b. Süleymân’ın zayıflığı nedeniyle, isnâdın “zayıf” olduğunu bildirmiştir.⁴² Bu hadîsi zikreden kaynaklar Harpûtî’yi doğrulamaktadır.

Müellif “mütevâtir” hadîsten de bahseder. Örnek olarak da; “Her kim benim üzerimden kasten yalan söylerse, cehennemdeki yerini hazırlasın”, hadîsini zikreder.⁴³ O, bu hadisi üç ayrı yerde eserine almış ve bunun “mütevâtir” olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴

Harpûtî, “bütün sahâbenin âdil olduğunu söylemiş ve müphem kişinin sahâbe olması, hadîsin sıhhatine zarar vermez”, diyerek görüşünü desteklemek için de şu rivâyeti aktarmıştır: “Benim ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunu.”⁴⁵

Yûsuf Şükrü, isnâdı olmayan hadîsler için şu üç örneği getirmiştir; “Ümmetimin âlimleri, İsrâil oğullarının peygamberleri gibidir”, “Ben adil padişah döneminde doğdum” ve “Kedi sevgisi, îmandandır.” Her üç haber de “mevzû”⁴⁶dur.⁴⁷

O; “Ameller ancak niyetlere göredir”, hadîsi üzerinde fazlaca durmakta ve bu hadîsin “meşhur” olduğunu açıklamaktadır.⁴⁸

Harpûtî, “Ferd-i Mutlak”⁴⁹ üzerinde durarak şu örnekleri zikretmiştir; İbn Ömer, Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle işittim: “O, Velânın alınıp satılmasını ve hibe edilmesini nehyetti”, Ebû Hüreyre şöyle rivâyet etti: Resûlullah (s.a.s.): “İman altmış küsur

⁴² İbn Mâce, Mukaddime, 17 (I, 81); Beyhakî, Şu’abü’l-İmân, II, 253, no: 1663; Heysemî, Nüreddîn Ali b. Ebî Bekir (807/1404), Mecme’u’z-Zevâid ve Menba’u’l-Fevâid, Dâru’l-Fikr, I-X, Beyrut, 1412/1991, I, 323, no: 474; Fettenî, Ebû’l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Hindî (986/1578), Tezkiretü’l-Mevzû’ât, Beyrût, trz., s. 82; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, X, 227, no: 28652.

⁴³ Buhârî, İlim, 38 (I, 52); Müslim, Mukaddime, no: 3 (I, 10); Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş’as es-Sicistânî (8274/888), es-Sünen, I-IV, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru’l-Fikr, Beyrut, trz., İlim, 4 (II, 343); Tirmizî, İlim 8 (V, 35); İbn Mâce, Mukaddime, 4 (I, 13); Ahmed b. Hanbel, I, 78, no: 584.

⁴⁴ Harpûtî, Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 76, 95, 134.

⁴⁵ Harpûtî, Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 103, 119.

⁴⁶ Çeşitli maksatlarla uydurulup Hz. Peygamber’e iftira ve nispet edilerek rivâyet edilen sözlere denir. Bkz. Uğur, a.g.e., s. 226.

⁴⁷ Harpûtî, Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 121; Nasihatnâme, v. 6b; Silsiletü’s-Safâ, s. 6.

⁴⁸ Harpûtî, Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 126; Harpûtî, Rumûzü’t-Tevhîd fî Beyânî Bazı Esrâr ve Hakâyîki Kelîmeti’t-Tevhîd, Urfevî Hacı Halil Ziri Matbaası, İstanbul, 1286/1869, s. 40, s. 126; Nâmûsü’l-İkân, s. 237.

⁴⁹ Isnâdın herhangi bir yerinde râvîsi tek olan ferd hadîsin kısımlarından biridir. Isnâdının herhangi bir yerinde râvîsi tek olan ferd hadîs iki kısma ayrılır. Bunlardan birincisi ferd-i mutlak başka bir ifâdeyle senedin baş tarafındaki sahâbi veya tabînin tek başına rivâyette bulunduğu hadîslere, ferd-i mutlak denir. Bkz. Uğur, a.g.e., s. 93-94.

şubedir. Bunların efdali Allah'tan başka ilah yoktur, demektir. En aşağısı ise yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir. Hayâ da imanın bir şu'besidir", buyurdu.⁵⁰

Müellif, sahâbe içtihadına örnekler de getirerek: Ebû Hüreyre (r.a.): Oruçlu bir kimse gayr-i ihtiyari olarak kustuğu zaman orucu bozulmaz. Çünkü kusmak çıkarmaktır; girdirmek değildir, demiştir. Ve yine Ebû Hüreyre'nin: Oruçlu kimse, kusarsa orucu bozulur, dediği zikrolunuyor. Birinci (yânî kusmak orucu bozmaz rivâyeti) daha "*sahîh*"tir. İbn Abbâs ile İkrime de: Oruç, içeri giren şeylerden kendini tutmaktır; dışarı çıkan şeyden kendini tutmak değildir,⁵¹ demişlerdir. Harpûtî bu rivâyeti "*mu'allâk*" hadîse örnek olarak aktarmıştır. O, "senedin hepsi düşen hadîse veya senedin bir kısmı düşen hadîse, "*mua'llâk*" hadîs denir", görüşünü nakleder. Ardından da, Buhârî'de geçen, yukarıdaki hadîsin senedini zikreder. Harpûtî: "Buhârî, bazı yerlerde senedi tam verir bazı yerlerde hadîs uzamasın diye, senedi kısaltır", demiştir.⁵²

Harpûtî'nin hadîşçiliği, *Usûl-i Hadîs Şerhi* eserinde açıkça görülmektedir. Ancak bu eserden başka çalışmasında genel anlamda hadîşçilik yönü, pek hissedilmemektedir. Onun Osmanlı ilim dünyasındaki yerleşik gelenekten ayrılmadığı görülmektedir.

Yûsuf Şükrü, *Usûl-i Hadîs Şerhi* dışındaki eserlerinde hadîsleri, genelde incelediği konuyu ilgilendiren kısmıyla yetinmiştir (takti usûlünü kullanmıştır). Senet vermeden "Hz. Peygamber buyuruyor", diyerek hadîsleri nakletmiştir. Bir kaçı hariç genelde merfû haber zikretmiştir. O, eserlerine genelde "*sahîh*" hadîsleri almakla beraber, "*zayıf*" ve "*mevzû*" hadîsleri de kullanmıştır. Bu konuda pek seçici olduğunu söyleyemeyiz.

Harpûtî akademik anlamda bir muhaddis değil, bir müderristir. Eğer onun diğer eserlerini göz önünde bulundurmadan, sadece usûl ile ilgili eserine bakarak hareket edilse, ona bir muhaddis denilebilir. Ancak diğer eserlere baktığımızda bunu söylemek oldukça güçtür.

Bir fikir vermesi hasebiyle kısaca değindiğimiz Harpûtî'nin hadîşçiliği, esasında tek başına çalışılması gereken bir konudur. Harpûtî'nin *Usûl-i Hadîs Şerhi* ve hadîşçiliği çerçevesinde, ilerde bir çalışma yapmayı düşünüyoruz.

⁵⁰ Harpûtî, *Usûl-i Hadîs Şerhi*, s. 127.

⁵¹ **Buhârî**, Savm, 32 (II, 684); İbn Hacer, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448), **Fethu'l-Bârî**, I-XIII, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379/1959, IV, 175.

⁵² Harpûtî, *Usûl-i Hadîs Şerhi*, s. 34.

2) HARPÛTÎ'NİN TASAVVUFÎ YÖNÜ

Yûsuf Şükrü Harpûtî'nin müderrisliğinin yanı sıra tarikatlarla da ilişkisinin olduğunu, *Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân* adlı eserinin kapak sayfasından öğreniyoruz. Burada; “Fudalâ-i Arifân ve tarikatı ‘Aliye-i Nakşibendî, Hâlidîyye hülefâsından, Harputlu Seyyid el-Hâc Yûsuf Efendiden Gelenbevî'nin Burhân'ına yazılmış bir şerhtir”, ibaresi mevcuttur.⁵³ Ayrıca *Osmanlı Müellifleri* adlı eserde Harpûtî'yi tanıtırken kullanılan ilk cümle; “Hâlidîyye⁵⁴ şeyhlerinden ve âlimlerden bir zattır”,⁵⁵ şeklindedir.

Tarikata ilk ne zaman ve kim aracılığıyla girdiği, kime intisap ettiği ve kimin halifesi olduğu bilinmemektedir. Bilinen şu ki; İstanbul'da bulunduğu süre içinde, Nakşibendî Tarikatının Hâlidîyye kolunun halifesi olduğudur. Tasavvufa olan merak ve ilgisi bilinmektedir. Bunu eserlerinin çoğunda görmek mümkündür.

Onun Medine'deki Mahmudiye Medresesi müderrisliğine tayin olduktan sonra, ilmî faaliyetlerinin yanı sıra, tarikatlarla olan ilişkisi de devam etmiştir. O, Mekke'de İsmail Nevvâbî'ye intisap ederek seyr-i sulûk⁵⁶ görmekle, Şazilî tarikatının⁵⁷ halifeliğini de kazanmıştır.⁵⁸

3) HARPÛTÎ'NİN ŞÂİRLİĞİ

Harput Yollarında adlı eserinin müellifi İshak Sunguroğlu: “Yûsuf Şükrü Harpûtî'nin gayet hassas bir şâir olduğunu, şiirlerinin çeşitli ve bambaşka bir üslupta olduğunu, büyüklerimden dinlemiştim”, diyerek şiirlerinden birkaç örnek vermektedir. Sunguroğlu ayrıca şiirlerinin yazma olarak beş kitap tuttuğunu ve daha birçok da telifâtı

⁵³ Harpûtî, *Nâmûsü'l-Îkân*, s. 1.

⁵⁴ Nakşibendîyye tarikatının Hâlid el-Bağdâdî'ye (ö.1242/1827) nispet edilen kolu. Geniş bilgi için bkz. Algar, Hamid, “*Hâlidîyye*”, DİA., İstanbul, 1997, XV, 295-299.

⁵⁵ Bursalı, *a.g.e.*, II, 57.

⁵⁶ Tasavvuf ve tarikate giren kimsenin manevî makamlarını tamamlayıncaya kadar geçirdiği safahata verilen isimdir. Geniş bilgi için bkz. Yılmaz, Hasan Kamil, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s.183.

⁵⁷ Ebu'l-Hasan *Şazilî* tarafından kurulmuştur. Ebu'l-Hasan Ali b. Abdullah eş-Şazilî (593/1196) Afrika'da Tunus'un Cebel-i Zafrân mevkiinde Şâzile dinilen yerde doğdu. Şâzilî nisbesini buradan almıştır. Seyyid-nesep olup ilme meraklı bir zat olarak tanınır. Hattâ ilme ve ilmî eserlerin tetkikine düşkünlüğünden gözlerini kaybettiği rivâyet edilir. Şâzilî tarikatı, silsile itibariyle Cüneydî olmakla beraber, ruhânî eğitime ağırlık veren bir tarikattır. Şâzilî müritlerine Allah için fânî varlıktan ferâgati, her saat, her yer ve her şartta zikri tavsiye eder, riyâzat ve halvete, âyin ve toplu zikre fazlaca rağbet göstermezler. Şâzilîler, gayet temiz giyinirler, dünya nimetlerinden istifadeden geri kalmazlar. Geniş bilgi için bkz. Yılmaz, *a.g.e.*, s. 248–251.

⁵⁸ Sunguroğlu, *a.g.e.*, II, 283.

olduğunu öğrenen bildim”, diye ifâde etmiştir.⁵⁹ Sunguroğlu’nun bahsettiği beş yazma şiir eserini bulamadık ancak Sunguroğlu’nun Harpûtî’nin telifatını tanıtırken bahsetmediği, *Hâşiye-i ‘Îsâm ‘alâ Hâşiye* ve *Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde* adlı yazma eserlerini bulabildik. Bu eserler de şiirle ilgili değildir.

Yûsuf Şükrü şâirliğiyle değil, âlim ve müderris olarak tanınmıştır. Harput çevresinde yetişen tasavvuf şâirleri halk tarzı şiir yerine divan tarzı tasavvuf şiirleri yazmıştır. Şâirliği hakkında Tahir Abacı; “Harput’ta XIX.yy. içinde Divan şiirinin bütün biçimlerini başarıyla kullanmış ve özgün el yazması divânlar ya da şiir mecmuaları bırakmış, Yusuf Şükrü Harpûtî gibi şâirler yetişmiştir. Buna karşılık, yöreden antolojilere geçecek ölçüde bir halk şâiri çıkmamıştır. Ayrıca Harput önemli kültür merkezlerinden biri olduğundan ve medrese kültürü güçlü olduğundan, şâirleri daha çok Divan Edebiyatı etkilemiştir. Buna karşılık bu şâirlerin büyük bir çoğunluğu aynı zamanda halk şâiri tarzında da örnekler vermişlerdir”,⁶⁰ demektedir.

Namık Açıkgoz, Harpûtî’nin şâirliği için: “Eldeki malzemenin yeterli olmadığı, ancak bütün şiirlerinin bir araya getirilerek şâir hakkında sâlim bir sonuca varmak mümkün olabilecektir. Onun şâirliğini ele alırken unutulmaması gereken bir husus da, onun asıl meşgalesinin şâirlik olmadığıdır. Manzumelerinin dînî muhtevâda olup didaktik bir tavır sergilemesi, onun, şiire, görüşlerini ifâde etmede değişik bir tarza müracaat ettiğini gösterir”, açıklamasında bulunmuştur.⁶¹ Harpûtî eserlerine genelde şiirle başlar ve şiirle son verir. O, eserlerinin aralarında da zaman zaman şiirler serpiştirir. Müellif, meramı anlatmada şiiri bir vasıta olarak kullanır. Onun asıl mesleği müderrisliktir. Şiirlerini de bir şeyler öğretmek amacıyla yazmıştır.

Harpûtî’nin *Rumûzü’t-Tevhîd* adlı eserinin ilk sayfasında verdiği şiirin bir bölümünü, örnek olarak veriyoruz.

Fakr-ü zatî, acz-i aslî hasbîhâlimdir benim
Âyet-i belvâ- vu derrâ, hoş makâlimdir benim

Câvidanî yok bu dünyada bilirdim çektim el
Âlem-i fakr-ğina sanma hayâlimdir benim

⁵⁹ Sunguroğlu, **a.g.e.**, II, 283-284.

⁶⁰ Abacı, Tahir, **Harput/Elazığ Türküleri**, İstanbul, 2000, s. 23–25.

⁶¹ Açıkgoz, **a.g.m.**, s. 1-7.

İmtinân-i âfitabî çekmezem zerre kadar
Atlas-i çerha değişmem künhe şalımdır benim

Bilmez ise hürmetim ehl-i dünya gam değil
Ben helâl ettim ona karşı belâlımdır benim

Şükrü şah-ü geda, şad olsun âlemde bu gün
Pester-i gamda yanup rihlet mealimdir benim.⁶²

4) HARPÛTÎ'NİN ŞERHÇİLİĞİ

Harpûtî'nin, *Hâşiye alâ Şerhi Usûli'l-Hadîs li Dâvûd el-Karsî alâ Risâle li'l-Birgivî, Hizmet-i Menba'î's-Se'âde 'alâ Şerh-i Delîli'l-Hayrât, Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye ve Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân-i Gelenbevî*, adlı şerh eserleri mevcuttur. Onun bu eserlerinden hareketle şerhçiliği konusunda bir fikir sâhibi olmak mümkündür.

Harpûtî'nin ilk dikkat çeken özelliği, yukarıda sayılan her bir eseri farklı tarzda şerh etmiş olmasıdır. Harpûtî'nin *Usûl-i Hadîs Şerhi* eserine baktığımızda, usûl disiplinin gerektirdiği her şeyi kullanılmıştır. O, bir usûl kitabında geçen bütün konuları işlemiş ve her bir kısım için ayrı ayrı örnekler vermiştir. Aynı zamanda şerhe konu olan metin, Şârih tarafından açıklanmış, eksik bırakılan konu tamamlanmış ve bilgiler kıırı tize edilmiştir.

Harpûtî'nin *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye* adlı kitabında göze çarpan en önemli hususlardan biri; sarf ve nahiv açısından geniş açıklamalar yapılmış olmasıdır. Kelâm ilmine ait olan bu eser, âyetler ve hadîsler ışığında ele alınmıştır. O, bu eserde geçen hadîslerin sıhhat derecelerine de zaman zaman değinmiştir.

Harpûtî'nin *Nâmûsü'l-Îkân* adlı eseri ise konusu mantık olup, geniş bir çalışmadır. O, bu eserde naklî deliller yerine, aklî deliller kullanmış ve bu ilim ehli tarafından bilinen argümanları ele almıştır.

Harpûtî'nin *Şerh-i Delîli'l-Hayrât* isimli kitabı, halka yönelik bir duâ kitabıdır. O, bu eserde, daha çok ana metni açık ve sade bir Türkçe ile aktarmaya çalışmıştır. Bu kitapta gerek asıl metin, gerek hadîsler olsun, bu bilgileri tenkide tabî tutmamış, rivâyetler yardımıyla görüşlerini aktarmış ve hadîslerin sıhhat derecelerine işâret

⁶² Harpûtî, *Rumûzü't-Tevhîd*, s. 1.

etmemiştir. Onun, eldeki bu kadar hadîs materyalinin ve birikiminin yanı sıra, hadîslerin sıhhat derecelerine işâret etmemesi, tenkitli bir şerh gerçekleştirme gibi bir hedefinin olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki; ilk üç eser, ilim ehline yönelik, *Şerh-i Delîli'l-Hayrât* adlı eseri ise, halka yönelik bir çalışmadır. Bu ilk üç eseri Arapça olarak kaleme alan Harpûtî, *Şerh-i Delîli'l-Hayrât*'ı; ise Osmanlıca olarak kaleme almış ve açıklamalarını oldukça sade bir Türkçeyle yapmıştır. Bundan hareketle müellifin, şerh eserlerini ilim erbabı için Arapça, avâm için Osmanlıca olarak yazdığını söyleyebiliriz.

Hizmet-i Menba'î's-Se'âde 'alâ Şerh-i Delîli'l-Hayrât adlı eseri, duâ ve salavât-ı şerife kitabı olup, halk arasında yaygın olarak kabul gören bir eserdir. Harpûtî'nin eserde geçen problemli rivâyetler hakkında herhangi bir şey söylememiş olmasına, bir sebep olarak, eserin geniş halk kesimi arasında kabul gören nüfuzu söylenebilir.

Genel anlamda Osmanlı ilmî hayatındaki şerh anlayışı; bir eser üzerinde yapılmış edebî bir tenkit değildir. Adından da anlaşılacağı üzere bir edebi metnin şerhidir. Edebî tenkitle bir metnin şerhi arasında önemli farklar vardır ki, bunların en dikkate değer olanı şudur: Tenkit; incelediği metnin üzerinde estetik güzellik açısından bir hüküm verir. Oysa edebî bir metnin, sözgelimi bir şiirin şerhinden maksat, önce onu anlamak sonra da okuyucular için anlaşılır hale getirmektir. Edebî metnin şârihi, bu amaca ulaşmak için objektif bir yol takip eder ve dolayısıyla objektif sonuçlara ulaşır. Bir metnin anlaşılması için ilgili bilgi dallarına müracaat eder, elinden gelen bütün gayreti gösterir ve o metni hem cümle yapısı hem de ihtiva ettiği hakîkî ve mecâzî mânâlar bakımından açıklığa kavuşturur. Ama hiçbir zaman güzel ve çirkin olarak nitelemez, bir ilim adamı tarafsızlığı ile teşrihi ve tahlilini yapar. Şerh çalışmalarının bu özelliğinden olsa gerek, Harpûtî'nin yaptığı şerhlerde genelde de tenkit görülmez, sürekli metinleri daha anlaşılır hale getirme çabası görülür. Nitekim *Delâilü'l-Hayrât*'ta geçen hadîsler hakkında herhangi bir olumsuz değerlendirmenin olmaması, onun bu geleneğe tabi olduğunu göstermesi bakımından önemli bir ipucudur.

5) YÛSUF ŞÜKRÜ HARPÛTÎ HAKKINDA YAPILAN ÇALIŞMALAR

Harput üzerinde yapılan çalışmalarda, Yûsuf Şükrü Harpûtî pek zikredilmemektedir. 24-27 Eylül 1998 tarihinde Elazığ'da yapılan “*Dünü ve Bugünüyle Harput*” sempozyumunda, Naci Onur, “*Harput'ta Edebî faaliyetin Dünü ve Bugünü*” adlı çalışmasında, XIX. yy.da Harput'ta yetişmiş olan şâirlerden bahsederken, Harpûtî

hakkında şunları söylemektedir: “Doğum târihi bilinmemekle beraber, kayıtlara göre 1876 yılında Medine’de ölmüştür. Nasihatname dahil olmak üzere irili ufaklı beş matbu eserin varlığını bilinmektedir. Çok hassas bir şâirdir. Şiirlerin çoğu dil itibarıyla bugün bile anlaşılabilirliğini korumaktadır.”⁶³

Bu sempozyumda sunulan *Süleymaniye Kütüphanesi’nde Yer alan Harput Koleksiyonuna ait kitapların tanıtımıyla* ilgili bir tebliğde de, Harput’ta doğmuş ve yetişmiş birçok şâir, müstensih ve ilim adamı olduğu zikredilmiş, ilgili koleksiyonda en çok görülen isimler arasında “Harpûtî Yûsuf b. Osmân, Harpûtî Yûsuf Şükrü” ismi de kaydedilmiştir.⁶⁴ Maalesef Harpûtî burada sanki iki farklı şahısmış gibi zikredilmiştir. Başka bir makalede sadece Harput’ta yetişmiş şâirler arasında, Yûsuf Şükrü ismen zikredilmiştir.⁶⁵

Namık Açıköz’ün 1990’da Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’nde yayınlanan, Harpûtlu Yusuf Şükrü ve Nasihatnâmesi adlı bir makalesi mevcuttur.⁶⁶

Mesâd Süveylim eş-Şâmân, “*es-Siretü’n-Nebeviyye fi’l-Edebi’t-Türkî*” (Trc. Mehmet Atalay) adlı makalesinde⁶⁷ Harpûtî’nin *Silsiletü’s-Safâ li Muhammed Mustafâ* adlı eserinden ismen bahsetmiştir.

“1876–1976 Arası Türkiye’de Hadîs Çalışmaları Bibliyografyası” adlı seminer çalışmasında Harpûtî’nin Usûl-i Hadîs Şerhi de zikredilmiştir.⁶⁸ Ayrıca gerek Birgivî’nin, gerekse Karsî’nin Usûl-i Hadîse dair çalışmasından söz edilirken, Harpûtî’nin mufasssal bir şekilde yaptığı bu şerhten de söz edilmiştir.⁶⁹

Akademik çevrede Harpûtî hakkında genel anlamda bir çalışma yoktur. Sadece şâirlik yönüyle ele alan bir makale ve yukarıda da değinildiği gibi sempozyumda sunulan bir bildiride, bir paragrafla ele alınmıştır.

⁶³ Onur, Naci, **Harput’ta Edebî faaliyetin Dünü ve Bugünü**, Dünü ve Bugünüyle Harput, I-II, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, 1999, I, 429–439.

⁶⁴ Altuner, Nuran, **Süleymaniye Kütüphanesi’nde Yer alan Harput Koleksiyonuna ait kitapların tanıtımı**, Dünü ve Bugünüyle Harput, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, 1999, II, 176.

⁶⁵ Özyürek, Rasim, **Dünü ve Bugünüyle Harput**, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, 1999, I, 409.

⁶⁶ Açıköz, **a.g.m.**, s. 1-7.

⁶⁷ eş-Şâmân, Mesâd Süveylim, **es-Siretü’n-Nebeviyye fi’l-Edebi’t-Türkî**, Âlemü’l-Kütüb Dergisi, c. 2, Sayı 3, s. 442–447, Bkz. Atalay, Mehmet, **Türk Edebiyatında Siretü’n-Nebeviyye**, İslami Edebiyat Dergisi, 1994, Sayı 24, s. 61–64.

⁶⁸ Çakan, , **a.g.e.**, s. 297.

⁶⁹ Bursalı, **Osmanlı Müellifleri**, (sad. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen), I, 285–286.

C) ESERLERİ

Yaptığımız araştırmalar neticesinde, Yûsuf Şükrü Harputî'nin çeşitli ilim dallarına ait yedi eserini tespit edebildik. Sunguroğlu'nun bahsettiği şiir dair beş yazma eserini ise maalesef bulamadık.⁷⁰ Kaleme alınan ve şerh edilen eserler, onun ilmi çerçevesinin genişliğini ve konuya olan vukûfiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Harputî, Osmanlılardaki yerleşik ilmi geleneğe paralel olarak, şerh türü çalışmaların yanı sıra; telif eserler de kaleme almıştır. O, eserlerini genelde Arapça ve Osmanlıca olarak yazmıştır. Harputî'nin, siyâsetname, kalam, siyer ve nesep tarihi alanında telif eserlerinin yanında; usûlü'l-hadîse ve mantık ilmine dair olan şerhleri müstakil birer eser hüviyetindedir. Temel İslâmî ilimlerin yanı sıra mantık, siyâset, nesep tarihi, ve riyâzet gibi dallarda da geniş bir perspektif sâhibidir.

Şimdi Harputî'nin tespit ettiğimiz üçü yazma, yedi eserini kısaca inceleyelim. Biz bu çalışmada önce telif sonra da şerh çalışmalarını ele aldık. Ayrıca bunları da kendi içinde, önce matbu sonra da yazma eserler olmak üzere iki kısımda mütalaa ettik.

1) HARPÛTÎ'NİN TELİF ÇALIŞMALARI

Harputî'nin tespit edebildiğimiz, *Rumûzü't-Tevhîd*, *Silsiletü's-Safâ li Muhammed Mustafâ*, *Nasîhatnâme* isiminde üç tane telif çalışması bulunmaktadır. Telif çalışmalarını Osmanlıca olarak kaleme almıştır. Müellifin bu gruptaki eserleri, şerh türü çalışmalarına göre daha az hacimlidir. Önce matbu olan; *Rumûzü't-Tevhîd* ve *Silsiletü's-Safâ li Muhammed Mustafâ* adlı eserleri, sonra da yazma olan *Nasîhatnâme* isimli eseri inceledik.

a) Rumûzü't-Tevhîd

Eserin tam adı; *Rumûzü't-Tevhîd fî Beyâni Bazı Esrâr ve Hakâyiki Kelimetü't-Tevhîd*'dir. İstanbul'da, Urfevî Hacı Halil Ziri Matbaasında, 1286/1869 yılında basılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde, 369 demirbaş no da kayıtlıdır. Eserin dili, Osmanlıcadır. Yazı türü nesihdir.⁷¹ Kitap 56 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfada 25 satır

⁷⁰ Sunguroğlu, **a.g.e.**, II, 284.

⁷¹ Türk hüsn-ü hat sanatında en güzel bir yazı şeklidir ki, eskiden el yazması kitaplar umumiyetle hep bu yazı ile yazılırdı. Bu tarz yazıya nesih isminin verilmesi, bir kitabın müteaddit nüshalarını elde etmek

vardır. Eserin ilk sayfasında yirmi dört konu başlığı olup, ikinci sayfada uzunca bir şiir bulunmaktadır.

Eser,

Vedâ ey şehir-i dildârım sefer kıldım yine senden
Fîrâk ateşi şimdi geçirmiştir beni benden
beytiyle başlar ve başka bir şiirin
Nazenin vakti geçirdim bileydin âl abâ
Ora mı yâreme merhem acep bad-ı sabâ
beytiyle sona erer.

Eserin başladığı asıl kısmın serlevhasında,⁷² kitâbın adı yazılıdır. Eser Allah’a hamd ile başlamaktadır. Yine bu sayfada eserin h.1279 Ramazan ayının ilk on gününün sonunda yazıldığı ve *Rumûzü’t-Tevhîd* diye adlandırıldığı ifade edilmiştir. Derkenarlarda,⁷³ genelde bir şey yazılmamakla beraber, konu başlıkları buralara sıkıştırılmıştır. Sayfaların etrafı biri kalın diğeri ince çizgili birer çerçeveye çevrilidir. Âyet, hadîs ve diğer alıntılarının üstü, çizgili olarak verilmiştir.

Eserin sonu Peygamberimize salavâtla bitmiş ve ardından bir şiir getirilmiştir. En son kısımda şu kayıt vardır; “Medine-i Münevvere Mahmudiye Medrese-i Celile’sinin Müderrisi Harputlû Hacı Yûsuf Şükrü Efendi’nin Rumûzü’t-Tevhîd ismiyle telif buyurdıkları kitaptır. Bil imtiyaz bu zayıf kul Urfevî Hacı Halil Ziri Efendinin taş destegahında tab ve temsil kılınmıştır.”

Eserin konusu kelamdır. Eserde daha çok öne çıkan başlıklar ise; tevhîd, tevhîdin anlamı, tevhîdin sıfatı, tevhîdin oluşumu, Hz. Peygamber ve nübüvvettir.

b) Silsiletü’s-Safâ li Muhammed Mustafâ

Eser, İstanbul’da Hacı Osman Efendi Matbaasında, hicrî 21 Muharrem 1286 tarihinde basılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde, 319 demirbaş no da kayıtlıdır. Yazı

hususunda kullanılan, kûfî ile sülûsten bozma olan ve daha kolay bir yazı şekli olmasındandır. Çünkü bu yazıda harfler kalemin bir hareketiyle ve durmadan yazıldığı için, diğer nevîlerden daha işlektir. Bkz. Sanat Ansiklopedisi, “**Nesih**”, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983, III, 1502.

⁷² Bir levhanın veya kitabın başına yazılan yazı, şekil veya resimdir. Eski el yazmalarında ilk sahifeye yapılan tezhipli başlıktır. Bkz. Sanat Ansiklopedisi, “**Serlevha**”, IV, 1788; Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I-III, İstanbul, 1993, III, 187.

⁷³ Osmanlı bürokrasisinde resmî yazışmalarda, mazhar, arzuhal ve arz gibi evrakın üst, yan veya alt tarafında o işle ilgili olarak daha önce yapılmış muameleleri, bir kaydı, bir şerhi, görgüyü, idarî, hukukî, malî bir durumu ihtiva eden açıklayıcı ve tamamlayıcı yazıya bu ad verilir. Bkz. Çetin, Atilla, “**Derkenar**”, DİA., İstanbul, 1994, IX, 179-180; Pakalın, **a.g.e.**, I, 427.

türü nesihdir. Eserin dili, Osmanlıca olup 48 sayfadan oluşmaktadır. Her sayfada 29 satır vardır.

Eserin ilk sayfasında geniş bir fihrist vardır. Fihristte 244 konu başlığı sıralanmıştır. Fihristin başında şu bilgi mevcuttur: “Bu eserden faydalanmak isteyen din kardeşlerim daha rahat ve doğru bir şekilde istifade etmeleri için bu fihrist konulmuştur.”

Bu ikinci sayfa, eserin başladığı asıl kısımdır ki; serlevhasında kitabın adı ve besmele yazılıdır. Eser Allah’a hamd ile başlamaktadır. Peygamber’e, âline ve ashâbına salavâtlar getirdikten sonra, zamanın Osmanlı Padişahı; Sultan Abdülaziz Han’a ve bütün soyuna duâlar yapılmaktadır. Bu sayfa, hamd, salavât ve duâdan oluşmaktadır.

Hâmişte,⁷⁴ herhangi bir kayıt yoktur. Sayfaların etrafı dört çizgili, orta çizgisi kalın olan bir çerçeveye çevrilidir. Konu başlıkları açık bir şekilde verilmemiştir.

Eserin son sayfasında; “eser h.1279 Şaban-ı şerifin ortalarında sona erdi ve Silsiletü’s-Sefa li Nesebi Mustafâ deyu tesmiye olundu”, denilerek eserin konusuna da atıfta bulunulmuştur. Küçük bir şiir ve salavât-ı şerifeden sonra, eser sona erer ancak şu notta mevcuttur; “bu risâle Mustafa-i havî, adâdu nesebi, Resûlülbarî min Kureyşi fî desti Hafız Hüseyin Sabri el-Karahisarî, sene h.1286 Muharrem’in 21. günü tab olunmuştur.” En son bölümde, cetvelin alt kısmında şu bilgiler mevcuttur; iş bu risâle Seyranî hümayûn Hasırcı Paşası Azîz Mahmûd Efendi’nin mârifetiyle müracaatında, el-Hac Osman Efendinin matbaasında h.1286’da tab olunmuştur.

Eser genel anlamda Peygamber Efendimizi konu edindiği için siyer denilmiştir. Eserde daha çok öne çıkan Hz. Peygamber’in nesebi olduğu için, bir nesepler tarihi eseridir demek daha doğru olur. Kişiler üzerinde durulurken kelimenin anlamı ve geldiği kök açısından, geniş malûmat verilmiştir. Mesâd Süveylim eş-Şâmân, “*es-Siretü’n-Nebeviyye fi’l-Edebi’t-Türkî*” (Trc. Mehmet Atalay, Türk Edebiyatında Siretü’n-Nebeviyye) adlı makalesinde, Yûsuf Şükrü’nün bu eserin bulamadığımız farklı bir nüshasından da bahsetmiştir.⁷⁵

⁷⁴ Mektubun altına sonradan yazılan sözler yerinde kullanılan bir tâbirdir. Arapçada hâmiş, kitabın ve mektubun kenarı demektir. Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, I, 719; Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi Yay., Ankara, 1997, s. 322.

⁷⁵ eş-Şâmân, **a.g.m.**, Âlemü’l-Kütûb Dergisi, s. 442-447.

c) Nasîhatnâme

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A.35900 Demirbaş numaraya kayıtlı bulunan *Nasîhatnâme*, mensur bir eserdir. Dili Osmanlıca olup, el yazması bir eserdir. 31 varaktan ibaret olan eser, 175 x 115 mm sayfa ebadındadır ve her varakta 63 mm’lik 15 satır bulunmaktadır. Yazı türü nesihdir. Etrafı zincirli, mikleblî⁷⁶ deri bir ciltli, cildin üstü yaldızlı ve zincirlidir. Etrafı dört adet cetvelli çizgilidir. Her sayfada bulunan cetveller ve v.1b’deki başlık yaldızlıdır. Cildin orta yeri geometrik karelerden oluşan, dikdörtgen şeklinde bir cetvel içinde tezyin edilmiştir. Cildi, vişne rengi deriden yapılmıştır. Cilt kapağının köşelerinde yaldızlı üç noktalı süsleme mevcuttur. Hafif şekilde yıpranmış olan cildin iç kısmı ebru desenli bir kâğıtla kaplıdır.

Eser,

İlâhî kalbde fikrin mûcib-i feyz-i hayâtım kıl

Kamu işimde nâmın ağzıma kand ü nebâtım kıl (v.1b)

beytiyle başlar ve

Zi-hân-ı merdümekem şod müsevved în defter

Kerem-nümâ nazarî kun me-gû vü “fihi nazar”⁷⁷(v.31b)

beytiyle sona erer.

Dîbâcedeki manzûme

Dîbacedeki⁷⁸ manzûme,

Yedimde kiklimi sırr-ı kemal kâğıdımı levh et

Nam-ı nâmî-i ilminyemm-i pür-mevce-i devâtım kıl

beytiyle başlar ve

Bu Şükrü goft; Hüdaya kalbini ümmü’l-kitab eyle

Ulûm-ı evvelîn ü âhirîni feyz-i zâtım kıl (v.1b)

beytiyle sona erer.

⁷⁶ Eski ciltli kitapların sol tarafındaki fazla parçanın adıdır. Kapanan kitabın üst kapağının arasına konulmak suretiyle alt ve üst tarafı kapanmış vaziyette koyması noktasından muhafazasına hizmet ettiği gibi, okunan sayfa arasına konularak açıldığı zaman bırakılan yeri kolaylıkla bulmaya da yarar. Bkz. Sanat Ansiklopedisi, “**Mikleb**”, III, 1349; Pakalın, **a.g.e.**, II, 534.

⁷⁷ Bu defter gözbebeğimin kanyla yazılmıştır. (Ona) keremle bak ve “nazar ondadır” deme! Harpûtî, **Nasîhatnâme**, v. 31b.

⁷⁸ Kitabın başına yazılan önsöz yerinde kullanılan bir tabirdir. Başlangıç diyenler olmuştur. Bkz. Pakalın, **a.g.e.**, I, 449.

Der-kenar manzûme

Der-kenardaki manzûme,

Cemâlin pertevi çeşme ziyadır yâ Resûlallah

Kemân ebrûların kavs-i Hüdâdır yâ Resûlallah

beytiyle başlar ve

Ne mümkün eyleye vasfın senin bu şükrî-i nâ-çîz

Ser-âpâ cevherin nûr-ı Hudâ'dır yâ Resûlallah (v.28b)

beytiyle sona erer. Der-kenarda bu şiirden başka da bir şey yoktur.

Eserin ferağ kaydında;⁷⁹ Hz. Peygambere, Peygamber soyuna ve ashabına dua ve şu kıt'a bulunmaktadır.

Ehl-i dilden budur ancak me'mul

Hayr ile Şükrî kulu yâd edeler

Eyledikçe nazar bu tercemeye

Fatiha ile anı şâd edeler (v.31b)

Nasîhatnâme'nin muhtevası

Siyasetnâmeler genelde devlet adamlarını, bilhassa padişahları muhatap almasına mukabil,⁸⁰ *Nasîhatnâme*'de muhatap, aynı zamanda halktır. Esas konusu, padişaha itaatin lüzûmu olan eserde, bu konu dâhilinde, vezirlik makamı, adâlet, idam gerektiren şartlar, devlet anlayışı, seyyitlik ve ehl-i beyt, isyancı ve yağmacıların tabî tutulacakları muameleler, dünya gayreti içinde olmanın zararları, câmi etrafında alış-veriş yapmanın hoş karşılanmaması, evliyanın rûhundan yardım dileme şartları ve kabir ziyaretleri gibi meseleler de ele alınmaktadır.

Nasîhatnâme'nin telif tarihi ve sebebi

Yûsuf Şükrü b. Osmân el-Harputî, eserini 1276/1860 yılının sonlarında, Hicaz'dan döndükten sonra yazdığını dibacede bildirmiştir.⁸¹ Hicaz'dan dönerken halkla yaptığı görüşmelerde böyle bir eserin yazılmasına ihtiyaç duyulduğundan kaleme

⁷⁹ Kitabın bittiğini gösteren kısımdır. Bkz. Kavakçı, Yusuf Ziya, *İslâm Araştırmalarında Usûl*, DİBY., Ankara, 1991, s. 70.

⁸⁰ Geniş bilgi için bkz. Atmaca, Veli, *Hadîsleri Bakımından Siyâsetnâmeler*, FÜSBD., XIV, Sayı 1, Elazığ, 2004.

⁸¹ Harpûtî, *Nasîhatnâme*, v. 1b.

almıştır. O, eserini, dini ilimlerdeki kargaşayı önlemek ve padişaha olan bağlılığın zayıflamasının önüne geçmek için kaleme aldığını ifâde etmiştir.⁸²

Nasîhatnâme'nin başka yazma nüshası da vardır. Süleymaniye Kütüphanesinde, 1846 nolu demirbaşta kayıtlıdır. Eser 13 varaktan ibarettir. Yazı türü taliktir.⁸³ Satır sayısı 27'dir. Hâmişlerinde yer yer notlar mevcuttur. İki nüsha arasında yaptığımız karşılaştırmada, bazen takdim tehir olsa da aynı olduğu ancak bu nüshanın sonunda bir şiirin fazla olduğunu tespit ettik.

2) HARPÛTÎ'NİN ŞERH TÜRÜ ÇALIŞMALARI

Harpûtî'nin dört tane şerh çalışması bulunmaktadır. O, bu grupta yer alan; *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde 'alâ Şerh-i Delîlî'l-Hayrât* dışındaki eserleri Arapça olarak kaleme almıştır. Bunlar, telif çalışmalarına göre daha büyük hacimlidirler. Bu bölümde önce matbu olan; *Usûl-i Hadîs Şerhi* ve *Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân* adlı eserleri sonra da yazma olan; *Hâşiye-i 'İsâm 'alâ Hâşiye* ve *Hizmet-i Menbe'î's-Se'âde* isimli eserleri inceledik.

a) Usûl-i Hadîs Şerhi

Eserin tam adı; *Şerh-i Usûlî'l-Hadîs-i li Dâvûdî'l-Karsî alâ Risâleti'l-Birgivî*'dir. Birgivî (981/1573)'nin Usûl-i Hadîse dair risâlesine, Dâvûd el-Karsî (1160/1747)'nin yaptığı şerhe, Harpûtî'nin yazdığı bir şerhtir. İstanbul'da, Matbaa-i Amire'de, 11 Cemâdiyelûlâ 1293 tarihinde basılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde, 328 demirbaş no da kayıtlıdır. Eserin dili, Arapçadır. Kitap 134 sayfadan oluşmaktadır ve her sayfada 25 satır vardır. Konu başlığı, Usûlü'l-Hadîs'tir.

Eserin ikinci sayfasının serlevhasında, tezyinli besmele vardır. Allah'a hamd ile başlayan eser, Peygamber'e, âline ve ashâbına salavâtlar getirdikten sonra sona erer. Müellif, derkenarda zaman zaman açıklama yapmıştır. Sayfaların etrafı, biri kalın diğeri ince iki çizgili çerçeveyle çevrilidir. Konu başlıkları açık bir şekilde verilmemiştir. Bu bir şerh çalışması olduğu için, asıl metin, parantez arasında gösterilmiştir. Son iki sayfada Şârih Yusuf Şükrü Harpûtî'ye ait, Arapça olarak yazılan bir şiir vardır.

⁸² Harpûtî, a. g.e., v. 1b, 2a.

⁸³ Arap harfleriyle yazılan eski Türkçe nesihten daha inhinalı (yay) şeklinde ve tezyînî mahiyette bir yazı nevîdir. Bu yazıyı İranlılar çok kullanır. Bkz. Sanat Ansiklopedisi, "Talîk", IV, 1907; Pakalın, a.g.e., III, 391-393.

Eserin içeriği genel olarak; kaynağına, senedine, senesinde kopukluk olmasına, râvînin kusurlarına, sıhhat dercesine göre, adâleti zedeleyen kusurlara, zabtı zedeleyen kusurlara, râvî sayısına göre hadîsler, adâlet ve zabt şartları gibi ana kategorilerden oluşmaktadır. Bir usûlde bulunması gereken hemen hemen bütün konular şârih tarafından bol örneklerle açıklanmıştır. Özellikle Davûdî'l-Karsî'nin, Birgivî'nin metnine yaptığı şerhte; Nevevî'nin *et-Takrîb*'i, İbn Hacer'in *Nuhbetü'l-Fiker*'i ve Suyûtî'nin *Tedribü'r-Ravi* adlı eserlerinden geniş ölçüde yararlandığı görülmüştür.

Harpûtî'nin bu eseri, Osmanlı Devletinin son dönemlerindeki usûle dâir yapılan çalışmalardandır. “1876–1976 Arası Türkiye’de Hadîs Çalışmaları Bibliyografyası” adlı seminer çalışmasında Harpûtî'nin bu şerhi de zikredilmiştir.⁸⁴ Ayrıca gerek Birgivî'nin, gerekse Karsî'nin çalışmasından söz edilirken, Harpûtî'nin mufassal bir şekilde yaptığı bu şerh de zikredilmiştir.⁸⁵

b) Nâmûsü'l-Îkân ‘alâ Şerhi'l-Burhân

Nâmûsü'l-Îkân ‘Alâ Şerhi'l-Burhân adıyla bilinen bu eser, Süleymaniye Kütüphanesi’nde dört ayrı demirbaşta (demirbaş no: 485, 540, 541, 1314) kayıtlıdır. İstanbul’da, h.1274 yılında Litografya Matbaasında basılmıştır. Yazı çeşidi tâliktir. Eser 243 sayfadan meydana gelmiştir. Her sayfada 27 satır vardır. Eserin dili Arapçadır. Ancak eserin ilk ve son sayfaları Osmanlıca olarak yazılmıştır. Müellif hakkında çeşitli malumatın bulunduğu tek bölüm bu sayfalardır. Bu bölüm, büyük olasılıkla kitabın hatimesinde belirtilen, eseri basıma hazırlayan es-Seyyid Mahmûd b. Ahmed el-Harpûtî tarafından yazılmıştır. Ayrıca bu üç sayfa hendesî tezyînatla (geometrik şekillerle) işlenmiş, cetvel araları gül resimleriyle süslenmiştir. Kitabın ilk sayfasında (giriş sayfasında), şu ifadeler kullanılmaktadır: “Başarı Allah’tandır. Şeyh İbnü'l-Vefâ⁸⁶ hazretlerinin medresesinde sabah Celâleyn ve Kadı Beydâvî tefsirlerini ve sâir ulûmu âliye talimiyle meşgul Fudalâ-i Arifân ve tarikat-ı Aliye-i Nakşibendî, Hâlidîyye halkasından, Harputî Seyyid el-Hac Yusuf Efendi Hazretlerinin Gelenbevî Burhanına yazılmış,⁸⁷ Nâmûsü'l-Îkân ismiyle müsemma olup şerhi latifedir. Bu eser öğrencilere

⁸⁴ Çakan, İsmail Lütfi, **Hadis Edebiyatı**, s. 294–297.

⁸⁵ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, **Osmanlı Müellifleri**, (sad. Yavuz), İstanbul, 1972, I, 285–286.

⁸⁶ Muslihiddîn Mustafa b. Ahmed (896(1491); ulûm-ı şer’iyyede ictihad mertebesine varmış bir sûfidir. Fâtih ve Bâyezîd arzularına rağmen kendisiyle görüşmemişlerdir. Cuma günleri belîğ hutbeler irat eder, sonra uzleti seçerdi. Bkz. Karaman, Hayreddin, **İsâm Hukuk Tarihi**, İz Yay., İst., 1999, s. 281.

⁸⁷ **Gelenbevî**, daha çok matematik ve mantık alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan bir Osmanlı âlimidir. İslâm matematikçilerinin en meşhurlarından ve son devir Osmanlı ilim adamlarından biri olan Gelenbevî, 1143/1730 yılında bu gün Manisa’nın Kırkağaç ilçesine bağlı Gelenbe’de doğdu. Asıl adı

faydalıdır. Âlemlerin Rabbinin rızasını kazandırır. Ondan faydalanma vasfıyla basılmıştır.”⁸⁸

İkinci sayfadaki serlevhâda besmele vardır. Harpûtî, قال فرید زمانه و وحيدا, “zananının bir tânesi dedi ki”, diyerek eseri kaleme almaya başlamıştır. Hamişlerde aralıklarla bilgiler verilmiştir. Eserin konusu mantıktır. Konu başlıkları bulunmamakla beraber, konunun bittiğini göstermek için, yıldız işareti kullanılmıştır. Harputî, Burhân’ı 2. sayfadan, 242. sayfaya kadar tafsilatlı bir şekilde şerh etmiştir. Şerh ederken; akli deliller kullanılmış, nakli delilleri pek kullanmamıştır. Burhân’ın şerhi şöyle bitmiştir:

هذا آخر الكلام بحمد العزيز العلام كليات الاشياء و جزئياتها.

“Bu, cüzî ve küllî şeyleri bilen Allah’a hamd ile kelâmın sonudur.”

Bu kısımdan sonra Harpûtî, Osmanlıca olarak: “Bu eser geniş, derin ve ince tetkikten sonra, şerefli Zilkadenin son on gününde, h.1237 yılında, İstanbul’da, Şeyh İbnü’l-Vefâ (k.s.) Medresesinde tamamlamıştır” der. Müellif, Şeyh İbnü’l-Vefâ için duâ etmektedir. O, devamla; “bu eserin adını *Nâmûsü’l-Îkân ‘alâ Burhân* diye adlandırdım. Ben hakir, hizmetçiniz Yûsuf b. Osman b. Mustafa b. Feyzullah el-Harpûtî, Allah onları affetsin, bağışlasın, onları sevgisiyle cennete koysun, razı olunan sekineti onlara indirsin. İlmiyle amil olan âlimlerle beraber Allah’ın cemâlini görmekle şereflendirsin, onları sülehâ-i kâmilin ve’l-meşâyih-i mükemmelinle beraber kıl. Ve sallâllahu ala seyyidi’l-evvelîne ve’l-âhirîn ve ‘alâ âlihî ve sahbihî ecmeîn. Sübhâne rebbike rabbi’l-izzeti amme yesifûn ve selamun ale’l-mürselîn ve’l-hamdulillahi rabbi’l-alemîn”, diyerek eseri bitirmiştir. Ancak eserin, bu hatimesinden sonra, onun basımıyla ilgili şu ifâdeler bulunmaktadır: “İş bu kitap, Vefâ civarında Atıf Paşa Kütüphanesinde musannifin hattı olan nüshadan istinsâh olunmuştur. İcâp ettiğinde müracaat edilmesiyle tahriri es-Seyyid Mahmûd b. Ahmed el-Harpûtî eliyle h.1274’te, Şaban ayının sonlarında, İstanbul, Kadirga Limanı, Litografya Matbaası’nda basılmıştır. Allah onların ve bütün müminlerin günahlarını bağışlasın. Bi hürmeti seyyidi’l-mürselin, Âmin yâ rebbe’l-alemîn.”

İsmail olmakla beraber, " Gelenbevî " diye şöhret bulmuştur. İlköğrenimine Gelenbe’de başlamış, daha sonra İstanbul’a gitmiştir. Arapça ve Din ilimlerini Yasinzade’den, Fizik, Matematik ve Mantık ilimlerini de "Ayaklı Kütüphane" adıyla bilinen Mehmet Emin Efendi’den tedris etmiştir. Gelenbevî, Yenişehir’de 1205/1791 yılında vefat etti. Braktığı eserleriyle Mantık, Kelam ve Matematikteki liyakatini açıkça ortaya koymuştur. Geniş bilgi için bkz. Gölcük, Şerafettin, “**Gelenbevî**”, DİA., İstanbul, 1996, XIII, 552-555; Bingöl, Abdülkudûs, **Gelenbevî’nin Mantık Anlayışı**, MEB. Yay., İstanbul, 1993, s.1-3; Bursalı, **a.g.e.**, I, 293.

⁸⁸ Harpûtî, **Nâmûsü’l-Îkân**, s. 1.

Eser hakkında; Abdülkuddûs Bingöl, şu bilgileri vermiştir: “*el-Burhân fî İlmi’l-Mîzân, Burhân-ı Gelenbevî, Mîzân-ı Gelenbevî, Mîzân-ı Burhân* veya kısaca *el-Burhân* olarak tanınan bu esere, bizzat müellifi tarafından Haşiyetü’l-Burhân adıyla bir haşiye yazılmıştır. Eserin haşiyesiyle birlikte birkaç baskısı vardır. Mantığa ait bir eserdir. XVIII. yy.da, bu dalda telif edilen hemen hemen tek eserdir. Gelenbevî’nin mantık sahasındaki kudretini ortaya koymağa kâfidir. Nitekim bu eser, birkaç defa basıldığı gibi, birçokları tarafından da şerh edilmiştir. Bu şerhler arasında Hasan Hüsnü Musulî’nin “*Tenvir el-Burhân*”ını, Yûsuf Şükrü Harpûtî’nin “*Nâmûsü’l-Îkân ‘alâ Burhân*”ını ve Ebû’l-Fudalâ Mustafa al-Kutup el-Rizevî’nin “*Şerh-i Dîbace-i Burhân*”ını zikredebiliriz. Bunlardan başka Abdunnâfi Efendi, “*Fen-i Mantık*” adıyla Burhân’ı hem şerh ve hem de tercüme etmiştir. Ancak Mehmet Ali Aynî’nin de dediği gibi, Arapçası Türkçesinden daha kolay anlaşılmaktadır”.⁸⁹

c) Hâşiye-i ‘İsâm ‘alâ Hâşiye

Süleymaniye Kütüphanesinde, Atıf Efendi Bölümü 1238 numaraya kayıtlı el yazması bir eserdir. Arapça yazılan eser 210 varaktan ibâret olup, 200 x 140 mm sayfa ebadındadır ve her varakta 29 satır bulunmaktadır. Varaklar oldukça sadedir. Herhangi bir cetveli ve süslemesi yoktur. Yazı türü nesihdir. Kütüphane kaydında konu başlığı hadîs olarak verilmiştir. Ancak bu doğru değildir. Konu başlığı; Akâid ve kelmadır. Bu eser; Şemseddin Ahmed b. Mûsâ Hayâlî’nin⁹⁰ *Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-‘Akâ’idi’n-Nesefiyye* adlı eseri üzerine yazılan bir hâşiyedir. Hayâlî de Teftâzânî’nin Nesefî’nin el-Akâid’i üzerine yaptığı şerhe hâşiye⁹¹ olarak kaleme alınmıştır.

⁸⁹ Bingöl, Abdülkudûs, **Gelenbevî’nin Mantık Anlayışı**, s.7; Gölcük, Şerafettin, “**Gelenbevî**”, DİA., XIII, 553.

⁹⁰ Hayâlî (ö. 875/1470), Fâtih Sultan Mehmed devri âlimlerdendir. Asıl adı Şemseddin Ahmed, babasının adı Hoca Mûsâ Efendi’dir. Hayâlî mahlasının titiz araştırmaları ve nazik üslûbu sebebiyle verildiği kaydedilmektedir. İlk tahsilini babasının yanında yaptı; daha sonra Alâeddin Ali et-Tûsî’ye ve o sırada Bursa Sultânîye Medresesi müderrisi bulunan Hızır Bey’e talebe oldu. İcâzet aldıktan sonra bir süre Hızır Bey’in yardımcısı olarak çalıştı. Filibe’de Şehâbeddin Paşa Medresesi’ne müderris tayin edildi. İlk eseri olan *Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-‘Akâ’idi’n-Nesefiyye*’yi burada yazarak dönemin sadrazamı Mahmud Paşa’ya taktim etti ve bundan dolayı büyük iltifata nâil oldu. Daha başka medreselerde de çalışmış ve en son Orhaniye Medresesi’nde kısa bir dönem müderrislik yaptıktan sonra henüz otuz üç yaşında ilken vefât etmiştir. Kabri Bursa’da Zeyniler semtinde, Molla Hüsrev’in kabrine yakın bir yerdedir. Hayâlî usûl-i fikh, tefsir ve Arap diline dair şerh ve hâşiyeler telif etmekle birlikte, daha çok kelâm ilminde temayüz etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Berk, Adil, “**Hayâlî**”, DİA., İstanbul, 1998, XVII, 3-5.

⁹¹ Hâşiye: Kitapların sayfa boşluklarına yazılan, çoğu kısa açıklamalar için kullanılan bir terimdir. Sayfa boşluklarına ilave edilen açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgileri içeren not mânâsında olup, hâmiş ve derkenar kelimeleriyle eşanlamlıdır. Bkz. Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, “**Hâşiye**”, DİA., İstanbul, 1997, XVI, 419.

Eserin etrafı zincirli, mıklepli, deri ciltlidir. Cildinin üstü; üç çizgili olup, orta çizgisi kalın ve burmalı şeklinde bir cetveldir. Eserin cildinin orta yerinde dikdörtgen şeklinde bir cetvel vardır. Cildin üstünde herhangi bir tezyinat yoktur. Sadece cetvel, altın rengi süslemelidir. Cilt fazlaca yıpranmış ve rengi solmuştur. Açık bordo diyebileceğimiz bir renge sahiptir.

Esere başlamadan (v.1a)'da Osmanlıca olarak şu tanıtıcı bilgiler verilmiştir: “Ve minellahi Tevfîk Der-ı ‘âliyyede Şeyh Vefâ hazretlerinin medresesinde ulûmü’l-aliyenin talimi ve neşriyle meşgul, Eğri Kapı civarında Vefâ Efendi Dergah’ında şeyh iken Medine-i Münevverede vaki Mahmudiye Medresesine müderris olan Harpûtî es-Seyyid el-Hac Yusuf Efendi, kendisinin hattı ile *Şerh-i Akâid-i İsâm*’ın üzerine haşiye-i münifesidir. 1280 Daru’s-Sa‘ade, (Ayrıca 1238 nolu kütüphane kaydı ve okunamayan bir mühür vardır).

Eser,

بسم الله الرحمن الرحيم ربنا من لدنك رحمة وهيء لنا من امرنا رشدا الحمد لله

“Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla başlarım. Ey Rabbimiz! Katından bize rahmet ver ve bizim için işlerimizden doğru yolu hazırla,⁹² hamd Allah içindir”, mısrasıyla (v.1b) başlar ve

ونصلي على نبيك بالصلاة عليه يا محمود كل حامد ويا مقصود كل قاصد

“Senin nebine salât ve selam ederiz. Ey övülen! Bütün övülenler sanadır. Ey maksut! Bütün istekler sanadır”, mısrasıyla eserin konusu sona erer. (v.210a)

Yusuf b. Osman b. Mustafa el-Harpûtî, eserde Allah onu lütfüyle korusun diyerek bütün geçmişine, bu eserden faydalanacak öğrencilere, çocuklarına duâlar ve niyâzlarda bulunur. (v.210a)

Ferağ kaydında: “Pazar günü öğleden önce, Rebiyülevvel ayının ilk günleri h.1276’da Medine’de başlayıp, yine Pazar günü dûha vakti, Rebiyülevvelin ilk on gününün sonlarında h.1278’de İstanbul’da tamamlanmıştır.” (v.210b) denilmektedir

Zamanın sultanlarına duâlar edip... Allah ne güzel vekil ve ne güzel mevladır. Salat ve selam onun peygamberine olsun.

Eser şu beyitle sona erer.

Zi-hân-ı merdümekem şod müsevved în defter

Kerem-nümâ nazarî kun me-gû vü “fihi nazar” (v.210b)

⁹² “O (yiğit) gençler mağaraya sığınmışlar ve: Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize, (şu) durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla! demişlerdi.” Kehf, 18/10.

Eser başlıca şu konu başlıkları işlemiştir; kelime-i tevhid, îmân, ihsan, sıfatlar, kıyamet, ahiret, cennet-cehennem, mucize, deliller, kadın-erkek yaratılışı, Peygamberimizin sıfatları, şefâat, sorumluluk, ilim, niyet, haram-helâl, fitne, imamlık meselesi, halifelerin fazileti, takvâ, salavâtıdır.

Yûsuf Şükrü'nün bu eseri bir hâşiye çalışması değildir. Daha önceki müelliflerin (Teftâzânî, Hayâlî) bu adı eserlerine vermelerinden dolayı Harpûtî de eserine bu adı vermiştir. Bu eser Yûsuf Şükrü'nün en geniş hacimli çalışmasıdır. O, eseri baştan sona kadar, geniş şekilde şerh etmiştir.

d) Hizmet-i Menba'î's-Se'âde

Eser, Yusuf Şükrü Harpûtî'nin *Delâilü'l-Hayrât ve Şevâriki'l-Envâr*'a yazmış olduğu bir şerh çalışmasıdır. Süleymaniye Kütüphanesinde, 1937 nolu demirbaşta kayıtlıdır. Yazı türü nesihdir. Eserin dili, Osmanlıcadır. Kitap 100 varaktan ibaret olup, 140 x 100 mm sayfa ebadındadır. Ancak v.5b ile v.6a kısımları boştur. Eserin v.20a'da Mekke-i Mükerrreme minyatürü, v.21b'de Medine-i Münevvere minyatürü vardır. Bölümlerin başlangıç varakları hariç, her varakta 32 satır vardır. Eser, duâ ve zikir mecmuasıdır. Kitabın sonunda, bu eserin İstanbul'da, Bosnalı Hacı Muharrem Matbaasında basıldığı belirtilmiştir. Ancak bize göre bu bilgi doğru değildir. Çünkü bu bilgi, müellifin şerh ettiği *Delâilü'l-Hayrât*'ın basımı hakkındadır. Bu şerh çalışması, yazmadır. İstinsah kaydında (v.100b); “bu fakîr Yusuf b. Osmân el-Harpûtî, Kara Dâvûd ve Fasî'den intihabıyla kitab-ı mezburî ala vechi ihtisar tercüme ve beyanı ile Resûlullah (s.a.s.)'e intisap ve hizmet murad eylediğinden hicreti nebeviyyeden iş bu h.1275 senesinde hitâm pezir oldu. *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde* tesmiye olundu”, denilmiştir.

Müellif esere, “Allah adedi şemsi mâsivâdan çıkıp nuru ilâhî ile kalbi münevver ola” diye Allah lafzının açıklamasıyla başlar (v.1b) ve; “bu dahi çok müşahede olunması zahirdir”, diyerek esere son verir (v.100b).

Eserin başladığı kısmın serlevhâsında kitabın adı ve besmele yazılıdır. Eserde geçen her bölümün ilk sayfasının serlevhâsı, desenlidir. *Delâilü'l-Hayrât*, 11 satırdan meydana gelir. Etrafı, orta çizgisi kalın, üç çizgili cetvelle çevrilidir. Şerh ise sağdan ve soldan eğik bir şekilde yazılmıştır. Varakların sağ ve sol orta yerinde, üçgen şeklinde boşluklar vardır. Bu boşluklarda, *Delâilü'l-Hayrât*'ın nüshaları arasındaki farklılığı,

rumuzlar şeklinde verilmiştir. Mutemet olmayan nüshaların farklılıkları “sin”, “gayın” ve “mim” harfleriyle gösterilir. Bu durum eserin metnine ne kadar önem verildiğini de ortaya koymaktadır.

Kitabın etrafı zincirli, miklebli deri ciltlidir. Cildinin iç kısmında dikdörtgen şeklinde, süslemeli iki şerit ve şeritler arası ebru desenli, vazo şeklinde çiçek figürü vardır. Ayrıca iç kısımda yaprak desenli süslemeler bulunmaktadır. Cildin rengi bordodur. Ciltte, hafif şekilde yıpranmıştır.

Türkiye Diyânet Vakfı’nın çıkardığı, İslam Ansiklopedisinin *Delâilü'l-Hayrât* maddesinde Harpûtî’nin bu çalışmasına değinilmemiştir.⁹³ İstinsâh kaydında da (v.100b) belirtildiği gibi *Delâilü'l-Hayrât*’ın meşhur iki şerhinden özetlenerek kısa bir şekilde, ana eserin sayfalarını aşmadan, sade bir Türkçe ile aktarılmıştır. Müellifin şerhine verdiği bu ad da Kara Davut’un şerhine verdiği; *Tevfiku Muvaffıkı'l-Hayrât li-Berekât fî Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde* adını kısaltarak verdiğini görmekteyiz.⁹⁴ Ayrıca nüsha farklılıklarına da değinilmiş ancak aktarılan bilginin muteberliğine değinilmemiştir.

Delâilü'l-Hayrât’ta işlenen konular; zikirler, dualar, salavâtı şerifelerdir. Cezûlî (870/1465)’nin *Delâil*’de işlemiş olduğu konular, Şârih tarafından da aynen işlenmiştir. Harpûtî diğer şerh çalışmalarının aksine bu çalışmada ek olarak her hangi bir konuyu esere almamış ve eserin konularını Türkçe olarak açıklamaya çalışmıştır. Bu eser, İslâm âleminde çok kabul gören bir evrâd kitabıdır. İslâm kültüründe önemli bir yere sahiptir. Günümüzde dahi eser şerhleriyle beraber büyük bir nüfuza sahiptir. Bundan dolayı *Delâilü'l-Hayrât* hakkında bilgi sahibi olmak, kanaatimizce önem arz etmektedir.⁹⁵

⁹³ Bkz. Uludağ, Süleyman, “*Delâilü'l-Hayrât*”, DİA., İstanbul, 1994, IX, 113-114.

⁹⁴ Bkz. Dâvûd, Muhammed Kara Dâvûd (1566), *Delâil-i Hayrât Şerhi Kara Dâvûd*, trc. Abdullah Aydın, Müjde Yay., İstanbul, 1985, s. 4-5; Uludağ, “*Delâilü'l-Hayrât*”, DİA., IX, 114.

⁹⁵ *Delâilü'l-Hayrât*, Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî (ö. 870/1465)’in eseridir. Eserin en büyük özelliği bir evrâd kitabı olmasıdır. Esere istiğfâr ile başlanır, İhlâs, Muavvizeteyn ve Fâtiha surelerinin okunmasından sonra esmâ-i hüsnâ okunarak giriş bölümü tamamlanır. Daha sonra gelen mukaddime özetle, salavâtı belli zamanlarda düzenli bir şekilde okuyanların çok sevâp kazanıp rızay-ı ilahîye ve Efendimiz (s.a.s.)’in şefâatine nâil olacakları, günahlarının mağfired edileceği, kötü huyları terk edip iyi huylar edinecekleri ve dünya işlerinin düzeleceği belirtilmiştir. Asıl maksadının ise, Nebîler Serveri (s.a.s.)’ne salavât getirmek ve bunun faziletini ortaya koyarak Müslümanları buna teşvik etmek olduğunu söylemektedir. el-Cezûlî bu fasılda önce Ahzâb suresinin 59. ayetini, ardından da salavât okumanın faziletine dair vârid olmuş otuz beş tane hadîs-i şerif ile salavât okumanın ehemmiyetine dair tasavvuf büyüklerinin görüşlerini nakleder. el-Cezûlî daha sonra “Esmâü’n-nebî” zikredilmektedir. Burada Peygamber Efendimiz (s.a.s.)’in zât ismi salavâtla birlikte okunmaktadır. Bu kısım bir ilk olması açısından dikkat çekicidir. “*Delâilü'l-Hayrât*”ta Hz. Peygamber’in 201 adet ismi bulunmaktadır. Esmâü’n-nebî’nin okunmasından sonra, *Delâilü'l-Hayrât*’ı okumaya niyet duâsı gelmektedir. Burada haftanın her günü için okunacak salavât ve duâlar ayrı ayrı bölümlere yazılmıştır. Pazartesi evrâdında kırk sekiz ayrı salât ü selâm ve bağışlama duâsı bulunur. Salı günü virinde ise 135 farklı salavât-ı şerife ile giriş ve bitirme duâları bulunmaktadır. Çarşamba virinde kırk üç salavât

Birinci bölümde, Yûsuf Şükrü Harpûtî'nin hayatını, ilmî kişiliğini ve eserleri hakkında bilgi aktardıktan sonra. Harpûtî'nin eserlerinin hadîs ilmî bakımından, değerini tespit etmeye geçiyoruz.

bulunmaktadır. Kırk üçüncü salavât, diğer kırk ikisinin mazmûnunu ihtivâ eden oldukça uzun bir salavâttir. Cumartesi günü yirmi salavât ve uzun bir duâ okunmaktadır. Pazar viridi elli dört ayrı salavât ve uzun bir duâdan oluşmaktadır. Bu virdlerin ardından bir bitirme duâsı vardır. Bu duânın ardından eser, imâm Cezûlî'ye ait bir nazımla son bulmaktadır. Geniş bilgi için bkz; Uludağ, “**Cezûlî**”, DİA, VII, 515; Cheneb, Moh. Ben, “**Cezûlî**”, İA., I-XIII, Eskişehir, 1997, III, 155–156; Bursalı, **a.g.e.**, I, 399; İsmail Paşa, **a.g.e.**, VI, 203–204.

İKİNCİ BÖLÜM

YÛSUF ŞÜKRÜ HARPÛTÎ'NİN TELİF ve ŞERH ESERLERİNİN HADÎS BAKIMINDAN DEĞERİ

Bu bölümde, Harpûtî'nin eserlerinde naklettiği hadîsleri tespit ederek, bu hadîslerin tahricini, kaynak ve sıhhat açısından değerlendirmesini yaptık. Harpûtî'nin eserlerinde geçen hadîsleri incelemede, her eseri ayrı ayrı ve içerisinde geçen hadîsleri, sayfa numarasını vererek, sırayla ele aldık. Tespit ettiğimiz hadîsleri tam olarak, hem sened hem de metin olarak verdik. Hadîslerin tercümelerinde ise, sadece sahâbî (hadîsi Hz. Peygamber'e dayandıran) râvîsini aktardık. Müellifin hadîsi delil olarak getirdiği konuya da değindik. Yûsuf Şükrü'nün eserlerini iki gruba ayırarak ele aldık. Birinci grupta, Harpûtî'nin telif çalışmalarını, ikinci grupta ise Harpûtî'nin şerh türü çalışmalarını ele aldık.

A) HARPÛTÎ'NİN TELİF ESERLERİ

Harpûtî'nin tespit edebildiğimiz, *Rumûzü't-Tevhîd*, *Silsiletü's-Safâ li Muhammed Mustafâ*, *Nasîhatnâme* isiminde üç tane telif çalışması bulunmaktadır. Telif çalışmalarını Osmanlıca olarak kaleme almıştır. Müellifin bu gruptaki eserleri, şerh türü çalışmalarına göre daha az hacimlidir. Bu gruptaki eserlerde, rivâyetleri biri değerlendirme olmak üzere dört grupta inceledik. Buna göre birinci grupta müellifin hadîs olduğunu söyleyerek aktardığı rivâyetler, ikinci grupta müellifin hadîslere telmihen aktardığı rivâyetler, üçüncü grupta müellifin naklettiği hadîslerden kaynağı tespit edilemeyen rivâyetler ve dördüncü grupta ise eserdeki rivâyetlerin sayısal açıdan değerlendirilmesini işledik.

1) RUMÛZÜ'T-TEVHÎD

Eserin tam adı; *Rumûzü't-Tevhîd fî Beyâni Bazı Esrâr ve Hakâyiki Kelimeti't-Tevhîd*'dir. Eserin konusu kelâmdır. Eserde daha çok öne çıkan başlıklar ise; tevhîdin anlamı, tevhîdin sıfâtı, tevhîdin oluşumu, Hz. Peygamber, nübüvvet, ilim ve salavâtır.

Bu eserdeki rivâyetleri üç grupta ele aldık ve eserde tespit ettiğimiz rivâyetlerin sayısı da yirmi şezik tanedir.

a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler

Bu bölümde aktardığımız rivâyetler, Harpûtî tarafından; “*nitekim hadîste gelir*”, “*hadîste vârid olmuştur*” ve “*Hz. Peygamber buyuruyor ki*”, şeklinde hadîs olduğu açıkça ifâde edilen ve hadîs kaynaklarında tespit ettiğimiz rivâyetlerdir. Müellif hadîsleri, genelde incelediği konuyu ilgilendiren kısmıyla yetinmiştir. Biz de hadîslerin tam metinlerini tespit ederek aktardık. Bir de hadîslerin sıhhatine ve konu bağlamına değindik. Bu bölümde ele aldığımız hadîs sayısı 21’dir. Bunları eser adı ve sayfa numarası altında zikrettik.

1) Rumûzü’t-Tevhîd, s. 3.

حدثنا يحيى بن حبيب بن عربي حدثنا موسى بن إبراهيم بن كثير الأنصاري قال سمعت طلحة بن خراش قال سمعت جابر بن

عبد الله رضي الله عنهما يقول : سمعت رسول الله ﷺ يقول أفضل الذكر لا إله إلا الله وأفضل الدعاء الحمد لله

Câbir b. Abdillâh: Resûl-i Ekrem’in şöyle buyurduğunu işittim demiştir: “*Zikrin en faziletlisi; lâ ilâhe illellâh ve du‘ânın en faziletlisi, elhamdülillâhtır.*”⁹⁶

Tirmizî, bu hadîsin “*hasen-ğarîb*” olduğunu söylemektedir.⁹⁷ Hâkim, Câbir b. Abdillâh’tan gelen bu hadîsin isnâdının “*sahîh*” olduğunu ifâde etmiştir.⁹⁸ Elbânî de, “*hasen*” olduğunu söylemiştir.⁹⁹

Hadîsin Bağlamı: Harpûtî, bu eserde, kelime-i tevhîdin mânâsı bölümünde, bu hadîsi zikredip, bu hadîsin mânâsı için şöyle demiştir: “Bu zikirle meşgul olmak, diğer zikirlerle meşgul olmaktan daha efdaldır. Zîra mertebe-i ulûhiyeyi ispat etmek, âvam ve havâs üzerine farzdır.(Allah’ın varlığını bilmek herkes üzerine farzdır.)”

⁹⁶ Tirmizî, De‘avât, 9 (V, 462); İbn Mâce, Edeb, 56 (II, 1253); Nesâî, Ahmed b. Şu‘ayb Ebû Abdîrrahmân (303/915), es-Sünenü’l-Kübrâ, I-VI, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991, VI, 208; İbn Hibbân, Sahîh, III, 126, no: 846; Hâkim, Muhammed b. Abdullâh Hâkim en-Nisâbü’rî (405/1014), el-Müstedrek ‘alâs-Sahîhayn, I-IV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990, I, 676, no: 1834, I, 681, no: 1852; Beyhakî, Şu‘abü’l-İmân, IV, 90, no: 4371.

⁹⁷ Tirmizî, De‘avât, 9 (V, 462).

⁹⁸ Hâkim, el-Müstedrek, I, 676, no: 1834, I, 681, no: 1852; Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed (1162/1749), Keşfü’l-Hafâ ve Müzîlû’l-İlbâs, I-II, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1351/1954, I, 171, no: 452.

⁹⁹ Elbânî, Muhammed Nâsrüddîn, es-Silsiletü’l-Ehâdisü’s-Sahîha, I-VII, Mektebetü’l-Me‘ârif, Riyad, trz., III, 484, no: 1497.

2) Rumûzü't-Tevhîd, s. 5.

حدثني إسحاق عن جرير عن أبي حيان عن أبي زرعة عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ كان يوما بارزا للناس إذ أتاه رجل يمشي فقال يا رسول الله ما الإيمان؟ قال (الإيمان أن تؤمن بالله وملائكته ورسوله ولقائه وتؤمن بالبعث الآخر) . قال يا رسول الله ما الإسلام؟ قال (الإسلام أن تعبد الله ولا تشرك به شيئا وتقيم الصلاة وتؤتي الزكاة المفروضة وتصوم رمضان) . قال يا رسول الله ما الإحسان؟ قال (الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك) . قال يا رسول الله متى الساعة؟ قال (ما المسؤول عنها بأعلم من السائل ولكن سأحدثك عن أشراطها إذا ولدت المرأة ربها فذاك من أشراطها وإذا كان الحفاة العراة رؤوس الناس فذاك من أشراطها في خمس لا يعلمهن إلا الله { إن الله عنده علم الساعة ويتزل الغيث ويعلم ما في الأرحام }) . ثم انصرف الرجل فقال (ردوا علي) . فأخذوا ليردوا فلم يروا شيئا فقال (هذا جبريل جاء ليعلم الناس دينهم

Ebû Hüreyre, şöyle rivâyet etmektedir: Bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.), meydanda, insanlar içinde oturuyordu. Derken yürüyerek bir adam O'na geldi de: “Yâ Resûlallah! Îmân nedir?” diye sordu. Allah Resûlü: “Îman: Allah’a, meleklerine, resûlüne ve Allah’a kavuşmaya inanman ve yine öldükten sonra dirilmeye inanmandır”, diye cevap verdi. O kişi: “Yâ Resûlallah! İslâm nedir?” dedi. Resûlullah (s.a.s.): “İslâm: Allah’a ibâdet etmen ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı kılman, farz olan zekatı vermen ve ramazan orucunu tutmandır”, dedi.

O kişi: “Yâ Resûlallah! İhsân nedir?” diye sordu. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “İhsân, Allah’ı görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Sen onu görmeden de, şüphesiz O seni görür”, buyurdu. O kişi: “Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman?” diye sordu. Resûlullah (s.a.s.): “Bu meselede sorulan, sorandan daha iyi bilmez. Lâkin ben onun alâmetlerini haber vereceğim: Kadın kendi sahîbesini doğurduğu zaman, işte bu, kıyâmetin alâmetlerindendir. Yalın ayaklılar, çıplaklar takımı insanların başkanları oldukları zaman, işte bu da kıyâmetin alâmetlerindendir. Kıyâmetin vakti, Allah’tan başka kimsenin bilemeyeceği beş şeyin içindedir (yani beş şeyden biridir): O saatin ilmi şüphesiz Allah’ın nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdârdır.”¹⁰⁰

¹⁰⁰ Lokmân, 31/34.

Sonra o kişi ayrıldı, gitti. Peygamber Efendimiz: “*Onu bana geri getirin!*” buyurdu. Sahâbîler onu geri çevirmek için aradılar, fakat kimseyi göremediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Bu Cibrîl’dir, insanlara dinlerini öğretmek için geldi*”, diye buyurdu.¹⁰¹

Hadîs, “*sahîh*”tir.¹⁰²

Hadîsin Bağlamı: Müellif; “tevhîd, üç kısma ayrılır”, bölümünde bu hadîsi zikretmiştir. O, hadîsin öncesinde şu açıklamayı yapmıştır: “Halkın tevhîdi üç tabakadır. Üç şerefeli yüksek minâre ona işaretler. Nitekim salâtın câmilerde bunu inşâ ederler. Bu üç şerefeden müezzini birdir. Birinci şerefede halkı salât-ı hayâliyyeye davet eder.” Harpûtî hadîs sonrasında da şu açıklamayı yapmıştır: “Namaz üç kısma ayrılır. Birincisi, salât-ı hayâliyyedir. Bu namaz birinci şerefeyi temsil eder ve avâmın namazıdır ki nitekim hadîste geçen كُنَّك teşbih edatı da buna işaret eder. İkincisi, salât-ı kalbiyedir. İkinci şerefe birinci şerefeye göre daha üstte olduğu gibi, bu namaz da diğerine göre daha üsttedir. Bu havâsın namazıdır. Üçüncüsü, salât-ı ruhâniyedir. Bu, üçüncü şerefeyi temsil eder. En üstün namazdır ve en seçkin kişilerin namazıdır.

3) Rumûzü’t-Tevhîd, s. 15.

حدثنا شيبان حدثنا مسرور بن سعيد التيمي حدثنا عبد الرحمن الأوزاعي عن عروة بن وريم : عن علي بن أبي طالب قال :

قال رسول الله ﷺ : أكرموا عمتكم النخلة فإنها خلقت من الطين الذي خلق منه آدم وليس من الشجر يلقح غيرها

Ali b. Ebî Tâlib (r.a.), Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle rivâyet etmiştir: “*Halanız olan hurmayı, ikrâm ediniz. Çünkü o, Hz. Âdem’in yaratıldığı çamurdan yaratılmıştır ve o, kendisinden başkasına aşısı vurulmayan bir ağaçtır.*”¹⁰³

Hadîs, kaynaklarda senedinde inkitâ‘ olduğu için “*zayıf*” kabul edilmiştir.¹⁰⁴ Bu hadîsin, içinde Mesrûk b. Sa’îd’in olduğu tarîki, Mesrûk’un vaddâ‘ (çok hadîs uyduran

¹⁰¹ **Buhârî**, İmân, 36 (I, 27); Tefsîr, 266 (IV, 1793); **Müslim**, İmân, no: 1, 5 (I, 36, 39); **Ebû Dâvûd**, Sünnet, 17 (II, 635); **Tirmizî**, İmân, 4 (V, 6); **Nesâî**, İmân, 5, 6 (VIII, 97, 101); **İbn Mâce**, İmân, 9 (II, 426); **Ahmed b. Hanbel**, II, 426, no: 9497.

¹⁰² **Tirmizî**, İmân, 4 (V, 6); Heysemî, **Mecme‘u’z-Zevâid**, III, 476, no: 5262.

¹⁰³ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VI, 204, no: 30684; Râmezü’l-Hadîs, Ebû Muhammed el-Hasan b. Abdurrahmân (360/971), **Emsâlü’l-Hadîs**, Müessesetü’l-Kitâbi’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1409/1989, s. 73, no: 35; Ebû Ya’lâ, Ahmed b. Ali Müsenna el-Mevsılî (307/919), **el-Müsneid**, I-XIII, Dâru’l-Me’mûn, Dimeşk, 1404/1984, I, 353, no: 455; Ebû Nu’aym, Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî (430/1039), **Hilyetü’l-Evliyâ ve Tabakâtü’l-Asfiyâ**, I-X, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 1405/1985, VI, 123; Heysemî, **Mecme‘u’z-Zevâid**, V, 146, no: 8306; Şehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân (902/1497), **el-Mekâsîdü’l-Hasene fî Beyâni Kesîr mine’l-Ehâdîsi’l-Müştehireti ‘alâ’l-Elsine**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, s. 102, 103, no: 156.

¹⁰⁴ Ukaylî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Mûsâ (323/935), **Du‘afâu’l-Kebîr**, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1404/1984, IV, 256, no: 1853; İbn Adiyy, Abdullah b. Adiyy Abdullah b. Muhammed Ebî

kimse) olmasından dolayı “mevzû” sayılmıştır.¹⁰⁵ Bu iki rivâyet, aralarındaki farklılığı ifade etmek için zayıf olan vecih, Mevzû’ât eserlerinde de ele alınmıştır.

Müellif hurma ağacından bahisle; Kurân’da geçen “güzel ağaç”¹⁰⁶ tabirini şöyle açıklıyor: “Hurma ağacı, aslında Âdem’in bâkiyesi olan çamurdan yaratılmıştır. Onun için hala olarak tabir olundu. O, babanın kız kardeşidir.” Harpûtî, hadîsi zikrettikten sonra; “hurmanın diğer ağaçlardan üstün olduğu gibi, kelime-i tevhîdin de diğer kelimelerden üstün olduğunu”, söylemiştir.

Harpûtî, kelime-i tevhîdin üstünlüğünü ifâde etmek için âyette geçen bir teşbihi, zayıf bir rivâyetle açıklamaktan geri durmamıştır.

حدثنا أبو عمرو مسلم بن عمرو الحذاء المدني حدثني عبد الله بن نافع عن حماد بن أبي حميد عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن

جده : أن النبي ﷺ قال خير الدعاء دعاء يوم عرفة وخير ما قلت أنا والنبيون من قبلي لا إله إلا الله وحده لا

شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير

Amr b. Şu‘ayb rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber buyurdu ki; “*Du‘âların en hayırlısı Arafât gününde yapılan du‘âdır. Benim söylediğim ve benden önceki peygamberlerin söylediği en hayırlı şey şudur: Allâh’tan başka ilâh yoktur, Allâh birdir şerîki yoktur, mülk yalnız O’nundur ve O, her şeye kâdirdir.*”¹⁰⁷

Tirmizî; hadîsin, bu vecihten “hasen-ğarîb” olduğunu ifâde etmiştir.¹⁰⁸ Diğer kaynaklarda hadîs, “hasen li ğayrihi” olarak geçmektedir.¹⁰⁹

Müellif: “Hangi ümmetten olunursa olunsun, bütün peygamberlerin ve ümmetlerin bu kelimeyi söylemek zorunda olduğunu”, zikretmiştir.

Ahmed el-Cürçânî (365/976), **el-Kâmil fi'l-Du‘afâi’r-Ricâl**, I-VII, Daru'l-Fikr, Beyrût, 1409/1988, VI, 431, no: 1910; Hindî, Alâüddîn Ali b.Hüsameddin Abdilmelik b. Kâdî Hân Müttakî (975/1567), **Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef‘âl**, I-XVI, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1410/1989, XII, 613, no: 35300; Fettenî, **Tezkiretü'l-Mevzû‘ât**, s. 1152; Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 8, no: 1027.

¹⁰⁵ İbnü'l-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali (597/1201), **el-Mevzû‘ât**, I-III, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Medine, 1386/1966, I, 184; Fettenî, **a.g.e.**, s. 1153; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **el-Fevâidü'l-Mecmû‘a fi'l-Ehâdisi'l-Mevzû‘a**, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, 1407/1987, s. 489, no: 60.

¹⁰⁶ “Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti). (O ağaç), Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.” İbrâhîm, 14/24–25.

¹⁰⁷ **Tirmizî**, De‘avât, 123 (V, 572); Mâlik, Mâlik b. Enes Ebû Abdullah, **Muvatta’**, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1413/1991, Kur‘ân, no: 500; Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, IV, 284, no: 8174.

¹⁰⁸ **Tirmizî**, De‘avât, 123 (V, 572).

¹⁰⁹ Aclûnî, **a.g.e.**, I, 172, no: 456; Elbânî, **Da‘ifü't-Terğîb ve't-Terhîb**, I-II, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, trz., II, 106, no: 1536.

4) Rumûzü't-Tevhîd, s. 16.

عن أبي الصلت المروزي حدثنا علي بن موسى الرضائي حدثني أبي موسى حدثني أبي جعفر حدثني أبي محمد حدثني أبي علي حدثني أبي الحسن (لعله الحسين) حدثني أبي علي بن أبي طالب قال سمعت رسول الله ﷺ يقول سمعت جبريل يقول قال الله عز وجل أنا الله الذي لا إله إلا أنا يا عبادي فمن جاء منكم بشهادة أن لا إله إلا الله بالإخلاص دخل حصني ومن دخل حصني أمن من عذابي.

Ali b. Ebî Tâlib, Resûlullah (s.a.s.)'tan şöyle duydum, demiştir: “Allah (c.c.) buyurdu: Ben, benden başka ilâh olmayan bir ilâhım. Ey kullarım! Sizden kim bana samîmî olarak lâ ilâhe illallah ile şahâdet getirerek gelirse, benim kaleme (hisâr) girer. Ve kim de benim kaleme girerse, benim azâbımdan emin olur.”¹¹⁰

Bu hadîs hakkında; Irâkî isnâdın “zayıf” olduğunu söylemiştir.¹¹¹ Elbânî de “zayıf” demiştir.¹¹² Ancak Suyûtî (911/1505), “sahîh” olduğunu ifâde etmiştir.¹¹³

Müellif: “Hadîs-i kudsîde geçmektedir” diyerek hadîsi zikretmiştir. Harpûtî, “dünyâda mümin, iki vecihledir. Biri, mümin-i muhlis ve biri de mümin-i münâfıktır”, diyerek müminin sıfatlarını açıklamıştır.

5) Rumûzü't-Tevhîd, s. 17.

وحدثنا أبو الطاهر وحرمله بن يحيى وأحمد بن عيسى قال أحمد حدثنا وقال الآخران أخبرنا ابن وهب قال أخبرني يونس عن ابن شهاب قال حدثني سعيد بن المسيب أن أبا هريرة أخبره أن رسول الله ﷺ قال: أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله فمن قال لا إله إلا الله عصم مني ماله ونفسه إلا بحقه وحسابه على الله

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etmiştir. Resûlullah (s.a.s.): “Allah’tan başka ilâh yoktur deyinceye kadar insanlarla savaşmakla emr olundum. Eğer her kim Allah’tan başka ilâh yoktur, derse malını ve canını benden korumuş olur. Ancak hak ederek (öldürülmüş) olursa o başka, hesabı Allah’a kalmıştır”, buyurdular.¹¹⁴

¹¹⁰ Ebû Nu‘aym, **Hilyetü'l-Evliyâ**, III, 192; Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, I, 497, no: 1422; Münâvî, Abd'ur-Raûf (1031/1622), **el-İthâfâtü's-Seniyye bi'l-Ehâdîsi'l-Kudsiyye**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, trz., s. 26, 73.

¹¹¹ Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, IV, 489, no: 6047.

¹¹² Elbânî, **es-Silsiletü'd-Da'ife**, IX, 38, no: 4037.

¹¹³ Suyûtî, **el-Câmi'u's-Sağîr**, II, 83.

¹¹⁴ **Buhârî**, Cihâd, 101 (III, 1077); **İ'tisâm**, 2, 28 (VI, 2681); **Müslim**, Îmân, no: 33 (I, 52); **Ebû Dâvûd**, Cihâd, 104 (II, 50); **Tirmizî**, Îmân, 1 (III, 5); **Nesâî**, Zekât, 3 (V, 14).

Bu hadîs, belli başlı bütün hadîs kitaplarında geçmektedir. Hadîs, “*sahîh*” olarak kabul edilmiştir.¹¹⁵ Suyûtî ise bu hadîsi “*mütevâtir*” olarak değerlenmiştir.¹¹⁶

Hadîs bağlamında Harpûtî: “Belki ilme’l-yakîn ve ayne’l-yakîn, ma‘budu bi’l-hak yoktur. Ancak hakka’l-yakîn ile Allah Te‘âlâ vardır. Gerçekten anla” diyerek bu hadîsi zikretmiş, ardından da şu açıklamayı yapmıştır: “Bu hadîste cehrî izhâre işâret vardır. Bu makamdan me’hûzdur ki, taife-i sûfiyye kelime-i tevhîdî ilân ederler (Bu hadîs, açıkça göstermektedir ki, tasavvuf ehli bu hadîse dayanarak, kelime-i tevhîdî söylerler),” demiştir.

حدثنا آدم حدثنا شعبة حدثنا عبد العزيز بن صهيب قال سمعت أنس بن مالك رضي الله عنه يقول مروا بجنازة فأتوا

عليها خيرا فقال النبي ﷺ (وجبت) . ثم مروا بأخرى فأتوا عليها شرا فقال (وجبت) فقال عمر بن الخطاب

رضي الله عنه ما وجبت ؟ قال (هذا أثنيتم عليه خيرا فوجبت له الجنة وهذا أثنيتم عليه شرا فوجبت له النار أنتم

شهداء الله في الأرض .

Enes b. Mâlik’ten. O şöyle demiştir: Hz. Peygamber ve sahâbîlerinin yanından bir cenâze geçiyordu. Sahâbîler bu cenâzeyi hayırla anıp övdüler. Resûl-i Ekrem (s.a.s.); “*vâcip oldu*” dedi. Sonra başka bir cenâze daha geçti. Sahâbîler bu cenâzeyi şerr ile anıp kötülediler. Resûl-i Ekrem (s.a.s.); yine “*vâcip oldu*” buyurdu. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb (r.a.): Ne vâcip oldu? diye sordu. Resûlullah (s.a.s.): “*Şu önce geçen cenâzeyi hayırla anıp övdünüz. İşte ona cennet vâcip oldu. Şu sonraki cenâzeyi de şerr ile anıp kötülediniz. Ona da cehennem vâcip oldu. Çünkü sizler yeryüzünde Allah’ın şâhitlerisiniz*”, buyurdu.¹¹⁷

Hadîs, “*sahîh*”tir.¹¹⁸

Hadîsin bağlamı: Müellif: “İmam-ı Mâlik’e deniz hinzîrînin lehmı nicedir diye sual ettiklerinde, haramdır dedi. Dediler ki, nasıl haram olur ki, balık nevindendir. İmam-ı Mâlik dedi ki, hinzîr lafzıyla tabir etmenizden haram oldu. Eğer hinzîr dememiş olsanız, haram olmazdı. Çünkü tabirde tesir olduğu, zahir oldu” diyerek bu hadîsi

¹¹⁵ Tirmizî, İmân, 1 (III, 5); Tefsîr, 77 (V, 437); Hâkim, el-Müstedrek, II, 568, no: 3926; es-Silsiletü’s - Sahîha, I, 767, no: 409.

¹¹⁶ Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 65; Daha geniş bilgi için bkz. Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I, 222, no: 586.

¹¹⁷ Buhârî, Cenâiz, 84 (I, 460); Müslim, Cenâiz, no: 60 (II, 655); Tirmizî, Cenâiz, 64 (III, 373); Nesâî, Cenâiz, 50 (IV, 49, 50); İbn Mâce, Cenâiz, 20 (I, 478); Ahmed b. Hanbel, III, 179, 186, no: 12961.

¹¹⁸ Tirmizî, Cenâiz, 64 (III, 373); Elbânî, Telhîsu Sıfatî’s-Salât, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Beyrut, trz., s. 51, no: 71.

zikretmiş, hadîsten sonra da şu açıklamayı yapmıştır: “Bir fâsık hakkında müminlerin salahıyla şahâdetleri olsa, Allah Te‘âlâ bu şahâdeti kabul eder.”

6) Rumûzü't-Tevhîd, s. 22.

قال الشيخ جلال الدين السيوطي رحمه الله تعالى : وجدت بخط الشيخ شمس الدين بن القماح في مجموع له عن أبي العباس المستغفري قال : قصدت مصر أريد طلب العلم من الإمام أبي حامد المصري والتمست منه حديث خالد بن الوليد فأمرني بصوم سنة ثم عاودته في ذلك فأخبرني بإسناده عن مشايخه إلى خالد بن الوليد قال : جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال : إني سائلك عما في الدنيا والآخرة فقال له : سل عما بدا لك قال : يا نبي الله أحب أن أكون أعلم الناس قال : اتق الله تكن أعلم الناس فقال : أحب أن يوسع علي في الرزق قال : دم على الطهارة يوسع عليك في الرزق

Hâlid b. Velîd rivâyet etmiştir: Bir adam Hz. Peygamber (s.a.s.)'e geldi ve dedi ki; dünya ve âhiret hakkında senden sormak isterim. Resûlullah; “*sor sana açıklayayım*”, buyurdu. Adam: Yâ Nebiyyallah insanlardan daha bilgili olmak istiyorum, dedi. (Allah Resûlü): “*Allah’tan kork, insanların en âlimi olursun*”, dedi. Adam; rızkımın fazla olmasını istiyorum, dedi. (Resûl-i Ekrem); *temiz olmaya devam et, rızkın genişler*”, buyurdular.¹¹⁹

Bu hadîs, *Kenzü'l-Ummâl*'de uzun bir şekilde geçmektedir. Hadîsi kısaltarak, müellifin verdiği kısmıyla yetindik. Bu habere, *Kenzü'l-Ummâl* ve *Feyzu'l-Kadî*'den başka bir eserde rastlamadık. Sıhhati meçhûldür. Dolayısıyla bu rivâyetin “*zayıf*” olduğu kanaatindeyiz.

Harpûtî, bu hadîsin öncesinde: “Allah, Resûlullah'ı Hz. Hatice'nin malıyla zengin yaptı, nübüvvetten sonra daha nice sahâbe zengin oldu“, diyerek hadîsi zikreder. O, hadîsten sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Yani devam-ı tahâret tevsî'î rızka sebep olur. Bu hem mânevî hem de maddi tahâreti kapsar.”

حدثنا عبدان أخبرنا عبد الله أخبرنا موسى بن عقبة عن نافع عن ابن عمر رضي الله عنهما قال: عن النبي ﷺ قال كلكم

راع وكلكم مسؤول عن رعيته الأمير راع والرجل راع على أهل بيته والمرأة راعية على بيت زوجها وولده
فكلكم راع وكلكم مسؤول عن رعيته

¹¹⁹ Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XVI, 171, no: 44154; Münâvî, *Feyzu'l-Kadî*, IV, 273, no: 5283.

İbn Ömer haber verdi ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Her biriniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz. Devlet başkanı bir çobandır, erkek de kendi ev halkı üzerinde bir çobandır, kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır. Hâsılı her biriniz çobansınız ve herkes kendi râ‘îyesinden (idaresi altındakilerden) sorumludur*”.¹²⁰

Hadîs, “*sahîh*”tir.¹²¹

Müellif bu hadîsi, konu başlığı yaparak açıklamalarda bulunmuş; “herkes durumuna göre çobandır; fakat mutlak râ‘înin (yönetici) peygamberler olduğunu” ifade etmiştir.

7) Rumûzü’t-Tevhîd, s. 23.

حدثنا أحمد بن الحسين الصوفي ومحمد بن عبد الحميد قالا ثنا العباس البحراني ثنا نوح بن قيس ثنا حسام بن مصك عن قتادة عن

أنس قال ما بعث الله نبيا إلا حسن الوجه حسن الصوت وكان نبيكم حسن الوجه حسن الصوت وكان لا يرجع

Enes b. Mâlik rivâyet etmiştir. “Allah (c.c.) ancak güzel yüzlü ve güzel sesli peygamberden başka peygamber göndermedi (Allah gönderdiği bütün peygamberlere güzel ses ve güzel yüz vermiştir). Sizin peygamberiniz de, güzel yüzlü ve güzel sesli idi. Sesi güzeldi fakat teğannî etmezlerdi.”¹²²

İbn Adiyy (365/976)’in, *el-Kâmil*’inde senedde geçen râvîlerden Abbâs el-Behrânî’de kopukluk olduğu için “*zayıf*” kabul edilmiştir.¹²³ Ayrıca *İhyâ*’da geçen bu hadîs tahrîcinde, “*zayıf*” olarak verilmiştir.¹²⁴

Müellif; hadîsten önce “Malum ola ki ism-i Muhammedi, doğumunun yedinci günü, dedesi Abdulmuttalib, ilham yoluyla vermiştir. Bir isim ki vahiy ile verilmişse, bu hüküm değişmez. Çünkü bu, isteyen istegine göre değildir, ezelde Allah böyle takdir ettiği için böyledir”, diyerek hadîsi aktarmış ve hadîsten sonra da şu açıklamalarda bulunmuştur: “Bu sebeptendir; ümmetin adları güzel olması, başarı ve şefâate vesile olur. Gerek Süryanice olan; Âdem, İbrâhîm ve İsmâîl gibi, gerek Arapça olan; Sâlih, Şu‘ayb ve Muhammed gibi peygamberlerin isimleri, güzel isimler olduğu bir gerçektir.”

¹²⁰ Buhârî, Nikâh, 89 (V, 1996); Tirmizî, İmâm, 64 (IV, 208); Ahmed b. Hanbel, II, 54, 186, no: 5167; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 342, no: 4490.

¹²¹ Tirmizî, İmâm, 64 (IV, 208); Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, V, 374, no: 9047.

¹²² Tirmizî, *eş-Şemâil*, s. 261, no: 321; İbn Asâkir, Ebû’l-Kâsım Ali b. el-Hasen (571/1175), *Târîhu Medineti Dimeşk*, nşr. Abdulkâdir Bedrân, Suriye, 1332/1914, IV, 6; Başarıcı, Bekir, *İmam-ı Tirmizî Şemâil-i Şerîf Tercümesi*, Esra Yayınları, Konya, 1976, s. 294.

¹²³ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 434.

¹²⁴ Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, (505/1111) *İhyâu ‘Ulûmi’d-Dîn*, I-IV, Dâru’l-Ma‘rife, Beyrût, trz., II, 271.

8) Rumûzü't-Tevhîd, s. 25.

قال أبو الحسين بن السماك : سمعت أبا بكر الرقي بدمشق يقول : سمعت أبا بكر الزقاق يقول : بني أمرنا هذا - يعني التصوف

- على أربع : لا تأكل إلا عن فاقة ولا تنام إلا عن غلبة ولا نسكت إلا عن خيفة ولا نتكلم إلا عن وجد قال : وسمعته يقول : كل

أحد ينتسب إلى نسب إلا الفقراء فإنهم ينتسبون إلى الله عز وجل وكل حسب ونسب ينقطع إلا حسبهم ونسبهم

فإن نسبهم الصدق وحسبهم الفقر

Ebû Bekir ez-Zikâk rivâyet etmiştir:“Fakirler hariç herkes kendi soyuna nispet edilir. Çünkü onlar Allah (c.c.)’a nispet edilirler. Herkesin hesabı ve soyu sona erer. Ancak onların hesabı ve soyu sona ermez. Çünkü onların soyları doğruluktur ve onların hesapları fakirliktir.”¹²⁵

Harpûtî’nin “hadîste gelir”, diyerek aktardığı bu rivâyeti, herhangi bir hadîs kaynağında bulamadık. Bu daha çok tasavvuf ehlînin kullandığı bir rivâyettir. “Münker” olduğu ifâde edilmiştir. Bu haber, merfû‘ değildir ve muttasıl bir senedi de yoktur.¹²⁶ Hadîsin “zayıf” olduğu kanaatindeyiz.

Müellif; “peygamberlerin soyu hakîkatte takvâdır. Çünkü her nerede bir takvâ bulunsa, peygamberlere ulaşır”, demektedir.

حدثني أبو بكر محمد بن أحمد بن بالويه ثنا إبراهيم بن إسحاق ثنا مصعب بن عبد الله قال : و سلمان الفارسي يكنى أبا عبد

الله كان ولاؤه لرسول الله صلى الله عليه وسلم قال رسول الله ﷺ سلمان منا أهل البيت

Mus‘ab b. Abdillâh rivâyet etti: Selmân-ı Fârisî’nin künyesi, Ebû Abdillâh’tır. O’nun velâyeti Hz. Peygamber (s.a.s.)’de idi. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Selmân benim ehl-i beytimdendir*”, buyurdu.¹²⁷

Âlimlerin çoğu bu hadîsi, “zayıf” kabul etmiştir.¹²⁸ Suyûtî ise bu hadîse, “*sahîh*” kaydını koymuştur.¹²⁹

¹²⁵ Bağdâdî, Ahmed b. Ali Ebû Bekir el-Hatîb (463/1071), **Târîhu Bağdâd**, XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trz., V, 266.

¹²⁶ İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (571/1175), **Muhtasar Târîhu Dimeşk**, nşr. Abdulkâdir Bedrân, Suriye, 1332/1914, I, 325.

¹²⁷ Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Kebîr**, VI, 212, no: 6040; Hâkim, **el-Müstedrek**, III, 69, no: 6539; Heysemî, **Mecme‘u’z-Zevâid**, IX, 155, no: 14689.

¹²⁸ Heysemî, **a.g.e.**, VI, 189, no: 10137; Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, IV, 106, no: 4996; Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 490, no: 1505; Elbânî, **es-Silsiletü'l-Da‘ife**, I-XI, Mektebetü'l-Me‘ârif, Riyad, trz., VIII, 206, no: 3704.

¹²⁹ Suyûtî, **el-Câmi‘u’s-Sağîr**, Beyrut, II, 33.

Harpûtî, bir önceki hadîsin açıklamasına devamla, “kişi ister Haşimî olsun ister olmasın takvâ, Cenâb-ı Nebiyy’e ulaşır”, dedikten sonra bu hadîsi zikretmiş. Ardından da hadîsi, şöyle açıklamıştır: “Selmân (r.a.) aslında Fârisî iken, tahâret-i nefsiyle (kendisini her türlü kötülükten arındırdığı için) ehl-i beytin adedinden (ehl-i beyten bir kişi) oldu.”

9) Rumûzü’t-Tevhîd, s. 28.

Harpûtî, şu şekliyle vermiştir: “المراء مع من أحب من أحب قوما فهو منهم” *“Kim bir kavmi severse o da onlardandır. Kişi sevdiği ile beraberdir”*, ancak bu şekilde kaynaklarda bulamadık. Yakın lafızlarla şu hadîs geçmektedir:

حدثنا قتيبة بن سعيد حدثنا جرير عن الأعمش عن أبي وائل قال قال عبد الله بن مسعود رضي الله عنه جاء رجل إلى رسول

الله ﷺ فقال يا رسول الله كيف تقول في رجل أحب قوما ولم يلحق بهم ؟ فقال رسول الله ﷺ المراء مع من أحب

Abdullâh b. Mes‘ûd (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.)’ın huzuruna bir adam geldi de: “Yâ Resûlallah! Henüz kendilerine katılmamış olduğu bir kavmi, bir zümreyi seven bir kimse hakkında nasıl bir hüküm söylersiniz?” diye sordu. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Kişi sevdiği ile berâberdir.” buyurdu.¹³⁰

Hadîs, “sahih”tir.¹³¹

Hadîs, aşağıdaki şekliyle daha yaygındır:

حدثنا بشر بن خالد حدثنا محمد بن جعفر عن شعبة عن سليمان عن أبي وائل عن عبد الله عن النبي ﷺ أنه قال : المراء

مع من أحب

Abdullâh İbn Mes‘ûd rivâyet etmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Kişi sevdiğiyle beraberdir” buyurmuştur.¹³²

Hadîs, muttefekkun ‘aleyhtir. Kaynaklarda “sahîh” olarak geçmektedir.¹³³ Müellifimiz; “burada muhabbetten murâd, cümle amele mukârin olan muhabbettir.

¹³⁰ Buhârî, Edeb, 96 (V, 2283); Müslim, Birr, no: 50 (IV, 2034); Ahmed b. Hanbel, IV, 395, no: 19544, IV, 405, no: 19644; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, VIII, 58, no: 7358, VIII, 60, no: 7365, VIII, 61, no: 7366; Ebû Ya‘lâ, Müsned, IX, 100, no: 5166.

¹³¹ Tirmizî, Zühd, 50 (IV, 595).

¹³² Buhârî, Edeb, 96 (V, 2283); Müslim, Birr, no: 165 (IV, 2034); Ebû Dâvûd, Edeb, 123 (II, 755); Tirmizî, Zühd, 50 (IV, 595–596); İbn Mâce, Et‘ime, 61 (II, 1117); Ahmed b. Hanbel, I, 392, no: 3718.

¹³³ Tirmizî, Zühd, 50 (IV, 595–596).

Yoksa muhabbet-i mücerrede değildir. Zira muhabbetin hükmü, sözde de fiilde de mahbûba mutâbeattır”, şeklinde ifâde etmiştir.¹³⁴

10) Rumûzü't-Tevhîd, s. 32.

أخبرنا أبو محمد الأصبهاني أنا أبو سعيد بن زياد ثنا جعفر بن عامر العسكري قال ثنا الحسن بن عطية عن أبي عاتكة وفي رواية

أبي عبد الله ثنا أبو عاتكة عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله ﷺ اطلبوا العلم و لو بالصين فإن طلب العلم فريضة

على كل مسلم

Enes b. Mâlik rivâyet etti. Resûl-i Ekrem (s.a.s): “İlim, Çin’de dahi olsa arayınız. Çünkü ilim öğrenmek her Müslüman’a farzdır”, buyurdu.¹³⁵

İbnü'l-Cevzî (597/1201), *el-Mevzû‘ât*’ında bu hadîsi zikretmiştir.¹³⁶ İbn Hibbân (354/965), “batıl ve aslı yok”, Ebû Âtike “münker”¹³⁷ Bezzâr ise (292/905), *Müsned*’inde “hadîsin aslı yok” demiştir.¹³⁸ Beyhakî; hadîsin meşhûr hadîse benzediğini ancak isnâdının “zayıf” olduğunu ifâde etmiş¹³⁹ ve başka bir çok kaynak da bu görüşü desteklemiştir.¹⁴⁰

Müellif; bu hadîsi bir konu başlığı yaparak uzun uzun açıklama yapmıştır. O, hadîsi şöyle açıklamıştır: “Hadîsin manası nedir? Cevabı budur ki; ahîr zamanda silsile-i mehdîden gelen hâtemü’l-evlâda işaretir. Zira dünya âhir olmaya karîb olduğunda, bilâd-ı Hint’ten Çin şehrinde bir çocuk dünyaya gelse gerektir. Zahir ve batın ilimler Çin’den intikal edip bu doğan çocuğa ulaşır.”

Harpûtî, dünyanın ömrü ile ilgili hesaplamalar çerçevesinde geniş malumat aktardıktan sonra, bu hadîsi zikretmiştir. O, hadîsin bağlamında da hadîsle irtibatlandıramadığımız bilgiler aktarmıştır.

¹³⁴ Bkz. Harpûtî, *Silsiletü’s-Safâ*, s. 2.

¹³⁵ Beyhakî, *Şu‘abü’l-İmân*, II, 253, no: 1664; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 85, no: 125.

¹³⁶ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzû‘ât*, I, 215; Daha fazla bilgi için bkz. Sehâvî, *a.g.e.*, s. 85, no: 125; Fettenî, *Tezkiretü’l-Mevzû‘ât*, s. 82.

¹³⁷ Sehâvî, *a.g.e.*, s. 85, no: 125; Fettenî, *a.g.e.*, s. 82.

¹³⁸ Bezzâr, *Müsned*, I, 175.

¹³⁹ Beyhakî, *Şu‘abü’l-İmân*, II, 253, no: 1664; Daha fazla bilgi için bkz. Fettenî, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁴⁰ İbn Adiyy, *el-Kâmil*, IV, 118; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, I, 193; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, I, 44; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, X, 242, no: 28697; Fettenî, *a.g.e.*, s. 82; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 542, no: 1110; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 153, no: 397.

11) Rumûzü't-Tevhîd, s. 37.

كنت نبيا وآدم بين الماء والطين

“Âdem henüz su ile toprak arasında (çamur halinde) iken, ben peygamber idim”.¹⁴¹

Harpûtî'nin aktarmış olduğu bu rivâyet için; Sağânî (650/1252) “mevzû’”, İbn Hacer (852/1448) “bunu bilmiyorum”, Zerkeşî “aslı yoktur”¹⁴² ve Sehâvî de “Bu lafızla hadîse vâkıf olamadım”, demiştir.¹⁴³ Rivâyetin uydurma olduğu açıktır.¹⁴⁴

Hadîs, aşağıdaki şekliyle daha yaygın olarak geçmektedir.

حدثنا أبو همام الوليد بن شجاع بن الوليد البغدادي حدثنا الوليد بن مسلم عن الأوزاعي عن يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة

عن أبي هريرة قال قالوا : يا رسول الله متى وجبت لك النبوة ؟ قال وآدم بين الروح والجسد

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etmiştir: Ey Allah'ın Resûlü! Nübüvvet sana ne zaman vacip oldu? diye sordular. Allah Resûlü; “Âdem henüz ruh ve ceset arasında iken, (ben Peygamber idim)”, dedi.¹⁴⁵

Hadîsin bu tarîki kaynaklarda, “sahîh” olarak geçmektedir.¹⁴⁶

Harpûtî bu hadîsin bağlamında: “Benim zaman-ı nübüvvetimde, Ebû'l-Beşer olan Âdem henüz ilm-i veîn arasında idi ki, dahi vücûdu hârîcî bulmamış ve yağı âlemde meyve-i ham gibi olmamış idi (Hz. Âdem, ruhlar âleminde yaratılmış olup, henüz bu dünyada yaratılmadan önce, peygamberlik bana vâcib oldu)”, şeklinde açıklamada bulunmuştur.

¹⁴¹ Sehâvî, **el-Mekâsîd**, s. 376–377, no: 835; s. 378, no: 840; Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 1012, no: 2017.

¹⁴² Fettehî, **Tezkiretü'l-Mevzû'ât**, s. 613- 614; Aclûnî, **a.g.e.**, II, 1002, no: 2007; Elbânî, **es-Silsiletü'd-Da'îfe**, I, 473, no: 302.

¹⁴³ Sehâvî, **a.g.e.**, s. 377, no: 835; s. 378, no: 840; Daha fazla bilgi için bkz. Aliyyü'l-Kârî, Nûreddin Ali b. Muhammed el-Harevî (1014/1605), **el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ehbâri'l-Mevzûa**, thk. Muhammed Lutfi Sabbâğ, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1407/1986, s.268, no: 352; Aliyyü'l-Kârî, **el-Mesnû' fî Ma'rifeti'l-Hadîsi'l-Mevzûa**, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Trc. Halil İbrahim Kutlay, İnkılâb, İstanbul, 1427/2006, s. 202.

¹⁴⁴ Geniş bilgi için bkz. Yıldırım, Ahmed, **Günümüz Tasavvuf Kitaplarında Hadîs Kültürü**, İslâmî İlimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, 2007, s. 226.

¹⁴⁵ **Tirmizî**, Menâkıb, I (V, 585); **Ahmed b. Hanbel**, IV, 66, no: 16674; **İbn Ebî Şeybe**, Musannef, VII, 329, no: 36553; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XII, 92, no: 12571; Sehâvî, **a.g.e.**, s. 376–377, no: 835; Bkz. Yıldırım, **a.g.m.**, s. 225.

¹⁴⁶ **Tirmizî**, Menâkıb, I (V, 585); Heysemî, **Mecme'u'z-Zevâid**, VIII, 409, no: 13848; Suyûtî, **el-Câmi'u's-Sağîr**, II, 77; Elbânî, **Zilâlü'l-Cenne**, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1413/1993, I, 194, no: 411.

12) Rumûzü't-Tevhîd, s. 40.

حدثنا الحميدي عبد الله بن الزبير قال حدثنا سفيان قال حدثنا يحيى بن سعيد الأنصاري قال أخبرني محمد بن إبراهيم التيمي أنه سمع علقمة بن وقاص الليثي يقول سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه على المنبر قال سمعت رسول الله ﷺ يقول إنما الأعمال بالنيات وإنما لكل امرئ ما نوى فمن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها أو إلى امرأة ينكحها فهجرته إلى ما هاجر إليه

Ömer b. Hattâb, Resûlullah (s.a.s.) minber üzerinde iken şöyle buyurdu, demiştir: “Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Artık her kim nâil olacağı bir dünyâ veya nikâhlayacağı bir kadından dolayı hicret etmiş ise, onun hicreti, hicret etmiş olduğu şeyedir”, buyurdu.¹⁴⁷

Hadîs, bu şekliyle gerek hadîs, gerekse fıkıh kitaplarında yaygın olarak geçmektedir ve hadîsin farklı tarîkleri vardır. Hadîs kaynaklarının çoğunda geçen, إنما الأعمال بالنية şekliyle gelen metin, daha yaygındır.¹⁴⁸ Buhârî bu çok mühim olan niyet hadîsini el-Câmi‘u’s-Sahîh’inin yedi yerinde, farklı senedlerle ve küçük lafız farklarıyla vermiştir.¹⁴⁹

Her iki hadîs, kaynaklarda, “sahîh” olarak geçmektedir.¹⁵⁰

Müellif: “Niyet kasd-i kalbîdir. Ve kalbin mihrâbı vech-i Hak’tır. Çünkü Hakk’a teveccüh bulunmayan amel mühmel olur. Kabûle karîn olmaz. Onun için sâlike, iptidâyı tayin etmek, mutlak lazımdır (niyetin yeri kalptir, yönü de Allah rızasıdır. Allah rızası taşımayan niyet kabul olmaz. Bir işte ilk önce niyeti belirlemek gerekir”, demektedir. Harpûtî, bu hadîsi, başka eserlerinde de zikretmiştir.¹⁵¹

13) Rumûzü't-Tevhîd, s. 43.

إذا صليتم علي فعمموا

“Bana salavât getirdiğinizde, salavâtı genelleyiniz”.

¹⁴⁷ Buhârî, Bed’ü'l-Vahy, 1 (I, 3); Ebû Dâvûd, Talâk, 11 (I, 670); İbn Mâce, Zühd, 26 (II, 1413); İbn Hibbân, Sahîh, III, 113, no: 388; Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Evsat, I, 17, no: 40; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, I, 41, no: 182.

¹⁴⁸ Buhârî, el-Eymân ve'n-Nuzûr, 22 (VI, 2461); Müslim, Îmân, no: 45 (III, 1515); Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 64 (IV, 179); Nesâî, Talâk, 24 (VI, 158); Mâlik, Siyer, 56 (III, 491); Ahmed b. Hanbel, I, 43, no: 300; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, II, 14, no: 2087.

¹⁴⁹ Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, Mehmed, Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, I-XVI, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989, XIV, 6562, 6563.

¹⁵⁰ Tirmizî, Fedâilü'l-Cihâd, 64 (IV, 179); Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, VI, 23, no: 8286; Elbânî, es-Silsiletü's-Sahîha, V, 537, no: 2415.

¹⁵¹ Harpûtî, Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 126; Nâmûsü'l-Îkân, s. 237.

Sehâvî, “ben bu söze vâkıf olamadım”, demektedir.¹⁵² *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*'ta, *el-Esrâr*'da, *Keşfü'l-Hafâ*'da ve *el-Fevâid*'de Sehâvî'nin yukarıdaki görüşü aynen zikredilmektedir. Sehâvî'nin bu görüşünden başka ifâde bulunmamakla beraber; Fettenî, Aliyyü'l-Kârî ve Şevkânî, bu rivâyeti “*Mevzû'ât*” adlı çalışma çerçevesinde zikretmişlerdir.

Harpûtî, bu rivâyet için şu açıklamayı yapmıştır: “Bana salâvat getirdiğiniz zaman, enbiyâya da salâvat getiriniz. Zira benim gibi onlar da gönderilmişlerdir.” Müellifin bu yorumu, Sehâvî'nin bu rivâyet için yaptığı açıklamanın tamamen aynısıdır.

14) Rumûzü't-Tevhîd, s. 52.

من مات ولم يعرف إمام زمانه مات ميتة جاهلية

“Kim zamanının imâmını tanımadan ölürse, câhiliyye ölümü gibi ölür.”

Elbânî, hadîsin bu lafızla “aslı yok”¹⁵³ ancak aşağıdaki şekilde aslı vardır, demiştir.

حدثنا عبيدالله بن معاذ العنبري حدثنا أبي حدثنا عاصم (وهو ابن محمد بن زيد) عن زيد بن محمد عن نافع قال: جاء عبدالله بن عمر إلى عبدالله بن مطيع حين كان من أمر الحرة ما كان زمن يزيد بن معاوية فقال اطرحوا لأبي عبد الرحمن وسادة فقال إني لم آتكم لأجلس أتيك لأحدثك حديثا سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول سمعت رسول الله ﷺ يقول (من خلع يدا من طاعة لقي الله يوم القيامة لا حجة له ومن مات وليس في عنقه بيعة مات ميتة جاهلية

Abdullâh b. Ömer, Zeyd b. Muâviye zamanında Harre vakâsı olup bittikten sonra Abdullâh b. Mutî'a geldi. (İbn Mutî): Ebû Abdurrahmân'a bir yastık atın! dedi. (İbn Ömer): Ben sana oturmak için gelmedim. Sana bir hadîs söylemeye geldim. Ben Resûlullah (s.a.s.)'ı: “Her kim bir şahsı tâ'attan çıkarırsa kıyâmet gününde Allah'a hiçbir hücceti olmadığı halde kavuşur. Ve her kim boynunda bir biat olmadığı halde ölürse, câhiliyye ölümü gibi ölür”, buyururken işittim, dedi.¹⁵⁴

Hem kaynak hem de değerlendirme açısından hadîs, “*sahîh*”tir.¹⁵⁵

¹⁵² Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 60, no: 67; Daha fazla bilgi için bkz. Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*, s. 642; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 116, no: 29; Aliyyü'l-Kârî, *el-Mesnû'*, Trc. Kutlay, s. 75, no: 21; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 95, no: 250; Şevkânî, *el-Fevâid*, s. 328, no: 33.

¹⁵³ Elbânî, *es-Silsiletü'd-Da'îfe*, I, 525, no: 350; V, 87, no: 2069.

¹⁵⁴ Müslim, *İmâre*, no: 58 (III, 1478); Ahmed b. Hanbel, IV, 96, no: 16922; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, IXX, 212, no: 6040; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IIIV, 156, no: 16389.

¹⁵⁵ Tebrîzî, Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb (737/1337), *Miškâtü'l-Mesâbîh*, I-III, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1405/1985, II, 336, no: 3674; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 82, no: 14810; Elbânî, *es-Silsiletü's-Sahîha*, II, 677, no: 984.

Müellif; “zira buradaki biat, imâm-ı sultân-ı azâma ve kutba (zamanın en büyük halifesine) şâmindir. Gel bak bu zamanın halkına ki kutbû inkâr edup, küfrânı niam olurlar”, şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

15) Rumûzü't-Tevhîd, s. 54.

حدثنا يحيى بن جعفر حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال (خلق الله آدم على صورته طوله ستون ذراعا فلما خلقه قال اذهب فسلم على أولئك نفر من الملائكة جلوس فاستمع ما يجيئونك فإنها تحيتك وتحية ذريتك فقال السلام عليكم فقالوا السلام عليك ورحمة الله فزادوه ورحمة الله فكل من يدخل الجنة على صورة آدم فلم يزل الخلق ينقص بعد حتى الآن

Ebû Hüreyre rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah Âdem’i kendi sûreti üzere yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zirâ‘(arşın)¹⁵⁶ idi. Allah onu yarattığı zaman: Git de meleklerden oturmakta olan şu topluluğa selâm ver ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını dinle! Çünkü bu, hem senin, hem de zürriyetinin selâmlaşmasıdır! buyurdu. Bunun üzerine Âdem, meleklerle es-selâmu aleykum, dedi. Onlar da: es-selâmu aleykum ve rahmetullahi, dediler ve selâmlarına ‘ve rahmetullahi’ yi ziyâde ettiler. Âdem, beşerin atası olduğu için her giren kişi Âdem’in (bu güzel) sûreti üzere girecektir. Âdem’den sonra gelen halk, şimdiye kadar onun güzelliğinden birer parçasını kaybetmeye devam etti”,¹⁵⁷ buyurdu.¹⁵⁸

Müellifin verdiği hadîs, yukarıdaki hadîsin “خلق الله آدم على صورته” kısmını oluşturmaktadır. Hadîs, kaynaklarda “*sahîh*” olarak geçmektedir.¹⁵⁹

Harpûtî, şöyle açıklama yapmaktadır: “Yani Allah’u Te‘âlâ Âdemi suret-i İlâhiye olan sıfat-ı kemâliye üzerine halk etti ve ona libâs-ı kâmil ilbâs eyledi.”

Buraya kadar, Harpûtî’nin *Rumûzü't-Tevhîd*’de hadîs olduğunu açık lafızlarla söylediği rivâyetleri verdik. Ulemanın hadîslerin sıhhati hakkında yapmış oldukları değerlendirmeleri naklettik. Ayrıca hadîslerin hangi bağlamda naklettiklerini ortaya

¹⁵⁶ Zirâ‘: Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsüdür. Genel anlamda atmış santim metrelik bir uzunluğu vardır. bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, 663; Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 1430.

¹⁵⁷ *Buhârî*, İsti‘zân, 1 (V, 2299); *Müslim*, Birr, no: 115 (IV, 2012); İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 419, no: 5605; Taberânî, Süleymân b. Ahmed Eyyûb Ebû'l-Kâsım (360/971), *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405/1984, IV, 297, no: 3357; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 198, no: 15129; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 195, no: 1215.

¹⁵⁸ Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, XIII, 6175.

¹⁵⁹ Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 3, no: 4628; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sagîr*, II, 5; Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, I, 810, no: 449; II, 518, no: 862.

koymaya çalıştık. Bu eseri bir de, Yûsuf Şükrü'nün hadîs olduğunu söylemeden cümle içinde kullandığı ve hadîs olup olmadığını araştırdığımız rivâyetleri işaret etmeye geçiyoruz.

b) Müellifin Hadîslere Telmihen Aktardığı Rivâyetler

Müellif tarafından; hadîs olduğuna dâir açık bir işaret olmadan aktardığı ve hadîs olma ihtimaliyle araştırdığımız rivâyetlerdir. Bu başlık altında 4 tane rivâyet tespit edebildik. Bir rivâyeti de yakın lâfızlarla aktardık. Şimdi bu rivâyetleri ele alıp, kısaca değerlendirmeye çalışacağız. Ayrıca Harpûtî'nin bu rivâyetleri hangi bağlamda ele aldığına da değineceğiz.

1) Rumûzü't-Tevhîd, s. 6.

عليكم بدين العجائز

“Yaşlı kadınların dinine yapışınız (onların inandığına ve tecrübelerine inanınız).”

Sağânî (650/1252), “*mevzû*” olduğunu ifâde etmiştir.¹⁶⁰ Sehâvî de rivâyetin bu lafızla, “*aslının olmadığını*”, açıklamıştır.¹⁶¹ Müellifin; “nitekim vârid olmuştur”, diyerek aktardığı bu rivâyetin, kaynaklarda yakın lafızlarla, şu rivâyet geçmektedir:

روى بن البيهقي عن أبيه عن عمر قال قال النبي ﷺ إذا كان آخر الزمان واختلفت الأهواء فعليكم بدين

أهل البادية والنساء

İbn Ömer rivâyet etmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Dünyanın sonu gelip arzular değiştiğinde, bedevîlerin ve kadınların dinine sarılın*”.¹⁶²

Deylemî, bu rivâyette geçen Beylmânî “çok zayıf” olduğunu ifâde etmiştir. İbn Hibbân her iki rivâyete “*mevzû*” demiştir.¹⁶³ Ayrıca bu rivâyet için: İbnü'l-Cevzî,¹⁶⁴

¹⁶⁰ Sağânî, Ebû'l-Fezâil el-Hasan b. Muhammed (650/1252), **Mevzû'âtü's-Sağânî**, thk. Necm Abdurrahmân Halef, Beyrut, 1404/1984, s. 3; Daha fazla bilgi için bkz. Fettenî, **Tezkiretü'l-Mevzû'ât**, s. 73; Aliyyü'l-Kârî, **el-Esrâr**, s. 248, no: 304; Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 765, no: 1774; Şevkânî, **el-Fevâid**, s.505, no: 94.

¹⁶¹ Sehâvî, **el-Mekâsîd**, s. 336, no: 812; Daha fazla bilgi için bkz. Fettenî, **Tezkiretü'l-Mevzû'ât**, s. 73; Aliyyü'l-Kârî, **el-Esrâr**, s. 248, no: 304; Aliyyü'l-Kârî, **el-Mesnû'**, Trc. Kutlay, s. 178, no: 199; Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, I, 424, no: 807; Elbânî, **es-Silsiletü'd-Da'ife**, I, 130, no: 53.

¹⁶² İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî (354/965), **el-Mecrûhîn**, I-III, 'Dâru'l-Ve'î, Halep, trz., II, 264, no: 948.

Sağânî¹⁶⁵ ve daha başka âlimler de “mevzû” olduğunu ifâde etmiştir.¹⁶⁶ Hadîs bu şekliyle Gazâlî’nin *İhyâ*’sında da geçmektedir. Irâkî bu rivâyetin tahricinde şu bilgileri vermektedir: “İbn Tâhir “*et-Tezkire*” adlı kitâbında Bu lafız halk tabakası arasında kullanılmaktadır. Fakat ne sahîh, ne de sakîm bir rivâyette bunun aslına rastlamadım”, demektedir.¹⁶⁷ Bu rivâyetin Ömer b. Abdulazîz’in sözü olduğu kaydedilmektedir.¹⁶⁸

Yusuf Şükrü Harpûtî; bu sözü, bir konu başlığı yaparak açıklama yapmıştır. O: “Bazı taklit vardır ki istidlâlden daha akvâdır. Nitekim vârid olmuştur ki” diyerek bu sözü zikretmiş, sonrasında uzun uzun açıklama yapmıştır. Harpûtî, bu rivâyeti, kelâma dair olan *Rumûzü’t-Tevhîd* ve *Hâşiye-i ‘İsâm ‘alâ Hâşiye* adlı eserlerinde ele almıştır.¹⁶⁹

2) Rumûzü’t-Tevhîd, s. 16.

حديث " من صلى ليلة الأحد عشرين ركعة يقرأ في كل ركعة فاتحة الكتاب وقل هو الله أحد خمسين مرة والمعوذتين مرة مرة واستغفر الله عز وجل مائة مرة واستغفر لنفسه ولوالديه مائة مرة وصلى على النبي صلى الله عليه وسلم مائة مرة وتبرأ من حوله وقوته والتجأ إلى الله ثم قال : أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن آدم صفوة الله وفطرته وإبراهيم خليل الله وموسى كليم الله وعيسى روح الله ومحمدا حبيب الله كان له من الثواب بعدد من دعا لله ولدا ومن لم يدع لله ولدا وبعثه الله عز وجل يوم القيامة مع الآمين وكان حقا على الله تعالى أن يدخله الجنة مع النبيين "

“Kim Pazar gecesi yirmi rekât namaz kılıp her rekâtta Fâtiha’dan sonra İhlâs süresini elli defa, mu‘avizeteyn’i bir defa okursa, yüz defa umûm Müslümanlara, yüz defa nefesine, annesine ve babasına af talebinde bulunursa, kudret ve kuvvetinden teberri ederek “lâ havle velâ kuvvete illâ billahî’l-‘aliyyî’l-‘azîm” diyerek Allah’a sığındıktan sonra Allah’tan başka ma‘bûd olmadığına, Âdem’in Allah’ın seçtiği sağlam mizaçlı kulu olduğuna, İbrâhîm’in, Allah’ın halîli, Mûsâ’nın Allah’ın kelîmi, İsâ’nın Allah’tan

¹⁶³ Sehâvî, *a.g.e.*, s. 336, no: 812; Fettehî, *Tezkiretü’l-Mevzû‘ât*, s. 73; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 765, no: 1774; Şevkânî, *el-Fevâid*, s. 505, no: 94.

¹⁶⁴ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzû‘ât*, I, 272.

¹⁶⁵ Sağânî, *Mevzû‘ât*, s. 3.

¹⁶⁶ Sehâvî, *a.g.e.*, s. 336, no: 812; Fettehî, *a.g.e.*, s. 73; Aliyyü’l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 248, no: 304; Aliyyü’l-Kârî, *el-Mesnû‘*, Trc. Kutlay, s. 178, no: 199; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 765, no: 1774; Şevkânî, *el-Fevâid*, s. 505, no: 94; Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da‘ife*, I, 130, no: 54.

¹⁶⁷ Gazâlî, *İhyâ ‘Ulûmi’d-Dîn*, III, 78; Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (505/1111), *İhyâ ‘Ulûmi’d-Dîn*, I-IV, Trc. Mehmet Ahmed Müftüoğlu, Ttk. A.Fikri Yavuz, Tuğra Neşriyat, İstanbul, trz., III, 165.

¹⁶⁸ Şevkânî, *el-Fevâid*, s. 505, no: 94;

¹⁶⁹ Bkz. Harpûtî, *Hâşiye-i ‘İsâm ‘alâ Hâşiye*, v. 24b.

gelen rûh ve Muhammed'in Allah'ın habîbî olduğuna şâhidlik ederse, Allah'a evlâd nispet edenler ile bu sapıklıktan kaçanların adedince defterine sevâp yazılır. Kıyâmet günüinde Cenâb-ı Allah bu kulunu, 'azabından emîn olan kullarıyla birlikte haşreder. Büyük peygamberlerle beraber cennete girmesi Allah'a hak olur".¹⁷⁰

Harpûtî'nin eserine aldığı rivâyetin tam lafızlarıyla hadîs kaynağını tespit edemedik. Ancak yakın lafızlarla İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn'de bulduk. İhyâ'nın tahrîcinde Irâkî; bu hadîsin aslına rastlamadığını kaydetmektedir.¹⁷¹

Cerh ve Ta'dil âlimlerinin koyduğu, uydurma hadîsleri tanıma yollarından; "Pazar günü, pazar gecesi, pazartesi günü, pazartesi gecesi ile haftanın diğer günleri ile gecelerinde namaz kılma ile ilgili hadîsler"¹⁷² kuralından hareketle, bu hadîsin "mevzû" olduğu kanaatindeyiz.

Müellif, bunun bir hadîs olduğunu söylemeksizin getirmiş ve "bu sözün ihtilaflı olması, mânâsının ihtilaflı olduğunu göstermez", diyerek mânâsının müminlerce uygun olduğunu ifâde etmiştir.

3) Rumûzü't-Tevhîd, s. 23.

ولابن مردويه من طريق ميمون بن مهران عن ابن عمر أن عمر بن الخطاب خطب بالمدينة فقال : يا سارية بن زنيمة
الجل من استرعى الذئب فقد ظلم فليل : تذكر سارية وسارية بالعراق فقال الناس لعلي : أما سمعت عمر يقول :
يا سارية - وهو يخطب على المنبر ؟ قال : ويحكم دعوا عمر فإنه ما دخل في شيء إلا خرج منه فلم يلبث إلا
يسيرا حتى قدم سارية وقال : سمعت صوت عمر وصعدت الجبل

İbn Ömer rivâyet etti. Ömer b. Hattâb Medine'de hitap etti. Dedi ki; Ey Sâriye b. Züneym el-Cebel (Dağa doğru)! *Kim kurdu çoban yapmak isterse gerçekten zulmetmiş olur.* Sâriye bunu Irak'tayken anlattı. İnsanlar Ali'ye dedi ki; Ömer minberdeyken Ey Sâriye dediğini duydun mu? Ali dedi ki; yazıklar olsun, bu Ömer'in çağrısıdır. Çünkü o,

¹⁷⁰ Gazâlî, İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn, I, 199.

¹⁷¹ Gazâlî, İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn, (Trc. Müftüoğlu), I, 505.

¹⁷² İbnü'l-Kayyîm, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir el-Cevziyye (751/1350), el-Menârü'l-Münîf fi's-Sahîh ve'd- Da'îf, Trc. Hanifi Akın, Karınca Yay., İstanbul, 2004, s. 245; Ebû Guddê, Abdulfettah, Mevzû Hadîsler, Trc. Enbiya Yıldırım, İnsan Yay., İstanbul, 1997, s. 143; Cihan, Sadık, Uydurma Hadîslerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi, Etüt Yay., Samsun, 1997, s. 30.

bir şeye girdi mi çıkar, az bir şeyden başka bir şey ona bulaşmaz. Sâriye geldi ve dedi ki; Ömer'in sesini duydum ve dağa çıktım.¹⁷³

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ'da* ve benzer lafızlarla başka eserlerde geçen; “يا سارية الجبل” bu rivâyetten sonra aşağıdaki bilgiler aktarılmıştır: “Ömer b. Hattâb Cuma günü minberde hutbe irat ederken, İran'ın fethi için Sâriye komutasında Nihavende gönderdiği ordunun düşmanla karşılaşması gözlerinin önüne geldi. Ordu vadinin içinde ve hezimete uğramak üzereydi. Onların yakınında bir dağ vardı. Ömer hutbe esnasında sesini yükselterek “Ey Sâriye! dağa doğru” sözünü söyledi. Allah bu sözü Sâriye'ye ulaştırdı. Bunun üzerine Sâriye hemen orduyu dağa yöneltti. (Dağ tarafına giden ordu) düşmanla bir cepheden savaşarak Allah'ın yardımıyla İran'ı fethetti.¹⁷⁴ Bu bilgiden sonra da yukarıda verdiğimiz haber nakledilmiştir.

Kaynaklarda “*Mevkûf*” olarak geçen rivâyetin bu tarîkinin râvîleri “*sika*”dır.¹⁷⁵ Elbânî de Sâriye ile ilgili anlatılan bu kıssanın, Hz. Ömer'in bir kerameti olup, “*sahîh*” ve “*sabir*” olduğunu ifâde etmiştir.¹⁷⁶

Müellif, bu rivâyetten önce “mutlak yönetici, Şân-ı Enbiyâdır ve demişlerdir ki” diyerek bu sözü aktarmıştır. Sözün açıklamasında; “yani bir kimse koyunlar üzerine kurdu çoban yapsa, zulüm yapmış olur ki koyunların helâkine sebep olur”, demiştir.

4) Rumûzü't-Tevhîd, s. 43.

لولاك لولاك ما خلقت الأفلاك

“*Sen olmasaydın, ben bu kâinatı yaratmazdım*”.

Sağânî,¹⁷⁷ İbnü'l-Cevzî,¹⁷⁸ San'ânî ve Şevkânî (1250/1834)¹⁷⁹ bunun “*mevzû*” bir haber olduğunu söylemişlerdir.¹⁸⁰ Ayrıca Aliyyü'l-Kârî (1014/1605) ve Aclûnî

¹⁷³ İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dimeşk*, XX, 25; İbn Hacer, Şihâbeddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448), *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1412/1991, III, 6; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 541, no: 1331; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XII, 795, 796, no: 35792; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 2174, no: 3172; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 149, no: 1546.

¹⁷⁴ Aclûnî, *a.g.e.*, II, 2174, no: 3172; Daha geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 6; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 541, no: 1331.

¹⁷⁵ Aclûnî, *a.g.e.*, II, 2174, no: 3172.

¹⁷⁶ Elbânî, *es-Silsiletü's-Sahîha*, III, 101, no: 1110.

¹⁷⁷ Sağânî, *Mevzû'ât*, s. 3; Daha fazla bilgi için bkz. Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*, s. 612; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 288, no: 385; Aliyyü'l-Kârî, *el-Mesnû'*, Trc. Kutlay, s. 212, no: 255; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 2174, no: 3172.

¹⁷⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât*, I, 288–290.

¹⁷⁹ Elbânî, *es-Silsiletü'd-Da'îfe*, I, 450, no: 282; Elbânî, *et-Tevsil*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, trz., s. 116.

¹⁸⁰ Geniş bilgi için bkz. Yeşil, Mahmut, *Va'z Edebiyatında Hadîsler*, TDV. Yay., Ankara, 2001, s. 221, no: 104.

(1162/1749) bu rivâyetin “*mevzû*” olduğunu işâret ettikten sonra, hadîs olmasa da mânâsının sahîh olduğunu ifâde etmişlerdir.¹⁸¹

Harpûtî, bu rivâyet öncesinde şu açıklamayı yapmıştır: “Bir ve Samed olan Allah’a ulaşmanın vasıtası, güzide-i âlem olan Muhammed’dir.” Bu çerçevede rivâyeti bir konu başlığı yaparak ele almış ve rivâyetten sonra da, şu bilgileri aktarmıştır: “Bu kelâm şeref-medârın ted’îfî ve cerh ettikleri fehm ve idrakta mecruh olduklarından nâşîdir. Zira kelâmı mezburdan şanı enbiâyâı tenzîl lazım gelmez (bu rivâyetin zayıf ve kusurlu olmasından dolayı, Resûlullah’ın şânına bir eksiklik gelmez)”

Müellif, bu rivâyeti hadîs bağlamında değil, anlam açısından ele almış ve rivâyetin anlamının uygun olduğunu ifâde etmiştir.

c) Müellifin Naklettiği Hadîslerden Kaynağı Tespit Edilemeyen Rivâyetler

Bu başlık altında aktardığımız rivâyetler, Harpûtî’nin hadîs olduğunu söylediği ancak kaynaklarda bulamadığımız rivâyetlerdir. Bu rivâyetlere dikkat çekmek için onları ayrı bir bölümde ele aldık. Tespitlerimize göre bu eserde, bu tarzda iki tane rivâyet vardır.

1) Rumûzü’t-Tevhîd, s. 25.

يا على انا و انت ابواب هذه الأمة

“Ey ‘Ali ben ve sen bu ümmetin kapılarız”

Harpûtî, bu rivâyet öncesinde: “Allah cahiliyye döneminin hükmünü fesh edip, Zeyd’in hanımı Zeyneb’i Hz. Peygamber ile evlendirdi” bilgisinden sonra; “وأزواجه أمهاتهم”¹⁸², âyetini zikretmiştir. Âyetin açıklamasından da: “ Hz. Peygamber’in eşleri müminlerin anneleri, kendisi de babaları makamındadır. Bu mânâ, musarrah olduğu açıktır. Nitekim Emîrû’l-Müminîn Hz. Ali’ye hitâben” dedikten sonra, bu rivâyeti nakletmiştir.

¹⁸¹ Aliyyü’l-Kâfî, el-Esrâr, s. 288, no: 385; Aclûnî, a.g.e.,II, 2174, no: 3172.

¹⁸² “Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır. Akraba olanlar, Allah’ın Kitabına göre, (mirasçılık bakımından) birbirlerine diğer müminlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar; ancak, dostlarınıza uygun bir vasiyet yapmanız müstesnadır. Bunlar Kitap’ta yazılı bulunmaktadır.” Ahzâb, 33/6.

Müellifin konu için delil olarak getirdiği âyet ile konu arasında tam bir uyum görünmekle beraber, konuyla hadîs olduğunu söyleyerek getirdiği rivâyet arasında bir bağ kuramamaktayız.

2) Rumûzü't-Tevhîd, s. 31.

ان استقام امتي فلها يوم وان لم تستقم فلها نصف يوم

“Ümmetimden kim istikâmet üzere olursa, ona bir gün vardır ve eğer kim istikâmet üzere olmazsa, ona yarım gün vardır.”

Müellif; “buradaki günden murâd, yevm-i ilâhîdir. Bir gün bin senedir. Yarısı da beş yüz senedir. İstikâmetten murâd; ahkâm-ı dîn üzere sabit olmaktır”, demektedir.

d) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi

Bu bölümde, eserde geçen rivâyetlerin sayısı, sahâbe veya sahâbe yoksa, rivâyeti Resûlullah’a dayandıran râvîlerin adlarını aktardık. Rivâyetlerin sıhhat açısından gruplandırılmasını ve kısa bir değerlendirmesini yaptık. Hadîslerin merfû olma durumlarına da değindik.

d. 1.) İlk (sahâbe veya rivâyeti Resûlullah’a dayandıran) Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı

1. Ebû Hüreyre :	4
2. Abdullah b. Ömer :	4
3. Enes b. Mâlik :	3
4. Hz. Ali :	2
5. Abdullah b. Mes’ûd :	1
6. Hâlid b. Velîd :	1
7. Hz. Ömer :	1
8. Mus‘ab b. Abdillâh:	1
9. Câbir b. Abdillâh :	1
10. Amr b. Şu‘ayb :	1
11. Ebû Bekr ez-Zikâk :	1
12. Senedi olmayanlar:	8

Toplam: 28 Rivâyet

Bu eserde geçen rivâyetlerin toplam sayısı yirmi sekizdir. Bu rivâyetlerden üç tanesini benzer lafızlarla tespit ettik. Üç rivâyetin de metinlerini tespit ettik ancak senedine ulaşamadık. Ayrıca iki rivâyetin de ne metnini ne de senedini kaynaklarda tespit edebildik. Bu rivâyetleri, senedi olmayanlar grubundan saydık.

d. 2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler:

1. Sahîh:	10
2. Hasen:	2
3. Zayıf:	7
4. Mevzû‘:	7
5. Kaynağı Yok:	2 ¹⁸³

Rivâyetleri sıhhat açısında yüzde hesaplamasına göre yaklaşık olarak; %36’sı “*sahîh*”, %7’si “*hasen*”, %25’i “*zayıf*”, % 25’i “*mevzû*” ve %7’si ise kaynağı belli olmayan rivâyetlerdir.

Sahîh hadîsler arasında üç tanesi müellifin verdiği şekliyle değil, lafız farklılığıyla sahîhtir. Yani esere alınan hadîslerin yedisi sahîhtir, demek daha doğru olur. Aktarılan rivâyetler arasında sahâbe sözü¹⁸⁴ ve darb-ı mesel de vardır.

Mevzû‘ olarak verilen bazı rivâyetlerin, yakın lafızlarla “*sahîh*” olarak geldiği görülmüştür.¹⁸⁵ Ayrıca Harpûtî’nin eserlerinde “*mevzû*” ve kaynağı olmayan rivâyetler de mevcuttur.¹⁸⁶

Harpûtî, genelde eserlerinde “*merfû*” haber kullanmakla beraber, “*mevkûf*” habere de yer vermiştir.¹⁸⁷ *Rumûzü’t-Tevhîd*’de aktarılan rivâyetlerden yirmi beşi “*merfû*” ikisi “*mevkûf*” biri de “*maktu*”dur.

Müellifin bilgi kaynakları arasında Gazâlî (505/1111) önemli bir yer tutar. Çünkü onun, eserlerine aldığı rivâyetlerden bazılarını, *İhyâ*’dan başka hiçbir kaynaktan

¹⁸³ “Mevzû” ve “Kaynağı Yok” diye yaptığımız ayırım; kaynaklarda bulamadığımız ve üzerinde herhangi bir değerlendirme yapılmayan rivâyetlerle, üzerinde değerlendirme yapıp mevzû‘ olduğu söylenen rivâyetleri aynı kategoriye koymamamızdan kaynaklanmaktadır.

¹⁸⁴ Harpûtî, *Rumûzü’t-Tevhîd*, s. 6.

¹⁸⁵ Harpûtî, *a.g.e.*, s. 28, 37, 52.

¹⁸⁶ Harpûtî, *a.g.e.*, s. 6, 16, 25, 28, 31, 37, 43, 52.

¹⁸⁷ Harpûtî, *a.g.e.*, s. 6, 23, 25.

bulamadık.¹⁸⁸ Aynı şekilde, Sehâvî (902/1497)’nin de, Harpûtî üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bazı hadîslere yaptığı açıklama da, aynı lâfızlarla olduğu görülmektedir.¹⁸⁹

2) SİLSİLETÜ’S-SAFÂ Lİ MUHAMMED MUSTAFÂ

Eser, Peygamber Efendimizi konu edindiği için siyere dâir eserler içerisinde zikredilmektedir. Klasik anlamda siyer içeriklidir ancak daha çok Peygamberimizi nesep yönüyle ele alan bir eserdir. Kişiler üzerinde durulurken kelimenin anlamı ve geldiği kök açısından geniş malûmat verilmiştir. Bu eserdeki rivâyetleri de üç grupta ele aldık ve toplam otuz altı rivâyet inceledik.

a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler

Burada ele aldığımız hadîsler Harpûtî tarafından; “nitekim hadîste gelir”, “hadîste vârid olmuştur” ve “Hz. Peygamber buyuruyor ki”, şeklinde hadîs olduğu açıkça ifâde edilen ve hadîs kaynaklarında tespit ettiğimiz rivâyetlerdir. Müellif hadîsleri, genelde incelediği konuyu ilgilendiren kısmıyla yetinmiştir (takti usûlünü kullanmıştır). Biz de hadîslerin tam metinlerini tespit ederek aktardık. Bir de hadîslerin sıhhatine ve konu bağlamına değindik. Bu bölümde ele aldığımız hadîs sayısı yirmi dokuzdur. Bunları eser adı ve sayfa numarası altında zikrettik.

1) Silsiletü’s-Safâ, s. 2.

حدثنا بشر بن خالد حدثنا محمد بن جعفر عن شعبة عن سليمان عن أبي وائل عن عبد الله عن النبي ﷺ أنه قال : المرء

مع من أحب

Abdullah İbn Mes’ûd rivâyet etmiştir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Kişi sevdiğiyle beraberdir.*” buyurmuştur.¹⁹⁰

Hadîs, muttefekkun ‘aleyhtir. Kaynaklarda “*sahîh*” olarak geçmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁸ Harpûtî, a.g.e., s. 6, 16.

¹⁸⁹ Harpûtî, a.g.e., s. 6, 37, 43.

¹⁹⁰ Buhârî, Edeb, 96 (V, 2283); Müslim, Birr 50 (IV, 2034); Ebû Dâvûd, Edeb, 123 (II, 755); Tirmizî, Zühd, 50 (IV, 595–596); İbn Mâce, Et’ime, 61 (II, 1117); Ahmed b. Hanbel, I, 392, no: 3718.

¹⁹¹ Tirmizî, Zühd, 50 (IV, 595–596).

Harpûtî, bu eserin asıl konusuna girmeden önce, bu rivâyeti zikretmiştir. Ardından da Allah'ın sevgili kullarından olma umudunu dile getirmiş ve Peygamberin sevenlerinden bir fert olma temennisinde bulunmuştur.¹⁹²

2) Silsiletü's-Safâ, s. 5.

Harpûtî'nin burada aktardığı hadîs şöyledir: أنا ابن الذبيحين “ben iki boğazlananın çocuğuyum.”

Aclûnî, İbn Hacer'in, “*bu lafızla bulmadım*”¹⁹³ ve Elbânî de “*aslı yoktur*” demektedir.¹⁹⁴ Bu rivâyet, başta İbn Cerîr et-Taberî'nin tefsîrinde ve bundan nakil yapan pek çok rivâyet tefsîrinde, “ona fidye olarak büyük bir kurbanlık verdik”¹⁹⁵ âyetin tefsîrinde, ابن الذبيحين şeklinde geçmektedir.¹⁹⁶ Hâkim'in *el-Müstedrek*'inden aldığımız hadîsin tam metni, şöyledir;

حدثنا أبو بكر محمد بن عبد الله الشافعي ثنا عبيد بن حاتم الحافظ العجلي ثنا إسماعيل بن عبيد بن عمر بن أبي كريمة الحارثي ثنا عبد الرحيم الخطابي ثنا عبد الله بن محمد العتيبي ثنا عبد الله بن سعيد الصناجي قال : حضرنا مجلس معاوية بن أبي سفيان فتذاكر القوم إسماعيل و إسحاق بن إبراهيم فقال بعضهم : الذبيح إسماعيل و قال بعضهم : بل إسحاق الذبيح فقال معاوية : سقطتم على الخير كنا عند رسول الله صلى الله عليه و سلم قاتناه الأعرابي فقال : يا رسول الله خلفت البلاد يابسة و الماء يابساً هلك المال و ضاع العيال فعد علي بما أفاء الله عليك يا ابن الذبيحين فتبسم رسول الله صلى الله عليه و سلم و لم ينكر عليه فقلنا : يا أمير المؤمنين و ما الذبيحان ؟ قال : إن عبد المطلب لما أمر بحفر زمزم نذر لله إن سهل الله أمرها أن ينحر بعض ولده فأخرجهم فأسهم بينهم فخرج السهم لعبد الله فأراد ذبحه فمنعه أخواله من بني مخزوم و قالوا : أرض ربك وافد ابنك قال ففداه بمائة ناقة قال فهو الذبيح و إسماعيل الثاني

Sunâbihî şöyle rivâyet etmiştir: Muâviye b. Ebî Süfyân'ın yanındaydık. Boğazlanması emredilenin İsmâîl mi yoksa İshâk mı olduğu konusu anıldı. Bazıları İsmâîl söylüyor, bazıları da İshâk olduğunu söylüyorlardı. Muâviye: “tam bilenine

¹⁹² Bkz. Harpûtî, *Rumûzü't-Tevhîd*, s. 28.

¹⁹³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 229, no: 606;

¹⁹⁴ Elbânî, *es-Silsiletü'd-Da'îfe*, I, 500, no: 331; IV, 172, no: 1677.

¹⁹⁵ “Biz, oğluna bedel ona büyük bir kurban verdik.” Saffât, 37/107.

¹⁹⁶ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Câmi'u'l-Beyân*, I-XII, Mısır, 1388/1968, X, 510; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer ed-Demeşkî (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-IV, b.y.y., trz., IV, 20; Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr fî Tefsiri'l-Me'sûr*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1983, VII, 106.

düştünüz” deyip şöyle devam etti: “Allah Resûlü (s.a.s.)’nün yanındaydık. Bir bedevî ona geldi ve Ey Allah’ın elçisi, *Ey iki boğazlanmışın oğlu!* Memleketimiz, malımız ve suyumuz kurudu. Aile fertlerimiz telef oldu. Allah’ın sana bahşettiğinden bana da ver, dedi. *Resûl-i Ekrem (s.a.s.); güldü ve bunu inkâr etmedi.*” Muâviye’ye ey müminlerin emîri, iki boğazlanmış da nedir? denildi de, o, şöyle cevap verdi: “Abdumuttalib zemzemin kazılmasını emrettiğinde, şayet Allah bu işi kendisine nasip ederse, çocuklarından birini boğazlamayı adanmıştı. (çocukları arasında çekilen) kura Abdullah’a çıktı. Dayıları (Abdullah’ın boğazlanmasından) onu alıkoyarak oğlunun yerine yüz deve fidye ver, dediler. Abdumuttalib oğlunun fidyesi olarak yüz deve (kurban etti), ikinci kurban ise İsmâîl’dir”, buyurdu.¹⁹⁷

Halebî, bu hadîsin “*ğarîb*” olduğunu ifâde etmiştir.¹⁹⁸ Heysemî, cumhura göre “*zayıf*” olduğunu söylemiştir.¹⁹⁹ İbn Kesîr (774/1372), bu rivâyeti naklettikten sonra; “bu, gerçekten çok ‘*ğarîb*’ bir hadîstir”, demektedir.²⁰⁰

Müellif, bu hadîsin açıklamasında verilen bilgiyi aynen aktararak, bu iki boğazlanmış olandan maksad; “Hz. İsmâîl ve Peygamberimizin babası Abdullah” olduğunu ifade etmiştir.

3) Silsiletü’s-Safâ, s. 6.

Müellif nitekim hadîste gelir diyerek şu sözü aktarmıştır:

ولدت في زمن الملك العادل

“Ben adâletli hükümdar²⁰¹ zamanında dünyaya geldim.”

Beyhakî, *Şu’abü’l-Îmân* adlı eserinde bu hadîsin bâtil olup bazı cahillerin sözü olduğunu söylemiştir.²⁰² Sağânî ise “*mevzû*” olduğunu zikretmiştir.²⁰³ Sehâvî, Fettenî,

¹⁹⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 604, no: 4036; II, 609, no: 4048; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XII, 378; Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 32–33, no: 13; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, XII, 651, no: 35400; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 569, no: 4349; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 229, no: 606; Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, X, 510; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 20; Suyûtî, *ed-Dürü’l-Mensûr fî Tefsiri’l-Me’sûr*, VII, 106.

¹⁹⁸ Aclûnî, *a.g.e.*, I, 229, no: 606.

¹⁹⁹ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 569, no: 4349.

²⁰⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 20; geniş bilgi için bkz. *Tefsîr-i İbn Kesîr*, I-XV, Trc. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay., İstanbul, 1406/1986., XII, 6820-6821.

²⁰¹ “Adaletli hükümdar” ifâdesiyle İran Kısrası Nûşirvan kastedilmektedir. Halîmî Şüab’ da bu hadîs hakkında: “*Sahîh*” değildir, demiştir. “*Sahîh*” olsa bile, Nûşirvan hakkında “Âdil” denilmesi, âdil olduğu ve onun lehine şahitlik etmek için değil, Meşhur olduğu bu isimle kendisini tarif etmek içindir. Zira Allah Resûlü (s.a.s.)’nün Allah’ın hükümden başkasıyla hükmeden bir kimseyi “âdil” olarak adlandırması mümkün değildir. Bkz. Sehâvî, *a.g.e.*, s. 519,

²⁰² Beyhakî, *Şu’abü’l-Îmân*, IV, 305, no: 5195.

²⁰³ Sağânî, *Mevzû’ât*, s. 2; Daha fazla bilgi için bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, II, 1927, no: 2927.

Şevkânî ve daha başka âlimler “*aslı yoktur*” şeklinde ifâde etmişlerdir.²⁰⁴ Herhangi bir isnâdına da ulaşamadığımız bu rivâyetin, ulemanın yaptığı değerlendirmeler çerçevesinde “*mevzû*” olduğunu söyleyebiliriz.

Harpûtî: “Ben âdil hükümdar döneminde doğdum” rivâyetinden sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Yani âdil melik olan Nûşîrvân zamanında doğdum, diye iftihar etmek değildir. Nitekim zâhir ibhâm eder. Bu sebepten bazı ulemâ vehme düşmüşler ve zâhiri hadîs üzerine cârî olmuşlardır. Belki Nûşîrvân’ın devleti benim velâdetim eyyâmında olmakla nûrâniyetimde bir nûr-î adl ona aksedip bu kadar adaletle muttasıf olmuştur demektir.”²⁰⁵ Müellif kaynaklarda geçen bu rivâyeti, red etmemiş, tevîl etmiştir.

4) Silsiletü’s-Safâ, s. 7.

حدثني أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا حفص بن غياث عن داود عن الشعبي عن مسروق عن عائشة قالت قلت يا رسول الله

ابن جدعان كان في الجاهلية يصل الرحم ويطعم المسكين فهل ذاك نافعه ؟ قال لا ينفعه إنه لم يقل يوما رب اغفر

لي خطيئي يوم الدين

Hiz. Aişe rivâyet etmiştir: “*Ya Resûlallah (s.a.s.)! İbn Cüdân câhiliyye devrinde akrabasına yardım eder, fakirleri doyururdu. Acaba bu ona fayda verir mi?*” dedim. “*(Hayır) Fayda vermez. Çünkü o hiçbir gün, Yâ Rabbi! Kıyâmet gününde günahlarımı mağfiret eyle, dememiştir*”²⁰⁶ buyurdular.²⁰⁷

Hadîs, “*sahih*”tir.²⁰⁸

Müellif, bu rivâyet çerçevesinde şu açıklamayı yapmıştır: “Keferenin hasenâtı, mevkuftur. Eğer mümin olurlarsa, o hasenât zayı olmayıp, şeref-i îmân sebebiyle iptal olmaz. Bundan anlaşılır ki, adem-i îmân sûreti üzerine batıl olur. Sâhibi onunla kıyâmette faydalanmaz.”

²⁰⁴ Sehâvî, **a.g.e.**, s. 519, no: 1269; Fettenî, **Tezkiretü’l-Mevzû’ât**, s. 627; Şevkânî, **el-Fevâid**, I, 327; Daha fazla bilgi için bkz. Aliyyü’l-Kârî, **el-Esrâr**, s. 362,363, no: 576; Aliyyü’l-Kârî, **el-Mesnû**, Trc. Kutlay, s. 287, no: 390; Aclûnî, **a.g.e.**, II, 1927, no: 2927; Elbânî, **es-Silsiletü’l-Da’ife**, II, 425, no: 997; V, 111, no: 2095.

²⁰⁵ Bkz. Harpûtî, **Nasihatnâme**, v. 6b.

²⁰⁶ **Müslim**, İmân, no: 365 (I, 196); **Ahmed b. Hanbel**, VI, 93, no: 24665; İbn Hibbân, **Sahîh**, II, 40, no: 331; Hâkim, **el-Müstedrek**, II, 439, no: 3524; Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, VI, 700, no: 16488.

²⁰⁷ Geniş bilgi için bkz. Davudoğlu, **Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi**, II, 245–247.

²⁰⁸ Hâkim, **el-Müstedrek**, II, 439, no: 3524; Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, VI, 700, no: 16488; Elbânî, **es-Silsiletü’s-Sahîha**, I, 497, no: 249.

5) Silsiletü's-Safâ, s. 11.

الطبراني والبيهقي من طريق أبي الحويرث عن بن عباس قوله روي أنه ﷺ قال ولدت من نكاح لا من سفاح

İbn Abbâs rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Ben zina üzere değil, nikâh üzere doğdum*”, buyurdu.²⁰⁹

Harpûtî, hadîsi İbn Hacer’de geçtiği şekliyle getirmiştir. Bu hadîs “*zayıf*” bir senedle rivâyet edilmiştir.²¹⁰

Müellif, “bu ahhâra bâ’is zaman-ı cahiliyyede kabâil-i Arab’ın zina çoktu ve bazı evlâda iştibâh (şüphe/benzerlik) bulunurdu. Cenâb-ı Nebvî dahî, âbâ ve ecdâdın sıhhati nikahlarını ve evlâdın aslâb-ı tâhireden mütevellid olduğunu sem’i inâse îsâl eyledi”, diyerek açıklamalarda bulunmuştur.

6) Silsiletü's-Safâ, s. 17.

أخبرنا أبو الحسن بن الفضل القطان أنبأ عبد الله بن جعفر ثنا يعقوب بن سفيان ثنا عبيد الله عن شيبان عن الأعمش عن سهل

يكنى أبا أسد عن بكر الجوزي عن أنس أن النبي ﷺ قال : الأئمة من قریش

Enes b. Mâlik, Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle aktardı: “*İmamlar Kureyştendir*” buyurdu.²¹¹

Bu hadîsin hem sened açısından, hem de metin açısından pek çok tarîkleri vardır. Bu konuda gelen hadîslerin ortak lafzı *الأئمة من قریش* tir. İlk dönem hadîs kaynaklarında; Ahmed b. Hanbel (241/855)’de üç, Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde bir, Teyâlisî’nin *Müsned*’inde iki, Taberânî’nin *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*’inde bir, el-Mu‘cemü'l-Evsat’ında üç, *el-Mu‘cemü's-Sağîr*’inde bir, Ebû Ya‘lâ (307/919)’nın *Müsned*’inde üç, Abdürrezzâk’ın *Musannef*’inde bir, İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde üç, Beyhakî’nin *Şu‘abü'l-Îmân* ve *es-Sünenü'l-Kübrâ*’sında birer hadîs vardır. Ayrıca daha başka pek çok şerh ve tahriç kitabında bu hadîs bulunmaktadır.

²⁰⁹ Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, VII, 152, no: 6666; Beyhakî; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 290, no: 14477; İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, III, 176, no: 1537; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 437.

²¹⁰ İbn Hacer, *Telhîsu'l-Habîr*, III, 176, no: 1537.

²¹¹ Ahmed b. Hanbel, III, 129, no: 12329; III, 183, no: 12923; IV, 421, no: 12329; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, 467, no: 5942; Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San‘ânî (211/826), *Musannef*, I-XI, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403/1983, XI, 58; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 402, no: 32388; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, I, 81, no: 725; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Evsat*, II, 320; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 85, no: 6962; Beyhakî, *Şu‘abü'l-Îmân*, II, 232, no: 1614; Beyhakî; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 121, no: 5081.

Genel kanı olarak Enes b. Mâlik'ten gelen rivâyet “*sahîh*”tir.²¹² Hadîslerin bazı vecihlerinin isnâdları; râvînin mechûl olmasından dolayı “*zayıf*” olarak kabul edilse de, hadîsin şâhitlerinin çok olmasından dolayı onlar da “*sahihi li ğayrihi*” olarak kabul edilmiştir. İhyâ hadîslerini tahrîc eden Irâkî, Enes'in hadîsinin sahîh olduğunu, Nesaî ve Hâkim sahîh bir senedle Enes'ten rivâyet ettiğini söylemektedir. Ayrıca o, bu hadîsi Buhârî'nin *et-Târih*'inde rivâyet ettiğini kaydetmektedir.²¹³ Elbânî de birçok eserinde bu hadîsi ele almış ve hepsinde de sahîh mertebesine çıktığını belirtmiştir.²¹⁴

Yukarıda yaptığımız sıhhat tespiti, senet kritiğine göredir. Metin ve senet tenkitleri birlikte ele alındığında farklı sonuçların çıkabileceği kanaatindeyiz. Bu konuyu, Mehmed Said Hatiboğlu “Hilâfetin Kureyşliliği” adlı çalışmasında geniş bir şekilde ele almıştır. Bu, Türkiye’de yapılan özgün bir çalışma olduğu için önemlidir. Daha ayrıntılı bilgi için, bu esere başvurulmasında fayda görmekteyiz.²¹⁵

Bu hadîs için yapılan şu yorum, dikkat çekmektedir. “*İmamlar Kureyştendir*” şartı zaman ve zemine bağlı olarak söylenmiş olduğunu, yâni mutlak ve her zamana şâmil bir emir olmadığını kabul etmek gerektiği tabiidir. Aksi halde kan asâleti bütün değerlerin üstüne çıkarılmış olur ki, böyle bir anlayışın İslâm dininin diğer temel ilkeleri ile çelişkiye düşeceği şüphesizdir.²¹⁶

Müellif, “hilâfet hakkı kureyşindir”, diyerek hadîsi zikretmiştir.

7) Silsiletü's-Safâ, s. 19.

أخبرنا وهب بن جرير وعثمان بن عمر قالا انا بن عون عن محمد عن الأحنف قال قال عمر : تفقهوا قبل ان تسودوا

Hiz. Ömer şöyle rivâyet etmiştir: “*Efendiler olmadan, fakihler olunuz.*”²¹⁷

Bu, “*Mevkûf*” bir haber olup, isnâdı “*sahîh*”tir.²¹⁸ Geçtiği bütün kaynaklarda bu rivâyet, Hiz. Ömer'in sözü olarak nakledilmektedir.

²¹² Ebû Nu‘aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VIII, 123; Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, V, 352, no: 8988; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 114; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 692, no: 1701; Elbânî, *Zilâlü'l-Cenne*, II, 29, no: 1120.

²¹³ Gazâlî, *İhyâu ‘Ulûmi'd-Dîn*, Trc. Mehmet Ahmed Müftüoğlu, IV, 183.

²¹⁴ Elbânî, *Zilâlü'l-Cenne*, II, 29, no: 1120; Elbânî, *İrvâu'l-Ğalîl*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1405/1985, II, 298, no: 520.

²¹⁵ Bkz. Hatipoğlu, Mehmed Said, *Hilafetin Kureyşliliği*, Kitâbiyât, Ankara, 2005.

²¹⁶ Gazâlî, *İhyâu ‘Ulûmi'd-Dîn*, Trc. Müftüoğlu, I, 283.

²¹⁷ *Buhârî*, İlim, 15 (I, 39); *Dârimî*, Mukaddime 26 (I, 91); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 284, no: 26116; Beyhakî, *Şu‘abü'l-İmân*, II, 253, no: 1669; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 166; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 187, no: 340; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, X, 462; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 369, no: 1002.

²¹⁸ İbn Hacer, *a.g.e.*, I, 166; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 187, no: 340; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, X, 462; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 369, no: 1002.

Bu rivâyet Hz. Peygamber (s.a.s.)’in sözü olmadığı cihetiyle “*mevzû*” olarak da değerlendirilmiştir.²¹⁹

Harpûtî, hadîste gelir diyerek rivâyeti aktarmış ve sonrasında da; “yani tezevvüc etmekle umûr-u siyâdet ve siyâdete iştiğalinizden ol fakîh ve âlim olunuz. Zira teehhülünüzden (evlenmeniz) sonra şughul-u iyâle düşüp, ilmi halden câhil kalırsınız”, şeklinde açıklama yapmıştır.

Müellif, hadîste diyerek aktardığı bu rivâyet, Hz. Ömer’in sözü olarak geçmektedir. Onun, mevkuf rivâyetleri, hadîs çerçevesinde ele alıp almadığını tespit edemedik.

8) Silsiletü’s-Safâ, s. 20.

حدثنا أبو جعفر كامل بن أحمد المستملي أخبرني محمد بن عبد الله بن محمد بن صحيح من كتابه نا محمد بن إسحاق بن خزيمة نا أحمد بن الحسن الترمذي نا أحمد بن مصعب نا عمر بن إبراهيم عن أيوب بن سيار عن محمد بن المنكدر عن جابر بن عبد الله قال : جاء العباس بن المطلب إلى النبي ﷺ و عليه ثياب بيض فلما نظر إليه تبسم فقال العباس : يا رسول الله ما الجمال ؟ قال : صواب القول بالحق قال : فما الكمال ؟ قال : حسن الفعال بالصدق

Câbir b. Abdillâh rivâyet etmiştir: Üzerinde beyaz elbise olduğu halde Abbâs b. Muttalib, Hz. Peygamber (s.a.s.)’e geldi. Resûl-i Ekrem ona baktığında tebessüm etti. Ve Abbâs dedi ki; güzellik nedir? Allah Resûlü: “*Doğruyu söylemektir*”, dedi. Sonra; kemâl nedir? dedi. O; “*Doğrulukla güzel iş yapmaktır*”, buyurdu.²²⁰

İsnâtta geçen, Ömer b. İbrâhîm “*zayıf*” bir râvî²²¹ olduğu için, hadîs “*zayıf*”tır.²²²

Müellif, şöyle açıklama yapmaktadır: “Her güzel suretliye itibâr yoktur. Belki cemâl dedikleri sevâb olan sıdk-ı mekâldir.”

حدثني إبراهيم بن المنذر ثنا عبد الرحمن بن أبي بكر المليكي عن امرأته جيرة عن أبيها عن عائشة عن النبي قال ﷺ أطلبوا

الخير عند حسان الوجوه

²¹⁹ Fettehî, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*, s. 106; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 174, no: 140; Aliyyü'l-Kârî, *el-Mesnû'*, Trc. Kutlay, s. 112,113, no: 93.

²²⁰ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, IV, 249, no: 4964; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, III, 611, no: 6853; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 357; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 58, no: 1075.

²²¹ Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, IV, 249, no: 4964; Hindî, *a.g.e.*, III, 611, no: 6853; İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dimesk*, XXVI, 345.

²²² Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 357; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 58, no: 1075.

Hiz. AîŖe (r.a.) rivâyet etmiŖtir: Resûl-i Ekrem (s.a.s): “*Hayrı, güzel yüzölüler yanında arayın*”, buyurdular.²²³

Hadîsin sıhhati; “*zayıf*”²²⁴ ve “*metrûk*”²²⁵ olarak kabul edilmiŖtir.²²⁶

Müellif: “Zira bu hadîs delâlet eder ki; hisânü’l-vucûhtan hayır gelir. Binaenaleyh bu dâima ve halde böyledir denilmez. Bu geneldir. Yoksa kullî değildir”, demektedir.

9) Silsiletü’s-Safâ, s. 21.

حدثنا محمد بن يعقوب نا عبدة بن عبد الله الصفار نا جعفر بن عون نا عمر بن راشد عن يحيى بن أبي كثير عن أبي سلمة عن

أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ إذا بعثتم رسولا فابعثوه حسن الوجه حسن الاسم

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etmiŖtir. Resûlullah (s.a.s): “*Birini elçi olarak gönderdiğinizde, güzel yüzölü ve güzel adlı birini gönderin*”, buyurdu.²²⁷

Heysemî (807/1404), Münâvî (1031/1622), Bezzar ve Taberânî’nin tarîkleri “*zayıf*”tır.²²⁸ Bu hadîsi, Ukaylî (323/935), *Du’afâ’da* ve İbn Adıyy de *el-Kâmil*’de zikretmiŖlerdir.²²⁹ Elbânî, hadîsi bazı eserlerinde “*sahîh*” olarak ifâde etmiŖtir. Elbânî, “*el-Câmi’u’s-Sağîr ve Ziyâdetuh*” adlı çalışmasında, bu hadîsi sahîh olarak vermiŖtir.²³⁰ Kendisinin de bunu, sahîh kabul ettiğini belirtmiŖtir. Ancak elimizdeki *el-Câmi’u’s-Sağîr* nüshasında, bu hadîsin sonunda “*zayıf*” rumuzuyla verilmiŖtir.²³¹

Harpûtî; “yani Resûlullah bir iş için elçi gönderdiğinde bu vasıflara sâhip olanlar seçilirdi”, demektedir.

²²³ Buhârî, *et-Târihu’s-Sağîr*, II, 176, no: 2205; Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü’s-Sahâbe*, II, 726, no: 1246; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, IV, 387, no: 3541; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, VIII, 199, no: 4759; Suyûtî, *el-Câmi’u’s-Sağîr*, I, 44.

²²⁴ İbn Adıyy, *el-Kâmil*, VI, 189; Hindî, *a.g.e.*, VI, 809, no: 16795; Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da’ife*, VI, 298, no: 2797.

²²⁵ Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid*, VIII, 355, no: 13730; Aclûnî, *a.g.e.*, I, 151, no: 394.

²²⁶ Geniş bilgi için bkz. Aliyyü’l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 417.

²²⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 470, no: 33008; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, VI, 367, no: 7747; İbn Adıyy, *el-Kâmil*, III, 157; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, VI, 70, no: 14775; Aclûnî, *a.g.e.*, I, 151, no: 394.

²²⁸ Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid*, VIII, 93, no: 12830; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, I, 311, no: 511; Aclûnî, *a.g.e.*, I, 200, no: 527.

²²⁹ Ukaylî, *Du’afâ*, III, 157, no: 1146; İbn Adıyy, *el-Kâmil*, IV, 107, no: 954.

²³⁰ Elbânî, *el-Câmi’u’s-Sağîr ve Ziyâdetuh*, *el-Mektebetü’l-İslâmiyye*, Beyrut, trz., I, 42, no: 414; Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, III, 182, no: 1186.

²³¹ Suyûtî, *el-Câmi’u’s-Sağîr*, I, 22.

10) Silsiletü's-Safâ, s. 23.

الحاكم في تاريخه حدثنا الحسن بن محمد ثنا محمد بن زكريا ثنا إبراهيم بن بشار ثنا سفيان عن بن المنكدر عن جابر رضي الله عنه رفعه

لا تسبوا ربيعة ومضر فإنهما كانا مسلمين ولا تسبوا ضبة من أولاد تميم بن مرة ولا أسد بن خزيمه فأنهم كانوا

على دين إسماعيل

Câbir b. Abdillâh, merfû' olarak aktarmıştır; Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Rabîa ve Mudar’a*²³² sövmeyiniz. Çünkü onlar Müslüman’dır. Temîm b. Mürre’nin çocuklarından Dabbe’ye ve Esed b. Huzeyme’ye de sövmeyiniz. Çünkü onlar İsmâîl’in dînî üzeredirler”, buyurdu.²³³

Râvîlerden Muhammed b. Zekeriya sika olmadığı için bu hadîs, “zayıf”tır.²³⁴

Harpûtî, bu rivâyet ve sonraki rivâyeti Mudar’ın faziletine dair getirmiştir. Mudar’ın, Kureyş’in beş kolundan biri olduğunu zikretmiştir.

حدثنا عبد الله قال حدثني أبي قثنا عبد الله بن يزيد قثنا سعيد يعني بن أبي أيوب قال حدثني عبد الله بن خالد عن عبد الله بن

الحارث بن هشام المخزومي أن رسول الله ﷺ قال لا تسبوا مضر فإنه كان على دين إبراهيم

Hişâm el-Mahzûmî rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem (s.a.s): “*Mudar’a* sövmeyiniz. Çünkü O İbrâhîm’in dînî üzeredir”, buyurmaktadır.²³⁵

Bu hadîsin sıhhati, “*mechûl*”dür. Yukarıdaki rivâyeti bu şekliyle başka bir kaynakta bulamadık. Ancak aşağıdaki verdiğimiz şu rivâyet, kaynaklarda “zayıf” olarak zikredilmiştir.

ابن سعد - عن عبد الله ابن خالد مرسلًا: لا تسبوا مضر فإنه كان قد أسلم

İbn Sa’d, İbn Hâlid’den mürsel olarak şöyle rivâyet etmektedir: “*Mudar’a* sövmeyiniz. Çünkü o, Müslüman olmuştur”.

Bu, “zayıf” bir haberdir.²³⁶

²³² **Mudar:** Adnân ve Kahtândan sonra Arapların kendilerine nispet edildikleri dört ana (diğerleri Rabîa, Kudâa ve Yemen) kolundan biridir. Mudar’ın en önemli kolu Kureyş, Mekke’de kalırken diğerleri Arap yarımadasının çeşitli bölgelerine dağılmıştır. III. yüzyılın başlarında Mekke’de birlikte yaşadıkları İyâd kabilesiyle mücadeleye giren Mudar, galip gelerek şehrin ve Kâbenin idaresini üstlendi. Câhiliyye döneminde Mudar ile Rabîa arasındaki rekabet ve düşmanlık mücadelelere yol açtı, sonunda Yemenlilerin desteğini alan Rabîa, Mudar’a üstün geldi. Geniş bilgi için bkz. Küçükbaşçı, Mustafa Sabri, “**Mudar**”, DİA., İstanbul, 2005, XXX, 358.

²³³ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, V, 168; Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, XII, 167, no: 34119.

²³⁴ İbn Hacer, **Lisânü'l-Mizân**, V, 168.

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed (241/855), **Fedâilü's-Sahâbe**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983, II, 833, no: 1524.

²³⁶ Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, XII, 106, no: 33987; Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, VI, 400, no: 9793; Elbânî, **es-Silsiletü'd-Da'ife**, X, 282, no: 4780.

Müellif: “Mudar, bir şahıs olarak da anlaşılabilir, bir kabile olarak da anlaşılabilir”, demektedir.

حدثنا قبيصة حدثنا سفيان عن ابن ذكوان عن الأعرج عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: كان النبي ﷺ يدعو في القنوت

: اللهم أنج سلمة بن هشام اللهم أنج الوليد بن الوليد اللهم أنج عياش بن أبي ربيعة اللهم أنج المستضعفين من المؤمنين اللهم اشدد وطأتك على مضر اللهم سنين كسني يوسف .

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir. Hz. Peygamber (s.a.s.) kunutta şöyle duâ ederdi: “*Ey Allah’ım! Seleme İbn Hişâm’ı kurtar! Ey Allah’ım! el-Velîd İbnü’l-Velîd’i kurtar! Ey Allah’ım! Ayyâş İbn Ebî Rabâ’a’yı kurtar! Ey Allah’ım! Zayıf görünen diğer müminleri kurtar! Ey Allah’ım! Mudar aleyhine baskını daha da şiddetlendir! Ey Allah’ım! Yıllarını Yûsuf’un yılları gibi yap!*”²³⁷

Hadîs, “*sahîh*”tır.²³⁸

Harpûtî: “Zira burada Mudar ile murad, ehl-i Mekke” olduğunu söylemiştir.

11) Silsiletü’s-Safâ, s. 25.

حدثنا عمرو بن أبي الطاهر بن السرح المصري ثنا يوسف بن عدي ثنا يحيى بن زكريا بن أبي زائدة عن عبد الله بن سعيد

المقبري عن أبيه عن القعقاع بن أبي حدرد الأسلمي قال : قال رسول الله ﷺ : **تعددوا واحشوشنوا وامشوا حفاة**

Ka‘kâ’ b. Ebî Hadred el-Eslemî rivâyet etmektedir: Resûlullah (s.a.s.): “*Hastalarınızı iyileştirin! Sert ve katı olunuz! Çıplak ayakla yürüyünüz!*”, dedi.²³⁹

Hadîs, “*zayıf*”tır.²⁴⁰

Râmehtëmüzî bu hadîsi şöyle açıklamıştır: “Bunun manası; Ma‘ad b. Adnân’ı taklit ediniz ve korku elbisesini giyiniz! Yalın ayak yürüyünüz! Bu, nimette ve bollukta tevazuya teşvik, aşırılıktan sakındırmaktır.”²⁴¹

²³⁷ **Buhârî**, Cihâd, 97 (III, 1072); **Müslim**, Mesâcid, no: 295 (I, 466); **Nesâî**, Salât, 27 (II, 201); **İbn Mâce**, İkâmetü’s-Salât, 145 (I, 394); **Ahmed b. Hanbel**, II, 418, no: 9403; **İbn Hibbân**, **Sahîh**, V, 301, no: 1969.

²³⁸ Heysemî, **Mecme‘u’z-Zevâid**, II, 329, no: 2827.

²³⁹ **İbn Ebî Şeybe**, **Musannef**, V, 303, no: 26323; **Taberânî**, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, XIX, 40, no: 84; **Taberânî**, **el-Mu‘cemü’l-Evsat**, VI, 152; **Beyhakî**, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, X, 14; **Hindî**, **Kenzü’l-Ummâl**, III, 421, no: 6315.

²⁴⁰ **İbn Asâkir**, **Târihu Medineti Dimeşk**, XXVII, 333; **İbn Hacer**, **el-İsâbe**, V, 554, no: 7347; **Sehâvî**, **el-Mekâsid**, s. 192, no: 347; **Acûnî**, **Keşfü’l-Hafâ**, II, 8, no: 1027; **Elbânî**, **es-Silsiletü’d-Da‘ife**, VII, 417, no: 3417.

²⁴¹ Râmehtëmüzî, Ebû Muhammed el-Hasan b. Abdurrahmân (360/971), **Emsâlü’l-Hadîs**, Müessesetü’l-Kütübî’s-Sekâfiyye, Beyrut, 1409/1989, s. 162, no: 136.

Müellif; “bu hadîste zâhir olan budur ki; واخشوشنوا atf-1 tefsiri kabilindendir. Zira تعددوا etmek ihşîân (sert ve katı olmak) libasta mu‘idi ki Ebû'l-Arap'tır. Ona teşbihtir”, şeklinde açıklamıştır.

12) Silsiletü's-Safâ, s. 26.

أخبرنا محمد بن منصور بن شيكان أبو عبد الله التستري أبنا بحر بن إبراهيم القرقوبي ثنا أحمد بن عبد الرحمن بن الجارود الرقي ثنا هلال بن العلاء الرقي ثنا محمد بن مصعب ثنا الأوزاعي عن محمد بن المنكدر عن جابر بن عبد الله قال قال رسول الله ﷺ : **جمال الرجل فصاحة لسانه**

Câbir b. Abdillâh rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “*Kişinin güzelliği, dilin doğru ve akıcı bir şekilde kullanılmasıdır.*”²⁴²

Hadîs; kaynaklarda “çok zayıf” olarak geçmektedir.²⁴³ Ayrıca isnâttaki bazı râvîler, “kezzâb” olarak nitelendirilmiştir.²⁴⁴

Harpûtî: “Kuvvet, kalp üzeredir. Nitekim fesâhat olsun ve şecâ‘at olsun, bu kemâl ona bağlıdır. Zira ehl-i nazar surete bakmaz”, demiştir.

13) Silsiletü's-Safâ, s. 28.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أبو كامل ثنا إبراهيم بن سعد ثنا صالح بن كيسان عن بن شهاب عن محمد بن أبي سفيان بن العلاء بن جارية عن يوسف بن الحكم أبي الحجاج عن سعد بن أبي وقاص قال قال رسول الله ﷺ : **من أهان قريشا أهانه الله عز وجل**

Sâd b. Ebî Vakkâs rivâyet etti: Resûlullah (s.a.s.): “*Kim Kureyşi hor görürse Allah da onu hor görür*”, buyurdu.²⁴⁵

Hadîs, “sahîh”tir.²⁴⁶

Harpûtî, Kureyş’in fazileti çerçevesinde bu rivâyeti zikretmiştir.

²⁴² Kudâ‘î, Muhammed b.Selâme b.Ca‘fer Ebû Abdullah (458/1066), **Müsnedü's-Şihâb**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1407/1986, I, 164, no: 233.

²⁴³ Fettenî, **Tezkiretü'l-Mevzû‘ât**, s. 1646; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, Müessesetü'l-'Alemî li'l-Matbu‘ât, Beyrut, 1406/1986, I, 213; Aclûnî, **a.g.e.**, II, 58, no: 1075; Şevkânî, **el-Fevâid**, s. 59, no: 142.

²⁴⁴ Şevkânî, **a.g.e.**, s. 59, no: 142; Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, III, 350, no: 3599; Elbânî, **es-Silsiletü'd-Da‘ife**, VII, 466, no: 3466.

²⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, I, 183, no: 1586; I, 64, no: 460; İbn Hibbân, **Sahîh**, XIV, 165, no: 6269; Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Kebîr**, I, 259, no: 753; Hâkim, **el-Müstedrek**, IV, 83, no: 6955; VI, 100; Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, I, 171, no: 452.

²⁴⁶ Heysemî, **Mecme‘u'z-Zevâid**, IX, 758, no: 16459; Suyûtî, **el-Câmi‘u's-Sağîr**, II, 167; Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, VI, 243, no: 9107; Elbânî, **es-Silsiletü's-Sahîha**, III, 172, no: 1178.

حدثنا محمد بن عبد الله الحضرمي ثنا العلاء بن عمرو الحنفي ثنا يحيى بن يزيد الأشعري عن ابن جريج عن عطاء عن ابن عباس

رضي الله عنهما : أن رسول الله ﷺ قال : أحبوا العرب لثلاث : لأني عربي والقرآن عربي وكلام أهل الجنة عربي

İbn Abbâs (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Üç şey için Arap’ı sevin; çünkü ben Arap’ım, Kuran Arapçadır ve cennet ehli Arap’tır”, buyurdular.²⁴⁷

Bu rivâyet için, hem “zayıf”, hem de “mevzû” denilmiştir. Zehebî, “bu rivâyet, “zayıf”tır, ne “sahîh”tir ne de “mevzû”dur”, demiştir.²⁴⁸ Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid*’de, ve Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*’da “zayıf” olarak aktarmışlardır.²⁴⁹ Sehâvî, *el-Mekâsîd*’da, hadîsin râvîlerinden Muhammed b. Fadl için, “zayıf olduğunda ittifak vardır. Sözüne itibar edilmez ve yalancılıkla suçlanmıştır”, demektedir.²⁵⁰ Ukaylî, *Du’afâ*’da, “aslı yok” demiştir.²⁵¹ İbnü’l-Cevzî, Tebrîzî (737/1337), İbn Hacer, Şevkânî ve Elbânî; bu habere, “mevzû” demişlerdir.²⁵²

Müellif, bu iki rivâyetten önce şu bilgileri vermiştir: “Hz. Peygamber (s.a.s.) ile İsa (a.s.) arasında ne nebi-i mutâbi ne de resûl-i müşri‘ gelmiştir. İkisninin mâbeyninde olan zaman-ı fetret, dört yüz veya altı yüzdür. İsmâîl (a.s.) ile Adnân arasında âbâhu seb’a veya tis’a vardır. Ve bazıları on beştir demişler. Kırka varan rivâyet var. Kureys’in faziletinde gelir” diyerek bu iki rivayeti peş peşe getirir.

14) Silsiletü’s-Safâ, s. 30.

حدثنا محمد بن رمح بن المهاجر أخبرنا الليث عن الحارث بن يعقوب عن عبد الرحمن بن شماس أن فقيما اللخمي قال لعقبة بن

عامر: تختلف بين هذين الغرضين وأنت كبير يشق عليك قال عقبة لولا كلام سمعته من رسول الله ﷺ لم أعينه قال الحارث فقلت

لابن شماس وما ذاك ؟ قال إنه قال : من علم الرمي ثم تركه فليس منا أو قد عصي

Fukeyme el-Lahmî, Ukbe b. Âmir’e; Şu iki hedef arasında gidip geliyorsun. Hâlbuki sen yaşlısın, bu sana zor gelir demiştir. Ukbe: Resûlullah (s.a.s.)’tan işittiğim bir söz olmasaydı ben buna katlanmazdım, cevabını vermiş. Hâris diyor ki; bunun üzerine ben İbn Şümâse’ye: O nedir? diye sordum. Hz. Peygamber (s.a.s.): “Her kim

²⁴⁷ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, XI, 185, no: 11441; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 97, no: 6999; Beyhakî, *Şu‘abü’l-İmân*, II, 230, no: 1610; Sehâvî, *a.g.e.*, s. 42, no: 31; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, XII, 81, no: 33922.

²⁴⁸ Fettenî, *Tezkiretü’l-Mevzû‘ât*, s. 7775.

²⁴⁹ Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid*, X, 25, no: 16600; Aclûnî, *a.g.e.*, I, 54, no: 133.

²⁵⁰ Sehâvî, *a.g.e.*, s. 42, no: 31.

²⁵¹ Ukaylî, *Du‘afâ*, III, 348, no: 1380.

²⁵² İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzû‘ât*, II, 41; Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbîh*, III, 307, no: 5997; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, IV, 213, no: 486; Şevkânî, *el-Fevâid*, s. 413, no: 167; Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da‘ife*, I, 293, no: 160.

atıcılığı öğrenir de sonra terk ederse bizden değildir. Yahut muhakkak isyan etmiştir”, buyurdu.²⁵³

Hadîs “*sahîh*”tir.²⁵⁴

Harpûtî, Kur’an’da geçen “güç getirdiğiniz kuvvet”ten kasıt; atmakla tefsîr etmiştir.

15) Silsiletü’s-Safâ, s. 31.

حدثنا عمر بن حفص عن عمر الشيباني أخبرنا عبد الله بن وهب أخبرني حيي عن أبي عبد الرحمن الحبلي عن أبي أيوب قال :

سمعت رسول الله ﷺ يقول من فرق بين والدته وولدها فرق الله بينه وبين أحبته يوم القيامة

Ebû Eyyûb rivâyet etmiştir, o, dedi ki; Hz. Peygamber (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu işittim: “*Her kim, anne ile çocuğu birbirinden ayırırsa, kıyâmet gününde Allâh, o kimseyi sevenlerinden ayırır.*”²⁵⁵

Hadîs “*sahîh*”tir.²⁵⁶ Tirmizî, “*hasen-ğarîb*” tabirini kullanmıştır.²⁵⁷

Müellif: “Allah bizden cemâat olmayı emretmiştir, ayrılmayı değil”, diyerek hadîsi aktarmıştır.

وحدثني عمرو الناقد وابن أبي عمر جميعا عن سفيان قال عمرو حدثنا سفيان بن عيينة عن الزهري عن أبي سلمة عن أبي هريرة

أن الأقرع بن حابس أبصر النبي ﷺ يقبل الحسن فقال إن لي عشرة من الولد ما قبلت واحدا منهم : فقال رسول الله

ﷺ إنه من لا يرحم لا يرحم

Ebû Hüreyre rivâyet etmiştir: Akra’ b. Hâris, Hz. Peygamber (s.a.s.)’i Hasan’ı öperken görmüş de: Benim on çocuğum var, onlardan birini öpmedim, demiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): “*Şüphesiz ki merhamet etmeyene merhamet olunmaz*”, buyurmuşlardır.²⁵⁸

²⁵³ Müslim, ‘Îmâre, no: 169 (III, 1522); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X, 13, no: 19513; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, IV, 95, no: 10848; Azîm Âbâdî, Muhammed Şemsü’l-Hakki, *Avnü’l-Ma’bûd Şerhi Süneni Ebî Dâvûd*, I-XIV, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994, IV, 42.

²⁵⁴ İbn Hacer, *Telhîsu’l-Habîr fî Ehâdisi’r-Raf’i’l-Kebîr*, Medine, 1384/1964, IV, 166; Suyûtî, *el-Câmi ‘u’s-Sağîr*, II, 176; Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, IX, 235, no: 3448.

²⁵⁵ Tirmizî, *Siyer*, 17 (IV, 134); Ahmed b. Hanbel, V, 418, no: 1566; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, IX, 126, no: 18089; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, IV, 182, no: 4080; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 63, no: 2334.

²⁵⁶ Suyûtî, *el-Câmi ‘u’s-Sağîr*, II, 177; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 187, no: 8887; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 1550, no: 2553.

²⁵⁷ Tirmizî, *Siyer*, 17 (IV, 134).

²⁵⁸ Buhârî, *Edeb*, 27 (V, 2239); Müslim, *Fedâil*, no: 65 (IV, 1808); Ebû Dâvûd, *Edeb*, 156 (II, 777); Tirmizî, *Birr*, 12 (IV, 318); Ahmed b. Hanbel, II, 228, no: 7121.

Hadîs, “*sahîh*”tir.²⁵⁹

Harpûtî, bu hadîsle ilgili şu açıklamayı yapmıştır: “Hz. Peygamber, âsî bir kabilenin üzerine asker gönderip onları dahi nehb ve ğaretden (düşman topraklarına akın düzenleyip onları kontrol altına aldıktan) sonra; bu kabilede âşık olduğu kızı görmek için gelen misafir bir genç vardı. Mâşûkuna ulaşmak için bütün yolları denedi. Fayda vermedi. Bir gün sırrını etrafındaki kimselere açıkladı. Aşk-ı muhabbetle gözleri kördü. Derken bu gencin hikâyesi Resûl-i Ekrem (s.a.s.)’e anlatıldı. Hz. Peygamber: “Aranızda bir rahîm ehli bulunmadı mı ki bu aşığa cefa eyledi”, diyerek onları kınadı.

16) Silsiletü’s-Safâ, s. 33.

حدثنا أحمد بن إبراهيم الدورقي حدثنا شبابة حدثنا ورقاء عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة : أن رسول الله ﷺ قال

العباس عم رسول الله وإن عم الرجل صنو أبيه أو من صنو أبيه

Ebû Hüreyre rivâyet etmiştir, Resûl-i Ekrem (s.a.s.): *Abbâs, Resûlullah (s.a.s.)’in amcasıdır, onun babasının bir eşidir veya onun babasının dengindendir*”, buyurduğunu ifâde etmiştir.²⁶⁰

Hadîs, “*sahîh*”tir.²⁶¹

Yûsuf Şükrü hadîsi: “amca babayla aynı kökten çıktığı için babanın bir eşi kabul edilir”, şeklinde açıklamıştır.

17) Silsiletü’s-Safâ, s. 34.

حدثنا مسلم قال حدثنا شعبة عن الحكم عن مجاهد عن ابن عباس أن النبي ﷺ قال نصرت بالصبا وأهلكت عاد بالدبور

İbn Abbâs rivâyet etmiştir: Peygamber (s.a.s.): “*Ben sabâ rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi ise batı rüzgârı ile helâk olundular*”,²⁶² buyurdu.²⁶³

Hadîs, “*sahîh*”tir.²⁶⁴

²⁵⁹ Tirmizî, Birr, 12 (IV, 318); Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, III, 12, no: 4678.

²⁶⁰ Müslim, Zekât, no: 11 (II, 676); Ebû Dâvûd, Zekât, 29 (I, 510); Tirmizî, Münâkıb, 29 (V, 653); Ahmed b. Hanbel, II, 322, no: 8267; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 67, no: 3273; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, X, 291, no: 10698; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 375, no: 5432.

²⁶¹ Tirmizî, Münâkıb, 29 (V, 653); Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, III, 227, no: 4422; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 66.

²⁶² Buhârî, İstiskâ, 25 (I, 350); Bedü'l-Halk, 5 (III, 1172); Meğâzî, 27; (IV, 1507); Müslim, Salâtü'l-İstiskâ, no: 17 (II, 617); Ahmed b. Hanbel, I, 228, no: 2013; I, 324, no: 2984; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 67, no: 6421; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, XI, 60, no: 11044.

²⁶³ Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, II, 985.

²⁶⁴ Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, VI, 83, no: 9932; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 187.

Harpûtî hadîsin açıklamasında şunu ifâde etmiştir: “Bu, ümmetin şeref ve nuruna işarettir. İkbâl zuhuruna delalettir.”

18) Silsiletü’s-Safâ, s. 36.

أخبرنا أبو بكر محمد بن عبد الله بن غياث العبدى ثنا جعفر بن أبي عثمان الطيالسي ثنا عياش بن الوليد الرقام ثنا عبد الأعلى

ثنا سعيد بن أبي عروبة عن قتادة عن الحسن بن عمران بن حصين عن سمرة بن جندب : أن النبي ﷺ قال : ولد نوح ثلاثة سام

و حام و يافث أبو الروم

Semura b. Cündeb rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Nuh’un üç oğlu doğdu; Sâ’m, Hâm ve Rumların babası Yâfes*”, buyurdu.²⁶⁵

Hâkim’in *el-Müstedrek*’inde geçen bu tarîk, “*sahîh*”tir.²⁶⁶

حدثنا بشر بن معاذ العقدي حدثنا يزيد بن زريع عن سعيد بن أبي عروبة عن قتادة عن الحسن بن سمرة : عن النبي ﷺ

قال سام أبو العرب و حام أبو الحبش و يافث أبو الروم

Semura b. Cündeb rivâyet etti. Resûlullah (s.a.s.): “*Sâ’m, Arapların atasıdır. Hâm, Habeşlilerin atasıdır ve Yâfes, Rumların atasıdır*” buyurdu.²⁶⁷

Bu hadîsin birçok vechi vardır. Bunlardan bir kısmı “*zayıf*” olsa da tercih ettiğimiz vecih, “*hasen*”dir.²⁶⁸

Müellif, bu sayfanın ikinci sırasında aktardığımız rivâyeti zikretmiştir. Bu iki hadîs iç içe olduğu için ikisini de zikrettik. Harpûtî, şu açıklamayı yapmıştır: “Rûm’dan murâd İshâk ‘aleyhi selâmın oğlu Ays oğlu Rûm evlâdıdır ki, nesepleri Sâ’m’e muntehî olur. Rum Türk’ten gayrıdır. Zira Türkler taife-i Tatardır. Bilad-ı Rum’da sâkin olanlar Türk değildir. Lisân hasebiyledir ki asl-ı lisânları Tatardır.....”

²⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, V, 10, no: 20126; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, VII, 210, no: 6871.

²⁶⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 595, no: 4006; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 196.

²⁶⁷ Tirmizî, *Tefsîr*, 38 (V, 365); Ahmed b. Hanbel, V, 9, no: 20111; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, XVIII, 145, no: 309; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur‘âni'l-Azîm*, IV, 17; Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, IV, 419.

²⁶⁸ Tirmizî, *Menâkıb*, 70 (V, 723); Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, I, 457, no: 933; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 197; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, XI, 716, no: 32395; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 83, no: 4631.

19) Silsiletü's-Safâ, s. 39.

حدثنا عبد الله بن محمد حدثنا هشام أخبرنا معمر عن الزهري عن أبي سلمة عن أبي هريرة قال: قال النبي ﷺ (لا

تواصلوا) . قالوا إنك تواصل قال (إني لست مثلكم إني أبيت يطعمني ربي ويسقيني) . فلم ينتهوا عن التواصل

قال فواصل بهم النبي صلى الله عليه وسلم يومين أو ليلتين ثم رأوا الهلال فقال النبي صلى الله عليه وسلم (لو

تأخر الهلال لذتكم) . كالمنكي لهم

Ebû Hüreyre şöyle demiştir; Allah Resûlü (s.a.s.): “İftar yapmayarak iki ve daha fazla orucu birbirine birleştirmeyin!” buyurdu.

Sahâbîler; Yâ Resûlallah, sen orucu birbirine ekliyorsun, dediler. Resûlullah: “Ben sizden hiçbiriniz gibi değilim. Çünkü, Rabb'im beni yedirir ve içirir halde gecelerim”, buyurdu.

Fakat sahâbîler oruçları birbirine eklemekten vazgeçmeyince, Hz. Peygamber oruçlarını arka arkaya iki gün yâhud iki gece birbirine birleştirdi. Sonra hilali gördüler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, oruçlarını birbirine birleştirmekten çekinmeyenleri tevbîh eder gibi:²⁶⁹ “Eğer hilâl daha da geri kalsaydı, birleştirmeyi sizin için (bir ceza ve ders olsun diye) o ana kadar daha artırırdım!” buyurdu.²⁷⁰

Hadîs, “sahîh”tir.²⁷¹ Lafız farklılığıyla birçok kaynakta geçmektedir.

Müellif şöyle açıklamıştır: “Haberî sahîh delâlet eder ki, Peygamberimiz ta‘âma zaruriyeti yoktur. Onun için savm-ı visâl eder.”

20) Silsiletü's-Safâ, s. 42.

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة . حدثنا أبو خالد الأحمر عن يزيد بن كيسان عن أبي حازم عن أبي هريرة قال قال رسول الله

ﷺ : لقنوا موتاكم لا إله إلا الله

Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ölenlerinize (ölüm döşeğinde olanlarınıza) lâilâhe illellahu (Allah'tan başka ilâh yoktur, demelerini) telkin edin.”²⁷²

Hadîs, “sahîh”tir.²⁷³

²⁶⁹ Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, **Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi**, XV, 7160.

²⁷⁰ **Buhârî**, I'tisâm, 5 (VI, 2661); Savm, 47 (II, 693); **Müslim**, Sıyâm, no: 11 (II, 775); **Dârimî**, Savm, 14 (II, 14); **Ahmed b. Hanbel**, II, 281, no: 7773; İbn Hibbân, **Sahîh**, VIII, 341, no: 3575.

²⁷¹ Tebrîzî, **Miškâtü'l-Mesâbîh**, I, 448, no: 1986; Elbânî, **es-Silsiletü's-Sahîha**, X, 153, no: 3604.

²⁷² **Müslim**, Cenâiz, no: 1, 2 (II, 631); **Ebû Dâvûd**, Cenâiz, 20 (II, 207); **Tirmizî**, Cenâiz, 7 (III, 306); **Nesâî**, Cenâiz, 4 (IV, 5); **İbn Mâce**, Cenâiz, 3 (I, 464); **Ahmed b. Hanbel**, II, 170, no: 6586.

Harpûtî, hadîsi şöyle açıklamıştır: “Bu ümmeti merhûme şerîatında telkini mevtâ dahi dam olundu, yani meyyiti muhtezar iken de telkini şehâdet lazım olduğu gibi ba‘de defin dahi telkin gerektir. Zira Resûlullah (s.a.s.) fitne-i mahyâ ve memattan Allah’a isti‘âze etmiştir.”²⁷⁴

21) Silsiletü’s-Safâ, s. 44.

حدثنا محمد بن بشار و أبو هشام الرفاعي قالا حدثنا معاذ بن هشام عن أبيه عن عامر الأحول عن شهر بن حوشب عن أبي

هريرة قال : قال رسول الله ﷺ أهل الجنة جرد مرد كحل لا يفنى شبابهم ولا تبلى ثيابهم

Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivâyet edilmiştir. Dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*Cennet ehli kılsız, tüysüz ve yaratılıştan sürmelidirler. Gençlikleri bitmez ve elbiseleri eskimez.*”²⁷⁵

Hadîsin farklı şâhidleri için farklı kanaatler olsa da, metnini Tirmizî’den aldığımız Ebû Hüreyre hadîsi, “*hasen*” kabul edilmiştir.²⁷⁶

Müellif; “yani ehli cennetin bedeninde ve yüzünde kıl ve sakal olmaz. Belki onlar Âdem sureti üzerine olur. Zira Âdem’de sakal yoktu. Belki evladından sonra zuhur eyledi”, şeklinde açıklamada bulunmuştur.

b) Müellifin Hadîse Telmihen Aktardığı Rivâyetler

Bu başlık altında Yûsuf Şükrü Harpûtî tarafından; hadîs olduğuna dâir açık bir işâret olmadan aktardığı ve hadîs olma ihtimaliyle araştırdığımız rivâyetlerdir. Bu çerçevede dört tane rivâyet tespit ettik. Birini de yakın lâfızlarla aktardık. Şimdi bu rivâyetleri ele alıp, kısaca değerlendirmeye çalışacağız. Ayrıca Harpûtî’nin bu rivâyetleri hangi bağlamda ele aldığına da değineceğiz.

²⁷³ Tirmizî, Cenâiz, 7 (III, 306); Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbih, I, 364, no: 1616; Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, II, 125.

²⁷⁴ Geniş bilgi için; Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul, 1983, V, 106.

²⁷⁵ Tirmizî, Sıfâtü’l-Cenne, 8 (IV, 679); Dârimî, Rikâk, 104 (II, 431); Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (256/870), et-Târîhu’l-Kebîr, Haydarâbâd, 1362, VIII, 219, no: 2779; İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 416; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, XIV, 547, no: 39301; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I, 304, no: 806.

²⁷⁶ Tirmizî, Sıfâtü’l-Cenne, 8 (IV, 679); Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 110; Elbânî, Muhammed Nâsrüddîn, Sahîhu’t-Terğîb ve’t-Terhîb, I-III, Mektebetü’l- Me‘ârif, Riyad, trZ., III, 256, no: 3699.

1) Silsiletü's-Safâ, s. 6, 21.

الولد سر أبيه

“Çocuk babasının sırrıdır.”

Sağânî'nin “*mevzû*” olduğunu söylediği²⁷⁷ bu rivâyet için genel olarak “*aslı yoktur*” ifadesi kullanılmıştır.²⁷⁸

Kanaatimizce bu, kelâm-ı kibâr veya darb-ı mesel tarzında bir sözdür. Daha çok kalıtım olayını ifâde etmek için zikredilir. Yûsuf Şükrü bunu, *Silsiletü's-Safâ'nin* altıncı ve yirmi birinci sayfalarında aktarmıştır.

Harpûtî, Peygamberimizin dedelerini anlatırken bu rivâyeti aktarmıştır. O, bu rivâyetten sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Abdumuttalib demekle şöhret buldu ve Şîbetü'l-Hamd tesmiye olunmakla vakti zuhûru nebeviyye işâret var idi. Çocuk babasının sırrıdır, muktezası üzere Ahmed ve Mahmud Şîbetü'l-Hamd'den tevellüd eyledi.”

2) Silsiletü's-Safâ, s. 25.

حدثنا يحيى بن بكير حدثنا الليث عن عقيل عن ابن شهاب عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال

: بعثت مجوامع الكلم ونصرت بالرعب فبينما أنا نائم أتيت بمفاتيح خزائن الأرض فوضعت في يدي قال أبو هريرة :
وقد ذهب رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنتم تنتثلوها.

Ebû Hüreyre rivâyet etti ki, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Ben cevâmi'u'l-kelim (az söz ile çok ma'nâyı içine alan) olarak gönderildim. Ben korku salmak suretiyle yardım olundum. Bir de ben uyuduğum sırada bana yerdeki hazinelerin anahtarı getirildi de benim elimin içine konuldu.*” Ebû Hüreyre: Resûl-i Ekrem (s.a.s.) dünyadan gitti. Şimdi bu hazineleri yerlerinden sizler çıkarırsınız, demiştir.²⁷⁹

²⁷⁷ Sağânî, *Mevzû'ât*, s. 2; Daha fazla bilgi için bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 1911, no: 2911.

²⁷⁸ Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 518, no: 1266; Suyûtî, Abdurrahmân Celalüddîn (911/1505), *ed-Dürerü'l-Müntesire fi'l-Ehâdisi'l-Müştehire*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1409/1988, s. 461; Fettenî, *Tezkiretü'l-Mevzû'ât*, s. 936; Aliyyü'l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 362, no: 575; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 1911, no: 2911; Şevkânî, *el-Fevâid*, I, 137, no: 60; Elbânî, *es-Silsiletü'd-Da'ife*, I, 124, no: 48.

²⁷⁹ *Buhârî*, Cihâd, 120 (III, 1087); *Müslim*, Mukaddime, no: 6 (I, 371); *Nesâî*, Cihâd, 1 (VI, 3); *Ahmed b. Hanbel*, II, 264, no: 7575; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 277, no: 6363; Beyhakî; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, 4, no: 4297.

Bu hadîs, “*sahîh*”tir.²⁸⁰

Müellif, Peygamberimizi tavsif ederken; “câmi‘u’l-kelim ve’l-mekarimi ve mütemmimi’l-kemâlâtî’l-ilmîyye ve’l-ameliyye olup, hatmiyle müşerreftir”, diyerek peygamberimizin cevâmi‘u’l-kelim özelliğine göndermede bulunmuştur.

3) Silsiletü’s-Safâ, s. 35.

حدثنا محمد بن بشار قال حدثنا يحيى عن عبيد الله قال حدثني سعيد بن أبي سعيد عن أبيه عن أبي هريرة أن ﷺ دخل

المسجد فدخل رجل فصلى فسلم على النبي صلى الله عليه وسلم فرد وقال (ارجع فصل فإنك لم تصل) .

فرجع يصلي كما صلى ثم جاء فسلم على النبي ﷺ فقال (ارجع فصل فإنك لم تصل) . ثلاثا فقال

والذي بعثك بالحق ما أحسن غيره فعلمني ؟ فقال (إذا قمت إلى الصلاة فكبر ثم اقرأ ما تيسر معك من القرآن ثم

اركع حتى تطمئن راكعا ثم ارفع حتى تعتدل قائما ثم اسجد حتى تطمئن ساجدا ثم ارفع حتى تطمئن جالسا وافعل

ذلك في صلاتك كلها

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir; Resûlullah (s.a.s.) mescide girdi. Akabinde de bir adam girdi ve namaz kıldı. Sonra Hz. Peygamber’e selâm verdi. Peygamber selâmını aldıktan sonra: “*Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın*”, buyurdu. O kimse döndü, tekrar namaz kıldı. Sonra geldi ve Hz. Peygamber’e selam verdi. Resûlullah (s.a.s.) yine: “*Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın*”, buyurdu. Bu, üç defa oldu. Nihayet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah’a yemin olsun ki, bundan başka türlüünü bilmiyorum; bana öğret, dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s) şöyle buyurdu: “*Namaza durduğun vakitte Allahu Ekber de, sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kurân oku. Sonra rukûa var, beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra başını kaldırıp, ayakta büsbütün doğruluncaya kadar, yani tâ beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ mutma‘in oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutma‘in oluncaya kadar otur. Bunu, namazın bütününde (böylece) yap.*”²⁸¹

Hadîs, “*sahîh*”tir.²⁸²

²⁸⁰ Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbîh*, III, 249, no: 5749; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, I, 126; Aclûnî, *a.g.e.*, I, 339, no: 913.

²⁸¹ *Buhârî*, Sıfatü’s-Salât, 13 (I, 263); *Müslim*, Salât, no: 45 (I, 397); *Ebû Dâvûd*, Salât, 148 (I, 287); *Tirmizî*, Salât, 226 (II, 103); *Nesâî*, Sıfatü’s-Salât, 7 (II, 124); *Ahmed b. Hanbel*, II, 437, no: 9633.

²⁸² *Tirmizî*, Salât, 226 (II, 103).

Harpûtî namazı ta‘dil-i erkâna riayet ederek kılmayanlardan bahisle; “nice namaz kılanlar vardır ki onlara; فصل فإنك لم تصل kalk namaz kıl çünkü sen namaz kılmadın, denilir”, diyerek hadîse atıf yapmıştır.

4) Silsiletü’s-Safâ, s. 48.

الدنيا مزرعة الآخرة

“Dünya âhiretin tarlasıdır.”²⁸³

Bu rivâyet, hadîs kaynaklarında muttasıl bir senedle geçmemektedir. Tahriç eserlerinde şu şekilde ifade edilmiştir: Sehâvî, “buna vâkıf olamadım” demektedir.²⁸⁴ Sehâvî’nin bu görüşü, bir çok eserde aynen aktarılmıştır.²⁸⁵ Bu rivâyet, “mevzû”dur.²⁸⁶

Müellif, bu rivâyeti, hadîs olduğunu söylemeksizin, tamamen akli bir istidlâl olarak zikretmiştir.

c) Müellifin Naklettiği Hadîslerden Kaynağı Tespit Edilemeyen Rivâyetler

Bu başlık altında aktardığımız rivâyetler, Harpûtî’nin hadîs olduğunu söylediği ancak kaynaklarda bulamadığımız rivâyetlerdir. Bu rivâyetlere dikkat çekmek için onları ayrı bir bölümde ele aldık. Tespitlerimize göre bu eserde, bu tarzda üç tane rivâyet vardır.

1) Silsiletü’s-Safâ, s. 22.

قال السهيلي ويذكر عن النبي أنه قال لا تسبوا إلياس فإنه كان مؤمنا

Süheylî şöyle zikretti: “İlyâs’a sövmeyin! Çünkü o mümin idi.”

Bu hadîs için yaptığımız incelemede araştırmalarda *Umdetü’l-Kârî*’de bu şekilde geçtiğini tespit ettik. Aynî bu rivâyeti Hz. İlyas hakkında bilgi verirken aktarmış ve herhangi bir senet ve sıhhat değerlendirmesi yapmamıştır.²⁸⁷

²⁸³ Ebû Nu‘aym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, IX, 278; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 518, no: 1266; Fettenî, *Tezkiretü’l-Mevzû‘ât*, s. 1359; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 301, no: 1320; II, 1488, no: 2491; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 140, no: 4808; IV, 371, no: 5658.

²⁸⁴ Sehâvî, *a.g.e.*, s. 518, no: 1266.

²⁸⁵ Fettenî, *Tezkiretü’l-Mevzû‘ât*, s. 1357; Aliyyü’l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 206, no: 205; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 301, no: 1320.

²⁸⁶ Sağânî, *Mevzû‘ât*, s. 3; Fettenî, *a.g.e.*, s. 1359.

²⁸⁷ Aynî, Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü’l-Kârî li Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I-XXV, Kahire, 1392/1972, XVI, 302.

Çalışmamızın sonlarında *Umdetü'l-Kârî*'de ulaştığımız bu bilgi, Aynî'nin rivâyet hakkında herhangi bir bilgi aktarmamış olması, bu rivâyeti bu başlık altından çıkarmamıza yetmedi.

Harpûtî, şöyle açıklamıştır: “Yani müşriklere sebbettiğiniz gibi İlyâs’a sebbetmeyiniz. Zira şerîat-i İbrâhîm’e inanan ve benim nübüvvetime mukirdi. Bazıları derler ki, mecmu-i Kureyş İlyâs’tır. Pes onun fevkinde olanlara Kureyşî derler ve İlyâs’ın kuvvet-i hali şöyle idi ki sülbünde telbiye-i nebeviyeyi işitirdi. Telbiyeden murad hacda maruf olan telbiyedir. İlyâs, kavmi arasında Lokmân’ı hekim gibiydi. Kavmi içinde yani Arap’ın her vechiyle ukâlâ ve hukemasından idi. Sonra illet-i sel ile vefât eyledi.”

2) Silsiletü’s-Safâ, s. 26.

إياكم والشغم فان عباد الله ليسوا بالمتقين

“Deveye zarar vermeyiniz. Çünkü o Allâh’ın kullarına faydalıdır.”

Müellif rivâyeti: “Yani ta’âmda ve libâsta nu‘ûmet veliyeti olan nesnelere tekellûf etmeyiniz (yiyecek ve giyeceklerde, insanlara faydalı olan şeylere zarar vermeyiniz)”, şeklinde açıklamıştır.

3) Silsiletü’s-Safâ, s. 45.

Harpûtî, Türkçe olarak; “*sened-i zayıfla bazı ehâdiste varid olmuştur ki; beş kimse cennette sakalla dâhil olurlar ki; biri Ebû'l-Beşer(Âdem), biri İbrâhîm, biri Mûsâ, biri Harûn ‘aleyhis- selâm ve biri de Ebû Bekir Sıddîk’tir.*”

Müellif, bunu zikrettikten sonra; İmam Sehâvî’nin: “Bu konuda bir şey bilmiyorum”, dediğini zikreder.

d) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi

Bu bölümde, eserde geçen rivâyetlerin sayısı, sahâbe veya sahâbe yoksa, rivâyeti Resûlullah’a dayandıran râvîlerin adlarını aktardık. Rivâyetlerin sıhhat açısından gruplandırılmasını ve kısa bir değerlendirmesini yaptık.

d.1.) İlk (sahâbe veya rivâyeti Resûlullah'a dayandıran) Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı:

1. Ebû Hüreyre :	9
2. Câbir b. Abdillâh :	3
3. Abdullâh b. Abbâs :	3
4. Hz. Aişe :	2
5. Semura b. Cündeb :	2
6. Enes b. Mâlik :	1
7. Abdullâh b. Mes'ûd :	1
8. Hişâm b. Mahzûmî :	1
9. Sâd b. Ebî Vakkâs :	1
10. Hz. Ömer :	1
11. Mu'âviye:	1
12. İbn Hâlîd:	1
13. Ka'kâ b. Ebî Hadred :	1
14. Ukbe b. Âmir :	1
15. Ebû Eyyûb :	1
16. Senedi olmayanlar:	7

Toplam: 36 Rivâyet

Bu eserde geçen rivâyetlerin toplam sayısı otuz altıdır. Bu rivâyetlerden üç tanesini benzer lafızlarla tespit ettik. Dört rivâyetin de metinlerini tespit ettik ancak senedine ulaşamadık. Ayrıca üç rivâyetin de, ne metnini ne de senedini kaynaklarda tespit edebildik.²⁸⁸ Bu rivâyetleri, senedi olmayanlar grubundan saydık.

d.2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler:

1.Sahîh:	17
2.Hasen:	2
3.Zayıf:	10

²⁸⁸ Harpûtî, *Silsiletü's-Safâ*, s. 6, 22, 26, 45.

4.Mevzû : 4

5.Kaynağı Yok: 3

Rivâyetleri sıhhat açısından yüzde hesaplamasına göre yaklaşık olarak; %48'si “*sahîh*”, %5'i “*hasen*”, %28'i “*zayıf*”, % 11'i “*mevzû*” ve %8'i ise kaynağı belli olmayan rivâyetlerdir.

Müellifin zikrettiği sahîh senetli rivâyetler içinde Hz. Ömer'e ait bir söz vardır.²⁸⁹ Ayrıca rivâyetler içinde muttasıl bir senede sahip olmayanlar da mevcuttur.²⁹⁰

Harpûtî, bu eserde hadîsleri aktarırken sıhhat ve hüküm açısından bir değerlendirme yapmaz, ancak bu eserin otuz dokuzuncu sayfasında haberi sahîhle gelir, diyerek hadîsi aktarmıştır. Müellifin bu bilgisi, hadîsin kaynaklarını aktardığımız eserler tarafından da doğrulanmaktadır.²⁹¹

Konu ile aktarılan rivâyetler arasında genelde bir uyum vardır. Örneğin Abdullah ismi üzerinde dururken önce ... لما قام عبد الله “Allah'ın kulu, O'na yalvarmaya kalkınca, neredeyse onun etrafında keçe gibi bir birine geçeceklerdi”²⁹² ve “Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu...”²⁹³ Âyetlerinde olduğu gibi Abdullah ismini getirir, sonra da hadîslerde geçtiği şekliyle “Ey iki boğazlananın oğlu”²⁹⁴ mânâsıyla ifâde eder.²⁹⁵ Konuyu, âyet-hadîs bağlamında ele alması, eserin geneline hâkimdir diyebiliriz.

Silsiletü's-Safâ'de aktarılan rivâyetlerden biri “*mevkûf*” diğerleri “*merfû*”dur.

Harpûtî'nin bilgi kaynakları arasında, Sehâvî'yi²⁹⁶ ve İbn Hacer el-Askalanî'yi²⁹⁷ söyleyebiliriz. O, isimlerini zikrederek bunlardan alıntılar yapmıştır.

3) NASÎHATNÂME

Bu çalışma, siyâsetnâme geleneğinin değişik ve son numûnelerinden biridir. Siyâsetnâmelerin ekserisi devlet adamlarını, bilhassa devlet başkanlarını muhatap almasına mukabil, Nasîhatnâme'de muhâtap, aynı zamanda halktır. Esas konusu, devlet

²⁸⁹ Harpûtî, , **a.g.e.**, s. 19.

²⁹⁰ Harpûtî, , **a.g.e.**, s. 5, 11, 23.

²⁹¹ Bkz. Harpûtî, , **a.g.e.**, s. 39.

²⁹² Cin, 72/19.

²⁹³ İsrâ, 17/1.

²⁹⁴ Hâkim, **el-Müstedrek**, II, 609, no: 4048; İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, XII, 378; Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, XII, 651, no: 35400; ; Münâvî, **Feyzu'l-Kadîr**, III, 569, no: 4349; Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, I, 229, no: 606.

²⁹⁵ Bkz. Harpûtî, **Silsiletü's-Safâ**, s. 4, 5, 7, 11,17, 19, 20, 23, 25.

²⁹⁶ Harpûtî, , **a.g.e.**, s. 45.

²⁹⁷ Harpûtî, , **a.g.e.**, s. 11, 23.

başkanına itâatin lüzûmu olan eserde, bu konu dâhilinde; vezirlik makamı, adâlet, idâm gerektiren şartlar, devlet anlayışı, seyitlik ve ehl-i beyt, isyancı ve yağmacıların tabî tutulacakları muameleler, dünya gayreti içinde olmanın zararları, cami‘ etrafında alış-veriş yapmanın hoş karşılanmaması, evliyânın rûhundan yardım dileme şartları ve kabir ziyaretleri gibi meseleler ele alınmaktadır.

Bu eserdeki rivâyetleri üç grupta ele aldık ve toplam yirmi dört rivâyet inceledik.

a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler

Bu bölümde aktardığımız rivâyetler, Harpûtî tarafından: “Nitekim hadîste gelir”, “hadîste vârid olmuştur” ve “Hz. Peygamber buyuruyor ki”, şeklinde hadîs olduğu açıkça ifâde edilen ve hadîs kaynaklarında tespit ettiğimiz rivâyetlerdir. Müellif hadîslerin, genelde işlemekte olduğu konuyu ilgilendiren kısmını vermekle yetinmiştir. Biz de hadîslerin tam metinlerini tespit ederek aktardık. Bir de hadîslerin sıhhatine ve konu bağlamına değindik. Bu bölümde ele aldığımız hadîs sayısı yirmi tanedir. Bunları eser adı ve sayfa numarası altında zikrettik.

1) Nasîhatnâme, v. 3a.

حدثنا محمد بن علي الصائغ المكي ثنا يعقوب بن حميد ثنا يحيى بن سليم عن هشام بن حسان عن الحسن بن عمران بن حصين

قال : قال رسول الله ﷺ : لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق

İmrân b. Husayn, Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle rivâyette bulundu: “Allah’a isyanda insanlara itâ‘at yoktur.”²⁹⁸

Hadîs “*sahîh*”tir.²⁹⁹

Harpûtî; sultanların Allah’a isyânı emretmeleri dışındaki emirlerine itâat etmenin vâcip olduğunu ifâde etmiştir.

²⁹⁸ Tirmizî, Cihâd, 29 (IV, 209); Mâlik, Siyer, 56 (III, 372); Ahmed b. Hanbel, V, 66, no: 20675; Abdürrezzâk, Musannef, II, 383, no: 3788; İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 383, no: 3788; Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Kebîr, XVIII, 170, no: 381; Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Evsat, IV, 181, no: 3917.

²⁹⁹ Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, V, 407, no: 9143; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, V, 1019, no: 14567; Münâvî, Feyzu’l-Kadîr, IV, 262, no: 5245.

2) Nasîhatnâme, v. 5a.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا محمد بن يزيد يعني الواسطي أنا بن ثوبان عن حسان بن عطية عن أبي منيب الجرشي عن بن عمر

قال قال رسول الله ﷺ : بعثت بالسيف حتى يعبد الله لا شريك له وجعل رزقي تحت ظل رمحي وجعل الذلة

والصغار على من خالف أمري ومن تشبه بقوم فهو منهم

İbn Ömer (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “Allah’a Şirk koşmayıp O’na kul oluncaya kadar savaşmakla emr olundum (kılıçla gönderildim). Allah beni mızrağımın gölgesi altında rızıklandırdı. Alçaklık ve küçüklük, emrime muhalefet edenedir. Ve kim bir kavme benzerse o da onlardandır”, buyurdu.³⁰⁰

Bu hadîsin senedinde bulunan İbn Sevbân sikâ bir râvî olmadığı için hadîs, “zayıf”tır.³⁰¹

Müellif: “Kur’ân’ın emirlerini yerine getirme, sultanların sorumluluğundadır. Kötülük yapanları döndürmek ve insanların fıska dönmeleri, yine onların tekellüfündedir”, şeklinde açıklamıştır.

3) Nasîhatnâme, v. 6a.

Müellif: “Nitekim hadîste gelir”, diyerek şu rivâyeti aktarmıştır:

ولدت في زمن الملك العادل

“Ben adâletli hükümdar zamanında doğdum.”

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Silsiletü’s-Safâ* adlı eserin, altıncı sayfasında geçen değerlendirmeye bakınız.³⁰²

Harpûtî bu rivâyet öncesinde “müminler ancak kardeşirler”,³⁰³ âyetini zikrettikten sonra, şu açıklamayı yapmıştır: “Kardeşin üzerine zulmü defetmezsen bilmez misin ki herkesin ameli ayağına dolaşır, kâfire dahi âdil denildi.” Açıklamadan sonra “hadîsi şerifte gelir”, diyerek bu rivâyeti aktarmıştır. Ardından da şu açıklamayı yapmıştır: “Hakîkî adâlet sıfat-ı müminindir. Gel imdi ey hâkim ey zâbit sıfatı adl-i ilâhi ile muttasıf ol”, yorumunda bulunmuştur.

³⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, II, 5, no: 5114, 5115; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 212, no: 19401; Beyhakî, *Şu’abü’l-İmân*, II, 75, no: 1199.

³⁰¹ Heysemî, *Mecme’u’z-Zevâid*, V, 487, no: 9379; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, VII, 98; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 203, no: 3152.

³⁰² Bkz. Harpûtî, *Silsiletü’s-Safâ*, s. 6.

³⁰³ “Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah’tan korkun ki esirgenesiniz.” Hucurât, 49/10.

Müellifin aktardığı âyet ile rivâyet ve rivâyet ile yaptığı açıklama arasında tam bir uyum görülmemektedir.

4) Nasîhatnâme, v. 7a.

أخبرنا عمرو بن عثمان قال حدثنا بقية قال حدثنا ابن المبارك عن بن أبي حسين عن القاسم بن محمد قال سمعت عمي يقول

قال رسول الله ﷺ : من ولي منكم عملا فأراد الله به خيرا جعل له وزيرا صالحا إن نسي ذكره وإن ذكره أعانه

Kâsım b. Muhammed, halasından duydu. O, Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Sizden kim işin idaresini üzerine alırsa ve Allah ona hayır dilerse, ona salih bir vezir verir. O, unutursa ona vezir hatırlatır ve eğer hatırlarsa ona yardım eder”, buyurdu.³⁰⁴

Hadîsin diğer tarîkleri için aynı şey söylenmese de; bu hadîs, “sahîh” tir.³⁰⁵

Müellif, hadîsten önce; “seçilen vezir ziyâde akıllı ve zeki olmalı ki, sultana yardım ede”, bilgisini aktarmaktadır. Ardından Türkçe olarak; “Hadîsi nebevîyede gelir ki; Allah te‘âlâ hazretleri bir padişaha hayır murad ederse ona hayırlı vezir verir ki, dâima padişahı hakka sevk eder”, hadîsini aktarmıştır.

5) Nasîhatnâme, v. 7b.

أخبرنا عبد الرحمن بن عمر الصفار أبنا أحمد بن إبراهيم بن جامع ثنا علي بن عبد العزيز ثنا محمد بن أبي نعيم ثنا فرج بن

فضالة عن يحيى بن سعيد عن عمرة عن عائشة قالت قال رسول الله ﷺ : من ولي شيئا من أمر المسلمين فأراد الله به خيرا

جعل معه وزيرا صالحا فإن نسي ذكره وإن ذكره أعانه وما من رجل من المسلمين أعظم أجرا من وزير صالح مع

إمام يطيعه ويأمره بذات الله تعالى

Hız. Aîşe (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “Sizden kim Müslümanların işlerinin idaresini üzerine alırsa, Allah ona hayır dilerse, ona salih bir vezir verir. Unutursa ona hatırlatır ve eğer hatırlarsa ona yardım eder. Müslümanlardan en büyük mükâfat sâhibi de, padişaha itaatli salih vezir olan kimsenindir. Bizatihi Allah Te‘âlâ onu emreder”, buyurdu.³⁰⁶ Bu hadîs, bir önceki rivâyet ile sonraki rivâyetin iç içe gelen şeklidir.

³⁰⁴ Nesâî, Biât, 33 (VII, 159); Ahmed b. Hanbel, VI, 70, no: 24459; İbn Hibbân, Sahîh, X, 345, no: 4494; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Evsat, IV, 294; Beyhakî, Şu‘abü’l-Îmân, VI, 27, no: 7402; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, VI, 19, no: 14629.

³⁰⁵ Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, V, 379, no: 9063; Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sagîr, I, 18; Elbânî, es-Silsiletü’s-Sahîha, I, 881, no: 489.

³⁰⁶ Kudâ‘î, Müsnedü’s-Şihâb, I, 321, no: 542.

Harpûtî hadîsi şu lafızlarla getirmektedir:

أخبرنا عبد الرحمن بن عمر الشاهد نا أحمد بن إبراهيم بن جامع نا علي بن عبد العزيز ثنا محمد بن أبي نعيم ثنا فرج بن فضالة

عن يحيى بن سعيد عن عمرة عن عائشة قالت قال رسول الله ﷺ : ما من رجل من المسلمين أعظم أجرا من وزير صالح مع

إمام يطيعه ويأمره بذات الله تعالى

Hiz. Aîşe (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “Müslümanlardan en büyük mükâfat sâhibi de, padişaha itaatli salih vezir olan kimsenindir. Bizatihi Allâh Te‘âlâ onu emreder”, buyurdu.³⁰⁷

Rivâyeti bu lafızla, *Müsnedü’s-Şihâb*’dan başka bir eserde bulamadık. *Müsnedü’s-Şihâb*’da geçen bu hadîsin sıhhatin hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Ancak az lafız farklılığıyla Elbânî’nin kaydettiği hadîs, “zayıf”tır.³⁰⁸

Müellif, v.7’de geçen hadîsle bu hadîsi peş peşe vermiştir. Ancak farklı hadîsler şeklinde vermiştir. Bu rivâyette ikisi aynı hadîs olarak gelse de, bunlar farklı rivâyetler şeklinde de gelmektedir ki, yukarıda her ikisini de zikrettik.

Harpûtî: “Ehl-i İslâm’ın her birinin amel-i sâlihi mukabilinde ecri azîm vardır. Ama padişaha mutî‘ olan vezir için daha fazla mükafât ve Allah’ın rızası vardır”, demektedir.

6) Nasîhatnâme, v. 8b.

حدثنا سليمان بن حرب ثنا بسطام بن حريث عن أشعث الحدايني عن أنس بن مالك عن النبي ﷺ قال شفاعة لأهل

الكبائر من أمتي

Enes b Mâlik rivâyet ettiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Şefâatim, ümmetimden büyük günah sâhipleri içindir.”³⁰⁹

Hadîs, “sahîh”tir.³¹⁰

³⁰⁷ Ebû Nu‘aym, Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî (430/1039), **Fazîletü’l-Adilîn**, Dâru’l-Vatân, Riyad, 1418/1998, V, 138; Kudâ’î, **Müsnedü’s-Şihâb**, I, 321, no: 542, II, 23, no: 807; Hindî, **Kenzü’l-Ummâl**, VI, 125, no: 14933.

³⁰⁸ Elbânî, **es-Silsiletü’d-Da‘îfe**, IX, 472, no: 4470.

³⁰⁹ **Ebû Dâvûd**, Sünnet, 23 (II, 649); **Tirmizî**, Sıfatü’l-Kıyâme, 11 (IV, 625); **Ahmed b. Hanbel**, III, 13, no: 13245; İbn Hibbân, **Sahîh**, XIV, 386, no: 6467; Hâkim, **el-Müstedrek**, I, 139, no: 228; Taberânî, **el-Mu‘cemü’l-Kebîr**, I, 258, no: 748.

³¹⁰ **Tirmizî**, Sıfatü’l-Kıyâme, 11 (IV, 625); Hâkim, **el-Müstedrek**, I, 139, no: 228; Heysemî, **Mecme‘u’z-Zevâid**, VII, 60, no: 10929.

Harpûtî: “Kebîre oldukları hakkında vaîd-i şedîd olan katl-i nefis ve ‘ukûku vâlideyn emsâli gibi günah işleyenlere Peygamberimiz şefâat eder”, açıklamasını yapmıştır.

7) Nasîhatnâme, v. 9b.

حدثنا أبو سعيد الأشج حدثنا تليد بن سليمان عن أبي الجحاف عن عطية عن أبي سعيد الخدري قال : قال رسول الله ﷺ

ما من نبي إلا له وزيران من أهل السماء ووزيران من أهل الأرض فأما وزيراي من أهل السماء فجبريل وميكائيل

وأما وزيراي من أهل الأرض فأبو بكر و عمر

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) rivâyet etmiştir: Allah Resûlü (s.a.s.): “*Her peygamberin yer ve gök ehlinde ikişer veziri vardır. Gök ehlinin vezirleri; Cebrâil ve Mikâil’dir. Yer ehlinin vezirleri; Ebû Bekir ve Ömer’dir*”, buyurdu.³¹¹

Tirmizî, hadîs için; “hasen-ğarîb” demiştir.³¹² Bu hadîsin başka tarîkleri için farklı kanâatler olsa da, bu tarikle gelen hadîs, “*sahîh*”tir.³¹³

Müellif, “Allah’u a’lem hadîste gelir,” diyerek hadîse başlamıştır. Bu çerçevede uzun açıklamalar yapmıştır: “Ebû Bekir vezir-i cânib-i ruh ve Ömer vezir-i cânib-i akla râcidir.”

8) Nasîhatnâme, v. 12a.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أبو عبد الرحمن ثنا حيوة أخبرني بشير بن أبي عمرو الخولاني أن الوليد بن قيس حدثه أنه سمع أبا

سعيد الخدري يقول سمعت رسول الله ﷺ يقول : يكون خلف من بعد ستين سنة أضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات

فسوف يلقون غيا ثم يكون خلف يقرؤون القرآن لا يعدو تراقيهم ويقرأ القرآن ثلاثة مؤمن ومنافق وفاجر قال

بشير فقلت للوليد ما هؤلاء الثلاثة فقال المنافق كافر به والفاجر يتأكل به والمؤمن يؤمن به

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.), Resûl-i Ekrem (s.a.s.)’den duydum. O buyuruyor ki; “*atmış yıl sonra öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler.*”³¹⁴ Daha sonraları *Kur’ân okuyanlar olacak, onların okuduğu (Allah katına) yükselmez. Kur’ân okuyan üç*

³¹¹ Tirmizî, Menâkıb, 17 (V, 616); Buhârî, et-Târîhu'l-Kebîr, II, 158; Hâkim, el-Müstedrek, II, 290, no: 3047; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, XI, 811, no: 32661.

³¹² Tirmizî, Menâkıb, 17 (V, 616).

³¹³ Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 97; Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, II, 518, no: 2438.

³¹⁴ “Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler.” Meryem, 19/59.

grup; mümin, münâfık ve günahkârlardır.” Beşir dedi ki; ben Velid’e bu üç grubun kim olduğunu sordum. O da; “münâfık onunla kafir olur, günahkâr onunla haram yer ve mümin de onunla îmân eder” dedi.³¹⁵

Hadîs, “*sahîh*”tir.³¹⁶ Heysemî hadîsi Taberânî’nin “*zayıf*”, İbn Hibbân’ın da hadîsin râvîlerini “*güvenilir*” kabul ettiğini aktarmıştır.³¹⁷

Harpûtî hadîs çerçevesinde şu bilgileri aktarmıştır: “Hadîsi nebevîde gelir ki; namazı terk etmek, şehvâta itba eylemek ve meyl heva kılmak, emre haîn ve fâsık olmak eşrât saâtindendir. Bu demlerde kalb-i mümin suda tuz erir gibi eriyüb tağyîr-i münkîr etmeğe kadir olmasa gerektir.”

9) Nasîhatnâme, v. 12b.

قال عليه الصلاة والسلام : من قلد إنسانا عملا وفي رعيته من هو أولى منه فقد خان الله ورسوله وجماعة

المسلمين

Resûlullah (s.a.s.): “*Kim halkı içerisinde, kendisinden daha iyi biri olduğu halde başka birini idareci yaparsa, (ehil olanı bırakıp, ehil olmayanı atarsa o zülmetmiş olur) gerçekten Allah’a, peygamberine ve Müslümanlara ihânet etmiş olur*”, buyurdu.

Bu rivâyeti, mevcut lafızlarıyla hadîs kaynaklarında tespit edemedik. Harpûtî’nin eserinde zikrettiği hadîs, Zeyla’î (762/1361)’nin *Nasbü’r-Râye*’sinde aynı lafızlarla bulunmaktadır. Zeyla’î, bu rivayetin biri İbn Abbâs diğeri Huzeyfe’den olmak üzere iki tarîkini zikreder.³¹⁸

Yakın lafızlarla İbn Abbâs’ın rivâyeti şöyledir:

أخبرني عبد الله بن محمد بن موسى العدل ثنا محمد بن أيوب أنبأ يزيد بن عبد العزيز الطيالسي ثنا خالد بن عبد الله الواسطي

عن حسين بن قيس الرحي عن عكرمة عن ابن عباس رضي الله عنهما قال : قال رسول الله ﷺ : من استعمل رجلا من عصابة

و في تلك العصابة من هو أرضى الله منه فقد خان الله و خان رسوله و خان المؤمنين

³¹⁵ Ahmed b. Hanbel, III, 38, no: 11358; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 32, no: 755; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, VIII, 175, no: 7731; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, IX, 131, no: 9330; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 406, no: 3416; IV, 590, no: 8643; Ebû Nu‘aym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, VI, 80; Beyhakî, *Şu‘abü’l-Îmân*, II, 533, no: 2626.

³¹⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 406, no: 3416; IV, 590, no: 8643; Şevkânî, *Fethu’l-Kâdîr*, III, 485; Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, VIII, 41, no: 3034.

³¹⁷ Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, X, 713, no: 18591.

³¹⁸ Zeyla’î, *Nasbü’r-Râye*, IV, 88.

İbn Abbâs rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Halkına, Allah’ın kendisinden razı olduğu bir kimse olduğu halde, başka birini göreve atarsa, gerçekten Allah’a, Peygamber’ine ve Müslüman’lara ihânet etmiş olur*”, buyurdu.³¹⁹

Hâkim, *el-Müstedrek*’te isnâdının “*sahîh*” olduğunu söylemektedir.³²⁰ Zehebî; Hüseyin b. Kays’ın zayıf bir râvî olduğu için “*zayıf*” hadîsi kabul etmiştir.³²¹ Ukaylî, İbn Adiyy ve Elbânî de hadîsin “*zayıf*” olduğunu ifâde etmişlerdir.³²²

Yûsuf Şükrü hadîsin açıklamasında şunları söylemektedir: “Yani cemî velâyet emanettir, hüküm eminlik gerektirir. Onların dünya ve dîne ihânetleri zuhur ederse men’u siyâset eyleye. Onları halleri üzere bırakmak başka bir zulümdür. (bütün idârecilikler birer emanettir. İdareciler güvenilir kimseler olmak zorundadır. Onların din ve dünya işlerinde ihânet meydana gelirse, idarecilikten azl edilirler. Onları ihânet üzere bırakmak da başka bir zulümdür.)”

10) Nasîhatnâme, v. 15b.

أخبرنا أبو الحسن بن الفضل القطان أن أبا عبد الله بن جعفر ثنا يعقوب بن سفيان ثنا عبيد الله عن شيبان عن الأعمش عن سهل يكنى أبا

أسد عن بكير الجزري عن أنس أن النبي ﷺ قال : الأئمة من قریش

Enes b. Mâlik, Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle aktardı: “*İmamlar Kureyştendir*”, buyurdu.³²³

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Silsiletü’s-Safâ* adlı eserin on yedinci sayfasında geçen değerlendirmeye bakınız.³²⁴

Müellif, hadîsin bağlamında şu açıklamayı yapmıştır: “Sual olunur ki; eimme-i Kureyşten lazım gelecek sair mulûk-i İslâmiyye nedir? Cevap budur ki; onlar hulefâ-i halifedir. Velâkin devlet-i Osmaniye sair mulûk üzerine min külli vucûhi rüchânî vardır. Belki bunlar kuvveti kahirleri sebebiyle asıl hükmündedir. Zira taife-i Ensâr zümre-i Muhacirinden ne mertebede iseler, mulûk-i Osmanî fî şeref ve mevkide böyledir.

³¹⁹ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 104, no: 7023; Suyûtî, *el-Câmi’u’s-Sağîr*, II, 162; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, VI, 39, no: 14687; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 56, no: 8414.

³²⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 104, no: 7023; Suyûtî, *el-Câmi’u’s-Sağîr*, II, 162;

³²¹ Zeyla’î, *Nasbü’r-Râye*, IV, 88; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 56, no: 8414.

³²² Ukaylî, *ed-Du’afâ*, I, 247, no: 295; İbn Adiyy, *el-Kâmil*, II, 352, no: 482; Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da’ife*, X, 46, no: 4545.

³²³ Ahmed b. Hanbel, III, 129, no: 12329; III, 183, no: 12923; IV, 421, no: 12329; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, III, 467, no: 5942; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 58; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 402, no: 32388; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, I, 81, no: 725; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, II, 320; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 85, no: 6962; Beyhakî, *Şu’abü’l-İmân*, II, 232, no: 1614; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, II, 121, no: 5081.

³²⁴ Bkz. Harpûtî, *Silsiletü’s-Safâ*, s. 17.

11) Nasîhatnâme, v. 17b.

”موتوا قبل أن تموتوا“

”Ölmeden önce ölüünüz.“

İbn Hacer ve Sehâvî; “sâbit değil” şeklinde açıklamışlardır.³²⁵ Aliyü’l-Kâri: “Bu sûfilerin bir sözüdür”, açıklamasını yapmıştır.³²⁶ Ulemanın görüşleri muvacehesinde bu rivâyetin, “mevzû” olduğu kanaatindeyiz.

Harpûtî: “Nitekim hadîs-i şerifte gelir”, diyerek bu rivâyeti aktarmıştır. Ayrıca şu açıklamayı yapmıştır: “Yani mevt-i ıztırârî ile fenâ bulmazdan evvel, mevt-i ihtiyârî ile fenâ bulunuz.”

12) Nasîhatnâme, v. 19b.

حدثنا هشام بن عمار حدثنا حفص بن سليمان حدثنا كثير بن شنظير عن محمد ابن سيرين عن أنس بن مالك قال قال رسول الله ﷺ

طلب العلم فريضة على كل مسلم وواضع العلم عند غير أهله كمقلد الخنازير الجواهر واللؤلؤ والذهب

Enes b. Mâlik (r.a.)’tan rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “İlim aramak her Müslüman üzerine farzdır. Ehil olmayan insanların yanına ilim bırakan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer.”³²⁷

Hadîsin isnâdı çok “zayıf”tır.³²⁸ Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*’te; “metni meşhur, isnadı zayıf” olduğunu söylemiştir.³²⁹ İmam Nevevî bu hadîsin senet bakımından “zayıf” ve mana bakımından ise “sahîh” olduğunu zikretmiştir. İmam Nevevî’nin öğrencisi Cemâleddin el-Mizzî de; hadîsin “Hasen” mertebesine ulaşacak kadar yollarla rivâyet edildiğini bildirmiştir.³³⁰

Müellif: “Burada ilimden murad ilmihaldir ki, bu ilmihal olmadıkça sulûk-u râh hakkı derest olmaz”, demiştir.³³¹

³²⁵ İbn Hacer, *İmtâ‘u bi’l-Erba‘în*, s. 98; Sehâvî, *el-Mekâsıd*, s. 500, no: 1211; Daha fazla bilgi için bkz. Aliyyü’l-Kârî, *el-Esrâr*, s.348, no:539; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 1666, no: 2669.

³²⁶ Aliyyü’l-Kârî, *a.g.e.*, s.348, no:539; Geniş bilgi için bkz. Aclûnî, *a.g.e.*, II, 1666, no: 2669.

³²⁷ İbn Mâce, *Mukaddime*, 17 (I, 81); Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, X, 195, no: 10439; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, III, 57, no: 2462; Beyhakî, *Şu‘abü’l-İmân*, II, 253, no: 1663; Ebû Ya‘lâ, *el-Müsned*, V, no: 2837; Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, I, 323, no: 472.

³²⁸ Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, I, 323, no: 474; Sehâvî, *a.g.e.*, s. 320, no: 658; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 54; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, X,227, no: 2865; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 268, no: 5266.

³²⁹ Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, III, 249, no: 5749;

³³⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi*, I, 387.

³³¹ Bkz. Harpûtî, *Usûl-i Hadîs Şerhi*, s. 75.

قال صلى الله عليه وسلم : تخلقوا بأخلاق الله

Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanın”, buryudu.³³²

Bu haberi herhangi bir senetle tespit edemedik. Elbânî, *es-Silsiletü'l-Da‘îfe*’de bu rivâyetin “*aslı olmadığı*” söylemektedir.³³³ Gazâlî bu rivâyeti *İhyâu ‘Ulûmi’d-Dîn*’de iki yerde vermiştir. Ancak herhangi bir senetle hadîs kaynaklarında geçmemektedir. Bir ahlâkî ilke olarak ifâde edilmiştir.³³⁴ Bu rivâyetin, “*mevzû*” olduğu kanâatindeyiz.

Harpûtî: “Hadîste تخلقوا بأخلاق الله denilmiştir velhâsıl eğer ilm-i zahîr ve ilm-i bâtından her biri nefis-î emmârede kemâldir. Sultana ve râ‘iye lazımdır”, demiştir.

13) Nasîhatnâme, v. 22a.

أخبرنا هبة الله بن إبراهيم الخولاني أبنا يوسف بن أحمد الصندلاني ثنا محمد بن عمرو العقيلي ثنا محمد بن زكريا البلخي ثنا محمد بن الحسين بن جعفر السماني ثنا أبو بكر بن أبي شيبة ثنا بن أبي فديك عن موسى بن يعقوب الزمعي عن عبد الأعلى بن عبد الله بن قيس أن إسماعيل مولى المزنيين أخبره أن زيد بن أسلم أخبره عن أبيه أنه خرج مع عمر بن الخطاب رضي الله عنه إلى الشام قال فسمعت أبا عبيدة بن الجراح يقول سمعت رسول الله ﷺ يقول لا تسبوا السلطان فإنه فيء الله في أرضه

Zeyd b. Eslem, babasından şöyle nakletmektedir. O: Ömer b. Hattâb’la birlikte Şam’a gittik. Ömer dedi ki; Übeyde b. el-Cerrâh’tan duydum. O demiştir ki, Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle işittim: “*Sultana sövmeyiniz. Çünkü o, kendi topraklarında Allah’ın gölgesidir*”, buyurdu.³³⁵

Ukaylî, bu babta sahîh bir şey gelmediğini zikretmiştir.³³⁶ Zehebî de bunu *Duafâ*’sında zikretmiş ve İsmâîl b. Râfî’in bilinmeyen bir râvî olduğunu söylemiştir.³³⁷ Hadîs “*zayıf*”tır.³³⁸

Müellif, sultana sövmenin küfrân-ı ni‘met olduğunu ifâde etmiştir.

³³² Azîm Âbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, s. 36.

³³³ Elbânî, *es-Silsiletü'l-Da‘îfe*, VI, 323, no: 2822.

³³⁴ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 482, no: 2364; Münâvî, *et-Teârif*, s. 564; Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, IV, 97, 306.

³³⁵ Ebû Nu‘aym, *Faziletü'l-Adilîn*, s. 156; Kudâ‘î, *Müsnedü’s-Şihâb*, II, 79, no: 922; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 5, no: 14586.

³³⁶ Ukaylî, *ed-Du‘afâ*, III, 59, no: 1022.

³³⁷ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 399, no: 9788.

³³⁸ Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 200; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 399, no: 9788; Elbânî, *es-Silsiletü'l-Da‘îfe*, V, 289, no: 2264; Elbânî, *Zilâlü'l-Cenne*, II, 215, no: 1013.

14) Nasîhatnâme, v. 22b.

حدثني عبد الله بن أبي شيبه عن أبي أحمد عن سفيان عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال النبي ﷺ

– أراه – (قال الله تعالى يشتمني ابن آدم وما ينبغي له أن يشتمني ويكذبني وما ينبغي له . أما شتمه فقلوله إن لي

ولدا وأما تكذيبه فقلوله ليس يعيدني كما بدأني

Ebû Hüreyre (r.a.)’nin rivâyetine göre; Hz. Peygamber (s.a.s.): “Yüce Allah’ın şöyle buyurur olduğunu düşünüyorum: Âdemoğlu bana noksan sıfat isnât etti. Hâlbuki ona beni noksan sıfatla vasıflandırması yakışmaz. Ve yine Âdemoğlu beni tekzîb eder, hâlbuki beni yalanlaması ona yakışmaz. Âdemoğlunun beni noksan sıfatla vasıflandırması ise, Allah beni ilk yarattığı gibi tekrar yaratacak değildir, demesidir”,³³⁹ diye buyurmuştur.³⁴⁰

Hadîs, “sahîh”tir.³⁴¹

Müellif, nitekim “kudsî hadîs”te gelir diyerek hadîsi Türkçe olarak vermiştir. Hadîsten sonra da o, şu açıklamayı yapmıştır: “Bu ikisini (noksan sıfat ve tekzîb etme) söylemek ona layık ve münâsip değildir. Ama insan cehl-i azîmden onu tekzib ve şetm (sövmek, kınamak) eyledi.”

15) Nasîhatnâme, v. 23b.

أخبرنا أبو طاهر الفقيه أنا أبو بكر محمد بن الحسين القطان نا أحمد بن يوسف السلمى نا محمد بن يوسف قال : ذكر سفيان

عن الحجاج يعني ابن فرافصة عن يزيد الرقاشي عن أنس بن مالك قال : قال رسول الله ﷺ كاد الفقر أن يكون كفرا وكاد

الحسد أن يغلب القدر

Enes b. Mâlik (r.a.) rivâyet etmiştir: Allah Resûlü (s.a.s.): “Fakirlik neredeyse küfür olacaktı (ola yazdı). Haset de neredeyse kadere galebe gelecekti”, buyurdu.³⁴²

Hadîsin râvîlerinden Yezîd er-Rakkâşî “zayıf” bir kişidir.³⁴³ Hadîs, “zayıf”tır.³⁴⁴

Harpûtî, hadîsin bağlamında, şu bilgileri vermektedir: “Yani bil külli arz ihtiyaç etmek küfürdür. Zira isâfî (birinin isteğini kabul edip yerine getirme) meram eden

³³⁹ Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 1 (III, 1166); Ahmed b. Hanbel, II, 393, no: 9103; İbn Hibbân, es-Sahîh, I, 500, no: 267; Münâvî, Ehâdîsü’l-Kudsî, s. 50.

³⁴⁰ Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, VI, 2984–2985.

³⁴¹ Elbânî, Zilâlü’l-Cenne, I, 367, no: 693.

³⁴² Beyhakî, Şu’abü’l-Îmân, V, 267, no: 6612; Ebû Nu’aym, Hilyetü’l-Evliyâ’, III, 109; Kudâ’î, Müsnedü’s-Şihâb, I, 342, no: 586.

³⁴³ Hindî, Kenzü’l-Ummâl, VI, 769, no: 16682; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, II, 914, no: 1919.

³⁴⁴ Ukaylî, ed-Du’afâ, IV, 206, no: 1790; Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, III, 95, no: 5051; Suyûtî, el-Câmi’u’s-Sağîr, II, 89; Fettenî, Tezkiretü’l-Mevzû’ât, s. 1358; Elbânî, es-Silsiletü’d-Da’ife, IX, 81, no: 4080.

filhakika halk değildir. Belki haktır ki, halk onun esmasıyla kâimdir. (kişi bütün ihtiyaçlarını idareciden istemesi nankörlüktür. Çünkü kişinin isteklerini yerine getiren idareci değildir, belki Allah'tır. İdareci onun ismiyle istekleri yerine getirir.)”

16) Nasîhatnâme, v. 26a.

حدثني أبو بكر محمد بن أحمد بن بالويه ثنا إبراهيم بن إسحاق ثنا مصعب بن عبد الله قال : و سلمان الفارسي يكنى أبا عبد

الله كان ولاؤه لرسول الله صلى الله عليه و سلم قال رسول الله ﷺ : سلمان منا أهل البيت

Musa‘b b. Abdillâh rivâyet etmiştir: Selmân-ı Fârisî’ye ilk olarak Allah Resûlü (s.a.s.) tarafından Ebâ Abdillâh künyesi verildi. Ve Resûlullah: “*Selmân Ehl-i Beytimdendir*”, buyurdu.³⁴⁵

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Rumûzü’t-Tevhîd* adlı eserin s. 25’te geçen değerlendirmeye bakınız.³⁴⁶

Harpûtî, hadîs bağlamında, şunları aktarmıştır: “Selmân (r.a.) ehl-i beytten olmadığından mâada Araplardan bile değildi ki o, Fârisî asıllıdır. Amma tathîri kalp ve izale-i ricsiyle Âl-i Resûl ve ehl-i nübüvvete mülhak olmuştur (Selmân kendini her türlü kötülüklerden temizlediği için, Resûlullah’ın aile ferdi kabul edilmiştir.)”

حدثني الشيخ الإمام أبو عبد الرحمن النسائي قال أخبرنا الحسين بن عيسى القومسي قال حدثنا عفان بن مسلم قال حدثنا

سلام أبو المنذر عن ثابت عن أنس قال قال رسول الله ﷺ : حب إلي من الدنيا النساء والطيب وجعل قرة عيني في

الصلاة

Enes b. Mâlik (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Bana dünyadan kadın, güzel koku ve gözüümün nuru olan namaz sevdirdi*”, buyurdu.³⁴⁷

Hâkim³⁴⁸ ve Suyûtî³⁴⁹ “*sahîh*” olduğunu ifâde etmişlerdir. Bununla beraber bazı senetleri üzerine söz söylenmiş olup, metni hususunda yapılan değerlendirmeler ise; “*bu hadîsin metninin sabit*” olduğu yönündedir.³⁵⁰

³⁴⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, VI, 212, no: 6040; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 691, no: 6539, 6541; Taberî, *Câmi‘u’l-Beyân*, X, 268.

³⁴⁶ Bkz. Harpûtî, *Rumûzü’t-Tevhîd*, s. 25.

³⁴⁷ Nesâî, *Aşretü’n-Nisâ’*, I (VII, 61); Mâlik, *Nikâh*, no: 1 (II, 427), Ahmed b. Hanbel, III, 128, no: 12315; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 126, no: 34702; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 174, no: 2676; Beyhakî, *Şu‘abü’l-İmân*, VI, 107, no: 7624; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, 78, no: 13232.

³⁴⁸ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 174, no: 2676; Ayrıca bkz. Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 211, no: 379.

³⁴⁹ Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, I, 146; Ayrıca bkz. Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 73, no: 1089.

³⁵⁰ Ukaylî, *Du‘afâ*, III, 305, no: 768; İbn Adıyy, *el-Kâmil*, II, 160, no: 666.

Müellif, hadîsten sonra şu bilgileri aktarmıştır: “Hadîsi şerifte cemâle işâret vardır. Zîra dünya muhabbetlere izâfet olunmuştur. Güya cenâb-ı Resûl hazretlerinin hakikatleri dünyadan olmadığı gibi sûretleri dahi dünyadan değildir.” Harpûtî, bu bilgilerden hemen sonra, aşağıdaki hadîsi zikreder.

حدثنا عبد الله بن مسلمة عن مالك عن سعيد المقبري عن أبي سلمة بن عبد الرحمن أنه سأل عائشة رضي الله عنها كيف

كانت صلاة رسول الله ﷺ في رمضان؟ قالت ما كان يزيد في رمضان ولا غيره على إحدى عشرة ركعة يصلي أربع ركعات فلا تسأل عن حسنهن وطولهن ثم يصلي أربعاً فلا تسأل عن حسنهن وكولهن ثم يصلي ثلاثاً فقلت يا رسول الله تنام قبل أن توتر؟ قال تنام عيني ولا ينام قلبي

Ebû Seleme İbn Abdîrrahmân, Hz. Aişe (r.a.)’ye: Resûlullah (s.a.s.)’ın ramazandaki namazı nasıldı? diye sordu. Hz. Aişe: *Resûlullah; ne ramazanda ne de ramazanın dışında on bir rekât üzerine ziyade ederdi. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) önce dört rekât kıları. Artık o rekâtların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra dört rekât kıları. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma. Sonra üç rekât kıları. Ben Yâ Resûlallah! Vitir namazından önce uyur musun?*” diye sordum. Resûlullah: “Benim gözüm uyur, hâlbuki kalbim uyumaz”, buyurdu.³⁵¹

Hadîs, “*sahîh*”tir.³⁵²

Harpûtî, hadîsten sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Yani basiretleri havâb-ı mahfuz olmak tîn-i sa‘âdetleri türâb-ı cennetten me’hûz olduklarına delâlet eder (Hz. Peygamber’in gözleri dünya zevklerinden korunmuştur. Onun mutluluğun mayası, cennet toprağından alınmıştır).”

17) Nasîhatnâme, v. 29b.

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا أبو أسامة حدثني عبيد الله بن عمر عن محمد بن يحيى بن حبان عن الأعرج عن أبي هريرة عن

عائشة قالت فقدت رسول الله ﷺ ليلة من القراش فالتمسته فوقعت يدي على بطن قدميه وهو في المسجد وهما منصوبتان وهو يقول اللهم أعوذ برضاك من سخطك وبمعافاتك من عقوبتك وأعوذ بك منك لا أحصى ثناء عليك أنت كما أثنيت على نفسك

³⁵¹ Buhârî, Menâkıb, 21 (III, 1308); Müslim, Salâtü’l-Müsafirîn, no: 125 (I, 509); Ebû Dâvûd, Tehâret, 80 (I, 101); Tirmizî, Fiten, 63 (IV, 518); Ahmed b. Hanbel, I, 220, no: 1911.

³⁵² Tirmizî, Salât, 325 (II, 302); Elbânî, es-Silsiletü’s-Sahîha, II, 310, no: 696.

Ebû Hüreyre (r.a.), Hz. Aişe'den naklen rivâyet etti. Hz. Aişe şöyle demiş: Bir gece Resûlullah (s.a.s.)'ı yatakta bulamadım da kendisini araştırdım. Derken elim, secdegahında iken onun ayaklarının altına dokunuverdi. Ayakları dikilmiş; kendisi: “*Allâh'ım senin gazabından senin rızana; azâbından affına sığınırım! Hem senden sana sığınırım! Sana karşı senâyı bitiremem! Sen kendini nasıl senâ ettinse öylesin!*” diyor.³⁵³

Tirmizî, bu hadîsin “*hasen*” olduğunu ifâde etmiştir.³⁵⁴ Hadîs, “*sahîh*”tir.³⁵⁵

Müellif: “Hadîs şunu göstermektedir: Kul, Vâcib-i Kadîmin senâsından aciz midir. Cevap şudur ki; Allah teâlâyâ senâ etmek hakkın hasbiyle (halka göre) değildir. Belki abdın hasbiyledir. Çünkü abd kendi hasbiyle ahde-i şükürden gelir”, açıklamasında bulunmuştur.

b) Müellifin Hadîse Telmihen Aktardığı Rivâyetler

Müellif tarafından; hadîs olduğuna dâir açık bir işâret olmadan aktardığı ve hadîs olma ihtimaliyle araştırdığımız rivâyetlerdir. Bu başlık altında iki tane rivâyet tespit edebildik. Şimdi bu rivâyetleri ele alıp, kısaca değerlendirmeye çalışacağız. Ayrıca Harpûtî'nin bu rivâyetleri hangi bağlamda ele aldığına da değineceğiz.

1) Nasîhatnâme, v. 4a.

وحدثني حرمله بن يحيى أخبرنا ابن وهب أخبرني يونس عن ابن شهاب أخبره قال حدثنا أبو سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة عن

رسول الله ﷺ أنه قال : من أطاعني فقد أطاع الله ومن عصاني فقد عصى الله ومن أطاع أميري فقد أطاعني ومن

عصى أميري فقد عصاني

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etmiştir: Allah Resûlü (s.a.s.): “*Kim bana itâ‘at ederse Allah’a itâ‘at etmiş; her kim bana isyân ederse Allah’a isyân etmiş olur ve kim benim emîrime itâ‘at ederse bana itâ‘at etmiş; her kim benim emîrime isyân ederse bana isyân etmiş olur*”, buyurmuşlardır.³⁵⁶

³⁵³ **Müslim**, Salât, no: 42 (I, 352); **Ebû Dâvûd**, Salât, 152 (I, 295); **Tirmizî**, De‘vât, 76 (I, 413); **Nesâî**, Tahâret, 120 (I, 102); **Ahmed b. Hanbel**, I, 118, no: 957.

³⁵⁴ **Tirmizî**, De‘vât, 76 (V, 524); 111 (V, 561).

³⁵⁵ Hâkim, **el-Müstedrek**, I, 449, no: 1150; Tebrîzî, **Miškâtü'l-Mesâbih**, I, 194, no: 893; Heysemî, **Mecme‘u’z-Zevâid**, X, 171, no: 17053; Suyûtî, **el-Câmi‘u’s-Sağîr**, I, 60.

³⁵⁶ **Buhârî**, Cihâd, 108 (III, 1080); Ahkâm, 1 (VI, 2611); **Müslim**, ‘Îmâre, no: 32–33 (III, 1466); **Nesâî**, Bi‘ât, 27 (VII, 154); **İbn Mâce**, Îmân, 1 (I, 4).

Hadîs, “*sahîh*”tır.³⁵⁷

Harpûtî, sultana itaatin vücubiyeti üzerinde dururken, görüşlerini bu hadîse atıfta bulunarak desteklemiş ve rivâyetten önce şu bilgileri aktarmıştır: “Sultana itâ‘at etmek vâciptir. Zîra sultan Allah te‘âlânın emri meşrû‘ menzilesindedir.”

2) Nasîhatnâme, v. 7a.

حدثنا عفان قال حدثنا حماد بن سلمة عن ثابت عن مطرف قال خير الأمور أو ساطها

Mutraf rivâyet etmiştir: “*İşlerin hayırlısı orta halli olandır*”, buyurdu.³⁵⁸

Beyhakî, bu hadîs için, *Şu‘abü’l-Îmân*’da “*mürsel*”,³⁵⁹ Sünen’de “*munkatı*”³⁶⁰ demiştir. Bu sebeple hadîs, “*zayıf*”tır.³⁶¹

Yûsuf Şükrü: “Demişlerdir ki”, diyerek bu rivâyeti aktarmış ve sonrasında da şu açıklamada bulunmuştur: “Adâlet vasattır. Vasat olması, ifrat ve tefritten hayırlıdır.”

c) Müellifin Naklettiği Hadîslerden Kaynağı Tesbit Edilemeyen Rivâyetler

Bu başlık altında aktardığımız rivâyetler, Harpûtî’nin hadîs olduğunu söylediği ancak kaynaklarda bulamadığımız rivâyetlerdir. Bu rivâyetlere dikkat çekmek için onları ayrı bir bölümde ele aldık. Tespitlerimize göre bu eserde, bu tarzda iki tane rivâyet vardır.

Nasîhatnâme, v. 18a.

Hadîsi nebevîde gelir ki: “*Eğer bir kimse zümre-i ahyada meyyit görmek isterse Ebû Bekir’e nazar eylesin. (Her kim bu dünyada bir ölü görmek istiyorsa, Hz. Ebû Bekir’e baksın.)*”

Harpûtî, rivâyetten sonra şöyle açıklamıştır: “Yani Ebû Bekir (r.a.) hal hayatında memât sırrı bulmuş, ölmezden evvel ölmüştür.”

³⁵⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 130, no: 4617; 139, no: 4641; Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, II, 211, no: 2342; Elbânî, *Zilâlü’l-Cenne*, II, 252, no: 1065.

³⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IIV, 179, no: 35128; Ebû Nu‘aym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, II, 286; Beyhakî, *Şu‘abü’l-Îmân*, III, 402, no: 3888; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, III, 73, no: 5330.

³⁵⁹ Beyhakî, *Şu‘abü’l-Îmân*, V, 261, no: 6601.

³⁶⁰ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, III, 273, no: 5897.

³⁶¹ Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, I, 65; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 188, no: 1628.

قال رسول الله ﷺ : المؤمنون لا يموتون بل ينقلون من دار الفناء الى دار البقاء

Resûl-i Ekrem (s.a.s): “Müminler ölmezler, bilâkis geçici dünyadan ebedi âleme intikal ederler”, buyurdu.

Müellif rivâyeti aktardıktan sonra şu açıklamayı yapmıştır: “Mümin-i kâmil olanlara öldü demeğe men edilir. Herkes buna dâhildir.” Ardından konuyla ilgili şu âyeti zikreder; “Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin. Bilâkis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız.”³⁶²

d) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi

Bu bölümde, eserde geçen rivâyetlerin sayısı, sahâbe veya sahâbe yoksa, rivâyeti Resûlullah’a dayandıran râvîlerin adlarını aktardık. Rivâyetlerin sıhhat açısından gruplandırılmasını ve kısa değerlendirmesini yaptık.

d. 1.) İlk (sahâbe veya rivâyeti Resûlullah’a dayandıran) Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı:

1. Enes b. Mâlik:	5
2. Ebû Hüreyre :	3
3. Ebû Saîd el-Hudrî:	2
4. Abdullah b. Ömer :	1
5. Hz. Aişe:	1
6. Abdullah b. Abbâs :	1
7. Zeyd b.Esleme:	1
8. Mus‘ab b. Abdillâh:	1
9. Kâsım b. Muhammed :	1
10. İmrân b.Husayn:	1
11. Ebû Seleme:	1
12. Mutraf:	1
13. Senedi olmayanlar	5

Toplam: 24 Rivâyet

³⁶² Bakara, 2/154.

Bu eserde geçen rivâyetlerin toplam sayısı yirmi dört tanedir. Bu rivâyetlerden iki tanesini yakın lafızlarla tespit ettik. Üç rivâyetin de metinlerini tespit ettik ancak senedine ulaşamadık. Ayrıca iki rivâyetin de, ne metnini ne de senedini, kaynaklarda tespit edebildik. Bu rivâyetleri, senedi olmayanlar grubundan saydık.

d. 2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler:

1.Sahîh:	11
2.Hasen:	-
3.Zayıf:	8
4.Mevzû' :	3
5.Kaynağı Yok:	2

Sıhhat açısından yapılan değerlendirme, genel ve ekser kabule göredir, bazı rivâyetlerde farklı değerlendirmeler de mevcuttur.³⁶³

Rivâyetleri sıhhat açısından yüzde hesaplamasına göre yaklaşık olarak; %46'sı “*sahîh*”, %33'ü “*zayıf*”, % 13'ü “*mevzû*” ve %8'i ise kaynağı belli olmayan rivâyetlerdir.

Harpûtî, fıkıh kitaplarında hadîs olarak geçen rivayetlere de yer vermiştir.³⁶⁴

Müellif, eserinde kutsî hadîs de aktarmıştır. Harpûtî'nin, “kutsî hadîste gelir” diyerek aktardığı haber, hadîs kaynaklarında da kutsî hadîs olarak geçmektedir.³⁶⁵

Zayıf hadîs çeşitlerinden olan “*mürsel*” ve “*munkatı*” hadîs örneği de mevcuttur.³⁶⁶

Harpûtî, tasavvufla ilgilendiği için, bu alanda kullanılan ve hadîs olarak bilinen rivâyetleri de zikretmiştir.³⁶⁷

Bu eserde; sıhhat açısından hasen hadîs dışında bütün hadîs çeşitleri mevcuttur. Bu eserde, hadîs tekniği açısından problemlı rivâyetler mevcuttur. Yaklaşık olarak “*sahîh*” olan hadîsler rivâyetlerin %45'ini oluşturmaktadır. Diğer %55'i ise “*zayıf*”, “*mevzû*” ve kaynağı belli olmayan rivâyetlerden oluşmaktadır.

³⁶³ Harpûtî, *Nasihatnâme*, v. 7a, 12a, 12b, 15b, 19b, 26b.

³⁶⁴ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 12b.

³⁶⁵ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 22b.

³⁶⁶ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 7a.

³⁶⁷ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 17b, 18a, 19b.

B) HARPÛTÎ'NİN ŞERH ESERLERİ

Harpûtî'nin dört tane şerh çalışması bulunmaktadır. O, bu grupta yer alan; *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde 'alâ Şerh-i Delîlî'l-Hayrât* dışındaki eserleri Arapça olarak kaleme almıştır. Bunlar, telif çalışmalarına göre daha büyük hacimlidirler. Bu gruptaki eserlerde, herhangi bir sınıflandırma yapılmadan, tek başlıkta, müellifin açık lafızlarla hadîs olduğunu söylediği rivâyetler ele alınmıştır. Bu çerçevede ele alınan çalışmalar; *Haşiye alâ Şerhi Usûlî'l-Hadîs li Dâvûd el-Karsî alâ Risale li'l-Birgivî*, *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde alâ Şerh-i Delîlî'l-Hayrât*, *Hâşiye-i 'Îsâm alâ Hâşiye, Nâmûsü'l-Îkân 'ale'l-Burhân-i Gelenbevî* dir.

1) USÛL-İ HADÎS ŞERHİ

Eserin içeriği genel olarak; kaynağına, senedine, senedinde kopukluk olmasına, râvînin kusurlarına, sıhhat dercesine göre, adâleti zedeleyen kusurlara, zabtı zedeleyen kusurlara, râvî sayısına göre hadîsler, adâlet ve zabt şartları gibi ana kategorilerden oluşmaktadır. Bir usûlde bulunması gereken hemen hemen bütün konular şârih tarafından bol örneklerle açıklanmıştır. Bu eser bir şerh çalışmasından ziyade, müstakil bir eser hüviyetini kazanmıştır.

a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler

Bu bölümde eserde, müellif veya şârihin açık lafızlarla hadîs olduğunu söylediği rivâyetler ele alınmıştır. Onlar, hadîsleri genelde işlemekte olduğu konuyu ilgilendiren kısmıyla yetinmişlerdir. Biz de hadîslerin tam metinlerini tespit ederek aktardık. Bir de hadîslerin sıhhatine ve konu bağlamına değindik. Bu bölümde ele aldığımız hadîs sayısı kırk dört tanedir. Bunları eser adı ve sayfa numarası altında zikrettik.

1) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 3.

حدثنا يحيى بن أيوب وقتيبة وابن حجر جميعا عن إسماعيل بن جعفر قال ابن أيوب حدثنا إسماعيل أخبرني سعد بن سعيد عن

عمر بن كثير بن أفلح عن ابن سفيانة عن أم سلمة أنها قالت سمعت رسول الله ﷺ يقول ما من مسلم تصيبه مصيبة فيقول ما

أمره الله إنا لله وإنا إليه راجعون اللهم أجرني في مصيبي وأخلف لي خيرا منها - إلا أخلف الله له خيرا منها قالت

فلما مات أبو سلمة قلت أي المسلمين خير من أبي سلمة ؟ أول بيت هاجر إلى رسول الله ﷺ ثم إني قلتها فأخلف الله لي رسول الله ﷺ قالت أرسل إلي رسول الله ﷺ حاطب بن أبي بلتعة يخطبني له فقلت إن لي بنتا وأنا غير فقال أما ابنتها فندعو الله أن يغنيها عنها وأدعو الله أن يذهب بالغيرة

Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben Resûl-i Ekrem (s.a.s.)'i şöyle buyururken işittim: “Başına musibet gelen hiçbir Müslüman yoktur ki, Allah’ın emrettiği veçhiyle: Biz Allah’a aidiz ve ancak O’na dönücüleriz. Allah’ım musîbetim hususunda bana ecir ver ve bana bunun arkasından daha hayırlısını ihsan eyle; desin de Allah ona daha hayırlısını ihsan buyurmasın.” Ümmü Seleme demiş ki: “Ebû Seleme vefât edince ben:- Müslümanların hangisi Ebû Seleme’den daha hayırlıdır? O ailesiyle birlikte, Resûlullah (s.a.s.)’a hicret eden ilk hanedir, dedim. Bunu söyledikten sonra Allah, onun yerine bana Resûlullah’ı ihsan buyurdu. Resûl-i Ekrem bana Hâtıb b. Ebî Beltea’yı dünür yolladı. (kendisine): - Benim bir kızım var. Hem ben kısıkcım, dedim. (Bu sözüme karşılık) Resûlullah (s.a.s.): “Kızına gelince: Onu annesinden müstağni kılması için Allah’a duâ ederiz. Kıskaçlığı gidermesi için de ben Allah’a duâ ederim”, buyurdular.³⁶⁸

Hadîs, “sahîh”tir.³⁶⁹

Şârih Yusuf Şükrü Harpûtî, Allah’a hamd ve peygamberlerine salavâtтан sonra hadîsi zikretmiş, hadîsten sonra da; peygamberler ve nebîlerden sonra en hayırlı insanın Hz. Ebû Bekir olduğunu açıklamıştır.

2) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 7.

في الجامع عن أبي جعفر معضلا قال رسول الله ﷺ بسم الله الرحمن الرحيم مفتاح كل كتاب

el-Câmi‘u’s-Sağîr’de Ebû Ca‘fer’den Mu‘dal olarak rivâyet etmiştir ki, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Besmele, bütün kitapların anahtarıdır.”³⁷⁰

Suyûtî, Münâvî ve Elbânî’ye göre hadîs, çok “zayıf”tır.³⁷¹ Muttasıl bir senedi de yoktur. “Mu‘dal” olarak rivâyet edilmiştir.

³⁶⁸ Müslim, Cenâiz, no: 3 (II, 631); Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, IV, 65, no: 6917; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, III, 535, no: 6633.

³⁶⁹ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbih, I, 365, no: 1618; Elbânî, İrvâü’l-Ğâfil, VI, 219, no: 1819.

³⁷⁰ Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 124; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, I, 866, no: 2490; Suyûtî, ed-Dürri’l-Mansûr, I, 27.

³⁷¹ Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 124; Münâvî, Feyzu’l-Kadîr, III, 191, no: 3111; Elbânî, es-Silsiletü’d-Da‘ife, IV, 226, no: 1741.

Şârih şu açıklamayı yapmıştır: “Bismelenin hem yazı hem de söz olarak terk edilmesi caiz değildir. Her ikisini terk edene ceza vardır.”

3) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 11.

حدثنا نصر بن علي الجهضمي . حدثنا عبد الله بن داود عن عاصم بن رجاء بن حيوة عن داود بن جميل عن كثير بن قيس قال : كنت جالسا عند أبي الدرداء في مسجد دمشق . فأتاه رجل فقال يا أبا الدرداء أتيتك من المدينة مدينة رسول الله ﷺ لحديث بلغني أنك تحدث به عن النبي ﷺ . قال فما جاء بك تجارة ؟ قال لا . قال لا . قال ولا جاء بك غيره ؟ قال لا . قال فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول (من سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله له به طريقا إلى الجنة . وإن الملائكة لتضع أجنحتها رضا لطالب العلم . وإن طالب العلم يستغفر له من في السماء والأرض . حتى الحيتان في الماء . وإن فضل العالم على العابد كفضل القمر على سائر الكواكب . أن العلماء ورثة الأنبياء لم يورثوا دينارا ولا درهما . إنما ورثوا العلم . فمن أخذه أخذ بحظ وافر

Küseyr b. Kays şöyle demiştir: Ben Dımeşk (Şam) Cami’inde Ebû’d-Derdâ’nın yanında oturuyordum. Bu esnada bir adam onun yanına gelerek: Ey Ebâ Derdâ! Hz. Peygamber (s.a.s.)’den rivâyet ettiğini haber aldığım bir hadîsi (senden dinlemek) için ben Resûlullah (s.a.s.)’ın şehri olan Medine’den sana geldim. Ebû’d-Derdâ ona: Senin gelişin ticaret için değil mi? diye sordu. Adam, hayır! diye cevap verdi. Ebû’d-Derdâ ona: Senin gelişin bu hadîsten başka hiçbir iş için de değil mi? diye sordu. Adam: Hayır! dedi. Ebû’d-Derdâ (r.a.): Ben, Resûlullah’tan şöyle buyururken işittim: “*Kim bir yola ilim aramak üzere giderse Allah onun için cennete giden bir yolu kolaylaştırır ve Melekler ilim öğrencisinin istekleri için rızayla kanatlarını indirirler. Yine göktekiler ve yerdekiler, hatta sudaki balıklar bile ilim tâlibi için istiğfar ederler. Kezâ gerçekte âlim adamın âbid kişiden üstünlüğü, ayın diğer yıldızlardan üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin mirasçılarındır. Peygamberler miras olarak ancak ilim bırakırlar. Bu itibarla, kim peygamberlerin mirası olan ilmi elde ederse, tam bir hisse almış olur*”, buyurdu.³⁷²

Hadîs “sahîh”tir.³⁷³

Harpûtî, ilmin fazileti konusunda, hadîsi zikretmiştir.

³⁷² İbn Mâce, İmân, 17 (I, 81); Hindî, Kenzü’l-Ummâl, X, 227, no: 28653.

³⁷³ Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, II, 54; Münâvî, Feyzu’l-Kadîr, IV, 268, no: 5266.

4) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 25.

حدثنا عمر بن حفص بن غياث حدثنا أبي حدثنا الأعمش حدثنا جامع بن شداد عن صفوان بن محرز أنه حدثه عن عمران بن حصين رضي الله عنهما قال: دخلت على النبي ﷺ وعقلت ناقتي بالباب فأتاه ناس من بني تميم فقال (اقبلوا البشرى يا بني تميم) . قالوا قد بشرتنا فأعطنا مرتين ثم دخل عليه ناس من أهل اليمن فقال (اقبلوا البشرى يا أهل اليمن إذ لم يقبلها بنو تميم) . قالوا قد قبلنا يا رسول الله قالوا جئناك نسألك عن هذا الأمر قال (كان الله ولم يكن شيء غيره وكان عرشه على الماء وكتب في الذكر كل شيء وخلق السماوات والأرض) . فنادى مناد ذهب ناقتك يا ابن الحصين فانطلقت فإذا هي يقطع دونها السراب فوالله لوددت أني كنت تركتها

İmrân b. Husayn şöyle rivâyet etmiştir: Ben dişi devemi kapıya bağladım da Hz. Peygamber (s.a.s.)'in huzuruna girdim. Bu sırada Resûlullah'a Temîm oğullarından bazı insanlar geldi. Hz. Peygamber onlara: “*Ey Temîm oğulları, müjdeyi kabul edip sevinin!*” buyurdu. Onlar iki kere: Sen bizlere müjde verdin. Bizlere dünyalık âtiye de ver, dediler. Sonra huzuruna Yemen ahâlisinden birtakım insanlar girdi. Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Ey Yemenliler! müjdeyi sizler kabul ediniz. Çünkü onu Temîm oğulları kabul etmediler*”, buyurdu. Yemenliler: Kabul ettik Yâ Resûlallah (s.a.s.), dediler ve biz sana bu işten (amellerin hallerinden) soralım diye geldik, sözlerini eklediler. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*(Ezelde) Allah vardı ve Allah'tan başka bir şey yoktu. Allah'ın Arş'ı su üzerinde bulunuyordu. Allâh her şeyi zikirde (levh-i mahfûzda) takdir ve tespit edip yazdı. Gökleri ve yeri yarattı.*” Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bunları söylediği sırada bir nidâ edici: “*Ey Husayn oğlu, dişi deven gitti*”, dedi. Hemen arkasından gittim. Bir de baktım ki, devemin berisindeki serap, onunla aramızı kesiyor. Vallâhi ben çok arzu ederdim ki, keşke deveyi terk etmiş olaydım”,³⁷⁴ buyurdu.³⁷⁵

Buraya aldığımız hadîsin metnini, Harpûtî bazı kelimelerinde takdim tehir vermektedir. Şârihin eserine aldığı hadîs, aynen Taberânî (360/971)'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde geçmekle beraber, Buhârî'de geçen hadîs daha şümüllü olduğu için Buhârî'deki hadîsi esas aldık. Hadîs, “*sahîh*”tir.³⁷⁶

Harpûtî, kâinatın yaratılışıyla ilgili konuyu anlatırken, hadîs kendisi tarafından zikredilmiştir.

³⁷⁴ **Buhârî**, Bed'ü'l-Halk, I (III, 1166); **Ahmed b. Hanbel**, IV, 431, no: 19889; İbn Hibbân, **Sahîh**, XIV, 10, no: 6142; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XVIII, 204, no: 500; Beyhakî; **es-Sünenü'l-Kübrâ**, II, 9, no: 17480.

³⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, **Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi**, VI, 2983–2984.

³⁷⁶ Tebrîzî, **Mışkâtü'l-Mesâbîh**, III, 238, no: 5698; Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, X, 644, no: 29850; 'Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 1006, no: 2011.

5) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 34.

وقال لي يحيى بن صالح حدثنا معاوية بن سلام حدثنا يحيى عن عمر بن الحكم بن ثوبان سمع أبا هريرة رضي الله عنه إذا قاء

فلا يفطر إنما يخرج ولا يولج . ويذكر عن أبي هريرة أنه يفطر والأول أصح . وقال ابن عباس وعكرمة الصوم مما

دخل وليس مما خرج

Ebû Hüreyre (r.a.): *Oruçlu bir kimse gayr-i ihtiyari olarak kustuğu zaman orucu bozulmaz. Çünkü kusmak çıkarmaktır; girdirmek değildir, demiştir. Ve yine Ebû Hüreyre'nin: Oruçlu kimse, kusarsa orucu bozulur, dediği zikrolunuyor. Birinci (yânî kusmak orucu bozmaz rivâyeti) daha "sahîh"tir. İbn Abbâs ile İkrime de: Oruç, içeri giren şeylerden kendini tutmaktır; dışarı çıkan şeyden kendini tutmak değildir,*³⁷⁷ demişlerdir.³⁷⁸

Eserin müellifi (Dâvûd el-Karsî); senedin tümü düşen hadîse, "mu'allâk" hadîs denir. Harpûtî de açıklamasında; Aliyü'l-Kârî'nin; "senedin hepsi düşen hadîse veya senedin bir kısmı düşen hadîse, "mua'llâk" hadîs denir" görüşünü nakleder. Şârih, bu tanımlamayı yaptıktan sonra Buhârî'de geçen, yukarıdaki hadîsin senedini zikrederek hadîsi aktarmıştır. Buhârî, bazı yerlerde senedi tam verir, bazı yerlerde hadîs uzamasın diye senedi kısaltır ve bazı yerlerde de senedin hepsini hazf eder.

6) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 46.

حدثنا مسدد ثنا بشر بن المفضل ثنا إسماعيل بن أمية حدثني أبو عمرو بن محمد بن حريث أنه سمع جده حريثا يحدث عن أبي

هريرة أن رسول الله ﷺ قال إذا صلى أحدكم فليجعل تلقاء وجهه شيئا فإن لم يجد فليصب عصا فإن لم يكن

معه عصا فليخط خطا ثم لا يضره ما مر أمامه

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "*Biriniz namaza durmak istediği zaman (duvar gibi), bir şeye doğru dursun. Eğer duvarı bulamazsa, yere bir asâ diksın. Şayet asâ bulamazsa, bir çizgi çizsin. Artık önünden geçen şeyler ona zarar vermez.*"³⁷⁹

³⁷⁷ Buhârî, Savm, 32 (II, 684); İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IV, 175.

³⁷⁸ Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, IV, 1807–1808.

³⁷⁹ Ebû Dâvûd, Salât, 103 (I, 240); İbn Mâce, İkâmetü's-Salât 36 (I, 303); Ahmed b. Hanbel, II, 249, no: 7386; İbn Hibbân, Sahîh, VI, 125, no: 2361; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, II, 270, no: 3279; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, VII, 557, no: 19213. Geniş bilgi için bkz. Hatipoğlu, Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi, III, 225–226.

Hadîs, eserlerde “zayıf” olarak geçmektedir.³⁸⁰

Şârih bunu, “muzdarib” hadîse örnek olarak getirmiştir. Hadîsin geçtiği yerlerin ta’liklerinde de “muzdarib” hadîs olduğu açıklanmıştır.

حدثنا عبد الله بن عبد الرحمن أخبرنا محمد بن الطفيل عن شريك عن أبي حمزة عن عامر الشعبي عن فاطمة بنت قيس عن النبي

ﷺ: قال إن في المال حقا سوى الزكاة

Fatıma bnt. Kays (r.a.)’tan rivâyet edilmiştir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*Malda zekâtтан başka da hak vardır.*”³⁸¹

Bu hadîsin isnâdı sağlam değildir. Ebû Îsâ (Tirmizî): “Bu hadîsin isnâdı “zayıf” olduğunu”, söylemiştir.³⁸²

Harpûtî, Tirmizî ve İbn Mâce’de geçen bu hadîs ile sonraki sayfada gelen hadîsin, te’vili mümkün olmayan “muzdarib” hadîs olduğunu ifâde etmiştir.

7) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 47.

حدثنا علي بن محمد . حدثنا يحيى بن آدم عن شريك عن أبي حمزة عن الشعبي عن فاطمة بنت قيس أنها سمعته تعني النبي ﷺ

يقول : ليس في المال حق سوى الزكاة

Fatıma bnt. Kays’tan rivâyet edildiğine göre: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*Malda zekâtтан başka hiç bir hak yoktur.*”³⁸³ Bu, “muzdarib” hadîstir.³⁸⁴

Harpûtî, Tirmizî ve İbn Mâce’de geçen bu iki hadîs te’vili mümkün olmayan “muzdarib” tir.³⁸⁵

8) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 48.

حدثنا صدقة بن الفضل أخبرنا إسماعيل بن علية قال حدثني يحيى بن أبي إسحاق حدثنا عبد الرحمن بن أبي بكره قال قال أبو بكره رضي

الله عنه قال رسول الله ﷺ: (لا تبيعوا الذهب بالذهب إلا سواء بسواء والفضة بالفضة إلا سواء بسواء وبيعوا الذهب

بالفضة والفضة بالذهب كيف شئتم.

³⁸⁰ Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, I, 172, no: 781; İbn Hacer, *Telhîsü'l-Habîr*, I, 286.

³⁸¹ *Tirmizî*, Zekât, 37 (III, 48); *Dârimî*, Zekât, 13 (I, 471); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 411, no: 10523; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, XXIV, 403, no: 979; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, VI, 534, no: 16006.

³⁸² *Tirmizî*, Zekât, 37 (III, 48); İbn Hacer, *Telhîsü'l-Habîr*, II, 160, no: 828. Geniş bilgi için bkz. Mollamehmetoğlu, Osman Zeki, *Sünen-i Tirmizî Tercümesi ve Şerhi*, I-VI, Yunus Emre Yay., İstanbul, trz., I, 442.

³⁸³ *İbn Mâce*, Zekât, 36 (I, 570); Geniş bilgi için bkz. Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi*, V, 69.

³⁸⁴ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 375, no: 7641.

³⁸⁵ Geniş bilgi için bkz. Harpûtî, *Usûl-i Hadîs Şerhi*, s. 46–47.

Ebû Bekr (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): şöyle buyurdu: “*Altını altınla satmayınız, ancak ikisi müsâvî miktarda olarak satınız. Gümüşü de, gümüşle satmayınız, ancak ikisi müsâvî olarak satın. Altını gümüşle, gümüşü de altınla nasıl isterseniz öyle satınız.*”³⁸⁶

Hadîs, kaynaklarda “*sahîh*” olarak geçmektedir.³⁸⁷ Müslim’deki hadîs farklı senedle gelmiştir.

حدثني أبو الطاهر أخيراً ابن وهب أخيراً مالك عن حميد الطويل عن أنس بن مالك أن رسول الله ﷺ هي عن بيع الثمرة

حتى ترهق قالوا وما ترهق؟ قال تحمر فقال إذا منع الله الثمرة فبم تستحل مال أخيك؟

Enes b. Mâlik rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Meyveyi kemâl buluncaya kadar satmaktan nehyetti.*” Kemâl bulmak nedir? diye Enes’e sordular. Kızarmasıdır; dedi ve şunu ilâve etti: Allah meyveyi vermezse din kardeşinin malını kendine ne ile helâl kılacaksın?” buyurdu.³⁸⁸

Hadîs, “*sahîh*”tir.³⁸⁹ Harpûtî, lafız farklılığıyla vermiştir.

Şârih; “bir hadîsi kısaltılarak getirmek câiz değildir. Ancak o hadîsi istisna kılan başka bir hadîs varsa, o zaman câiz olur”, dedikten sonra bu sayfada geçen iki hadîsi, örnek olarak getirmiştir.

9) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 49.

حدثنا محمود بن غيلان حدثنا أبو داود أنبأنا شعبة عن سماك بن حرب قال سمعت عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود يحدث عن أبيه قال :

قال سمعت النبي ﷺ يقول نصر الله امرأ سمع منا شيئاً فبلغه كما سمع فرب مبلغ أوعى من سامع

Abdullah b. Mes’ûd’dan rivâyet edilmiştir; dedi ki: Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle buyurduğunu işittim: “*Allâh bizden herhangi bir şeyi işiten ve işittiği gibi de tebliğ eden adamı aydınlatır! Çünkü tebliğ edilen kişi, işitenden daha kavrayışlı olabilir.*”³⁹⁰

Hadîs, “*sahîh*”tir.³⁹¹

³⁸⁶ Buhârî, Buyû‘, 77 (II, 761); Müslim, Müsâkât, no: 3 (III, 1213); Nesâî, Buyû‘, 50 (VII, 280); Ahmed b. Hanbel, V, 38, no: 20411.

³⁸⁷ Tirmizî, Buyû‘, 23 (III, 541); Hindî, Kenzü’l-Ummâl, IV, 221, no: 9796.

³⁸⁸ Müslim, Müsâkât, no: 15 (III, 1190); Nesâî, Buyû‘, 29 (VII, 264); Mâlik, Buyû‘, no: 1281 (II, 618); Beyhakî; es-Sünenü’l-Kübrâ, IV, 305, no: 10403; Ebû Nu’aym, Hilvetü’l-Evliyâ’, VI, 340; İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, I, 359.

³⁸⁹ Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, II, 191; Elbânî, İrvâü’l-Ğalîl, V, 210, no: 211.

³⁹⁰ Tirmizî, İlim, 7 (V, 34); Dârimî, Mukaddime, 24 (I, 87); Ahmed b. Hanbel, V, 49, no: 20516; İbn Hibbân, Sahîh, I, 268, no: 66; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Evsat, II, 169, no: 1609.

Harpûtî: “Evla olan hadîsi asıl ifadeleriyle rivâyet etmektir. Çünkü hadîste öyle nükteler olur ki bazen dinleyen, rivâyet edenden daha iyi anlar”, diyerek bu hadîsi zikretmiştir.

10) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 50.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا يحيى بن آدم ثنا زهير ثنا الحسن بن الحر قال حدثني القاسم بن مخيمرة قال أخذ علقمة بيدي وحدثني : أن عبد الله بن مسعود أخذ بيده وإن رسول الله صلى الله عليه وسلم أخذ بيد عبد الله فعلمه التشهد في الصلاة قال قل التحيات لله والصلوات والطيبات السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين قال زهير حفظت عنه ان شاء الله أشهد أن لا إله الا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله قال فإذا قضيت هذا أو قال فإذا فعلت هذا فقد قضيت صلاتك ان شئت أن تقوم فقم وأن شئت أن تقعد فاقعد

İbn Mes‘ûd (r.a.); Allah Resûlü (s.a.s.), avuçlarını avuçlarıma alarak teşehhüdü bana, sûre öğretir gibi şöyle öğretti: “*et-Tehiyyâtü lillâhi ve’s-salavâtü ve’t-tayyibâtü. Es-Selâmü aleyke eyyühe’n-nebiyyü ve rahmetullahi ve berekâtüh. es-Selâmü aleynâ ve ‘alâ ibâdillahi’s-salihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illallah. Ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve Resûlüh (Tahiyyatlar, tayyibâtlar ve salavâtlar Allâh içindir. Ey Peygamber! Allah’ın rahmet ve bereketleri senin üzerine olsun! Selâm da bizim üzerimize ve Allah’ın Sâlih kulları üzerine olsun! Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in de Allah’ın Resûlü olduğuna şehadet ederim).* Züheyr dedi ki; Allâh’ın izniyle ‘Eşhedü en lâ ilâhe illallah. Ve eşhedü enne Muhammeden ‘abdühü ve Resûlüh’ü ondan ezberledim. Eğer bunu yaparsan, ister kalk ister otur, Allah’ın izniyle namazın yerine gelmiştir” buyurdu.³⁹²

İsnâdı “*sahîh*”tir.³⁹³ Ancak Şârih bu hadîsin *قال فإذا فعلت هذا فقد قضيت صلاتك ان شئت أن تقوم فقم وأن شئت أن تقعد فاقعد* kısmı İbn Mes‘ûd’un sözüdür. Hz. Peygamber’in sözü değildir diyerek “*müdreç*” hadîse örnek olarak getirmiştir. Dipnotta verilen kaynakların açıklamalarında, bu bilgi doğrulanmaktadır. Müdreç olan kısım bilindiği için bu rivâyet, zayıflıktan kurtulmuş olur.

³⁹¹ Tirmizî, İlim, 7 (V, 34); Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, X, 400, no: 29166; Elbânî, *Sahihu’t-Tergîb ve’t-Terhîb*, I, 21, no: 89.

³⁹² Dârimî, Salât, 84 (I, 355); Ahmed b. Hanbel, I, 422, no: 4006; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 348, no: 702; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 293, no: 1962; Dârekutnî, *Sünen*, I, 353, no: 13.

³⁹³ Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, II, 335, no: 2861; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XI, 164.

حدثنا قتيبة وأبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب قالوا حدثنا وكيع عن شعبة عن محمد بن زياد عن أبي هريرة: أنه رأى قوما

يتوضؤون من المطهرة فقال: أسبغوا الوضوء فإنني سمعت أبا القاسم ﷺ يقول: ويل للعراقيب من النار.

حدثني زهير بن حرب حدثنا جرير عن سهيل عن أبيه عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ ويل للأعقاب من النار

Ebû Hüreyre, mataradan abdest alan bir cemâ'at görmüş de: “Abdesti testekmil alın. Çünkü ben Ebû'l-Kâsım (s.a.s.): “*Vay urkubların(ökçe, topuk) ateşten başına gelene*”, buyururken işittim, demiştir. Akabinde ki hadîste de Ebû Hüreyre şöyle rivâyet etmiş: Resûl-i Ekrem (s.a.s.) “*Vay ökçelerin ateşten başına gelene!*”³⁹⁴ buyurdular.³⁹⁵

Hadîs, “*sahîh*”tir.³⁹⁶

حدثنا آدم بن أبي إياس قال حدثنا شعبة قال حدثنا محمد بن زياد قال: سمعت أبا هريرة وكان يمر بنا والناس يتوضؤون من

المطهرة قال اسبغوا الوضوء فإن أبا القاسم ﷺ قال : ويل للأعقاب من النار

Bize Muhammed b. Ziyâd şöyle rivâyet etti: Ben Ebû Hüreyre (r.a.)’den işittim; o yanımızdan geçmekteydi, insanlar da temizlik için hazırlanmış bir su kabından abdest alıyorlardı; şöyle dedi: Abdest almayı tam ve kâmil yapınız. Çünkü Ebû'l-Kâsım (s.a.s.): “*Ateşte yanacak ökçelere yazık!*” buyurdu.³⁹⁷

Şârihin verdiği hadîs, hem senet hem metin olarak aynı bu şekildedir. Ayrıca bu hadîs, farklı varyantlarla pek çok kaynakta geçmektedir. Hadîs, “*sahîh*”tir.³⁹⁸

حدثنا إسحق بن منصور قال حدثنا يحيى بن سعيد القطان عن هشام بن عروة قال أخبرني أبي عن بسرة بنت صفوان : أن النبي

ﷺ قال من مس ذكره فلا يصل حتى يتوضأ

Büstre bnt. Safvân (r.a.)’dan rivâyet edilmiştir. Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Her kim tenâsül organına el değdirirse abdest almadan namaz kılmasın.*”³⁹⁹ Bunu

³⁹⁴ Müslim, Tahâret, no: 29, 30 (I, 214); Nesâî, Tahâret, 89 (I, 77); Ahmed b. Hanbel, II, 193, no: 6809; II, 430, no: 9549.

³⁹⁵ Geniş bilgi için bkz. Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, II, 328–329.

³⁹⁶ Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 86, no: 398; Elbânî, *es-Silsiletü's-Sahîha*, II, 529, no: 872; Elbânî, *Sahihu't-Terğîb ve't-Terhîb*, I, 53, no: 219.

³⁹⁷ Buhârî, Vudû, 28 (I, 73); Müslim, Tahâret, no: 26 (I, 214); Ebû Dâvûd, Tahâret, 46 (I, 72); Tirmizî, Tahâret, 31 (I, 57); Nesâî, Tahâret, 89 (I, 77); İbn Mâce, Tahâret 55 (I, 154); Ahmed b. Hanbel, II, 409, no: 9293.

³⁹⁸ Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 86, no: 398; Elbânî, *es-Silsiletü's-Sahîha*, II, 528, no: 872; Elbânî, *Sahihu't-Terğîb ve't-Terhîb*, I, 53, no: 219.

müte‘addit kişiler böylece Hişâm b. Urve’den, o da babasından, o da Büsre’den rivâyet etmişlerdir. Bu hadîs;

من مس ذكره فقد وجب عليه الوضوء (Her kim tenasül organına dokunursa ona abdest almak vacip olur) ve " من مس ذكره فليتوضأ " (Her kim tenasül organına dokunursa abdest almadan namaz kılmasın) yukarıda verilen hadîsin bu iki vechi, çok yaygın bir şekilde kaynaklarda zikredilmekte ve “*sahîh*” olduğu ifâde edilmektedir.⁴⁰⁰ Ancak Harpûtî, Dârekutnî adını vererek aşağıdaki şekilde gelen rivâyeti vermiştir;

حدثنا أحمد بن عبد الله بن محمد الوكيل نا علي بن مسلم ثنا محمد بن بكر نا عبد الحميد بن جعفر عن هشام بن عروة عن أبيه

عن بسرة بنت صفوان قالت سمعت رسول ﷺ يقول : من مس ذكره أو أنثيه أو رفعه فليتوضأ

Büsre bnt. Safvân (r.a.)’dan rivâyet edilmiştir. Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Her kim tenasül (erkeklik-dişilik ve ön-arka) organlarına el değdirirse abdest almadan namaz kılmasın.*”⁴⁰¹

Harpûtî, bu rivâyetin “*müdreç*” olduğunu açıklamıştır.

11) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 52.

حدثنا أبو اليمان أخبرنا شعيب عن الزهري قال حدثني أنس بن مالك رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال : لا تباعضوا

ولا تحاسدوا ولا تدابروا وكونوا عباد الله إخوانا ولا يحل لمسلم أن يهجر أخاه فوق ثلاثة أيام

Enes b. Mâlik (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Birbirinizle düşmanlığa girmeyiniz, birbirinize haset etmeyiniz, birbirinize sırt çevirmeyiniz. Ey Allah’ın kulları, birbirinizle kardeşler olunuz. Bir Müslüman’ın din kardeşine üç günden fazla küs durması helâl olmaz*”, buyurdu.⁴⁰²

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁰³

³⁹⁹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 70 (I, 95); Tirmizî, Tahâret, 61 (I, 126); Nesâî, Ğusûl, 30 (I, 216); Mâlik, Tahâret, no: 92 (I, 43); Salât, no: 20 (I, 67); Ahmed b. Hanbel, II, 223, no: 7076, VI, 406, no: 27336; Dârekutnî, Sünen, I, 148, no: 10.

⁴⁰⁰ Tirmizî, Tahâret, 61 (I, 126); Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, I, 558, no: 1272; Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, II, 182; Münâvî, Feyzu’l-Kadîr, VI, 228, no: 9046; Elbânî, es-Silsiletü’s-Sahîha, III, 237, no: 1235.

⁴⁰¹ Dârekutnî, Sünen, I, 353, no: 13; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, XXIV, 200, no: 510, 511.

⁴⁰² Buhârî, Edeb, 57 (V, 2253); Müslim, Birr, no: 23 (IV, 1982); Ebû Dâvûd, Edeb, 55 (II, 695); Mâlik, Hüsnü’l-Huluk, no: 1615 (II, 907); Ahmed b. Hanbel, III, 165, no: 12714.

⁴⁰³ Tirmizî, Birr, 24 (IV, 329); Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, VIII, 128, no: 12968.

حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال :

إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث ولا تحسسوا ولا تجسسوا ولا تناجشوا ولا تحاسدوا ولا تباغضوا ولا

تدابروا وكونوا عباد الله إخوانا

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle buyurmuştur: Resûlullah (s.a.s.): “Sizleri zandan sakındırırım. Çünkü zanla söylenen söz, sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, husûsî ve mahrem hayatınızı da araştırmayınız. Almayacağınız bir malın, alıcıyı zarara sokmak için fiyatını artırmayınız. Birbirinize haset etmeyiniz, birbirinizle düşmanlığa girmeyiniz, birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz. Ey Allah’ın kulları, birbirinizle kardeşler olunuz”, buyurdular.⁴⁰⁴

Kaynaklarda, bu iki hadîs hep art arda verilmiştir. İki kanaldan gelmiştir. Ve ikisi de “*sahîh*”tir.⁴⁰⁵ Geliş vecihleri çoktur. Şârihin verdiği gibi aynen senetleriyle beraber tespit ettik.

Harpûtî, bu iki hadisin “*muttefekkun aleyh*” olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bazı tarîklerde *ولا تنافسوا* kelimesi birinci hadîste de geçmektedir. Bu kelime, birinci hadîste geçmez, eğer geçerse “*müdreç*” olur, bilgisini aktarmaktadır.

12) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 53.

حدثنا محمد بن كثير أخبرنا سفيان عن منصور عن أبي وائل عن عمرو بن شرحبيل عن عبد الله ﷺ قال قلت يا رسول الله أي

الذنب أعظم ؟ قال (أن تجعل لله ندا وهو خلقك). قلت ثم أي ؟ قال (أن تقتل ولدك خشية أن يأكل معك).

قال ثم أي ؟ قال (أن تزاني حليلة جارك وأنزل الله تصديق قول النبي ﷺ } والذين لا يدعون مع الله إلها آخر

Abdullah b. Mes‘ûd (r.a.) şöyle demiştir: Ben: -Yâ Resûlallah (s.a.s.)! Hangi günâh en büyüktür? diye sordum. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Allah seni yarattığı halde, senin Allah için bir benzer uydurmandır”, buyurdu. Sonra İbn Mes‘ûd (r.a.): Bundan sonra hangisi? dedi. Hz. Peygamber: “Seninle beraber yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldürmendir”, buyurdu. İbn Mes‘ûd: Bundan sonra hangisi? dedi. Resûlullah (s.a.s.): “Komşunun hanımıyla zina etmendir”, buyurdu. Ve Yüce Allah, Peygamberinin

⁴⁰⁴ Buhârî, Edeb, 58 (V, 2253); Müslim, Birr, no: 28 (IV, 1985); Mâlik, Hüsnü'l-Huluk, no: 1616 (II, 907), Ahmed b. Hanbel, II, 394, no: 9109; İbn Hibbân, Sahîh, XII, 499, no: 5687.

⁴⁰⁵ Tirmizî, Birr, 24 (IV, 329); Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbîh, III, 90, no: 5028; Heysemî, Mecme‘u'z-Zevâid, VIII, 130, no: 12976; Elbânî, Sahihu't-Tergîb ve't-Terhîb, III, 61, no: 2885.

sözünü tasdik için şu ayeti indirdi: “Onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilâha yalvarmazlar, Allah’ın harâm kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler bunları yapanlar günahının cezasını bulur....” (Furkân:68–69)⁴⁰⁶

Yukarıda aktardığımız hadîsin pek çok tarîkî vardır. Bu şekilde kaynaklarda “*sahîh*” olarak geçmektedir.⁴⁰⁷

Harpûtî, bu hadîsin bazı tarîklerinin senedlerinde “*müdreç*” olduğunu ifâde etmektedir. Muhammed b. Kesîr’in Süfyân’dan rivâyeti, Vâsıl’ın Mansûr ve Ameş’in rivâyeti üzerine “*müdreç*”dir.

13) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 54.

حدثنا موسى بن إسماعيل حدثنا عبد الواحد حدثنا الأعمش عن شقيق عن عبد الله رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ

كلمة وقلت أخرى (من مات يجعل لله ندا أدخل النار) وقلت أخرى من مات لا يجعل لله ندا أدخل الجنة.

Abdullah b. Mes’ûd (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) bir kelime söyledi, ben de başka bir kelime söyledim. O: “Allah’a bir şeyi eş kılarak ölen kimse ateşe girdirilecektir”, buyurdu. Ben de şu diğer kelimeyi söyledim: “Allah’a hiçbir şeyi eş kılmayarak ölen kimse cennete girdirilir”.⁴⁰⁸

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁰⁹

Şârih, burada Abdullâh b. Mes’ûd’un sözünün yer aldığı kısım, “*müdreç*”dir. Abdullâh b. Mes’ûd’un sözüne dikkat çekmiştir.

14) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 55.

وحدثنا سريج بن يونس حدثنا هشيم أخبرنا خالد عن أبي المليح عن نبيشة الهذلي قال قال رسول الله ﷺ أيام التشريق

أيام أكل وشرب

Nübeyşetü’l-Hüzelî şöyle dedi: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Teşrik günleri yiyip içme günleridir*”, buyurdular.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Buhârî, Edeb, 20 (V, 2236); Müslim, Îmân, no: 141 (I, 90); Ebû Dâvûd, Talâk, 50 (I, 705); Nesâî, Tahrîmu’d-Dîn, 4 (VI, 293); Ahmed b. Hanbel, I, 434, no: 4131; İbn Hibbân, Sahîh, X, 262, no: 4415.

⁴⁰⁷ Elbânî, Sahihu’t-Terğîb ve’t-Terhîb, II, 307, no: 2403; Elbânî, İrvâü’l-Ğalîl, I, 465, no: 2337; Elbânî, Zilâlü’l-Cenne, I, 169.

⁴⁰⁸ Buhârî, el-Eymân ve’n-Nüzûr, 18 (VI, 2460); Ahmed b. Hanbel, I, 402, no: 3811; I, 407, no: 3865; Nesâî, es-Sünenü’l-Kübrâ, VI, 293, no: 11011.

⁴⁰⁹ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, I, 13, no: 9; Elbânî, Sahihu’t-Terğîb ve’t-Terhîb, II, 307, no: 2403.

Hadîs, “*sahîh*”tır.⁴¹¹

Şârih demiştir ki: “Hadîsin bütün tarîkleri şöyledir; أكل وشرب أيام التشريق أيام أكل وشرب “*Arefe ve teşrik günleri yiyip içme günleridir.*” Ancak Mûsâ b. Ali b. Rebâh, babasından, o da Ukbe b. Amr’dan; يوم العرفة و أيام التشريق أيام أكل وشرب “*Arefe ve teşrik günleri yiyip içme günleridir*”, şeklindeki bu ilâveli rivâyet “şazz”dır.

15) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 57.

حدثنا عبيد بن غنم و محمد بن عبد الله الحضرمي قالا : ثنا أبو بكر بن أبي شيبة (ح) وحدثنا محمد بن عثمان بن أبي شيبة قال : ثنا أبي قالا : ثنا حبيب بن حبيب أخو حمزة الزيات عن أبي إسحاق عن العيزار بن حريث عن ابن عباس : قال قال رسول الله ﷺ : من أقام الصلاة وآتى الزكاة وحج البيت وصام رمضان وقرأ الضيف دخل الجنة :

İbn Abbâs şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah: “*Kim namazı kılar, zekâtı verir, hacc yapar, ramazan orucunu tutar ve misafire ikram ederse, cennete girer*”, buyurdular.⁴¹²

Hadîs “*zayıf*”tır.⁴¹³ el-Kâmil’de “*münker*” olduğu ifade edilmiştir.⁴¹⁴

Şârih, bu hadîsin “*münker*” olduğunu, Ebû Hâtim’den alıntı yaparak söylemektedir. O, bu hadîsin “*Münker*” olmasına, metni değil, isnâdının sebep olduğunu zikretmiştir.

16) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 62.

حدثنا محمد بن مهران الرازي حدثنا الوليد بن مسلم حدثنا الأوزاعي عن عبدة أن عمر بن الخطاب كان يجهر بمؤلاء

الكلمات يقول سبحانك اللهم وبمحمدك تبارك اسمك وتعالى جدك ولا إله غيرك.

وعن قتادة أنه كتب إليه يخبره عن أنس بن مالك أنه حدثه قال صليت خلف النبي ﷺ وأبي بكر وعمر وعثمان

فكانوا يستفتحون بالحمد لله رب العالمين لا يذكرون بسم الله الرحمن الرحيم في أول قراءة ولا في آخرها

⁴¹⁰ Müslim, Sıyâm, no: 144 (II, 800); Ahmed b. Hanbel, III, 460, no: 15831; İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 346, no: 9770; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, XX, 446, no: 1093; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Evsat, III, 181, no: 2860; Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, III, 312, no: 6060.

⁴¹¹ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, I, 464, no: 2050; Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, III, 463, no: 5245; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I, 325, no: 870.

⁴¹² Abdürrezzâk, Musannef, XI, 274, no: 20529; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, X II, 12, no: 12692.

⁴¹³ Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, I, 202, no: 131; Elbânî, Da‘ifü’t-Terğîb ve’t-Terhîb, I, 117, no: 131.

⁴¹⁴ İbn Adiyy, el-Kâmil, II, 415.

Abde rivâyet etmiştir: Ömer b. Hattâb şu kelimeleri (namazda) aşîkâr okumuştur: سبحانك اللهم وبحمدك تبارك اسمك وتعالى جدك ولا إله غيرك

(Evvâî) Katâde'den de rivâyet etti. Katâde kendisine Enes b. Mâlik'ten naklen şu haberi yazmış: Enes b. Mâlik dedi ki: *Hız. Peygamber (s.a.s.) ile Ebû Bekir, Ömer ve Osmân'ın arkasında namaz kıldım, bunların hepsi namaza "الحمد لله رب العالمين" ile başladılar, "بسم الله الرحمن الرحيم" i kıraatin evvelinde ve ahîrinde söylemezlerdi.*⁴¹⁵

Abde, bu hadîsi Ömer b. Hattâb'tan duymadığı halde duydum demiştir. Bu rivâyet, "mürsel"⁴¹⁶ dir.⁴¹⁷ Katâde ise "müdelles"⁴¹⁸ bir râvîdir. Müdelles râvînin rivâyeti, muttasıl olup olmadığı araştırıldıktan sonra, kabul edilir. Katâde, Enes'ten duyduğunu ifâde ettikten sonra bu illet ortadan kalktığından dolayı zayıflık hali de ortadan kalkmış oldu.⁴¹⁹

Harpûtî, bu hadîsi, "mu'allel" hadîse örnek olarak getirmiştir.

17) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 75.

حدثنا هشام بن عمار . حدثنا حفص بن سليمان . حدثنا كثير بن شظير عن محمد بن سيرين عن أنس بن مالك قال قال

رسول الله ﷺ : طلب العلم فريضة على كل مسلم

Enes b. Mâlik (r.a.)'ten rivâyet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"İlim öğrenmek her Müslüman'a farzdır. Ehil olmayan insanların yanına ilim bırakan kimse, domuzların boynuna cevher, inci ve altın gerdanlık takan adama benzer"*, buyurdu.⁴²⁰

Hadîs, "zayıf"tır.⁴²¹ Zevâid yazarı, hadîsin senedindeki râvîlerden Hafs b. Süleyman'ın zayıflığı nedeniyle isnâdının zayıf olduğunu bildirmiştir. Suyûtî; İmam-ı

⁴¹⁵ Müslim, Salât, no: 52 (I, 299); Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, II, 50, no: 2242; Zeyla'î, Nasbü'r-Râye, I, 266.

⁴¹⁶ Mürsel: Sahabîden hadîs rivâyet etmiş bulunan tabîînin isnâdında sahabîyi atlayıp doğrudan doğruya Hz. Peygamber (s.a.s.)'den rivâyet ettiği hadîslere denir. Bkz. Uğur, Ansiklopedik Hadîs Terimleri Sözlüğü, s. 302-305.

⁴¹⁷ Zeyla'î, Nasbü'r-Râye, I, 254; Aynî, Umdetü'l-Kârî, V, 295; Nevevî, Şerhu alâ Müslim, IV, 11.

⁴¹⁸ Müdelles: bir râvî görüşmediği veya görüştüğü halde hadîs almadığı bir şeyhten bizzat rivâyet etmişçesine hadîs rivâyet ederse böyle rivâyet etmesine tedlis, tedlis yaparak rivâyet ettiği hadîsi müdelles denilmiştir. Bkz. Uğur, a.g.e., s. 251-252.

⁴¹⁹ Aynî, Umdetü'l-Kârî, V, 282; Nevevî, Şerhu alâ Müslim, IV, 111; Geniş bilgi için bkz. Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, III, 85-105.

⁴²⁰ İbn Mâce, Mukaddime, 17 (I, 81); Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, X, 195, no: 10439; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, I, 7, no: 9; Beyhakî, Şu'abü'l-İmân, II, 253, no: 1664; Fettenî, Tezkiretü'l-Mevzû'ât, s. 82; Heysemî, Mecme'u'z-Zevâid, I, 323, no: 474.

⁴²¹ İbn Mâce, Mukaddime, 36 (I, 81); Beyhakî, Şu'abü'l-İmân, II, 253, no: 1663; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, X, 227, no: 28652.

Nevevî'ye bu hadîsin durumu sorulmuş, o da bu hadîs; “sened bakımından “*zayıf*” ve mânâ bakımından *sahîhtir*”, diye cevap vermiştir. Nevevî'nin öğrencisi Cemâleddin el-Mizzî de: Bu hadîs “*Hasen*” mertebesine ulaşacak kadar yollarla rivâyet edildiğini söylemiştir. Hatta o, bu hadîsin 50 tarîkini gördüm ve onları bir cüzde topladım, demiştir.⁴²²

Şârih, Mizzî'nin bu hadîsi, “*hasen*” hadîse örnek olarak getirdiğini ancak birçok âlimin, bunu “*zayıf*” kabul ettiğini söylemektedir.

18) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 76.

وحدثنا محمد بن عبيد الغيري حدثنا أبو عوانة عن أبي حصين عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ من

كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار

Ebû Hüreyre şöyle demiştir; Resûlullah (s.a.s.) “*Her kim benim üzerimden kasten yalan söylerse, cehennemdeki yerini hazırlansın*”, buyurdular.⁴²³

Bu hadîs nihâyet derecede *sahîh* olan hadîslerden biridir. Hatta “*mütevâtir*” olduğu söylenir ki doğrusu da budur.⁴²⁴ Hadîs “*mütevâtir*”dir. Bütün hadîs eserlerinde *sahîh* olarak geçmiş ve birden fazla bapta kullanılmıştır.

Harpûtî, “bu hadîsin “*sahîh*”lığı üzere âlimler ittifak etmiştir”, der. O, başka yerlerde de “*mütevâtir*” olduğunu söylemiştir.⁴²⁵

19) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 79.

حدثنا أحمد بن منيع حدثنا يزيد بن هرون عن همام بن يحيى عن فرقد السبخي عن مرة عن أبي بكر : عن النبي ﷺ قال لا

يدخل الجنة سيئ الملكة

Ebû Bekir Sıddîk (r.a.)’ten rivâyet edilmiştir. Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Kötü melekli(maharetli, yordamlı) kişi, cennete giremeyecektir*”, buyurdu.⁴²⁶

Tirmizî’ye göre bu hadîs “*ğarîb*”tir.⁴²⁷ Hadîs, başka kaynaklarda da “*zayıf*” olarak geçmektedir.⁴²⁸

⁴²² Geniş bilgi için bkz. Hatipoğlu, *Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi*, I, 387–389.

⁴²³ **Buhârî**, İlim, 38 (I, 52); **Müslim**, Mukaddime, no: 3 (I, 10); **Ebû Dâvûd**, İlim, 4 (II, 343); **Tirmizî**, İlim 8 (V, 35); **İbn Mâce**, Mukaddime, 4 (I, 13); **Ahmed b. Hanbel**, I, 78, no: 584.

⁴²⁴ Geniş bilgi için bkz. Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 18–21.

⁴²⁵ Harpûtî, *Hâşiye-i ‘İsâm alâ Hâşiye*, v. 58a; *Usûl-i Hadîs Şerhi*, s. 95, 134.

⁴²⁶ **Tirmizî**, Birr, 29 (IV, 334); **İbn Mâce**, Edeb, 10 (II, 1217); **Ahmed b. Hanbel**, I, 7, no: 31; Abdürrezzâk, **Musannef**, XI, 456, no: 20993; Taberânî, **el-Mu‘cemü'l-Evsat**, IX, 124, no: 9312; Beyhakî, **Şu‘abü'l-İmân**, VI, 376, no: 8580; Ebû Ya‘lâ, **Müsned**, I, 96, no: 96.

Şârih râvîde bulunması gereken vasıfları zikrederken şu açıklamada bulunmuştur: “Râvînin takvâ sâhibi olması gerekir. Râvî doğru sözlü olmalıdır. Yalancı olanın rivâyeti “metruk”tur.

20) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 82.

أخبرنا أبو منصور عبد القاهر بن طاهر الفقيه نا أبو سعيد إسماعيل بن أحمد الخاللي أنا المنيعي نا إسحاق بن إبراهيم المروزي نا حماد بن زيد عن سعيد بن أبي صدقة عن قيس بن سعد قال : قال ابن عباس : لا كبيرة بكبيرة مع الاستغفار ولا صغيرة

بصغيرة مع الإصرار

İbn Abbâs şöyle rivâyet etmiştir: “Tövbeyle beraber büyük günâh, büyük günâh değildir. Küçük günâhta ısrar etmek de küçük günâh değildir.”⁴²⁹

Bu haberin isnâdı “zayıf” olarak geçmektedir.⁴³⁰

21) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 83.

حدثنا أبو بكر بن أبي النضر حدثنا أبو النضر حدثنا أبو عقيل الثقفي عبد الله بن عقيل حدثنا عبد الله بن يزيد حدثني ربيعة بن يزيد و عطية ابن قيس عن عطية السعدي وكان من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم قال : قال رسول الله ﷺ لا يبلغ العبد أن يكون من المتقين حتى يدع ما لا بأس به حذرا لما به البأس

Hiz. Peygamber (s.a.s.)’in ashâbından olan Atiyye es-Sa’dî (r.a.)’den rivâyet edilmiştir; dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Kul, mahzurlu olan şeye düşmekten çekinerek mahzurlu (sakıncalı) olmayan şeyi bırakmadıkça, takvalı kişilerden olma derecesine ulaşamaz.”⁴³¹

Hadîsin sıhhati ihtilâflıdır. Tirmizî “hasen-ğarîb” olduğunu ifade etmektedir.⁴³² “Sahîh”,⁴³³ “hasen”⁴³⁴ ve “zayıf”⁴³⁵ olduğu ifâde edilmiştir.

⁴²⁷ Tirmizî, Birr, 29 (IV, 334).

⁴²⁸ Hindî, Kenzü'l-Ummâl, III, 798, no: 7357; Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, VI, 446, no: 9966.

⁴²⁹ Beyhakî, Şu'abü'l-İmân, V, 456, no: 7268; İbn Asâkir, Târîhu Medineti Dimeşk, VI, 394; İbn Hacer, Lisânü'l-Mîzân, VII, 64; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, IV, 379, no: 10232; Suyûtî, ed-Dürri'l-Mansûr, II, 506.

⁴³⁰ Hindî, Kenzü'l-Ummâl, IV, 381, no: 10238; Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, V, 463, no: 7970; Elbânî, es-Silsiletü'd-Da'îfe, X, 312, no: 4810.

⁴³¹ Tirmizî, Sıfetu'l-Kıyâme, 19 (IV, 634); İbn Mâce, Zühed, 24 (II, 1409); Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, VII, 68, no: 446; Beyhakî, Şu'abü'l-İmân, V, 52, no: 5745.

⁴³² Tirmizî, Sıfetu'l-Kıyâme, 19 (IV, 634).

⁴³³ Münzirî, Abdülazîm b. Abdülkaviyy el-Münzirî, Ebû Muhammed, et-Tergîb ve't-Terhîb, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, II, 352, no: 268; Suyûtî, el-Câmi'u's-Sagîr, II, 204; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, III, 183, no: 5642.

⁴³⁴ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (676/1277), Riyâzu's-Sâlihîn, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, trz., s. 730, no: 596; Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbîh, II, 127, no: 2775.

Şârih, el-Hakîm'e dayandırarak hadîsin “*sahîh*” olduğunu söylemektedir.

22) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 103.

البيهقي و أسنده الديلمي عن ابن عباس رواه قال : قال رسول الله ﷺ أصحابي كالنجوم فبأيهم اقتديتم اهتديتم

İbn Abbâs şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Benim ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz*”, buyurdu.⁴³⁶

Hadîsin sıhhati münekkitler tarafından, “*mevzû*,” “*batıl*” ve “*aslı yok*” şeklinde ifâde edilmiştir.⁴³⁷

Müellif (Dâvûd el-Karsî): Bütün sahâbenin âdil olduğunu, müphem kişinin sahâbî olması hadisin sıhhatine zarar vermez”, diyerek bu rivâyeti aktarmıştır. Aynı rivâyet bu eserin yüz onuncu sayfasında da geçmektedir.⁴³⁸

23) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 107.

وروي عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله ﷺ إن من العلم كهية المكنون لا يعلمه إلا العلماء بالله

تعالى فإذا نطقوا به لا ينكره إلا أهل الغرة.

Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivâyet edilmiştir: Hz. Peygamber: “*Hakikaten ilmin sağlam bir yeri vardır. Onu ancak Allah’ı bilen, ilimde derinleşen âlimler bilirler. Gerçekten onu dünyaya dalan, gafil kimseler kötü görür*”, buyurdu.⁴³⁹

Bu rivâyet çok “*zayıf*” olarak nitelendirilmiştir.⁴⁴⁰

Harpûtî, kîle meçhul sığasıyla naklettiği bu habere, ilmin faziletini anlatırken yer vermiştir. Sonraki rivâyeti de bu çerçevede zikretmiştir.

أخبرنا أبو القاسم يحيى بن أحمد بن علي الأذني ثنا علي بن الحسن الأذني قال قال الحسن بن أحمد بن إبراهيم بن فيل الإمام

بأنطاكية ثنا عامر بن سيار ثنا سوار بن مصعب عن ثابت عن مقسم عن بن عباس قال قال رسول الله ﷺ : من أخلص لله أربعين

صباحا ظهرت ينابيع الحكمة من قلبه على لسانه

⁴³⁵ Elbânî, *Da‘îfü’t-Terğîb ve’t-Terhîb*, I, 270, no: 1081.

⁴³⁶ Sülemî, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Hüseyn (412/1021), *Âdâbü’s-Sahâbe*, Dârü’s-Sahâbe, Mısır, 1410/1990, s. 117; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 296, no: 9312; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 146, no: 381.

⁴³⁷ Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, III, 310, no: 6009; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, II, 118; Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da‘îfe*, I, 144, no: 58.

⁴³⁸ Bkz. Harpûtî, *Hâşiye-i ‘İsâm ‘alâ Hâşiye*, v. 5b.

⁴³⁹ Münzirî, *et-Terğîb ve’t-Terhîb*, I, 58, no: 141; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, X, 324, no: 28942; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 326, no: 5473.

⁴⁴⁰ Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da‘îfe*, II, 262, no: 870; Elbânî, *Da‘îfü’t-Terğîb ve’t-Terhîb*, I, 17, no: 70; Gazzâlî, *İhyâu ‘Ulûmi’d-Dîn*, I, 20.

İbn Abbâs, Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle rivâyet etmiştir: “*Kim Allah için samimi olarak, kırk sabah, namazını kılarsa, onun kalbinde ve dilinde hikmet çoğalır*”, buyurdu.⁴⁴¹

Bu rivâyet için İbnü’l-Cevzî (597/1201), “*mevzû*” olduğunu ifâde etmiştir.⁴⁴² Genel değerlendirme “*zayıf*” olduğudur.⁴⁴³ Aliyyü’l-Kârî şu açıklamada bulunmuştur: “İbnü’l-Cevzî hata etmiştir. Bu “*mürsel*” bir hadîstir ve cumhûra göre de delildir.”⁴⁴⁴

24) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 110.

حدثنا علي بن حجر حدثنا بقية بن الوليد عن بجير بن سعد عن خالد بن معدان عن عبد الرحمن بن عمرو السلمي عن
العرباض بن سارية قال : وعظنا رسول الله ﷺ يوما بعد صلاة الغداة موعظة بليغة ذرفت منها العيون ووجلت منها
القلوب فقال رجل : إن هذه موعظة مودع فماذا تعهد إلينا يا رسول الله ؟ قال : أوصيكم بتقوى الله والسمع
والطاعة وإن عبد حبشي فإنه من يعش منكم يرى اختلافا كثيرا وإياكم ومحدثات الأمور فإنها ضلالة فمن أدرك
ذلك منكم فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين عضوا عليها بالنواجذ

İrbâd b. Sâriye’den rivâyet edilmiştir, dedi ki: Resûl-i Ekrem (s.a.s.) bir gün sabah namazını müteakip bize son derece tesirli bir va‘az verdi. Bu va‘azın tesirinden gözler yaşla ve kalpler korku ile dolmuştu. Ashâptan biri: “Bu vedalaşan kişinin öğütleridir! O halde yâ Resûlallah! Bize neyi tavsiye buyurursunuz?” dedi. Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Allah’ın emirlerine saygılı olmayı ve (idareciniz) Habeşistanlı bir köle bile olsa dinleyip itâ‘at etmeyi size tavsiye ederim. İçinizden yaşayanlar birçok anlaşmazlıklara şâhit olacaklardır. Bid‘at işlerden önemle sakınınız, çünkü bunlar dalâlettir. İçinizden her kim bunlara ulaşırsa benim sünnetime ve hidayet üzere olan Hülefâ-i Raşidîn’in yoluna sımsıkı sarılsın. Bu yolda dişlerinizi sıkınız*”, buyurdular.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VII, 284; Ebû Nu‘aym, **Hilyetü'l-Evliyâ'**, V, 189; Kudâ'î, **Müsnedü's-Şihâb**, I, 285, no: 466; İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, IV, 70; Hindî, **Kenzü'l-Ummâl**, III, 52, no: 5271; Abdullah b. Mübârek, Vâdih el-Mervezî Ebû Abdullah (181/797), **ez-Zühed**, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, trz., s. 359.

⁴⁴² İbnü'l-Cevzî, **el-Mevzûât**, III, 144.

⁴⁴³ İbn Adıyy, **el-Kâmil**, V, 307, no: 1457; Sehâvî, **el-Mekâsîd**, s. 453, no: 1052; Suyûtî, **ed-Dürerü'l-Müntesire**, s. 398; Fettenî, **Tezkiretü'l-Mevzû'ât**, s. 1558; Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, II, 1358, no: 2361; Elbânî, **es-Silsiletü'd-Da'îfe**, I, 111, no: 38.

⁴⁴⁴ Aliyyü'l-Kârî, **el-Esrâr**, s. 315, no: 454.

⁴⁴⁵ **Ebû Dâvûd**, Sünnet, 6 (II, 610); **Tirmizî**, İlim, 16 (V, 44); **İbn Mâce**, Mukaddime, 6 (I, 15); **Mâlik**, Ebvâbü'l-Hudûd, 6 (III, 80); **Ahmed b. Hanbel**, IV, 126, no: 17184; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XVIII, 249, no: 624.

Hadîs “*sahîh*”tir.⁴⁴⁶

Harpûtî, bid‘at ve bid‘atçının durumunu anlatırken bu hadîs ve bundan sonraki hadîsi zikredilmiştir.

25) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 111.

وحدثني محمد بن المثنى حدثنا عبد الوهاب بن عبد المجيد عن جعفر بن محمد عن أبيه عن جابر بن عبد الله قال: كان رسول الله ﷺ إذا خطب أحمرت عيناه وعلا صوته واشتد غضبه حتى كأنه منذر جيش يقول صباحكم ومساءكم ويقول بعثت أنا والساعة كهاتين ويقرن بين أصبعيها لسبابة والوسطى ويقول أما بعد فإن خير الحديث كتاب الله وخير الهدي هدي محمد وشر الأمور محدثاتها وكل بدعة ضلالة ثم يقول أنا أولى بكل مؤمن من نفسه من ترك مالا فإلهه ومن ترك ديناً أو ضياعاً فإلي وعلي

Câbir b. Abdillâh’tan: Naklen rivâyet etti. O, demiştir ki: “Resûlullah (s.a.s.): hutbe okudu mu gözleri kızarır; sesi yükselir ve hiddeti artardı. Hatta bir orduyu tehditte bulunarak: (Düşman) akşam sabah size baskın yapacak diyen (ordu komutanı) gibi olur; ve şahâdet parmağı ile orta parmağını yan yana getirerek. “*Ben kıyâmette şunlar (ın bir birine olan yakınlığı) gibi yakın (bir zamanda) gönderildim*”, der ve şöyle devam ederdi: “*Bundan sonra sözün en hayırlısı, Allâh’ın Kitabıdır. İrşâtların en hayırlısı da Muhammed’in irşâdıdır. İşlerin en kötüsü, sonradan çıkarılanlarıdır. Her bid‘at dalâlettir*” der;

Sonra: “*Ben her mümine kendi nefsinden ileriyim. Bir kimse (ölürken) mal bırakırsa o mal onun yakınlarına âittir. Fakat borç veya çoluk çocuk bırakırsa bana âit ve benim üzerimedir*”, buyururlardı.⁴⁴⁷

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁴⁸

Bazı tarîkleriyle bu hadîs, bir önceki hadîsle aynı hadîs olarak gelmektedir. Ayrıca bu hadîs de Şârih tarafından 112. sayfada da zikredilmiştir. O, bid‘at ve bid‘atçının haberinin makbul olup olmaması konularında bu hadîsi zikretmiştir.

⁴⁴⁶ Tirmizî, İlim, 16 (V, 44); Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, I, 36, no: 165; Elbânî, *Sahîhü’t-Terğîb ve’t-Terhîb*, I, 10, no: 37; Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, VI, 238, no: 2735.

⁴⁴⁷ Müslim, Cemâ‘at, no: 43 (II, 592); Ebû Dâvûd, Sünnet, 6 (II, 610); Nesâî, Salâtü’l-İdeyn, 22 (III, 188); İbn Mâce, Mukaddime, 6 (I, 15); Ahmed b. Hanbel, IV, 126, no: 17184; Dârimî, Mukaddime, 16 (I, 57).

⁴⁴⁸ Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, I, 315, no: 1407; Elbânî, *Sahîhü’t-Terğîb ve’t-Terhîb*, I, 11, no: 50; Elbânî, *İrvâü’l-Ğalîl*, I, 74.

26) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 115.

حدثنا عبد الله حدثني أبي ثنا أحمد الزبيري ثنا مالك عن بن شهاب أن أنس بن مالك أخبره : أن رسول الله ﷺ دخل

مكة وعلى رأسه مغفر.

Enes b. Mâlik rivâyet etmiştir: “Resûlullah (s.a.s.)’ın başında miğfer olduğu halde Mekke’ye girdi”, buyurdu.⁴⁴⁹

Hadîs, “sahîh”tir.⁴⁵⁰

Harpûtî; hadîsin “sahîh” ve senedinin sıkâ rivâyetlerden oluştuğunu ifâde etmiş ve bu hadîsi, Buhârî ve Müslim şartlarını taşıyan hadîse örnek olarak vermiştir.

27) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 116.

حدثنا محمد بن المثنى حدثنا يحيى بن سعيد عن شعبة ح وحدثنا عمرو بن علي حدثنا يحيى بن سعيد وعبد الرحمن بن مهدي قالا

حدثنا شعبة عن قتادة عن أبي الخليل عن عبد الله بن الحارث عن حكيم بن حزام عن النبي ﷺ قال البيعان بالخيار ما لم يتفرقا فإن

صدقا وبينا بورك لهما في بيعهما وإن كذبا وكتما محقت بركة بيعهما.

Hakim b. Hizâm rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Alış veriş yapanlar birbirinden ayrılmadıkça muhayyerdirler. Eğer doğru söyler ve her şeyi beyan ederlerse, satışlarında kendilerine bereket verilir; yalan söyler ve (hakikati) gizlerlerse satışlarının bereketi gider.”⁴⁵¹

Hadîs, “sahîh”tir.⁴⁵²

Şârih, bu hadîsi, sıkâ râvîlere sahip bir rivâyete örnek olarak getirmiştir.

28) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 121.

علماء أمتي كأنبياء بني إسرائيل

“Ümmetimin âlimleri, İsrâîl oğullarının peygamberleri gibidir.”

⁴⁴⁹ Müslim, Hacc, no: 450 (II, 989); Nesâî, Menâsikü'l-Hacc, 107 (V, 200); Ahmed b. Hanbel, III, 232, no: 13461; İbn Hibbân, Sahîh, IX, 15, no: 3805; Ebî Şeybe, Musannef, III, 298, no: 14381; Ebû Ya'la, Müsned, VI, 246, no: 3540; Ebû Nu'aym, Hilyetü'l-Evliyâ', X, 291.

⁴⁵⁰ Zeyla'î, Nasbü'r-Râye, III, 408; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (676/1277), Şerhu alâ Müslim, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392/1972, IX, 131.

⁴⁵¹ Buhârî, Buyu', 16 (II, 732, 733); Müslim, Buyu', no: 47 (III, 1164); Ebû Dâvûd, İcâret, 53 (II, 294); Tirmizî, Buyu', 8 (III, 547); Nesâî, Buyu', 4 (VII, 244); İbn Mâce, Ticârât 17 (II, 736); Ahmed b. Hanbel, II, 9, no: 4566.

⁴⁵² Tebrîzî, Mişkâtü'l-Mesâbîh, II, 133, no: 2802; Suyûtî, el-Câmi'u's-Sağîr, I, 128; Elbânî, Sahîhü't-Terğîb ve't-Terhîb, II, 162, no: 1784.

Bu rivâyetin sıhhatiyle ilgili olarak; İbn Hacer, Zerkeşî, Suyûtî, Münâvî, Şevkânî, Elbânî ve daha başka âlimler “aşlı yok” ve “müteber bir kaynakta geçmiyor” şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.⁴⁵³

Müellif (Dâvûd el-Karsî), bu sayfada geçen üç rivâyeti isnâdı olmayan hadîse örnek olarak getirmiştir.

ولدت في زمن الملك العادل

“Ben ‘adil hükümdar döneminde doğdum.”

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Silsiletü’s-Safâ* adlı eserin, altıncı sayfasında yaptığımız değerlendirmeye bakınız.⁴⁵⁴

Müellif şu rivâyeti de isnâdı olmayan habere örnek olarak getirmiştir.

حب المرأة من الإيمان

“Kedi sevgisi, îmândandır.”

Sağânî bu rivâyetin, “mevzû” olduğunu söylemiştir.⁴⁵⁵

29) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 125.

أخبرنا أبو الحسن بن الفضل القطان أنبأ عبد الله بن جعفر ثنا يعقوب بن سفيان ثنا عبيد الله عن شيبان عن الأعمش عن سهل يكنى أبا

أسد عن بكير الجزري عن أنس أن النبي ﷺ قال : الأئمة من قریش

Enes b. Mâlik, Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle aktardı: “İmamlar Kureyştendir” buyurdu.⁴⁵⁶

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Silsiletü’s-Safâ* adlı eserinin on yedinci sayfasında geçen değerlendirmeye bakınız.⁴⁵⁷

Müellif (Dâvûd el-Karsî), Sehâvî’den; şefâat, havuz, ru’yetullah, imamların Kureyşten seçilmesi hadîslerinin “mütevâtir” olduğunu aktarmıştır. O, bir de “men

⁴⁵³ Sehâvî, *el-Mekâsîd*, s. 332, no: 700; Suyûtî, *ed-Dürerü’l-Müntesire*, I, 312; Fettehî, *Tezkiretü’l-Mevzû’ât*, s. 119; Aliyyü’l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 247, no: 298; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 735, no: 1744; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 383, no: 5703; Şevkânî, *el-Fevâid*, I, 286, no: 47; Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da’ife*, I, 679, no: 466.

⁴⁵⁴ Bkz. Harpûtî, *Silsiletü’s-Safâ*, s. 6; Harpûtî, *Nasihatnâme*, v. 6b.

⁴⁵⁵ Sağânî, *Mevzû’ât*, s. 2; Daha geniş bilgi için bkz. Fettehî, *a.g.e.*, s. 28; Aliyyü’l-Kârî, *el-Esrâr*, s. 191, no: 165; Aliyyü’l-Kârî, *el-Mesnû’*, Trc. Kutlay, s. 126, no: 105; Aclûnî, *a.g.e.*, II, 89, no: 1104.

⁴⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, III, 129, no: 12329; III, 183, no: 12923; IV, 421, no: 12329; Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, III, 467, no: 5942; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 58; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 402, no: 32388; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, I, 81, no: 725; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, II, 320; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 85, no: 6962; Beyhakî, *Şu’abü’l-İmân*, II, 232, no: 1614; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, II, 121, no: 5081.

⁴⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Harpûtî, *Silsiletü’s-Safâ*, s. 17.

kezebe” hadîsinin de “mütevâtir” olduğunu ifâde etmiş ancak bu hadîs daha önce 76, 95, 134. sayfalarda geçtiği için bir daha burada aktarmadık.

30) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 126.

حدثنا الحميدي عبد الله بن الزبير قال حدثنا سفيان قال حدثنا يحيى بن سعيد الأنصاري قال أخبرني محمد بن إبراهيم التيمي أنه سمع علقمة

بن وقاص الليثي يقول سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه على المنبر قال سمعت رسول الله ﷺ يقول إنما الأعمال بالنيات وإنما لكل

امرئ ما نوى فمن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها أو إلى امرأة ينكحها فهجرته إلى ما هاجر إليه

Ömer b. Hattâb, Resûlullah (s.a.s.) minber üzerinde iken şöyle buyurdu, demiştir: “Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Artık her kim nâil olacağı bir dünyâ veya nikâhlayacağı bir kadından dolayı hicret etmiş ise, onun hicreti, hicret etmiş olduğu şeydir”, buyurdu.⁴⁵⁸

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Rumûzü’t-Tevhîd* adlı eserin 40. sayfasında geçen değerlendirmeye bakınız.⁴⁵⁹

Şârih, bu hadîsin “meşhur” olduğunu açıklamıştır

31) Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 127.

حدثنا أبو الوليد حدثنا شعبة قال أخبرني عبد الله بن دينار سمعت ابن عمر رضي الله عنهما يقول نهي رسول الله ﷺ عن بيع

الولاء وعن هبته

Abdullah b. Dinar’ın İbn Ömer’den işittiğine göre: Resûlullah (s.a.s.)’ın: “Velânın⁴⁶⁰ alınıp satılmasını ve hibe edilmesini nehyettiğini”, söylemiştir.⁴⁶¹

Hadîs, “sahîh” tir.⁴⁶²

Şârih, bu hadîsi, Ferd-i Mutlak’a örnek olarak getirmiştir.

⁴⁵⁸ Buhârî, Bed’ü’l-Vahy, 1 (I, 3); Ebû Dâvûd, Talâk, 11 (I, 670); İbn Mâce, Zühed, 26 (II, 1413); İbn Hibbân, Sahîh, III, 113, no: 388; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Evsat, I, 17, no: 40; Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, I, 41, no: 182.

⁴⁵⁹ Harpûtî, Rumûzü’t-Tevhîd, s. 40, s. 126; Nâmûsü’l-Îkân, s. 237.

⁴⁶⁰ Velâ: Kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azat etmesi sebebiyle, âzât edenle edilen arasında devam eden hükmi yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle âzât eden, âzât edilenin mîrasını hak kazanır. Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, V, 2339.

⁴⁶¹ Buhârî, ‘Itk, 10 (II, 896); Ferâiz, 20 (VI, 2482); Müslim, ‘Itk, no: 16 (II, 1145); Ebû Dâvud, Ferâiz, 14 (II, 142); Tirmizî, Velâ ve’l-Hibe, 2 (IV, 437); Nesâî, Bey’u’l-Velâ, 87 (VII, 244); İbn Mâce, Ferâiz, 15 (II, 918); Ahmed b. Hanbel, II, 9, no: 4560.

⁴⁶² Tirmizî, Buyû‘, 2 (III, 537); Tirmizî, Velâ ve’l-Hibe, 2 (IV, 437); Hâkim, el-Müstedrek, II, 233, no: 2851.

حدثنا زهير بن حرب حدثنا جرير عن سهيل عن عبد الله بن دينار عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ الإيمان بضع

وستون شعبة فأفضلها قول لا إله إلا الله وأدناها إمطة الأذى عن الطريق والحياء شعبة من الإيمان

Ebû Hüreyre şöyle rivâyet etti: Resûlullah (s.a.s.): “İman altmış küsur şü‘bedir. Bunların en efdâlî لا إله إلا الله (Allah’tan başka ilâh yoktur) demektir. En aşağısı ise yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir. Hayâ da imanın bir şü‘besidir,” buyurdu.⁴⁶³

Hadîs, “sahîh”tir.⁴⁶⁴

Şârih, bu hadîsi de Ferd-i Mutlak’a örnek olarak getirmiştir.

Eserde geçen hadîslerin tahriç, tercüme ve değerlendirmesini yaptıktan sonra bu rivâyetlerin istatistikî bilgilerini aktarmaya geçiyoruz.

b) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi

Bu bölümde, eserde geçen rivâyetlerin sayısı, sahâbe veya sahâbe yoksa, rivâyeti Resûlullah’a dayandıran râvîlerin adlarını aktardık. Rivâyetlerin sıhhat açısından gruplandırılmasını ve kısa değerlendirmesini yaptık.

b.1.) İlk (sahâbe veya rivâyeti Resûlullah’a dayandıran) Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı:

1. Ebû Hüreyre:	8
2. Enes b. Mâlik:	5
3. Abdullah b. Mes’ûd:	4
4. Abdullah b. Abbâs:	4
5. Ebû Bekir:	2
6. Fatma bnt. Kays:	2
7. Büsre b. Safvân :	2
8. Abdullah b. Ömer:	1
9. Ümmü Seleme:	1
10. Ömer b. Hattâb:	1

⁴⁶³ Müslim, İmân, no: 58 (I, 63); İbn Hibbân, Sahîh, I, 384, no: 166; Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, I, 209, no: 598; Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Evsat, IX, 20, no: 9004; İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 212, no: 25339; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, I, 23, no: 52; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, I, 21, no: 26.

⁴⁶⁴ Elbânî, Sahîhü't-Terğîb ve't-Terhîb, II, 3, no: 2627.

11. Ebû'd-Derdâ:	1
12. Câbir b. Abdillâh:	1
13. Ebû Ca'fer:	1
14. İmrân b. Husayn:	1
15. Nübeyşetü'l-Hüzelî:	1
16. Atiye es-Sa'dî:	1
17. 'Irbâd b. Sâriye:	1
18. Hâkim b. Hizâm:	1
19. Abde:	1
20. Kâtede:	1
21. Ukbe b. Amir:	1
22. Senedi olmayanlar:	3

Toplam: 44 Rivâyet

Bu eserde geçen rivâyetlerin toplam sayısı kırk dördtür. Bu rivâyetlerin tümünü, Harpûtî'nin verdiği şekliyle tespit ettik. üç rivâyetin senedi yoktur. Ancak Müellif (Dâvûd el-Karsî), bunları da senedi olmayan rivâyetlere örnek olarak getirmiştir. Harpûtî tarafından bu eserde nakledilen hadîslerin çoğunu senediyle beraber zikretmiştir.⁴⁶⁵

b.2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler:

1. Sahîh:	26
2. Hasen:	-
3. Zayıf:	13
4. Mevzû' :	5

Rivâyetleri sıhhat açısından yüzde hesaplamasına göre yaklaşık olarak; %60'ı “*sahîh*”, %29'u “*zayıf*” ve % 11'i ise “*mevzû*” rivâyetlerdir.

Bu eserde zikredilen hadîsler, önce ele aldığımız eserlere nazaran daha kuvvetlidir. Zikredilen “*zayıf*” ve “*mevzû*” hadîsler de, konulara örnek olarak verilmiştir. Eserin genel içeriği, eserin başında da zikrettiğimiz gibi; adâlet ve zabt

⁴⁶⁵ Harpûtî, **Usûl-i Hadîs Şerhi**, s. 34, 46, 47, 50, 52, 53, 55, 57, 62, 83, 115, 116.

şartları, adâleti zedeleyen kusurlara, zabtı zedeleyen kusurlara, kaynağına göre hadîsler, senedine göre, senedinde kopukluk olmasına göre, râvînin kusurlarına göre, sıhhat dercesine göre ve râvî sayısına göre hadîsler gibi ana kategorilerden oluşmaktadır. Harpûtî, bununla beraber zayıf hadîs çeşitleri üzerinde daha fazla durmuş, özellikle “müdreç”, “muallak”, “munkatı”, “şazz”, “münker”, “muzdarib”, “metrûk” hadîs çeşitlerine bol örnekler getirmiştir.

Bu eser, usûl-i hadîse yapılan bir şerh çalışmasıdır ancak müstakil sayılabilecek kadar geniş bir çalışmadır. Bir usûl kitabında bulunması gereken bütün konular işlenmiş ve her bir kısım için ayrı ayrı örnekler verilmiştir. Eserle ilgili örnekler Harpûtî'nin hadîşçiliği bölümünde verilmiştir.

2) NÂMÛSÜ'L-ÎKÂN 'ALÂ ŞERHİ'L-BURHÂN

Bu eserin konusu mantık olup, müstakil sayılabilecek kadar geniş bir çalışmadır. Eserde naklî deliller yerine aklî deliller zikredilmiştir. Harpûtî, her şerh çalışmasını kendi disiplini içinde ele almıştır. Bu çalışmada da, bu ilim ehli tarafından bilinen argümanlar kullanılmıştır.

Bu eserde açık bir şekilde hadîs olduğunu söyleyerek aktardığı tek hadîs, niyet hadîsidir.

1) Nâmûsü'l-Îkân, s. 237.

حدثنا الحميدي عبد الله بن الزبير قال حدثنا سفيان قال حدثنا يحيى بن سعيد الأنصاري قال أخبرني محمد بن إبراهيم التيمي أنه

سمع علقمة بن وقاص الليثي يقول سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه على المنبر قال سمعت رسول الله ﷺ يقول إنما الأعمال

بالنيات وإنما لكل امرئ ما نوى فمن كانت هجرته إلى دنيا يصيبها أو إلى امرأة ينكحها فهجرته إلى ما هاجر إليه

Ömer b. Hattâb, Resûlullah (s.a.s.) minber üzerinde iken şöyle buyurdu, demiştir: “Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Artık her kim nâil olacağı bir dünyâ veya nikâhlayacağı bir kadından dolayı hicret etmiş ise, onun hicreti, hicret etmiş olduğu şeydir”, buyurdu.⁴⁶⁶

⁴⁶⁶ Buhârî, Bed'ü'l-Vahy, I (I, 3); Ebû Dâvûd, Talâk, 11 (I, 670); İbn Mâce, Zühed, 26 (II, 1413); İbn Hibbân, Sahîh, III, 113, no: 388; Taberânî, el-Mu'cemü'l-Evsat, I, 17, no: 40; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, I, 41, no: 182.

Bu rivâyet için Harpûtî'nin *Rumûzü't-Tevhîd* adlı eserin s. 40'ta geçen değerlendirmeye bakınız.⁴⁶⁷

Şârih: "Temizlenmek bir iştir ve her iş niyetle olur", dedikten sonra bu hadîsi aktarmıştır. Bu eserin konusu mantık olunca aklî deliller kullanılmış, naklî delillerden sadece bir kaç âyet ve bu hadîs getirilmiştir.

C) HÂŞİYE-İ 'İSÂM 'ALÂ HÂŞİYE

Konu başlığı; akâid ve kelâmdır. Eserde daha çok öne çıkan başlıklar ise; kelime-i tevhid, îmân, ihsan, sıfatlar, kıyamet, ahiret, cennet-cehennem, mucize, deliller, kadın-erkek yaratılışı, Peygamberimizin sıfatları, şefâat, sorumluluk, ilim, niyet, haram-helâl, fitne, imamlık meselesi, halifelerin fazileti, takvâ, salavâtır.

Bu eser; kanaatimizce Şemseddîn Ahmed b. Mûsâ Hayâlî'nin *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-'Akâ'idî'n-Nesefiyye* adlı eseri üzerine yazılan bir hâşiyedir. Hayâlî de bu eseri Teftâzânî'nin Nesefî'nin el-Akâid'i üzerine yaptığı şerhe hâşiye olarak kaleme almıştır.

Yûsuf Şükrü Harpûtî'nin bu eseri bir hâşiye çalışması değildir. Daha önceki müelliflerin (Teftâzânî, Hayâlî) bu adı kullanmalarından dolayı Harpûtî de eserine bu adı vermiştir. Bu eser Yûsuf Şükrü'nün en geniş hacimli çalışmasıdır. O, eseri baştan sona kadar, geniş şekilde şerh etmiştir.

a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler

Bu bölümde; eserde müellif veya şârihin açık lafızlarla hadîs olduğunu söylediği rivâyetler ele alınmıştır. Onlar, hadîsleri genelde işlemekte olduğu konuyu ilgilendiren kısmıyla yetinmişlerdir. Biz de hadîslerin tam metinlerini tespit ederek aktardık. Bir de hadîslerin sıhhatine ve konu bağlamına değindik. Bu eserde ele aldığımız hadîs sayısı otuz dört tanedir. Bunları eser adı ve varak numarası altında zikrettik.

1) Hâşiye-i 'İsâm, v. 3a.

عبدالقادر الرهاوي في الأربعين عن أبي هريرة بلفظ كل أمر ذي بال لا يبدأ فيه بسم الله الرحمن الرحيم فهو أبت

. وفي لفظ فهو أقطع . وفي لفظ فهو أجزم .

⁴⁶⁷ Harpûtî, *Rumûzü't-Tevhîd*, s. 40, s. 126; *Nâmûsü'l-Îkân*, s. 237.

Ebû Hüreyre (r.a.), Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle rivâyet etmiştir: “*Besmelesiz başlayan her iş bereketsizdir.*”⁴⁶⁸

Bu hadîs için; “*hasen*”⁴⁶⁹ diyenler olmakla birlikte “*zayıf*”tır,⁴⁷⁰ diyenler daha ağırlıktadır. Hadîsin herhangi bir senedini tespit edemedik İhyâ tahririnde; Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve İbn Hibbân kaynak gösterilmiş ancak tahrice konu olan hadîs, bu değil, aşağıda gelen hadîstir. İbn Hacer ve Münâvî’nin; “*bu hadîse delalet eden bir şey görmedim,*”⁴⁷¹ demeleri bu hadîs için verilen en doğru karar olsa gerektir. Bu hadîse kabul nazarıyla yaklaşanlar şu hadîsten dolaydır;

حدثنا أبو توبة قال زعم الوليد عن الأوزاعي عن قرة عن الزهري عن أبي سلمة عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ كل

كلام لا يبدأ فيه بالحمد لله فهو أجزم

Ebû Hüreyre şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) “*Allah’a hamd ile başlamayan her söz, bereketsizdir(güdüktür)*”, buyurdu.⁴⁷²

Hadîsin sıhhati bazı kaynaklarda “*zayıf*”⁴⁷³ bazılarında da “*hasen*”⁴⁷⁴ olarak geçmektedir.⁴⁷⁵ Hadîsin şâhitleri çok olmasından dolayı “*hasen*” kabul edilmiştir.⁴⁷⁶

Bu hadîs şârih Yusuf Şükrü tarafından giriş kısmında zikredilmiştir. Hamd ile besmele hadîslerini iç içe zikreden Şârih, şu açıklamayı yapmıştır: “Bir işe başlarken besmele ve hamd sözüyle başlanmalıdır. Bu şekilde başlanmadığı takdirde yapılan işin hayrı yoktur.”

2) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 5b.

علي بن عبد العزيز قال حدثنا مسلم بن إبراهيم قال حدثنا نافع أبو هرمر عن أنس قال سئل النبي ﷺ من آل محمد فقال

كل مؤمن تقي ولا يتابع عليه

⁴⁶⁸ Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, I, 866, no: 2491.

⁴⁶⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 959, no: 1964; Azîm Âbâdî, *Avnü'l-Ma'bûd*, XIII, 130.

⁴⁷⁰ Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, II, 92; Elbânî, *İrvâü'l-Ğalîl*, I, 29.

⁴⁷¹ İbn Hacer, *Telhîsü'l-Habîr*, I, 76. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 296, no: 476.

⁴⁷² Ebû Dâvûd, *Edeb*, 21 (II, 677); İbn Mâce, *Nikâh*, 19 (I, 610); İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 173, no: 1; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, IXX, 72, no: 141; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 339, no: 36683; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, IV, 90, no: 4372.

⁴⁷³ Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid*, II, 414, no: 3148; Elbânî, *İrvâü'l-Ğalîl*, I, 30.

⁴⁷⁴ Nevevî, *Riyâzu's-Sâlihîn*, s. 481, no: 1402; Suyûtî, *el-Câmi'u's-Sağîr*, II, 92.

⁴⁷⁵ Geniş bilgi için bkz. Özkes, İhsan, *Riyâzu's-Sâlihîn Tercümesi ve Şerhi*, I-VI, Esra Yay., Konya, 1996, V, 128–129.

⁴⁷⁶ Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 13, no: 6283.

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Allah Resûlü (s.a.s.)’ne ‘Âli Muhammed’den soruldu. O da “*hepsi Allah’tan korkandır ve tövbesinden dönmez*”, buyurdu. Hadîs, Ukaylî (323/935)’nin *Du‘afâ*’sında, “*zayıf*” olarak geçmektedir.⁴⁷⁷ İbnü’l-Cevzî de; “*sahîh değildir*,” “*zayıftır*,” “*metrûktur*” görüşleri zikreder.⁴⁷⁸ Aclûnî, Suyûtî’nin “*böyle bir sözü bilmiyorum*”, dediğini nakletmektedir.⁴⁷⁹

Bu rivâyet, Şârih tarafından, takvâ ve muttakîn bahsinde, zikredilmiştir.

البيهقي و أسنده الديلمي عن ابن عباس رواه قال : قال رسول الله ﷺ أصحابي كالنجوم فبأيهم اقتديتم اهتديتم

İbn Abbâs şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Benim ashâbım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz*”, buyurdu.⁴⁸⁰

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Usûl-i Hadîs Şerhi* adlı eserinin, 103. sayfasında yaptığımız değerlendirmeye bakınız.⁴⁸¹

Müellif (Hayâlî), sahâbenin hidâyetle vasıflandığını söyleyerek, bu rivayeti getirmiştir.

3) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 24b.

وحدثني محمد بن المثنى حدثنا عبد الوهاب بن عبد المجيد عن جعفر بن محمد عن أبيه عن جابر بن عبد الله قال: كان رسول الله ﷺ إذا خطب أحمرت عيناه وعلا صوته واشتد غضبه حتى كأنه منذر جيش يقول صباحكم ومساكم ويقول بعثت أنا والساعة كهاتين ويقرن بين أصبعيها لسبابة والوسطى ويقول أما بعد فإن خير الحديث كتاب الله وخير الهدي هدي محمد وشر الأمور محدثاتها وكل بدعة ضلالة ثم يقول أنا أولى بكل مؤمن من نفسه من ترك مالا فلاهله ومن ترك ديناً أو ضياعاً فإلي وعلي

Câbir b. Abdillâh, Resûlullah (s.a.s.)’tan nakletti. Şöyle der: “Resûl-i Ekrem (s.a.s.) hutbe okudu mu gözleri kızarır, sesi yükselir ve hiddeti artardı. Hatta bir orduyu tehditte bulunarak (düşman) akşam sabah size baskın yapacak diyen (ordu komutanı) gibi olur ve şahâdet parmağıyla orta parmağını yan yana getirerek: “*Ben ve kıyâmet şunlar (ın bir birine olan yakınlığı) gibi yakın (bir zamanda) gönderildim*” der;

⁴⁷⁷ Ukaylî, *Du‘afâ*, IV,286, no: 1879.

⁴⁷⁸ İbnü’l-Cevzî, Abdurrahmân b. Ali (597/1201), *el-İlelû’l-Mütenâhiye fi Ehâdîsi’l-Vâhiyyîn*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983, I, 266, no: 429.

⁴⁷⁹ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, I, 16, no: 17.

⁴⁸⁰ Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 296, no: 9312; Aclûnî, *a.g.e.*, I, 146, no: 381; Sülemî, *Âdâbü’s-Sahâbe*, s. 117.

⁴⁸¹ Harpûtî, *Usûl-i Hadîs Şerhi*, s. 103, 119.

Ve şöyle devam ederdi: “*Bundan sonra (malumunuz olsun ki) sözün en hayırlısı Allah’ın Kitabıdır. İrşâtların en hayırlısı da Muhammed’in irşâdıdır. İşlerin en kötüsü, sonradan çıkarılanlarıdır. Her bid‘at dalâlettir*” der; sonra: “*Ben her mümine kendi nefsinden ileriylim. Bir kimse (ölürken) mal bırakırsa o mal onun yakınlarına aittir. Fakat borç veya çoluk çocuk bırakırsa bana âid ve benim üzerimedir*” buyurdular.⁴⁸²

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁸³

Şârih, İmam Ebû Yusuf’un; mütekellimlerin arkasından namaz kılınmaz çünkü onlar bid‘at ehlidir, görüşünü aktardıktan sonra bu hadîsi zikretmiştir.

عليكم بدين العجائز

“*Yaşlı kadınların dinine yapışınız (onların inandığına ve tecrübelerine inanınız).*”

Bu rivâyet için Harpûtî’nin *Rumûzü’l-Tevhîd* adlı eserin, hadîse telmih bölümünde, 6. sayfada yapılan değerlendirmeye bakınız.⁴⁸⁴

Müellif (Hayâlî) “Hz. Peygamber (s.a.s.)’den rivâyet edilmiştir”, diyerek aktardığı bu rivâyeti, Harpûtî de şöyle açıklamıştır: Şüphe yoktur ki; onların dinleri salt bir taklit yoluyladır. Çünkü onların kelâm ilminin inceliklerini anlayacak güçleri yoktur. Onunla meşgul de olamazlar. Bize düşen onları kendi hallerinde bırakmaktır.”

4) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 40a.

وحدثني أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا كثير بن هشام عن هشام الدستوائي عن أبي الزبير عن جابر قال: **قَالَ: هُوَ رَسُولُ اللَّهِ**

عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ أَكْلِ الْبَصْلِ وَالْكَرَاثِ فَغَلَبَتْنَا الْحَاجَةُ فَأَكَلْنَا مِنْهَا فَقَالَ مَنْ أَكَلَ مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْمُنْتَنَةِ فَلَا يَقْرُبَنَّ مَسْجِدَنَا

فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَأْذَى مِمَّا يَتَأَذَى مِنْهُ الْإِنْسَانُ

Câbir şöyle demiş: Resûlullah (s.a.s.) soğan ve pırasa yemeyi nehyetti. Onlara çok ihtiyacımız oldu ve onlardan yedik. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.): “*Her kim bu pis kokulu sebzeden yerse, sakın bizim mescidimize yaklaşmasın! Zira insanların eziyet gördüğü şeyden melekler de eziyet görür*”, buyurdular.⁴⁸⁵

⁴⁸² **Müslim**, Cema‘ât, no: 43 (II, 592); **Ebû Dâvûd**, Sünnet, 6 (II, 610); **Nesâî**, Salâtü’l-İdeyn, 22 (III, 188); **İbn Mâce**, Mukaddime, 7 (I, 17); **Ahmed b. Hanbel**, III, 310, no: 14373.

⁴⁸³ Suyûtî, **el-Câmi‘u’s-Sağîr**, I, 64.

⁴⁸⁴ Harpûtî, **Rumûzü’l-Tevhîd**, s. 6.

⁴⁸⁵ **Buhârî**, Sıfatü’s-Salât, 76 (I, 292); **Müslim**, Mesâcid, no: 72 (I, 394); **Ebû Dâvûd**, Et‘ime, 41 (II, 388); **Nesâî**, Mesâcid, 16 (II, 43); **İbn Mâce**, İkametü’s-Salât, 58 (I, 324); **Ahmed b. Hanbel**, III,

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁸⁶

Şârih, “bu hadîsin Hz. Peygamber’in olduğu yerde meleklerin varlığına delil” olduğunu söylemektedir.

5) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 41b.

حدثنا هشام بن عمار . حدثنا محمد بن شعيب بن بشابور . حدثنا الأوزاعي عن قرة ابن عبد الرحمن بن حيوييل عن الزهري

عن أبي سلمة عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ : من حسن إسلام المرء تركه مالا يعنيه

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Kişinin kendisini ilgilendirmeyen şeylerden uzak durması, Müslümanlığının güzelliğindendir*”, buyurdu.⁴⁸⁷

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁸⁸

Şârih, hadîs bağlamında şöyle demiştir: “Yani musannifin sözünün muradı, ilmin üçüncü sebebi zahir olmasıdır. Zikredilen bu sebep hakikat üstüne zikredilen üçüncü bir sebep değildir. Belki meşâyihlerin âdetidir.”

6) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 50a.

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد كلاهما عن الأسود بن عامر قال أبو بكر حدثنا الأسود بن عامر حدثنا حماد بن

سلمة عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة وعن ثابت عن أنس أن النبي ﷺ مر بقوم يلحقون فقال لو لم تفعلوا لصلح قال

فخرج شيصا فمر بهم فقال ما لنحلکم ؟ قالوا قلت كذا وكذا قال أنتم أعلم بأمر دنیاکم

Enes b. Mâlik rivâyet etmiştir: Peygamber Efendimiz, aşı yapan bir kavmin yanına uğramış da: “*Bunu yapmazsanız daha iyi olur*”, buyurmuş. Enes dedi ki; sonra hurmalar aşısız koruk çıkardılar. Resûlullah (s.a.s.) (tekrar) onların yanlarına uğradı ve “*sizin hurmalarınıza ne oldu?*” diye sordu. onlar sen şöyle şöyle buyurmuştun! dediler. “*Siz dünyanızın işini daha iyi bilirsiniz!*” buyurdular.⁴⁸⁹

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁹⁰

374, no: 15056; İbn Hibbân, **Sahîh**, V, 440, no: 2086; V, 443, no: 2090; İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, I, 359.

⁴⁸⁶ Elbânî, **Sahîhü't-Terğîb**, I, 80, no: 333; Elbânî, **İrvâü'l-Ğalîl**, II, 334.

⁴⁸⁷ **Müslim**, Musâkat, no: 107 (III, 1219); **Ebû Dâvûd**, Mukaddimât, (I, 4); **Tirmizî**, Zühed, 11 (IV, 558); **İbn Mâce**, Fiten, 12 (II, 1315); **Mâlik**, Hüsnü'l-Huluk, no: 1604 (II, 902); **Ahmed b. Hanbel**, I, 201, no: 1732; İbn Hibbân, **Sahîh**, I, 466, no: 229.

⁴⁸⁸ Tebrîzî, **Mişkâtü'l-Mesâbih**, III, 49, no: 4839; Heysemî, **Mecme'u'z-Zevâid**, VIII, 40, no: 12637.

⁴⁸⁹ **Buhârî**, Buyu', 79 (II, 763); **Müslim**, Fedâil, no: 141 (IV, 1836); **Mâlik**, Mukaddime, (I, 10); **Ahmed b. Hanbel**, III, 152, no: 12566; Taberânî, **el-Mu'cemü'l-Kebîr**, XX, 374, no: 816.

⁴⁹⁰ Suyûtî, **el-Câmi'u's-Sağîr**, I, 108.

Şârih hadîs için şu açıklamayı yapmıştır: “Dünyevî şeylerde Peygamber’e muhalefet etmek câizdir, uhrevî şeylerde ise muhalefet câiz değildir.” O, bu ve aşağıdaki hadîsi, bahsedilen görüşe delil olarak zikretmiştir.

7) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 50b.

حدثنا عبد الله بن يوسف أخبرنا مالك بن أنس عن أيوب بن أبي تميمة السختياني عن محمد بن سيرين عن أبي هريرة رضي الله عنه: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم انصرف من اثنتين فقال له ذو اليدين أقصرت الصلاة أم نسيت يا رسول الله؟ فقال رسول الله ﷺ (أصدق ذو اليدين). فقال الناس نعم فقام رسول الله صلى الله عليه وسلم فصلى اثنتين آخرين ثم سلم ثم كبر فسجد مثل سجوده أو أطول ثم رفع

Ebû Hüreyre şöyle haber verdi; Resûlullah (s.a.s.) iki rekât kıldıktan sonra namazdan ayrıldı. Zü’l-Yedeyn ona: Yâ Resûlallah! namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu? dedi. Resûlullah: “Zü’l-Yedeyn doğru mu söyledi?” diye sordu. İnsanlar: Evet, doğru söyledi, dediler. *Bu cevap üzerine Peygamber (s.a.s.) kalktı ve sonuncu rekâtı da kıldırdı. Sonra selam verdi. Sonra tekbir alıp secdeye vardı. Her zamanki sucûdu kadar yahut daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırdı*”, buyurdu.⁴⁹¹

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁹² Buhârî’de ve Müslim’de dört ayrı yerde geçmektedir. Sünenlerin her birinde birden fazla yerde geçmektedir.

8) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 55b.

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة وعمرو الناقد كلاهما عن الأسود بن عامر قال أبو بكر حدثنا الأسود بن عامر حدثنا حماد بن سلمة عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة وعن ثابت عن أنس أن النبي ﷺ مر بقوم يلحقون فقال لو لم تفعلوا لصلح قال فخرج شيعا فمر بهم فقال ما لنخلكم؟ قالوا قلت كذا وكذا قال أنتم أعلم بأمر دنياكم

Enes b. Mâlik rivâyet etmiştir: Peygamber Efendimiz aşı yapan bir kavmin yanına uğramış da: “*Bunu yapmazsanız daha iyi olur*”, buyurmuş. Enes dedi ki; sonra hurmalar aşısız koruk çıkardılar. Resûlullah (s.a.s.) (tekrar) onların yanlarına uğradı ve

⁴⁹¹ Buhârî, Sehv, 4 (I, 412); Müslim, Mesâcid, no: 99 (I, 403); Ebû Dâvûd, Salât, 195 (I, 331); Tirmizî, Salât, 292 (II, 247); Nesâî, Salât, 22 (III, 22); İbn Mâce, İkâmetü’s-Salât, 134 (I, 383).

⁴⁹² Tirmizî, Salât, 292 (II, 244).

“sizin hürmalarınıza ne oldu?” diye sordu. Sen şöyle şöyle buyurmuştun! dediler. “Siz dünyanın işini daha iyi bilirsiniz!” burdular.⁴⁹³

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁴⁹⁴

Müellif (Hayâlî), bu hadîsi ismet sıfatıyla ilgili bahsi işlerken delîl olarak getirmiştir. O, şöyle açıklamada bulunmuştur: “Peygamber yalancı değildir. Yalan ise günahdır. O, günahdan masumdur. Daha önce de geçtiği gibi (v.50a) yanına uğradığı şahıslara muhalefet etmiştir. Bu, ismet sıfatına zarar vermez.”

9) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 58a.

وحدثنا محمد بن عبيد الغري حدثنا أبو عوانة عن أبي حصين عن أبي صالح عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ من

كذب علي متعمدا فليتبوأ مقعده من النار

Ebû Hüreyre şöyle demiştir; Resûlullah (s.a.s.) “*Her kim benim üzerimden kasten yalan söylerse, cehennemdeki yerini hazırlasın*”, buyurdular.⁴⁹⁵

Bu hadîs için *Usûl-i Hadîs Şerhi* isimli eserin 76. sayfasında yapılan değerlendirmeye bakınız.⁴⁹⁶

Harpûtî, bu hadîsin “*mütevâtir*” olduğunu söylemiştir.

10) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 60a.

حدثنا العباس بن عثمان الدمشقي . حدثنا الوليد بن مسلم . حدثنا معان بن رفاعة السلمي . حدثني أبو خلف الأعمى قال

سمعت أنس بن مالك يقول سمعت رسول الله ﷺ يقول (إن أمتي لا تجتمع على ضلالة . فإذا رأيتم اختلافا فعليكم

بالسواد الأعظم .

Enes b. Mâlik şöyle demiştir: “ Ben Resûlullah (s.a.s.)’tan şu buyruğu işittim: “*Şüphesiz benim ümmetim dalâlet üzere toplanmaz (birleşmez). Bu itibarla siz bir ihtilaf gördüğünüzde büyük Müslüman topluluğundan ayrılmayın*”, buyurdu.⁴⁹⁷

⁴⁹³ Buhârî, Buyu‘, 79 (II, 763); Müslim, Fedâil, no: 141 (IV, 1836); Mâlik, Mukaddime, (I, 10); Ahmed b. Hanbel, III, 152, no: 12566; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, XX, 374, no: 816.

⁴⁹⁴ Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 108.

⁴⁹⁵ Buhârî, İlim, 38 (I, 52); Müslim, Mukaddime, no: 3 (I, 10); Ebû Dâvûd, İlim, 4 (II, 343); Tirmizî, İlim 8 (V, 35); İbn Mâce, Mukaddime, 4 (I, 13); Ahmed b. Hanbel, I, 78, no: 584.

⁴⁹⁶ Bkz. Harpûtî, Usûl-i Hadîs Şerhi, s. 76.

⁴⁹⁷ İbn Mâce, Fiten, 8 (II, 1303); Ahmed b. Hanbel, VI, 396, no: 27267; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII, 457, no: 37192; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, II, 280, no: 2171; Hâkim, el-Müstedrek, I, 201, no: 1396; Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, I, 427, no: 831; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, I, 580, no: 1663; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I, 65, no: 153.

Tirmizî, lafız farklılığıyla kaydettiği bu hadîsin “ğarîb” olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁸ Aclûnî *Keşfü'l-Hafâ*'da, bu, metni meşhur olan bir rivâyettir. Bu hadîsin isnâtları çok olup “*Merfû*” olan ve olmayan çok şâhitleri vardır.⁴⁹⁹ Hadîs, bu isnâtla “*zayıf*”tır. İmam Nevevî, Müslim'in şerhinde “*zayıf*” olduğunu ifâde etmiştir. Hadîsin bazı vecihlerinin birbirini desteklemesiyle “*hasen li ğayrihi*” olarak kabul edilmiştir.⁵⁰⁰ Bu hadis bu eserin (v.130b)'de, (v.153a)'da ve (v.204b)'de de geçmektedir.

Müellif (Hayâlî), bu rivâyeti icma konusuna örnek olarak getirmiştir.

11) Hâşiye-i 'İsâm, v. 64b.

حدثنا أبو معمر حدثنا عبد الوارث قال يزيد حدثني مطرف بن عبد الله عن عمران قال قلت يا رسول الله فيما يعمل

العاملون قال كل ميسر لما خلق له

İmrân İbn Husayn şöyle demiştir: Ben; Yâ Resûlallah! (cennetlik, cehennemlik ezelde belli olduğuna göre) çalışanlar niçin çalışıyorlar? diye sordum. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Herkes niçin yaratıldıysa, ona kolaylaştırılıp hazırlanmıştır*” , buyurdu.⁵⁰¹

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁵⁰²

حدثنا محمد بن رمح بن المهاجر المصري أخبرنا الليث عن ابن الهاد عن عبد الله بن دينار عن عبد الله بن عمر عن رسول الله ﷺ أنه قال: يا معشر النساء تصدقن وأكثرن الاستغفار فإني رأيتكن أكثر أهل النار فقالت امرأة منهن جزلة وما لنا يا رسول الله أكثر أهل النار قال تكثرن اللعن وتكفرن العشير وما رأيت من ناقصات عقل ودين أغلب لدي لب منكن قالت يا رسول الله وما نقصان العقل والدين ؟ قال أما نقصان العقل فشهادة امرأتين تعدل شهادة رجل فهذا نقصان العقل وتمكث الليالي ما تصلي وتفطر في رمضان فهذا نقصان الدين.

Abdullah b. Ömer şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Ey kadınlar cemâati! Sadaka verin. İstiğfarı da çok yapın! Çünkü ben ekseriyetle cehennemliklerin sizlerden olduğunu gördüm*” , buyurmuşlar.

⁴⁹⁸ Tirmizî, Fiten 7 (IV, 466); Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, VII, 400, no: 11819.

⁴⁹⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 2000, no: 2999.

⁵⁰⁰ Nevevî, *Şerhu ‘alâ Müslim*, XIII, 67.

⁵⁰¹ Buhârî, *Tevhîd*, 54 (VI, 2745); Müslim, *Kader*, no: 9 (IV, 2041); Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 17 (II, 640); Tirmizî, *Kader*, 3 (IV, 445); İbn Mâce, *Mukaddime*, 10 (I, 30); Ahmed b. Hanbel, I, 5, no: 19.

⁵⁰² Tirmizî, *Kader*, 3 (IV, 445).

Bunun üzerine o kadınlardan akli başında biri: Yâ Resûlallah! Acaba biz ne yapmışız ki cehennemliklerin ekserisi bizden olmuş? diye sordu. Resûlullah: “Çünkü siz çokça lanet eder ve kocalarınıza karşı nimete nankörlük edersiniz. Akli ve dini noksan olanlardan hiçbirinin akıllı bir kimseye sizin kadar galebe çaldığını görmedim”, demiştir.

Kadın: Yâ Resûlallah! Aklın ve dinin noksanlığı nedir? diye sormuş. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): *Aklın noksanlığına gelince: İki kadının şâhitliği bir erkeğin şâhitliğine denktir. İşte aklının eksikliği budur. Kadın günlerce namaz kılmaz, ramazanda oruç tutmaz. İşte dinin eksikliği de budur,*” buyurdular.⁵⁰³

Hadîs, “sahîh”tir.⁵⁰⁴

حدثنا سعيد بن أبي مریم قال أخبرنا محمد بن جعفر قال أخبرني زيد هو ابن أسلم عن عياض بن عبد الله عن أبي سعيد الخدري قال: خرج رسول الله ﷺ في أضحى أو فطر إلى المصلی فمر على النساء فقال (يا معشر النساء تصدقن فإني أريتكن أكثر أهل النار) . فقلن وبم يا رسول الله ؟ قال (تكثرن اللعن وتكفرن العشير ما رأيت من ناقصات عقل ودين أذهب للب الرجل الحازم من إحداكن) . قلن وما نقصان ديننا وعقلنا يا رسول الله ؟ قال (أليس شهادة المرأة مثل نصف شهادة الرجل) . قلن بلى قال (فذلك من نقصان عقلها أليس إذا حاضت لم تصل ولم تصم) . قلن بلى قال : فذلك من نقصان دينها.

Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demiştir: Bir kurban yâhut ramazan bayramında Resûlullah (s.a.s.) yanımıza, namaz kılınacak musallaya çıktı. Kadınların yanına uğradı da: “Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Çünkü sizler bana cehennem ahâlisinin çoğu olarak gösterildiniz”, buyurdu.

Kadınlar: Yâ Resûlallah, neden? diye sordular. Resûlullah: “Çünkü siz çokça lanet eder ve kocalarınıza karşı nimete nankörlük edersiniz. (Ne aceptir ki kendini zapt eden) tam akıllı ve ihtiyatlı kimsenin aklını, sizin kadar eksik akıllı, eksik dinli hiçbir kimsenin çelebileceğini görmedim”, buyurdu.

Kadınlar: Dinimizin ve aklımızın eksikliği nedir? Yâ Resûlallah! dediler. Hz. Peygamber: “Kadının şahâdeti, erkeğin şahâdetinin yarısı değil midir?” Kadınlar: Evet, dediler. “İşte bu aklının eksikliğindendir. Hayız olduğu zaman da namaz kılmaz,

⁵⁰³ Müslim, Îmân, no: 132 (I, 86); Ebû Dâvûd, Sünnet, 16 (II, 631); İbn Mâce, Fiten, 19 (II, 1326); Ahmed b. Hanbel, II, 66, no: 5343; Beyhakî, Şu'abü'l-Îmân, I, 61, no: 29.

⁵⁰⁴ Zeyla'î, Nasbü'r-Râye, IV, 118.

oruç tutmaz değil mi?” buyurdu. Kadınlar: Evet, dediler. “İşte bu dinin eksikliğindendir”, cevabını verdi.⁵⁰⁵

Hadîs, “sahîh”tir.⁵⁰⁶

Müellif (Hayâlî), Kadın-erkek yaratılışı ile ilgili bilgiyi aktardıktan sonra bu rivâyetlere değinmiştir. Şâhitlik meselesinde ve âdetli günlerinde ibâdet yapamama durumu dışındaki konularda, kadın- erkek arasında denklik söz konusu olduğunu ifâde etmiştir.

12) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 113a.

حدثني زهير بن حرب وابن نمير كلاهما عن المقرئ قال زهير حدثنا عبدالله بن يزيد المقرئ قال حدثنا حيوة أخبرني أبو هانئ

أنه سمع أبا عبدالرحمن الحبلي أنه سمع عبدالله بن عمرو بن العاص يقول: أنه سمع رسول الله ﷺ يقول إن قلوب بني آدم كلها

بين إصبعين من أصابع الرحمن كقلب واحد يصرفه حيث يشاء ثم قال رسول الله ﷺ اللهم مصرف القلوب

صرف قلوبنا على طاعتك

Amr b. As, Resûl-i Ekrem (s.a.s.)’i şöyle buyururken dinlediğini rivâyet etti: “Şüphesiz ki, bütün Âdemoğlunun kalpleri bir kalp gibi Rahmân’ın parmaklarından iki parmak arasındadır. Onu dilediği yere çevirir.” Bundan sonra Resûlullah (s.a.s.): “Allah’ım! Ey kalpleri çeviren! Bizim kalplerimizi ta’âtına çevir”, diye du‘â etmiştir.⁵⁰⁷

Hadîs, “sahîh”tir.⁵⁰⁸

Harpûtî bu hadîsi nef-i mutlak, nefy-i mukayyed ve cevher-arâz konusu çerçevesinde zikretmiştir. Ayrıca bu hadîs, (v.117b)’de de geçmektedir.

حدثنا يحيى بن جعفر حدثنا عبد الرزاق عن معمر عن همام عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال : خلق الله آدم على صورته

طوله ستون ذراعا فلما خلقه قال اذهب فسلم على أولئك نفر من الملائكة جلوس فاستمع ما يحوونك فإنما تحتك

⁵⁰⁵ Buhârî, Hayz, 6 (I, 116); Ahmed b. Hanbel, II, 373, no: 8849; İbn Hibbân, Sahîh, XIII, 54, no: 5744; Beyhakî; es-Sünenü’l-Kübrâ, IV, 235, no: 7900; Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, III, 297, no: 4654.

⁵⁰⁶ Zeyla‘î, Nasbü’r-Râye, IV, 118; Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, III, 299, no: 4656; Elbânî, İrvâü’l-Galîl, I, 240, no: 190.

⁵⁰⁷ Müslim, Kader, no: 17 (IV, 2045); Ahmed b. Hanbel, II, 168, no: 6569; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Evsat, II, 147, no: 1530; Hâkim, el-Müstedrek, II, 317, no: 3140; Beyhakî, Şu‘abü’l-Îmân, III, 246, no: 3445.

⁵⁰⁸ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbih, I, 20, no: 89; Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 93; Elbânî, Zilâlü’l-Cenne, I, 83, no: 222.

وتحية ذريتك فقال السلام عليكم فقالوا السلام عليك ورحمة الله فزادوه ورحمة الله فكل من يدخل الجنة على صورة آدم فلم يزل الخلق ينقص بعد حتى الآن

Ebû Hüreyre tahdis etti ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah, Âdem’i kendi sûreti üzere yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zirâ‘ idi. Allah onu yarattığı zaman: *Git de meleklerden oturmakta olan şu topluluğa selam ver ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını dinle! Çünkü bu, hem senin, hem de zürriyetinin selâmlaşmasıdır!* buyurdu. Bunun üzerine Âdem, meleklerle “es-selâmu aleyküm,” dedi. Onlar da: “es-selâmu aleyküm ve rahmetullahi,” dediler ve selamlarına ‘ve rahmetullâhi’ yi ziyade ettiler. Âdem, beşerin atası olduğu için her giren kişi Âdem’in (bu güzel) sûreti üzere girecektir. Âdem’den sonra gelen halk, şimdiye kadar onun güzelliğinden birer parçasını kaybetmeye devam etti”, buyurdu.⁵⁰⁹

Müellifin verdiği hadîs yukarıdaki hadîsin ilk kısmını oluşturmaktadır. Hadîs, “sahîh” tir.⁵¹⁰

Müellif tarafından getirilen bu hadîsi, Harpûtî şöyle açıklamıştır: “Allah’ın Âdem’i kendi sûreti üzere yaratması; ilimde, kudrette, irâdede ve başka yönlerde, kendi sıfatları üzerinde olması demektir.”

13) Hâşiye-i ‘Îsâm, v. 128b.

حدثنا أحمد بن صالح ثنا عبد الله بن وهب قال أخبرني عمرو أن سالما الفراء حدثه أن عبد الحميد مولى بني هاشم حدثه أن أمه حدثته وكانت تخدم بعض بنات النبي صلى الله عليه وسلم أن ابنة النبي ﷺ حدثتها أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يعلمها فيقول " قولي حين تصبحين سبحان الله وبحمده لا قوة إلا بالله ما شاء الله كان وما لم يشأ لم يكن أعلم أن الله على كل شيء قدير وأن الله قد أحاط بكل شيء علما فإنه من قاهن حين يصبح حفظ حتى يمسي ومن قاهن حين يمسي حفظ حتى يصبح

Hümejdî rivâyet etmiştir: Hz. Peygamberin bazı kızları bize Resûlullah’ın: “Kim sabah olduğunda, Allah’ın şânı yücedir. Hamd O’nundur. Güç kuvvet ancak Allah’tandır. Allah’ın dilediği olur. Dilemediği şey de olamaz. Allah her şeyi daha iyi

⁵⁰⁹ Buhârî, İsti‘zân, 1 (V, 2299); İbn Hibbân, Sahîh, XII, 419, no: 5605; Taberânî, Müsnedü’s-Şâmiyyîn, IV, 297, no: 3357; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, VI, 198, no: 15129; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, II, 195, no: 1215; Hadîsin açıklaması için bkz. Geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi, XIII, 6175.

⁵¹⁰ Elbânî, es-Silsiletü’s-Sahîha, I, 810, no: 449.

bilir. Allah her şeye gücü yetendir. Allah'ın ilmi her şeyi kuşatmıştır. Bunu söylerse, akşam oluncaya kadar unutmaz. Ve kim de akşam söylerse, sabah oluncaya kadar unutmaz", şeklindeki tesbih ve tahmid cümlelerini kendilerine öğrettiğini aktardılar.⁵¹¹

Hadîs "zayıf"tır.⁵¹²

Allah'ın dilediği olur. Dilemediği şey de olamaz, konusu işlenirken Harpûtî tarafından konuyla ilgili âyetten sonra hadîsin ما شاء الله كان وما لم يشأ لم يكن kısmı zikredilmiştir.

14) Hâşiye-i 'İsâm, v. 131a.

حدثنا عمر بن حفص السدوسي ثنا عاصم بن علي ثنا المسعودي عن عاصم عن أبي وائل عن عبد الله بن مسعود قال : إن

الله تعالى نظر في قلوب العباد فاختر محمدًا ﷺ فبعثه برسالته وانتخبه بعلمه ثم نظر في قلوب الناس فاختر أصحابه فجعلهم وزراء نبيه ﷺ وأنصار دينه فما رآه المؤمنون حسنا فهو عند الله حسن وما رآه المؤمنون قبيحا فهو عند الله قبيح

Abdullah b. Mes'ûd rivâyet etmiştir: "Allah kullarının kalbine baktı. Hz. Muhammed'i seçti. O'nu Peygamber olarak gönderdi. O'nu ilmiyle seçti. Sonra insanların kalbine baktı, O'nun ashâbını seçti. Onları, Hz. Peygamberine yardımcıları kıldı ve dinine yardım etti. Müminlerin güzel gördüğü şey Allah katında da güzeldir. Müminlerin kötü gördüğü şey Allah katında da kötüdür."⁵¹³

Hadîs, "zayıf"tır.⁵¹⁴

Müellif (Hayâfî), bir dînî kural, kelâmın sâbit olmasına bağlıdır. Kelâmın sâbit olması da icmâ' ile sâbit olur ki Resûlullah (s.a.s.)'ın doğruluğu konusunda da icmâ' vardır. Ardından Harpûtî tarafından, (v. 60a)'da geçen ve bu sayfada ele alınan "Şüphesiz benim ümmetim, dalâlet üzere toplanmaz" hadîsi ve peşinden de bu hadîs, zikredilmiştir.

⁵¹¹ Ebû Dâvûd, Edeb, 110 (II, 740); Mâlik, Ebvâbü's-Salât, 9 (I, 161); Nesâî, 'Amelü'l-Yevme ve'l-Leyle, s. 140, no: 12; Beyhakî; es-Sünenü'l-Kübrâ, VI, 6, no: 9840; Ebû Nu'aym, Hilyetü'l-Evliyâ', III, 175; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, II, 243, no: 3573.

⁵¹² Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, II, 537, no: 2486; Elbânî, Da'ifü't-Terğîb ve't-Terhîb, I, 99, no: 388.

⁵¹³ Mâlik, Salât, no: 241 (I, 355); Taberânî, el-Mu'cemü'l-Kebîr, IX, 112, no: 8583; Hâkim, el-Müstedrek, III, 83, no: 4465; Ebû Nu'aym, Hilyetü'l-Evliyâ', I, 375; Hindî, Kenzü'l-Ummâl, XII, 725, no: 35590.

⁵¹⁴ Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, V, 452, no: 7930; Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II, 1211, no: 2214.

15) Hâşiye-i 'İsâm, v. 174b.

حدثنا أبو سلمة يحيى بن خلف حدثنا بشر بن الفضل عن عبد الرحمن بن إسحق عن سعيد بن أبي سعيد المقبري عن أبي هريرة قال : قال رسول الله ﷺ إذا قبر الميت (أو قال أحدكم) أتاه ملكان أسودان أزرقان (يقال لأحدهما المنكر والآخر النكير فيقولان ما كنت تقول في هذا الرجل ؟ فيقول ما كان يقول هو عبد الله ورسوله أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله فيقولان قد كنا نعلم أنك تقول هذا ثم يفسح له في قبره سبعون ذراعا في سبعين ثم ينور له فيه ثم يقال له نعم فيقول ارجع إلى أهلي فأخبرهم ؟ فيقولان نعم كنومة العروس الذي لا يوقظه إلا أحب أهله إليه حتى يبعثه الله من مضجعه ذلك وإن كان منافقا قال سمعت الناس يقولون فقلت مثله لا أدري فيقولان قد كنا نعلم أنك تقول ذلك فيقال للأرض التمتي عليه فتلتئم عليه فتختلف فيها أضلاعه فلا يزال فيها معذبا حتى يبعثه الله من مضجعه ذلك وفي الباب عن علي و زيد بن ثابت و ابن عباس و البراء بن عازب و أبي أيوب و أنس و جابر و عائشة و أبي سعيد كلهم رووا عن النبي صلى الله عليه وسلم في عذاب القبر.

Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ölü (veya sizden biriniz) defnedildiği zaman ona siyah (tenli) ve mavi (gözlü) iki melek gelir. Birine Munker ve öbürüne de Nekir denir. Müteakiben o iki melek sorar: “Bu adam (Muhammed) için ne demiştin?” Bunun üzerine o, (ölmeden önce) söylediğini aynen söyler. O, Allah’ın kulu ve Resûlüdür; Allah’tan başka ma‘bud-i hakiki olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın kulu ve Resûlü olduğuna şahâdet ederim!” sonra o iki melek; senin bunu söylediğini esasen biliyorduk!” derler. Sonra onun kabri yetmiş arşın murabba (kare) olarak genişletilir. Sonra aydınlatılır ve sonra kendisine; “uyu (istirahat et)!” denilir. O da “aileme dönüp onlara haber vereyim mi?” der. O iki melek, “gelin-güvey gibi uyu ki, onu ailesinden elbet en çok sevdiği kişi uyandırır!” derler. O kişi, Allah ona o yatağından mahşere kaldırıncaya kadar (rahat rahat uyur). Şayet münaфіk ise, insanların (ona Peygamber) dediklerini işittim ve ben de aynı şeyi söyledim; (hakikat midir) bilmiyorum!” diyecek. Bunun üzerine, o iki melek, “senin bunu söylediğini esasen biliyorduk derler. Sonra toprağa, “çullan onun üzerine!” denir. Toprak onun üzerine çullanır, (bu çullanma neticesinde) yan kaburga kemikleri yerlerinden oynar ve Allah onu o yatağından mahşere kaldırıncaya kadar toprakta devamlı olarak azap içinde kalır”, buyurdu.⁵¹⁵

⁵¹⁵ Tirmizî, Cenâiz, 71 (III, 383); Hindî, Kenzü'l-Ummâl, XV, 984, no: 42500; Elbânî, es-Silsiletü's-Sahîha, III, 1391, no: 1741.

Hadîs “hasen” dir.⁵¹⁶

Müellif bu hadîsi, kabir hayatı, münker ve nekîr konusunda zikretmiştir.

16) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 181a.

حدثنا عبد الله حدثني أبي حدثنا سليمان أنا إسماعيل بن جعفر أنا محمد بن حرملة عن عطاء بن يسار عن أبي الدرداء انه : سمع

النبي ﷺ وهو يقص على المنبر { ولمن خاف مقام ربه جنتان } فقلت وان زنى وان سرق يا رسول الله فقال رسول

الله ﷺ الثانية { ولمن خاف مقام ربه جنتان } فقلت الثانية وان زنى وان سرق يا رسول الله فقال النبي ﷺ الثالثة

{ ولمن خاف مقام ربه جنتان } فقلت الثالثة وان زنى وان سرق يا رسول الله قال نعم وان رغم أنف أبي الدرداء

Ebû'd-Derdâ (r.a.): Resûlullah (s.a.s.)'ı minberde şöyle anlatırken duymuş: “*Rabbinin makamından korkan için iki cennet vardır*”,⁵¹⁷ bunun üzerine Ebû'd-Derdâ, Resûlullah'a: O kişi zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?’ diye sormuş. Hz. Peygamber (s.a.s.) tekrar; “*Rabbinin makamından korkan için iki cennet vardır*”, âyetini okuyarak cevap vermiş. Ebû'd-Derdâ ikinci defa: “O kişi zina etse ve hırsızlık yapsa da mı?’” diye sormuş. Hz. Peygamber (s.a.s.) aynı âyeti tekrar okumuş. Ebû'd-Derdâ üçüncü defa aynı soruyu sorunca; Hz. Peygamber: “*Evet, Ebû'd-Derdâ'ya rağmen*”, buyurmuş.⁵¹⁸

Hadîs, “sahîh” tir.⁵¹⁹

Müellif, kâmil îmân ve îmân ile zina arasındaki ilişkiyi anlatırken bu hadîsi aktarmıştır.

17) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 182a.

أخبرنا أبو الحسن بن الفضل القطان أنبأ عبد الله بن جعفر ثنا يعقوب بن سفيان ثنا عبيد الله عن شيبان عن الأعمش عن سهل

يكنى أبا أسد عن بكير الجزري عن أنس أن النبي ﷺ قال : الأئمة من قريش

Enes b. Mâlik, Resûlullah (s.a.s.)'tan şöyle aktardı: “*İmamlar Kureyşten'dir*.”⁵²⁰

⁵¹⁶ Tirmizî, Cenâiz, 71 (III,383); Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 28, no: 130; Elbânî, *Sahîhu't-Terğîb*, III, 219, no: 3560.

⁵¹⁷ Rahmân, 55/46.

⁵¹⁸ Ahmed b. Hanbel, II, 214, no: 8668; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 214, no: 35443; İsbehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ'*, II, 338; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, II, 622, no: 4634.

⁵¹⁹ Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid*, VII, 255, no: 11390; Elbânî, *Zilâlü'l-Cenne*, II, 189, no: 975.

⁵²⁰ Ahmed b. Hanbel, III, 129, no: 12329; III, 183, no: 12923; IV, 421, no: 12329; Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III, 467, no: 5942; Abdürrezzâk, *Musannef*, XI, 58; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 402, no: 32388; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I, 81, no: 725; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, II, 320; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 85, no: 6962; Beyhakî, *Şu'abü'l-İmân*, II, 232, no: 1614; Beyhakî; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 121, no: 5081.

Bu hadîs için *Silsiletü's-Safâ* adlı eserin 17. sayfasında yaptığımız değerlendirmeye bakınız.⁵²¹

Bu hadîsin hem senet açısından, hem de metin açısından pek çok tarîkleri vardır. İlk dönem hadîs kaynaklarında ve daha başka şerh ve tahric kitaplarının çoğunda da bu hadîs, bulunmaktadır. Enes b. Mâlik'ten gelen rivâyet “*sahîh*”tir.⁵²²

Bu hadîs eserin (v. 203a)'de de geçmektedir.

18) Hâşiye-i 'Îsâm, v. 185a.

حدثنا سعيد بن أبي مرثم أخبرنا محمد بن جعفر أخبرنا حميد ابن أبي حميد الطويل أنه سمع أنس بن مالك رضي الله عنه يقول جاء ثلاث رهط إلى بيوت أزواج النبي صلى الله عليه وسلم يسألون عن عبادة النبي ﷺ فلما أخبروا كأنهم تقالوها فقالوا أين نحن من النبي ﷺ؟ قد غفر الله له ما تقدم من ذنبه وما تأخر قال أحدهم أما أنا فأني أصلي الليل أبدا وقال آخر أنا أصوم الدهر ولا أفطر وقال آخر أنا أعتزل النساء فلا أتزوج أبدا فجاء رسول الله ﷺ فقال (أنتم الذين قلتم كذا وكذا؟ أما والله أتي لأخشاكم لله وأتقاكم له لكني أصوم وأفطر وأرقد وأتزوج النساء فمن رغب عن سنتي فليس مني

Humeyd İbn Ebî Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes b. Mâlik (r.a.)'ten şöyle derken işitmiştir: Üç kişi Hz. Peygamber'in ibadetinden soruyorlardı. Bunlara Peygamber'in ibâdeti haber verilince, kendileri bu ibâdeti azımsadılar ve: Biz nerede, Hz. Peygamber nerede? Muhakkak Allah Peygamber'in geçmiş olan ve gelecekte işlenmesi muhtemel bulunan bütün günahlarını mağfiret etmiştir, dediler. İçlerinden biri; bana gelince, ben geceleri dâima namaz kılacağım! dedi. Diğeri de: Ben her zaman oruç tutacağım ve oruçsuz olmayacağım, dedi. Üçüncüsü de: Ben de kadınlardan ayrı yaşayacağım, hiç evlenmeyeceğim, dedi. Onlar bu sözleri söylerken Resûlullah (s.a.s.) onların yanlarına çıka geldi de: “Sizler şöyle şöyle söyleyen kimselersiniz. Dikkat edin! Allâh'a yemin ederim ki, ben sizin Allâh'tan en çok korkunuz ve en çok takvalı olanınızım. Bununla beraber ben oruç tutarım, oruçsuz bulunurum, nâfile namaz kılarım, uyurum, kadınlarla da evlenirim. (İşte benim

⁵²¹ Bkz. Harpûtî, *Silsiletü's-Safâ*, s. 17.

⁵²² Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ'*, VIII, 123; Heysemî, *Mecme'u'z-Zevâid*, V, 352, no: 8988; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 114; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, 692, no: 1701; Elbânî, *Zilâlü'l-Cenne*, II, 29, no: 1120.

sünnetim, hayat tarzım budur). Her kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir” buyurdu.⁵²³

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁵²⁴

Müellif (Hayâlî): “Sabit olmuştur”, diyerek bu rivâyeti vermiştir; من ترك سنتي لم ينل “kim benim sünnetimi terk ederse şefâatime ulaşamaz” bu rivâyeti hadîs eserlerinde bu vecih ile sadece Elbânî, iki eserinde ele almış ve “*aslı olmadığı*” ifade etmiştir.⁵²⁵

Hayâlî bu hadîsi şefâat konusunda zikretmiş; “sünneti terk edene şefâat var mıdır”, sorusuna cevap olarak aktarmıştır.

حدثنا سليمان بن حرب ثنا بسطام بن حريث عن أشعث الحداقي عن أنس بن مالك عن النبي ﷺ قال شفاعتي لأهل

الكبائر من أمتي

Enes b Mâlik rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “*Şefâatim, ümmetimden büyük günâh sâhipleri içindir.*”⁵²⁶

Bu hadîs için *Nasîhatnâme*’nin v. 8b’de yapılan değerlendirmeye bakınız.⁵²⁷

حدثنا معاذ بن المثني ثنا مسدد ثنا خالد عن حسين بن قيس عن عكرمة عن ابن عباس قال : خطب رسول الله ﷺ يقول

فقال : إن الله عز وجل أعطى كل ذي حق حقه ألا إن الله فرض فرائض وسنننا وحد حدودا وأحل حلالا وحرم حراما وشرع الدين فجعله سهلا سمحا واسعا ولم يجعله ضيقا ألا إنه لا إيمان لمن لا أمانة له ولا دين لمن لا عهد له ومن نكث ذمتي لم ينل شفاعتي ولم يرد علي الخوض ألا إن الله عز وجل لم يرخص في القتل إلا ثلاث : مرتد بعد إيمان أو زان بعد إحصان أو قاتل نفس فيقتل بقتله ألا هل بلغت ؟

Abdullah İbn Abbâs, Allah Resûlü (s.a.s.) bize şöyle hitap etti: “*Allah (c.c.) her hak sahibinin hakkını verin. Dikkat edin! Allah’ın farzı farzdır, sünnetleri sünnettir,*

⁵²³ Buhârî, Nikâh, 1 (V, 1949); Müslim, Nikâh, no: 5 (II, 1020); Nesâî, Nikâh, 22 (VI, 60); Dârimî, Nikâh, 3 (II, 178); Ahmed b. Hanbel, II, 158, no: 6477.

⁵²⁴ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, I, 32, no: 145; Elbânî, İrvâü’l-Ğalîl, VI, 193, no: 1782; Elbânî, Sahîhu’t-Terğîb, II, 193, no: 1918.

⁵²⁵ Elbânî, Telhîsu Sıfatü’s-Salât, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Beyrut, trz., s. 3; Elbânî, Tehzîru’l-Sâcid, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Beyrut, trz. s. 44.

⁵²⁶ Ebû Dâvûd, Sünnet, 23 (II, 649); Tirmizî, Sıfatü’l-Kıyâme, 11 (IV, 625); Ahmed b. Hanbel, III, 213, no: 13245; İbn Hibbân, Sahîh, XIV, 386, no: 6467; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, I, 258, no: 748; Hâkim, el-Müstedrek, I, 139, no: 228.

⁵²⁷ Harpûtî, Nasîhatnâme, v. 8b.

koyduğu sınırlar bellidir, haramları haramdır. Dinin kurallarını kolaylaştırın, genişletin, müsamahalı olun. Onu dar yapmayın. Dikkat edin! Emanı olmayanın îmânı olmaz, sözünü yerine getirmeyenin dîni olmaz. Kim anlaşmasını bozarsa benim şefâatimi elde edemez ve havza dönemez. Dikkat edin! Allah (c.c.) ancak şu üç kişinin öldürülmesine izin verdi; imandan sonra dinden dönen, evlendikten sonra zina yapan, bir nefsi öldürenin öldürülmesi. Dikkat edin! Size tebliğ ettim mi?”⁵²⁸

Hadîs “zayıf”tır.⁵²⁹

Müellif tarafından sünneti terk edene şefâat olmayacağını delillendirmek için bu varakta zikredilen hadîsler aktarılmıştır. O, hadîslerin sonunda şu açıklamayı yapmıştır: “Kim sünneti terk ederse, şefâat mertebesine ulaşamaz ve şefâatin muhayyerliğinden de yararlanamaz.”

19) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 186b.

حدثنا موسى حدثنا عمرو بن يحيى عن أبيه عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال (إذا دخل

أهل الجنة الجنة وأهل النار النار يقول الله من كان في قلبه مثقال حبة من خردل من إيمان فأخرجوه فيخرجون قد امتحشوا وعادوا حمما فيلقون في نهر الحياة فينبتون كما تنبت الحبة في حميل السيل أو قال حمية السيل – وقال

النبي ﷺ – ألم تروا أنها تخرج صفراء ملتوية

Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme girdikten sonra Yüce Allah: “Kimin kalbinde bir hardal tanesi ağırlığınca îmân varsa, ateşten çıkarınız! diye Ferman buyuracaktır. Bunun üzerine simsiyah yanmış ve kömüre dönmüş oldukları halde çıkacaklar da hemen hayat nehrinin içine atılacaklar ve orada sel uğrağında-yahut selin kokmuş kara çamuru içinde- kalan yabanî reyhan tohumları nasıl süratle biterse öyle biteceklerdir”. Ve Nebî (s.a.s.): “Görmez misiniz, bu tohumlar (ne güzel) sapsarı olarak ve iki tarafına salınarak çıkıp sürerler!” buyurdu.⁵³⁰

Hadîs, “sahîh”tır.⁵³¹

⁵²⁸ Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, XI, 213, no: 11532; Ebû Ya‘lâ, Müsned, IV, 343, no: 2458; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, XV, 1378, no: 43617; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, II, 1551, no: 2554.

⁵²⁹ Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, I, 417, no: 798; Elbânî, Da‘ifü’t-Terğîb, I, 9, no: 33.

⁵³⁰ Buhârî, Rikâk, 51 (V, 2400); Müslim, Îmân, no: 147 (I, 93); Ebû Dâvûd, Libâs, 29 (II, 457); Tirmizî, Birr, 61 (IV, 360); İbn Mâce, Îmân, 9 (I, 22).

⁵³¹ Tirmizî, Birr, 61 (IV, 360, 361); Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbih, III, 199, no: 5519.

حدثنا مالك بن عبد الواحد المسمعي ثنا الضحاك بن مخلد ثنا عبد الحميد بن جعفر قال حدثني صالح بن أبي عريب عن كثير

بن مرة عن معاذ بن جبل قال: قال رسول الله ﷺ من كان آخر كلامه لا إله إلا الله دخل الجنة

Muâz İbn Cebel rivâyet etti. Resûlullah (s.a.s.): “*Kimin en son sözü Lâ ilâhe illâllâh olursa; cennete girer*”, buyurdu.⁵³²

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁵³³

Harpûtî, bu iki hadîsi îmân konusunun açıklamasında zikretmiştir.

20) Hâşiye-i ‘Îsâm, v. 188b.

حدثنا مسدد قال حدثنا إسماعيل بن إبراهيم أخبرنا أبو حيان التميمي عن أبي زرعة عن أبي هريرة قال: كان النبي ﷺ بارزا

يوما للناس فأتاه جبريل فقال ما الإيمان؟ قال (أن تؤمن بالله وملائكته وبلغائه ورسله وتؤمن بالعبث) . قال ما

الإسلام؟ قال (الإسلام أن تعبد الله ولا تشرك به وتقيم الصلاة وتؤدي الزكاة المفروضة وتصوم رمضان) . قال

ما الإحسان؟ قال (أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك) . قال متى الساعة؟ قال (ما المسؤول

عنها بأعلم من السائل وسأخبرك عن أشراطها إذا ولدت الأمة ربها وإذا تطاول رعاة الإبل البهيم في البنيان في

خمس لا يعلمهن إلا الله) . ثم تلا النبي ﷺ { إن الله عنده علم الساعة } الآية ثم أدبر فقال (ردوه) فلم يروا

شيئا فقال (هذا جبريل جاء يعلم الناس دينهم .

Ebû Hüreyre, şöyle rivâyet etmektedir: Bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.), meydanda, insanlar içinde oturuyordu. Derken yürüyerek bir adam O’na geldi de: “Yâ Resûlallah! Îmân nedir?” diye sordu. Allah Resûlü: “*Îman: Allâh’a, meleklerine, resûlüne ve Allah’a kavuşmaya inanman ve yine öldükten sonra dirilmeye inanmandır*”, diye cevap verdi. O kişi: “Yâ Resûlallah! İslâm nedir?” dedi. Resûlullah (s.a.s.): “*İslâm: Allah’a ibâdet etmen ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmaman, namazı kılman, farz olan zekatı vermen ve ramazan orucunu tutmandır*.” dedi.

O kişi: “Yâ Resûlallah! İhsân nedir?” diye sordu. Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*İhsân, Allah’ı görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Sen O’nu görmeden de, şüphesiz O seni görür*”, buyurdu. O kişi: “Yâ Resûlallah! Kıyâmet ne zaman?” diye sordu. Resûlullah (s.a.s.): “*Bu meselede sorulan, sorandan daha iyi bilmez. Lâkin ben onun alâmetlerini*

⁵³² Buhârî, Cenâiz, 1 (I, 415); Ebû Dâvûd, Cenâiz, 20 (II, 207); Tirmizî, Cenâiz, 7 (III, 307); Ahmed b. Hanbel, V, 233, no: 22087; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, XX, 112, no: 221; Hâkim, el-Müstedrek, I, 503, no: 1299.

⁵³³ Tirmizî, Îmân, 17 (V, 23); Hâkim, el-Müstedrek, I, 503, no: 1299.

haber vereceğim: Kadın kendi sahîbesini doğurduğu zaman, işte bu, kıyâmetin alâmetlerindendir. Yalın ayaklılar, çıplaklar takımı insanların başkanları oldukları zaman, işte bu da kıyâmetin alâmetlerindendir. Kıyâmetin vakti, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği beş şeyin içindedir (yani beş şeyden biridir): O saatin ilmi şüphesiz Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahîmlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse nerede öleceğini bilmez. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdârdır.”⁵³⁴

Sonra o kişi ayrıldı, gitti. Peygamber Efendimiz: “Onu bana geri getirin!” buyurdu. Sahâbîler onu geri çevirmek için aradılar, fakat kimseyi göremediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Bu Cibrîl’dir, insanlara dinlerini öğretmek için geldi.*” buyurdu.⁵³⁵

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁵³⁶ Birçok kaynakta birden fazla vecihle gelmektedir. Cibril hadîsi olarak bilinmektedir.

Şârih, bu hadîsi birkaç sayfada uzun bir şekilde açıklamış ve Nevevî’nin Müslim şerhinden, geniş alıntılar yapmıştır. Harpûtî, “*sahîh*” olduğunu ifâde etmektedir.

21) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 190b.

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا أبو خالد الأحمر ح وحدثنا أبو كريب وإسحاق بن إبراهيم عن أبي معاوية كلاهما عن الأعمش عن أبي ظبيان عن أسامة بن زيد وهذا حديث ابن أبي شيبة قال: بعثنا رسول الله ﷺ في سرية فصبحنا الحرقات من جهينة فأدركت رجلا فقال لا إله إلا الله فطعنته فوق وقع في نفسي من ذلك فذكرته للنبي صلى الله عليه وسلم فقال رسول الله ﷺ أقال لا إله إلا الله وقتلته؟ قال قلت يا رسول الله إنما قالها خوفا من السلاح قال أفلا شققت عن قلبه حتى تعلم أقالها أم لا فما زال يكررها علي حتى تمنيت أني أسلمت يومئذ قال فقال سعد وأنا والله لا أقتل مسلما حتى يقتله ذو البطين يعني أسامة قال قال رجل ألم يقل الله { وقتلوهم حتى لا تكون فتنة ويكون الدين كله لله } فقال سعد قد قاتلنا حتى لا تكون فتنة وأنت وأصحابك تريدون أن تقاتلوا حتى تكون فتنة {

Üsâme b. Zeyd rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) bizi bir seriyye ile (cihâda) göndermişti. Cüheyne kabilesinden Huru Katâ bir sabah baskını yaptık. Derken ben bir

⁵³⁴ Lokmân, 31/34.

⁵³⁵ **Buhârî**, Îmân, 36 (I, 27); Tefsîr, 266 (IV, 1793); **Müslim**, Îmân, no: 1, 5 (I, 36, 39); **Ebû Dâvûd**, Sünnet, 17 (II, 635); **Tirmizî**, Îmân, 4 (V, 6); **Nesâî**, Îmân, 5, 6 (VIII, 97, 101); **İbn Mâce**, Îmân, 9 (II, 426); **Ahmed b. Hanbel**, II, 426, no: 9497.

⁵³⁶ **Tirmizî**, Îmân, 4 (V, 6); Heysemî, **Mecme‘u’z-Zevâid**, III, 476, no: 5262.

adama eriştim. Adam hemen “Lâ ilâhe illallah” dedi. Ama ben kendisini vurdum. Bundan kalbime bir şüphe düştü ve bu hadiseyi Hz. Peygamber’e anlattım. *Resûlullah (s.a.s.): “Lâ ilâhe illallah, dedi mi? Sen de onu öldürdün mü?”* buyurdu. Ben Yâ Resûlallah, o bu sözü ancak silahtan korktuğu için söyledi, dedim.

“*Bari kalbini yarsan da bu sözü doğru söyledi mi söylemedi mi bilseydin yâ!*” buyurdular. Artık bu sözü bana o kadar tekrarlardı durdu ki, keşke o gün (yeni) Müslüman olmuş olsaydım diye temenni ettim. Bunun üzerine Sâd: “Vallahi şişman yâni Üsâme öldürmedikçe ben de hiçbir Müslüman’ı öldüremem”, dedi.

Bir adam; Allah: “Fitne kalmayınca ve din tamamıyla Allah’ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin!”⁵³⁷ buyurmadı mı? dedi. Sâ’d: “Biz hiç fitne kalmasın diye savaştık. Sen ve arkadaşların ise fitne çıksın diye mukatele etmek istiyorsunuz!” dedi.⁵³⁸

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁵³⁹

Harpûtî, “Buhârî rivâyet etmiştir”, diyerek bu hadîsi de îmân konusunda zikretmiştir.

22) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 198b.

حدثنا محمد بن عباد المكي حدثنا سفيان قال قلت لسهيل إن عمرا حدثنا عن القعقاع عن أبيك قال: ورجوت أن يسقط عن رجلا قال فقال سمعته من الذي سمعه منه أبي كان صديقا له بالشام ثم حدثنا سفيان عن سهيل عن عطاء بن يزيد عن تميم الداري أن النبي ﷺ قال الدين النصيحة قلنا لمن؟ قال لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعاماهم

Amr bize el-Ka’kâ’dan, O da babasından rivâyet etti; dedim. Ve benim rivâyetimden bir kişi düşürmesini ricâ ettim. Bunun üzerine Süheyl; ben bu hadîsi babamın dinlediği zattan dinledim. O zat Şam’da babamın dostu idi; dedi. Bundan sonra bize Süfyân, Süheyl’den o da Atâ’ b. Yezîd’den, o da Temimü’ d-Dârî’den rivâyet etti. . Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*: “*Din samimiyettir*” buyurdu. Biz kendisine: Kimin için samimiyettir? dedik. Peygamberimiz: “*Allah’a karşı, Kitâbına karşı, Resûlü’ne karşı, müminlerin yöneticilerine karşı ve tüm Müslümanlara karşı samîmi olmaktır*”, buyurdu.⁵⁴⁰

⁵³⁷ Enfâl, 8/39.

⁵³⁸ Buhârî, Diyât, 1 (VI, 2519); Müslim, Îmân, no: 158 (I, 96); İbn Ebî Şeybe, Musannef, V, 556, no: 28932; Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, III, 252, no: 5762; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, I, 510, no: 1460.

⁵³⁹ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, II, 285, no: 3450; Heysemî, Mecme‘u’z-Zevâid, I, 176, no: 60.

⁵⁴⁰ Müslim, Îmân, no: 95 (I, 74); Ebû Dâvûd, Edeb, 67 (II, 704); Nesâî, Biât, 31 (VII, 156); Ahmed b. Hanbel, IV, 102, no: 16982.

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁵⁴¹

Harpûtî; “Allah ve Resûlü için bütün Müslümanlara karşı şefkâtli olmak gerekir”, dedikten sonra, “*sahîh hadîste gelir*” diyerek bu hadîsi zikretmiştir.

23) Hâşiye-i ‘Îsâm, v. 199b.

حدثنا علي بن نصر بن علي حدثنا عبيد الله بن عبد المجيد حدثنا أبي صالح عن سلمة بن وهرام عن عكرمة عن ابن عباس قال :
جلس أصحاب رسول الله ﷺ ينتظرونه قال فخرج حتى إذا سمعهم يتذاكرون فسمع حديثهم فقال بعضهم عجا أن
الله عز وجل اتخذ من خلقه خليلا اتخذ إبراهيم خليلا وقال آخر ماذا بأعجب من كلام موسى كلمه تكليما وقال
آخر فعيسى كلمة الله وروحه وقال آخر آدم اصطفاه الله فخرج عليهم فسلم وقال قد سمعت كلامكم وعجبكم
أن إبراهيم خليل الله وهو كذلك وموسى نبي الله وهو كذلك وعيسى روح الله وكلمته وهو كذلك وآدم
اصطفاه الله وهو كذلك ألا وأنا حبيب الله ولا فخر وأنا حامل لواء الحمد يوم القيامة ولا فخر وأنا أول شافع
وأول مشفع يوم القيامة ولا فخر وأنا أول من يحرك حلق الجنة فيفتح الله لي فيدخلنيها ومعني فقراء المؤمنين ولا
فخر وأنا أكرم الأولين والآخرين ولا فخر

İbn Abbâs rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.)’in ashâbından bazı kişiler kendisini beklemek üzere oturmuşlardı. Sonra Resûl-i Ekrem (s.a.s.) çıktı ve onlara yaklaşınca birbiriyle müzakere ettiklerini duydu, konuşmalarını dinledi. Ashaptan biri, “Allah’ın mahlûkatından bir dost edinmesi şaşılacak şey doğrusu; İbrâhîm’i dost edinmiş” dedi. Öbürü, “Mûsâ’nın konuşmasından daha hayret verici ne olabilir? Allah onunla apaçık bir şekilde konuşmuş!” bir başkası, “Îsâ Allah’ın kelimesi ve ruhu” dedi.

Allah Resûlü (s.a.s.) üstlerine çıka geldi. Selâm verdi ve şöyle dedi: “*Konuşmalarınızı ve hayretlerinizi duydum. İbrâhîm Allah’ın dostudur ve bu bir gerçektir. Mûsâ Allah’ın konuştuğu kişidir ve bu bir gerçektir. Îsâ Allah’ın ruhu ve kelimesidir ve bu bir gerçektir. Allah Âdem’i saf kılmış ve bu da bir gerçektir. Dikkat ediniz! Allah’ın habibî (sevgilisi) –övünmeksizin- benim. Kıyâmet gününde hamd sancağının hamili –övünmeksizin- benim. İlk şefâat eden ve şefâati ilk kabul edilen –övünmeksizin- benim. Cennetin ilk halkalarını ilk harekete geçiren benim ki, Allah bana (cennetin kapsını) açacak beraberinde müminlerin fakirleri olduğu halde beni cennete*

⁵⁴¹ Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbih*, III, 76, no: 4966; Elbânî, *İrvâü’l-Ğafîl*, I, 63; Elbânî, *Zilâlü’l-Cenne*, II, 269, no: 1090.

sokacaktır. Ben –övünmeksizin- geçmişlerin ve geleceklerin en değerlisiyim”, buyurdu.⁵⁴²

Ebû İsa (Tirmizî) bu hadîs için; “ğarîb” demiştir.⁵⁴³ Hadîs “zayıf”tır.⁵⁴⁴

Müellif, Hz. Peygamber’in fazileti konusunda, hadîsi zikretmiştir.

24) Hâşiye-i ‘İsâm, v. 202a.

حدثنا محمد بن أحمد بن علي بن سهل ثنا القاسم بن أحمد الخطابي ثنا هوزة بن حليفة ثنا ابن جريج عن عطاء عن أبي الدرداء

قال رأيت النبي ﷺ وأنا أمشي أمام أبي بكر فقال أتمشي أمام أبي بكر ما طلعت الشمس ولا غربت بعد النبيين

والمرسلين على أحد أفضل من أبي بكر

Ebû’d-Derdâ rivâyet etmiştir: Ben Ebû Bekir’in önünde yürürken Hz. Peygamber beni gördü. Ve dedi ki: “ *Nebilerden ve Peygamberlerden sonra üzerine güneşin doğup battığı en hayırlı kimse, Ebû Bekir’dir.*”⁵⁴⁵

Hadîs, “zayıf”tır.⁵⁴⁶

Harpûtî, halifelerin faziletleri bölümünde, hadîsi zikretmiştir.

Eserde geçen hadîslerin tahriç, tercüme ve değerlendirmesini yaptıktan sonra bu rivâyetlerin istatistikî bilgilerini aktarmaya geçiyoruz.

b) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi

Bu bölümde, eserde geçen rivâyetlerin sayısı, sahâbe veya sahâbe yoksa, rivâyeti Resûlullah’a dayandıran râvîlerin adlarını aktardık. Rivâyetlerin sıhhat açısından gruplandırılmasını ve kısa değerlendirmesini yaptık.

b.1.) İlk (sahâbe veya rivâyeti Resûlullah’a dayandıran) Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı:

1. Ebû Hüreyre:	8
2. Enes b. Mâlik:	6

⁵⁴² Tirmizî, Menâkıb, I (V, 587); Dârimî, Mukaddime, 8 (I, 39); İbn Adiyy, el-Kâmil, III, 339; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, XI, 559, no: 31970.

⁵⁴³ Tirmizî, Menâkıb, I (V, 587).

⁵⁴⁴ İbn Adiyy, el-Kâmil, III, 339; Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbih, III, 252, no: 5762; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, XI, 559, no: 31970.

⁵⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, Fedâilü’s-Sahâbe, I, 152, no: 135; Bağdâdî, Târîhu Bağdâd, XII, 438, no: 6901; İbn Asâkir, Târîhu Dimeşk, XXX, 209; Ebû Nu’aym, Hilyetü’l-Evliyâ’, II, 338; Hindî, Kenzü’l-Ummâl, XII, 744, no: 35644.

⁵⁴⁶ Ebû Nu’aym, Hilyetü’l-Evliyâ’, II, 338; Heysemî, Mecme’u’z-Zevâid, IX, 24, no: 14314.

3. Abdullâh b. Abbâs:	3
4. Câbir b. Abdillâh:	2
5. Ebû Saîd el-Hudrî:	2
6. Ebû'd-Derdâ:	2
7. Hümejdî:	2
8. Abdullâh b. Ömer:	2
9. Abdullâh b. Mes'ûd:	1
10. İmrân b.Husayn :	1
11.Temîm ed-Dârî:	1
12. Üsâme b. Zeyd :	1
13. Muaz b. Cebel:	1
14. Amr b. As:	1
15. Senedi olmayanlar:	1

Toplam: 34 Rivâyet

Bu eserde geçen rivâyetlerin toplam sayısı otuz dördtür. Ancak eserde geçen tekrarlar bu rakama dahil değildir. Bu eserde geçen rivâyetlerden dördünü yakın lafızlarla tespit ettik. Bir rivâyetin de senedi yoktur.

b.2.) Sıhhat Açısından Rivayetler:

1. Sahîh:	21
2. Hasen:	3
3. Zayıf:	7
4. Mevzû':	3

Rivâyetleri sıhhat açısında yüzde hesaplamasına göre yaklaşık olarak; %61'i “*sahîh*”, %9'u “*hasen*”, %21'i “*zayıf*” ve % 9'u ise “*mevzû*” rivâyetlerdir.

Eserin ana konusu akâid ve kelâmdır. Rivâyetler de ana konuya uygun bir şekilde ele alınmıştır. Sıhhat açısından, Harpûtî'nin telif eserlerine göre daha sağlam rivâyetler zikredilmiştir. Bu eserde aktarılan bazı hadisler daha önceki eserlerde de verilmiş ancak bu denli geniş açıklamalar yapılmamıştır. Bazı hadîsler mükerrer olarak

aktarılmıştır. Örneğin; “*ümmeüm dâlâlet üzerinde toplanmaz*”,⁵⁴⁷ “*İmamlar Kureyştendir*”,⁵⁴⁸ “*hurmayaya aşu yapma*”⁵⁴⁹ ve özellikle îmânla ilgili hadîsleri geniş ve birer konu başlığı şeklinde ele almıştır.⁵⁵⁰

Allah’ın sıfatlarından bahsederken “tevhîdin de sıfatlarından bir nevî”⁵⁵¹ olduğunu ifâde etmiştir. Harpûtî kelâm ilmi hakkında şunları aktarmaktadır: “Tevhîten kasıt kemâlî bir sıfattır. Kelâm ilminde iki hüküm var; İlm-i Tevhîd ve İlm-i Sıfat olmak üzere, bu ilmin kast ettiği şey en şerefli dir.”⁵⁵² Kelâm ilmi, ilm-i İlâhidir. İslâm’ın prensiplerini vaz eden bir ilimdir.”⁵⁵³ Ayrıca o, kelâm ilmini, İlm-i Tevhîd adıyla çoğu zaman eş anlamlı olarak kullanır.

Yûsuf Şükrü, Mu‘tezile üzerinde genişçe durur. Vâsıl’ın, Hasan Basri’nin mescidinden ayrılış sebebi ile el-Menzilu Beyne’l-Menzileteyn görüşüne değinir.⁵⁵⁴ Harpûtî, Mu‘tezile ve mütekellimlerin bid‘at ehli olduğunu ve İmam Ebû Yusuf’un; “mütekellimlerin arkasında namaz kılınmaz çünkü onlar bid‘at ehli dir”, görüşünü aktardıktan sonra “*Her bid‘at dâlâlettir*” hadîsini zikretmiştir.⁵⁵⁵

O; “kesin olarak Hz. Peygamber’e itâat etmek gerekir. Peygamber’e dünyevî şeylerde muhalefet câizdir, uhrevî şeylerde câiz değildir. Tecrübî bilgede Peygamber’in yanılabilirliğini, bu yanılma, yalan sayılmaz ve ayrıca bu, ismet sıfatına da aykırı değildir”,⁵⁵⁶ şeklindeki açıklamalarla peygamberin konumuna değinmiştir.

Harpûtî, rivâyetleri aktarırken hadîslerin sıhhatine pek değinmezken, bu eserde bazen değ erlendirme yapmıştır.⁵⁵⁷

O, bazen iki farklı hadîsi bir hadîs gibi iç içe rivâyet etmiştir. Bu eserde geçen hamd ile besmele hadîsi, aynı hadîs gibi ele alınmıştır.⁵⁵⁸

Harpûtî dini ilimleri beşe ayırır. Bu ilimler; kelâm, tefsîr, hadîs, fıkıh ve usûl-ü fıkıhtan oluşur. Bu ilimlerin her birinin alanıyla ilgili bilgiler verir. Hadîsi de şöyle

⁵⁴⁷ Harpûtî, *Hâşiye-i ‘İsâm ‘alâ Hâşiye*, v. 60a, 130b, 153a, 204b.

⁵⁴⁸ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 182a, 203a.

⁵⁴⁹ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 50b, 55b.

⁵⁵⁰ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 188a.

⁵⁵¹ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 5a-8a.

⁵⁵² Harpûtî, *a.g.e.*, v. 14a.

⁵⁵³ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 17b.

⁵⁵⁴ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 20b, 21a.

⁵⁵⁵ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 24b.

⁵⁵⁶ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 50b-55b.

⁵⁵⁷ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 191a, 194a, 202a.

⁵⁵⁸ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 3a.

tanımlar: “Hz. Peygamber’in durumlarından ve fiillerinden bahseden bir ilimdir. Hz. Peygamber’i bilmek bu ilmi bilmektir.”⁵⁵⁹

“*Mütevâtir*” haberin şartlarından birkaç varakta bahseder ⁵⁶⁰ ve en sonunda “*men kezebe*” hadîsini zikreder.⁵⁶¹

Bu şerh çalışmasında göze çarpan en önemli husus; sarf ve nahiv açısından geniş açıklamalar yapılmış olmasıdır. Şârih, Fahrettin er-Râzi,⁵⁶² İbn Hişâm, Sibeveyh⁵⁶³ ve Zamehşerî’den⁵⁶⁴ geniş alıntılar yapmış ve bunlar onun dil yönüyle bilgi kaynakları olmuşlardır. Ayrıca Suyûtî,⁵⁶⁵ İbnü’l-Cevzî ve Sehâvî’nin⁵⁶⁶ de Harpûtî’nin hadîs konusunda, bilgi kaynakları arasında yer aldığını söyleyebiliriz. Bütün saydığımız bu şahısları Yûsuf Şükrü isim vererek alıntıda bulunmuştur. Yukarıda verdiğimiz dipnotlar bunların yerlerini göstermektedir.

Bu eserin hangi esere haşiye olarak yazıldığını tespit etmek, bizim için kolay olmadı. Asıl metnin kime ait olduğu hususunda hâşiyesinin başlarında veya sonlarında her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Harpûtî, asıl metni açıklarken bir iki yerde Hayâlî adından hareketle,⁵⁶⁷ şerh çalışmasının üzerinde yapıldığı metnin Hayâlî’ye âit olduğu kanaati bizde hasıl oldu. Yûsuf Şükrü’nün eserine verdiği adla, Hayâlî’nin bir çalışması yok. Ancak Hayâlî’nin kelâma dâir önemli çalışması olan, *Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-‘Akâ’idi’n-Nesefiyye* adlı esere yapılan bir şerh çalışması olduğu kanaatindeyiz. Hayâlî bu şerh çalışmasını da; Taftâzânî’nin, Nesefî’nin *el-Akâid’i* üzerine yaptığı şerhe, hâşiye olarak kaleme almıştır.

Eserde daha çok öne çıkan başlıkları şu şekilde özetleyebiliriz; kelime-i tevhid, îmân, ihsan, sıfatlar, kıyamet, ahiret, cennet-cehennem, mucize, deliller, kadın-erkek yaratılışı, Peygamberimizin sıfatları, şefâat, sorumluluk, ilim, niyet, haram-helâl, fitne, imamlık meselesi, halifelerin fazileti, takvâ, salavât gibi başlıklardır.

⁵⁵⁹ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 6b.

⁵⁶⁰ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 47b, 48a.

⁵⁶¹ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 47b-58a.

⁵⁶² Harpûtî, **a.g.e.**, v. 6a, 93b.

⁵⁶³ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 6a.

⁵⁶⁴ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 23a.

⁵⁶⁵ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 70a, 94a, 133a.

⁵⁶⁶ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 135b.

⁵⁶⁷ Harpûtî, **a.g.e.**, v. 110b, 196b.

4) HİZMET-İ MENBA‘İ’S-SE‘ÂDE

Eser, Harpûtî’nin Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî tarafından yazılan; *Delâilü'l-Hayrât ve Şevârikü'l-Envâr*’a yazmış olduğu bir şerh çalışmasıdır. Bu şerh çalışması; *Delâilü'l-Hayrât*’ın meşhur iki şerhinden özetlenerek, kısa bir şekilde, ana eserin sayfalarını aşmadan ve sâde bir Türkçe ile yapılmıştır.

a) Müellifin Hadîs Olduğunu Söyleyerek Aktardığı Rivâyetler

Bu bölümde; eserde müellif veya şârihin açık lafızlarla hadîs olduğunu söylediği rivâyetler ele alınmıştır. Onlar, hadîsleri genelde işlemekte olduğu konuyu ilgilendiren kısmıyla yetinmişlerdir. Biz de hadîslerin tam metinlerini tespit ederek aktardık. Bir de hadîslerin sıhhatine değindik, konu bağlamına girmedik. Çünkü bu eserde geçen hadîslerin hepsi, peygamberimize salavât getirmenin fazileti hakkındadır. Anlamı da oldukça açık olduğundan, Harpûtî’nin anlam için yaptığı yoruma da değinmedik.

Bu eserde ele aldığımız hadîs sayısı on beş tanedir. Tahricini yaptığımız bu hadîslerin ilk ikisi, Şârih Yusuf Şükrü tarafından zikredilmiştir, diğerleri de *Delâilü'l-Hayrât* müellifi tarafından verilmiştir.

Delâilü'l-Hayrât’ın ikinci bölümü, peygamberimize salavât getirmenin fazileti hakkındaki hadîsleri ihtiva etmektedir. Müellif, ezberlenmesi kolay olması için hadîslerin senetlerini hazfettiğini ifâde temektedir.⁵⁶⁸ *Delâilü'l-Hayrât*’ın bu bölümünde, el-Cezûlî otuz beş hadîs zikretmiştir. Bu hadîslerden sekiz tanesini aynı lafızla tespit ettik, beş tanesini de benzer lafızlarla kaynaklarda tespit ettik. Bunların dışındaki yirmi iki hadîsin herhangi bir kaynağına ulaşamadık.

1) Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde, v. 6b.

عبدالقادر الرهاوي في الأربعين عن أبي هريرة بلفظ كل أمر ذي بال لا يبدأ فيه بسم الله الرحمن الرحيم فهو أبت

. وفي لفظ فهو أقطع . وفي لفظ فهو أجزم .

Ebû Hüreyre (r.a.), Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle rivâyet etmiştir: “*Besmelesiz başlayan her iş bereketsizdir.*”⁵⁶⁹

⁵⁶⁸ Harpûtî, *Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde*, v. 7b.

⁵⁶⁹ Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, I, 866, no: 2491.

Bu rivâyet için *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye* adlı eserin v.3a'da yapılan değerlendirmeye bakınız.⁵⁷⁰

Bu hadîsi, Yusuf Şükrü tarafından giriş kısmında zikredilmiştir. Şârih, musannifin kitabına hem Kurâna uygun olsun diye hem de hadîse göre amel etmiş olmak için besmeleyle başladığını söylemektedir.

Harpûtî'nin getirdiği hadîsi aynı lafızlarla bulamadık Ona yakın lafızlarla, şu rivâyet geçmektedir:

علي بن عبد العزيز قال حدثنا مسلم بن إبراهيم قال حدثنا نافع أبو هرمز عن أنس قال سئل النبي ﷺ من آل محمد فقال

كل مؤمن تقي ولا يتابع عليه

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Allah Resûlü (s.a.s.)'ne Âl-i Muhammed'den soruldu. O da “*hepsi Allah'tan korkandır ve tövbesinden dönmez*”, buyurdu.

Ukaylî'nin *Du'afâ*'sında, “*zayıf*” olarak geçmektedir.⁵⁷¹ İbnü'l-Cevzî de; “*sahîh*” değildir, “*zayıftır*,” “*metrûktur*” görüşlerini zikreder.⁵⁷² Suyûtî de; “böyle bir sözü bilmiyorum”, demektedir.⁵⁷³

Şârih, bu haberi; “Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar”,⁵⁷⁴ âyetinden sonra getirmiştir.

2) Hizmet-i Menba‘i's-Se‘âde, v. 7b.

أخبرنا سويد بن نصر قال حدثنا عبد الله يعني بن المبارك قال أنبأنا حماد بن سلمة عن ثابت عن سليمان مولى الحسن بن علي

عن عبد الله بن أبي طلحة عن أبيه : أن رسول الله ﷺ جاء ذات يوم والبشر يرى في وجهه فقال أنه جاءني جبريل صلى

الله عليه وسلم فقال أما يرضيك يا محمد أن لا يصلي عليك أحد من أمتك إلا صليت عليه عشرا ولا يسلم عليك

أحد من أمتك إلا سلمت عليه عشرا

Ebû Talha, babasından şöyle rivâyet etmiştir: “*Hız. Peygamber (s.a.s.) bir gün sevinçli bir halde meclise geldi. Allah (c.c.)'ın Cebrâil vasıtasıyla kendisine ilettiği*

⁵⁷⁰ Bkz. Harpûtî, *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye*, v. 3a.

⁵⁷¹ Ukaylî, *Du'afâ*, IV,286, no: 1879.

⁵⁷² İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*, I, 266, no: 429.

⁵⁷³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 16, no: 17.

⁵⁷⁴ “Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir.” Fetih, 48/2.

müjdeli haberi ashâbına bildirdi: “Ey Muhammed! Sana bir salavât getirene ve selâm gönderene, benim on salavât getirdiğime ve selâm gönderdiğime razı değil misin?” buyurdu.⁵⁷⁵

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁵⁷⁶

Müellif (Ebû Abdillâh el-Cezûlî), tarafından zikredilmiştir. Bundan sonraki hadîslerde Peygamberimize salavât-ı şerife getirmenin fazileti hakkındadır. Başka konuda hadîs yoktur. Şârih de bunları Türkçe anlamını vererek açıklamıştır. Anlamı açık ve herkes tarafından kolay anlaşılabilen hadîslerdir. Onun için şârihimizin görüşlerini zikretmedik.

3) Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde, v. 8a.

حدثنا محمد بن بشار [بندار] حدثنا محمد بن خالد بن عثمة حدثني موسى بن يعقوب الزمعي حدثني عبد الله بن كيسان أن

عبد الله بن شداد أخبره عن عبد الله بن مسعود : أن رسول الله ﷺ قال أولى الناس بي يوم القيامة أكثرهم علي صلاة

وروي عن النبي ﷺ أنه قال من صلى علي صلاة صلى الله عليه [بها] عشرًا وكتب له [بها] عشر

حسانات

Abdullah b. Mes‘ûd rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “*Kıyâmet gününde insanların bana en yakını, bana en çok salavât getiren kimsedir.*” Müellifin hadîs olarak vermediği, ancak Tirmizî’nin bu hadîsin devamında getirdiği bir hadîs daha vardır, bu da bir önceki hadîse paralel anlamdadır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.)’den rivâyet edilmiştir, o şöyle buyuruyor: “*Kim bana bir salavât getirirse Allah ona salavât getirir ve ona on iyilik yazar.*”⁵⁷⁷

Tirmizî; bu hadîsi “*hasen- ğarîb*” olarak ifâde etmiştir.⁵⁷⁸ Suyûtî, İbn Hibbân ve Hâkim “*sahîh*” demişlerdir.⁵⁷⁹ *Mişkâtü’l-Mesâbîh*’te “*zayıf*” olarak geçmektedir.⁵⁸⁰ Elbânî, *Sahîhu’t-Terğîb ve’t-Terhîb*’te “hasen li ğayrihi” olduğunu ifâde etmiştir.⁵⁸¹

⁵⁷⁵ Nesâî, Sıfetu’s-Salât, 55 (III, 50); Dârimî, Rikâk, 58 (II, 408); Ahmed b. Hanbel, IV, 29, no: 16408; İbn Ebî Şeybe, Musannef, II, 252, no: 8695; Hâkim, el-Müstedrek, II, 456, no: 3575; Beyhakî, Şu‘abü’l-İmân, II, 210, no: 1560; Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, II, 210, no: 1218.

⁵⁷⁶ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, I, 203, no: 928; Elbânî, es-Silsiletü’s-Sahîha, II, 481, no: 829; Elbânî, Sahîhu’t-Terğîb, II, 135, no: 1661.

⁵⁷⁷ Tirmizî, Ebvâbü’l-Vitr, 351 (II, 354); İbn Hibbân, Sahîh, III, 192, no: 911; İbn Ebî Şeybe, Musannef, VI, 325, no: 31787; Taberânî, el-Mu‘cemü’l-Kebîr, X, 17, no: 9800; Beyhakî, Şu‘abü’l-İmân, II, 212, no: 1563.

⁵⁷⁸ Tirmizî, Ebvâbü’l-Vitr, 351 (II, 354).

⁵⁷⁹ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, XI, 167; Sehâvî, el-Mekâsîd, s. 160, no: 268; Suyûtî, el-Câmi‘u’s-Sağîr, I, 90; Münâvî, Feyzu’l-Kadîr, II, 441, no: 2249; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I, 313, no: 836.

⁵⁸⁰ Tebrîzî, Mişkâtü’l-Mesâbîh, I, 202, no: 923.

حدثنا جدي ثنا حبان أنبأ عبد الله عن شعبة عن عاصم بن عبيد الله عن عبد الله بن عامر بن ربيعة عن أبيه قال سمعت رسول

الله ﷺ يقول من صلى علي صلاة صلت عليه الملائكة ما صلى علي فليقل عبد من ذلك أو ليكثر

Âmir b. Rabîa babasından rivâyet etmektedir: Resûlullah (s.a.s.)’tan şöyle işittim: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Bana salavât okuyan kimseye melekler de salavât getirir. Kişi bana salavât getirmeye devam ettiği müddetçe, melekler de ona salavât getirmeye devam eder. İster az, isterse çok olsun*” buyurdu.⁵⁸²

Hadîsin baş tarafı İbn Mâce ve bazı kaynaklarda farklı olmakla birlikte,⁵⁸³ müellifin; Beyhakî’de geçen şekliyle verdiği için; bu tarîki tercih ettik. İbn Hacer ve bazı âlimler hadîsin “*hasen*” olduğunu ifâde etmişlerdir.⁵⁸⁴ Suyûtî de “*sahîh*” demiştir.⁵⁸⁵

4) Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde, v. 8b.

أخبرنا إبراهيم بن محمد أخبرني عبد الله بن عبد الرحمن بن معمر : أن النبي ﷺ قال أكثرُوا الصلاة علي يوم الجمعة

Abdurrahmân b. Ma‘mer şöyle rivâyet etmiştir; Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Cuma günleri, bana okuyacağınız salavâtı şerifeleri artırınız*”, buyurdu.⁵⁸⁶

Hadîs, “*hasen*”dir.⁵⁸⁷

أخبرنا الحسين بن حريث قال حدثنا وكيع عن سعيد وهو بن سعيد عن سعيد بن عمير الأنصاري عن أبيه وكان بدريا قال

قال رسول الله ﷺ : من صلى علي من أمتي صلاة مخلصا من قلبه صلى الله عليه بها عشر صلوات ورفعه بها عشر

درجات وكتب له بها عشر حسنات ومحاه عنه عشر سيئات

Sâid b. Ümeyr el-Ensârî babasından rivâyet etti. O, Resûl-i Ekrem (s.a.s.)’in şöyle dediğini söyledi: “*Ümmetimden kim bana samîmî bir kalple bir salavât okursa,*

⁵⁸¹ Elbânî, *Sahîhu’t-Terğîb*, II, 136, no: 1668.

⁵⁸² Beyhakî, *Şu‘abü’l-Îmân*, II, 210, no: 1557; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, I, 769, no: 2203; İbn Hacer, *el-Emâli’l-Mütleka*, s. 118; İbn Mübarek, *Müsned*, s. 29, no: 49.

⁵⁸³ İbn Mâce, *İkâmetü’s-Salât*, 25 (I, 294); Ahmed b. Hanbel, III, 445, no: 15718, III,446, no: 15727; Taberânî, *Mu‘cemü’l-Evsat*, II, 182, no: 1654.

⁵⁸⁴ İbn Hacer, *el-Emâli’l-Mütleka*, s. 118; Elbânî, *Sahîhu’t-Terğîb*, II, 136, no: 1669.

⁵⁸⁵ Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 151.

⁵⁸⁶ İbn Mâce, *Cenâiz*, 65 (I, 524); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 253, no: 8700; Beyhakî, *Şa‘bü’l-Îmân*, III,110, no: 3030; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, III, 249, no: 5790; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, I, 760, no: 2179.

⁵⁸⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 1927, no: 2927; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, I, 54; Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, V, 111, no: 2095.

Allah ona o salavâtla on salavât getirir ve onunla on derecesini yükseltir. Bir de o kimse için, on iyilik yazılır, on kötülük de kaydından silinir.”⁵⁸⁸

Hadîs, bu şekliyle kaynaklarda “*sahîh*” olarak geçmektedir.⁵⁸⁹ Müellifin verdiği hadîs ile bu hadîs arasında lafız farklılığı vardır.

حديث " من قال حين يسمع الأذان والإقامة اللهم رب هذه الدعوة النافعة والصلاة القائمة آت محمدا

الوسيلة والفضيلة وابعثه مقاماً محموداً الذي وعدته حلت له شفاعتي يوم القيامة

Peygamberimiz buyuruyor ki: “Bir kimse, ezân ve kameti dinledikten sonra; *Ey bu tam dâvetin ve kılınan namazın Rabbi olan Allah! Muhammed’e vesile ve fazilet ihsan eyle. Onu vâd ettiğin Makam-ı Mahmûd’a ulaştır, diye duâ ederse, ona kıyâmet günü şefâatim helâl olur.*”

Hadîsin tam şekli kaynaklarda bulunmamaktadır. Yakın lafızlarla İmam Gazâlî’nin *İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn* adlı eserinde geçmektedir.⁵⁹⁰ Ancak bazı lafız farklılığıyla *Buhârî* ve diğer pek çok kaynakta şu şekliyle gelmektedir:

حدثنا علي بن عياش حدثنا شعيب بن أبي حمزة عن محمد ابن المنكدر عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما أن رسول الله

ﷺ قال من قال حين يسمع النداء اللهم : رب هذه الدعوة التامة والصلاة القائمة آت محمدا الوسيلة والفضيلة

وابعثه مقاماً محموداً الذي وعدته حلت له شفاعتي يوم القيامة

Câbir İbn Abdillâh rivâyet etti ki, Resûl-i Ekrem (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Her kim ezân okunurken tamamını işitip dinlediği zaman; ‘Yâ Allah! Ey bu tam davetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabbi! Muhammed’e vesîleyi, fazîleti ihsan et, bir de kendisine va’ad ettiğin Makâm-ı Mahmûd’u verip oraya vardır’ diye du’â ederse, o kişiye kıyâmet günümde şefâatim ulaşır.”⁵⁹¹

Câbir İbn Abdillâh’ın rivâyeti, “*sahîh*”tir.⁵⁹²

⁵⁸⁸ Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, II, 21, no: 9892; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 326, no: 31789.

⁵⁸⁹ İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XI, 167; Elbânî, *Sahîhu’t-Tergîb*, II, 134, no: 1649; Elbânî, *es-Silsiletü’s-Sahîha*, IX, 140, no: 3360.

⁵⁹⁰ Gazâlî, *İhyâu ‘Ulûmi’-d-Dîn*, I, 309.

⁵⁹¹ *Buhârî*, Tefsîr, 79 (IV, 1749); *Ebû Dâvûd*, Salât, 38 (I, 201); *Tirmizî*, Salât, 157 (I, 413); *Nesâî*, Ezân, 38 (II, 26); *İbn Mâce*, Ezân, 4 (I, 239); *Ahmed b. Hanbel*, III, 354, no: 14859.

⁵⁹² *Tirmizî*, Salât, 157 (I, 413); Tebrîzî, *Mişkâtü’l-Mesâbîh*, I, 146, no: 659.

5) Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde, v. 9a.

حدثنا أحمد قال حدثنا إسحاق بن وهب العلاف قال حدثنا بشر بن عبيد الله الدارسي قال حدثنا بن يزيد بن عياض عن

الأعرج عن أبي هريرة قال قال رسول الله ﷺ من صلى علي في كتاب لم تزل الملائكة تستغفر له ما دام اسمي في ذلك

الكتاب لا يروى هذا الحديث عن أبي هريرة إلا بهذا الإسناد تفرد به إسحاق

Ebû Hüreyre şöyle rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Kim yazdığı kitabında bana salavât okursa, o kitapta salavâtlı ismim kaldığı müddetçe, melekler o kimseye bağışlanma diler”, buyurdular.⁵⁹³

Bu hadîsin isnâdı çok “zayıf”⁵⁹⁴ olmakla beraber İbnü’l-Cevzî, İbn Hacer ve başka âlimlerce “mevzû”⁵⁹⁵ kabul edilmiştir.

6) Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde, v. 9b.

Müellifimizin (Ebû Abdillâh el-Cezûlî) verdiği hadîs şöyledir;

من صلى علي يوم الجمعة مائة مرة غفرت له خطيئة ثمانين سنة

“Bana Cuma günü yüz kere salavât okuyan kimsenin seksen yıllık günahları bağışlanır”, bu şekildeki hadîsi hiçbir kaynakta bulamadık. Ancak lafızların bir kısmı Suyûtî’de geçen ve bir kısmı da Enes b. Mâlik’ten rivâyet edilen hadîste geçmektedir.

عن أبي هريرة من صلى علي يوم الجمعة مائة مرة غفرت له

Ebû Hüreyre şöyle rivâyet etmiştir: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “Bana Cuma günü yüz kere salavât okuyan kimsenin günahları bağışlanır”, buyurdu.

Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*’de, bu hadîsin İbn Mâce’de geçtiğini ve “zayıf” olduğunu ifâde etmektedir.⁵⁹⁶ Yaptığımız araştırma sonucunda İbn Mâce’de rastlayamadık. Ancak yukarıdaki hadîse yakın olup, yaygın olarak şu hadîs gelmektedir:

عن أنس بن مالك قال كنت واقفا بين يدي رسول الله ﷺ فقال من صلى علي يوم الجمعة ثمانين مرة غفر الله له

ذنوب ثمانين عاما

⁵⁹³ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, II, 232, no: 1835; Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, I, 352, no: 577; Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, I, 782, no: 2243.

⁵⁹⁴ Fettehî, *Tezkiretü’l-Mevzû‘ât*, s. 653; Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, II, 1515, no: 2518; Elbânî, *es-Silsiletü’d-Da‘ife*, VII, 317, no: 3316.

⁵⁹⁵ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzû‘ât*, I, 228; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, II, 26, no: 93; Fettehî, *a.g.e.*, s. 653; Elbânî, *Da‘if ü’t-Terğîb*, I, 19, no: 76.

⁵⁹⁶ Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 175.

Enes b. Mâlik'ten rivâyet etmiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.): “*Bana cuma günü seksen kere salavât okuyan kimsenin seksen yıllık günahları bağışlanır*”, buyurdu.

Bu hadîs, kaynaklarda “*zayıf*” olarak geçmektedir.⁵⁹⁷

حدثنا عبدان بن أحمد ثنا جبارة بن مغلس ثنا حماد بن زيد عن عمرو بن دينار عن جابر بن زيد عن ابن عباس : قال قال

رسول الله ﷺ : من نسي الصلاة علي خطي طريق الجنة

İbn Abbâs rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “*Bana salavât getirmeyi unutan kimse, cennet yolunu kaybetmiş olur*” buyurdular.⁵⁹⁸

Müellif bu hadîsi; من نسي الصلاة فقد أخطأ طريق الجنة şeklinde getirmiştir. Bu lafızlarla değil yukarıdaki şekliyle yaygın olarak kaynaklarda geçmektedir.

Bu hadîs için; “*Hasen*”⁵⁹⁹ ve “*sahîhi li ğayrihi*”⁶⁰⁰ denilmiş olmakla beraber, “*zayıf*”⁶⁰¹ olması daha kuvvetlidir.

7) Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde, v. 12a.

حدثنا أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحافظ بنيسابور ثنا محمد بن أبي معاذ عن أبيه عن إبراهيم بن أدهم عن محمد بن عجلان عن

علي بن الحسين عن أبيه عن علي بن أبي طالب قال قال رسول الله ﷺ من صلى علي يوم الجمعة مائة مرة جاء يوم القيامة ومعه

نور لو قسم ذلك النور بين الخلق كلهم لوسعهم

Hz. Ali (r.a.) rivayet etmiştir: Resûl-i Ekrem (s.a.s.): “*Cuma günü bana yüz kere salavat getiren kimse, kıyamet günü büyük bir nurla gelecektir. O nur, bütün yaratılmışların arasında paylaşılsa, hepsine yeter*”, buyurdular.⁶⁰²

Ebû Nu‘aym bu hadîse “*ğarîb*” demiştir.⁶⁰³

⁵⁹⁷ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, II, 481; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, I, 750, no: 2149; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 249, no: 5191; Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, I, 188, no: 501; Elbânî, *es-Silsiletü'd-Da‘ife*, VIII, 306, no: 3804.

⁵⁹⁸ İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 25 (I, 294); Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, XII, 180, no: 12819; Beyhakî, *Şu‘abü'l-İmân*, II, 215, no: 1573; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 285, no: 18958; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, I, 784, no: 2249.

⁵⁹⁹ Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 182.

⁶⁰⁰ Elbânî, *Sahîhu’t-Terğîb*, II, 139, no: 1682.

⁶⁰¹ İbn Mâce, *İkâmetü's-Salât*, 25 (I, 294); İbn Adiyy, *el-Kâmil*, I, 181; Heysemî, *Mecme‘u’z-Zevâid*, I, 353, no: 580; X, 255, no: 17307; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 129, no: 8679.

⁶⁰² Ebû Nu‘aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VIII, 47; Beyhakî, *Şu‘abü'l-İmân*, III, 112, no: 3036; Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, I, 781, no: 2240; II, 388, no: 3990.

⁶⁰³ Ebû Nu‘aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, VIII, 47.

8) Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde, v. 13b.

حدثنا محمد بن المثنى وابن بشار قالا حدثنا محمد بن جعفر حدثنا شعبة قال سمعت قتادة يحدث عن أنس بن مالك قال قال

رسول الله ﷺ لا يؤمن أحدكم حتى أكون أحب إليه من ولده ووالده والناس أجمعين

Enes b. Mâlik (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.): “Sizden hiç biriniz, ben kendisine çocuğundan, babasından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça iman etmiş olamaz”,⁶⁰⁴ buyurdular.⁶⁰⁵

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁶⁰⁶

حدثنا يحيى بن سليمان قال حدثني ابن وهب قال أخبرني حيوة قال حدثني أبو عقيل زهرة بن معبد أنه سمع جده عبد الله بن هشام قال

كنا مع النبي ﷺ وهو آخذ بيد عمر بن الخطاب فقال له عمر يا رسول الله لأنت أحب إلي من كل شيء إلا من

نفسي فقال النبي ﷺ لا والذي نفسي بيده حتى أكون أحب إليك من نفسك فقال له عمر فإنه الآن والله لأنت

أحب إلي من نفسي فقال النبي ﷺ الآن يا عمر

Abdullah İbn Hişâm (r.a.) şöyle demiştir: Biz Hz. Peygamber (s.a.s.)’in beraberinde bulunuyorduk. Resûlullah Ömer İbnü’l-Hattâb’ın elinden tutmuş haldeydi. Ömer ona: *Yâ Resûlallah, sen bana muhakkak ki, nefsimden başka her şeyden daha sevimlisin!* dedi. Resûl-i Ekrem de ona: “*Hayır! Nefsim elinde bulunan Allah’a yemin olsun ki, ben sana hayatından daha sevimli olmadıkça*”, buyurdu. Bunun üzerine Ömer de ona: Şu anda Allah’a yemin ederim ki, sen bana muhakkak nefsimden, yani canımdan daha sevimlisin, dedi. Peygamber de: “*İşte şimdi oldu yâ Ömer!*” buyurdu.⁶⁰⁷

Hadîs, “*sahîh*”tir.⁶⁰⁸

b) Eserdeki Rivâyetlerin Sayısal Açıdan Değerlendirilmesi

Bu bölümde, eserde geçen rivâyetlerin sayısı, sahâbe veya sahâbe yoksa, rivâyeti Resûlullah’a dayandıran râvîlerin adlarını aktardık. Rivâyetlerin sıhhat açısından

⁶⁰⁴ Buhârî, İmân, 7 (I, 14); Müslim, İmân, no: 16 (I, 67); Nesâî, İmân, 19 (VIII, 114); Ahmed b. Hanbel, III, 177, no: 12837; Dârimî, Rikâk, 16 (II, 397).

⁶⁰⁵ Geniş bilgi için bkz. Davudoğlu, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I, 266–267.

⁶⁰⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 528, no: 3805; Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I, 2, no: 7; Suyûtî, *el-Câmi‘u’s-Sağîr*, II, 204; Elbânî, *Sahîhu’t-Terğîb*, II, 286, no: 2314.

⁶⁰⁷ Buhârî, *el-Eymân ve’n-Nüzûr*, 2 (VI, 2445); Ahmed b. Hanbel, IV, 336, no: 18981; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, XVIII, 83, no: 155; Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Evsat*, I, 102, no: 317; Beyhakî, *Şu‘abü'l-İmân*, II, 131, no: 1381.

⁶⁰⁸ Gazâlî, Muhammed, *Fıkhüs-Sîre*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1998, I, 198.

gruplandırılmasını ve kısa bir değerlendirmesini yaptıktan sonra bu rivâyetlerin istatistikî bilgilerini aktarmaya geçiyoruz.

b.1.) İlk (sahâbe veya rivâyeti Resûlullah’a dayandıran) Râvîler ve Rivâyet Ettikleri Hadîs Sayısı:

1. Ebû Hüreyre	3
2. Enes b. Mâlik:	3
3. Abdullah b. Abbâs :	1
4. Câbir b. Abdillâh :	1
5. Abdullah b. Mes’ûd:	1
6. Hz. Ali:	1
7. Ebû Talha:	1
8. Amir b. Rabâa:	1
9. Abdurrahmân b. Ma‘mer:	1
10. Saîd b. Ümeyr el-Ensârî:	1
11. Abdullah İbn Hişâm:	1

Toplam: 15 Rivâyet

Bu eserde geçen rivâyetlerin toplam sayısı on beştir. Bu rivâyetlerden sekiz tanesini benzer veya yakın lafızlarla tespit ettik.

b.2.) Sıhhat Açısından Rivâyetler:

1. Sahîh:	5
2. Hasen:	4
3. Zayıf:	6
4. Mevzû‘:	1

Tahricini yaptığımız bu hadîslerin ilk ikisi, şârih Yûsuf Şükrü tarafından giriş kısmında zikredilmiştir. Başka eserlerinde naklettiği bu hadîsler “zayıf”tır.⁶⁰⁹ Diğer hadîsler de *Delâilü’l-Hayrât* müellifi tarafından verilmiştir.

⁶⁰⁹ Harpûtî, *Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde*, v. 7a; *Haşiye-i ‘İsâm ‘alâ Haşiye*, v. 5b.

el-Cezûlî'nin *Delâilü'l-Hayrât*'a aldığı otuz beş hadisten, sadece sekiz tanesini aynı lafızla tespit ettik. Bulduğumuz hadîslerin dörttû sahîh,⁶¹⁰ ikisi hasen ve ikisi de zayıftır. Bunların dışındaki beş hadîsi de yakın veya benzer lafızla tespit ettik. Farklı ve başka sebepten dolayı sahîh kabul edilen iki tanedir.⁶¹¹ Hasen olarak tespit ettiğimiz hadîslerle müellifin verdiği hadîsler arasında lafız farklılığı yoktur.⁶¹² Zayıf olarak zikrettiğimiz üç hadîsle, müellifin getirmiş olduğu hadîsler arasında lafız uyumu yok, ancak aynı konuyu ihtiva ettiği için tahriçlerini yaptık.⁶¹³ *Delâilü'l-Hayrât*'tan geri kalan yirmi iki hadîsin herhangi bir kaynağına ulaşamadık.

Daha önce bahsettiğimiz gibi Gazâlî, Harpûtî üzerinde etkili olduğu gibi Cezûlî üzerinde de etkili olmuştur.⁶¹⁴

Harpûtî, bu eserde, hadîslerin sıhhatine yönelik bir sıhhat açıklaması yapmamıştır. Daha çok ana metni, açık ve sade bir Türkçe ile aktarmaya çalışmıştır. Harpûtî'nin, el-Cezûlî'nin eserine aldığı hadîsler karşısında sukût etmesi, bu çalışmada onun öyle bir hedefinin olmadığını gösterir.

⁶¹⁰ Harpûtî, *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde*, v. 8a, 9b, 13b, 13b.

⁶¹¹ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 8b.

⁶¹² Harpûtî, *a.g.e.*, v. 7b, 8a, 8b.

⁶¹³ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 9a, 9b, 12b.

⁶¹⁴ Harpûtî, *a.g.e.*, v. 8b.

SONUÇ

Dinî ve kültürel hayatımıza eserleriyle etki eden, Osmanlının gerek kültürel, gerekse medrese geleneğinin son temsilcilerinden birisi ve XIX. yy.da yaşayan bir Osmanlı âlimi olan, Yusuf Şükrü; doğduğu yere nispetle Harpûtî olarak şöhret bulmuştur. Harpûtî, tahsil hayatına Harput'ta başlayıp İstanbul'da tamamlamıştır. O, ilmî icâzetini aldıktan sonra, Vefâ Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. Bir süre burada çalıştıktan sonra Medine'deki Mahmûdiyye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiş ve ömrünün sonuna kadar burada kalmıştır. Ömrünün sonlarında gözleri iyi görmemesine rağmen, eser telifi ve tedris hayatına ara vermemiştir. Yaşı bir hayli ilerlemiş olarak Medine'de (292/1875) vefât etmiştir.

Harpûtî'nin müderrisliğinin yanı sıra tasavvufla ilgilenmiş, Nakşibendî Tarikatının Hâlidîyye kolu ve Şazilî Tarikatının halifeliğini de kazanmıştır. Öte yandan şâir olarak da bilinir. Şiirlerini görüşlerini anlatmada bir araç olarak kullanmıştır.

Yûsuf Şükrü'nün çeşitli ilim dallarına ait yedi eserini tespit ettik. Telif ve şerh edilen eserlerden anlaşıldığı gibi onun ilmi çerçevesinin genişliği ve konuya olan vukufiyeti açıkça ortaya çıkmaktadır. O, eserlerini genelde Arapça ve Osmanlıca olarak yazmıştır. Harputî'nin, siyâsetname, kelim, siyer alanında telif eserlerinin yanında; usûlü'l-hadîse ve mantık ilmine olan şerhleri müstakil birer eser hüviyetindedir. Temel İslâmî ilimlerin yanı sıra mantık, siyâset, nesep tarihi ve riyâzet gibi dallarda da geniş bir perspektif sâhibidir.

Onun eserlerinden *Rumûzü't-Tevhîd'in* konusu kelimdir. Bu eserde toplam 28 rivâyet inceledik. Bu hadîslerden “*sahîh*” 10, “*hasen*” 2, “*zayıf*” 8, “*mevzû*” 6 ve “*kaynağı olmayan*” da 2 tanedir. Yaklaşık olarak “*sahîh*” olan hadîsler rivâyetlerin %43'nü oluşturmaktadır. Diğer %57'si ise “*zayıf*”, “*mevzû*” ve kaynağı belli olmayan rivâyetlerden oluşmaktadır. Bu eserde aktarılan rivâyetlerden 25'i “*merfû*” 2'si “*mevkûf*” 1'i de “*maktu*”dur.

Harpûtî'nin *Silsiletü's-Safâ* adlı eseri; Peygamber Efendimizi konu edindiği için siyere dâir eserler içerisinde zikredilmektedir. Bu eserde toplam 36 rivâyet inceledik. Bu hadîslerden “*sahîh*” 17, “*hasen*” 2, “*zayıf*” 10, “*mevzû*” 4 ve “*kaynağı olmayan*” da 3 tanedir. Yaklaşık olarak “*sahîh*” olan hadîsler rivâyetlerin %53'nü oluşturmaktadır. Diğer %47'si ise “*zayıf*”, “*mevzû*” ve kaynağı belli olmayan rivâyetlerden oluşmaktadır. Bu eserde aktarılan rivâyetlerden biri “*merfû*” diğerleri de “*merfû*”dur.

Harpûtî'nin *Nasihatnâme* adlı eseri, siyâsetnâme geleneğinin değişik ve son numûnelerinden biridir. Halkın devlete olan bağına güçlendirmek için kaleme alınmıştır. Bu eserde toplam 24 rivâyet inceledik. Bu hadîslerden “*sahîh*” 11, “*zayıf*” 8, “*mevzû*” 3 ve “*kaynağı olmayan*” da 2 tanedir. Bu eserde; sıhhat açısından hasen hadîs dışında bütün hadîs çeşitleri mevcuttur. Yaklaşık olarak “*sahîh*” olan hadîsler rivâyetlerin %45’ini oluşturmaktadır. Diğer %55’i ise “*zayıf*”, “*mevzû*” ve kaynağı belli olmayan rivâyetlerden oluşmaktadır. Bu eserde aktarılan rivâyetlerden biri dışında, diğerleri de “*merfû*”dur.

Yûsuf Şükrü’nün *Usûl-i Hadîs Şerhi* adlı eseri, bir usûlde bulunması gereken hemen hemen bütün konular şârih tarafından örneklerle açıklanmıştır. Bu eserde ele aldığımız hadîs sayısı 44’tür. Bu hadîslerden “*sahîh*” 26, “*zayıf*” 13 ve “*mevzû*” da 5 tanedir. Yaklaşık olarak “*sahîh*” olan hadîsler rivâyetlerin %60’ını oluşturmaktadır. Diğer %40’ı ise “*zayıf*” ve “*mevzû*” rivâyetlerden oluşmaktadır. Zikredilen “*zayıf*” ve “*mevzû*” hadîsler de usûl konularına örnek olarak verilmiştir. Aynı şekilde senedi olmayan hadîsler de konu bağlamında örnek olarak getirilmiştir. Bu eser, usûl-i hadîse yapılan bir şerh çalışmasıdır ancak müstakil sayılabilecek kadar geniş bir çalışmadır. Bir usûl kitabında geçen hemen hemen bütün konular, Şârih tarafından işlenmiş ve her bir kısım için ayrı ayrı örnekler verilmiştir.

Onun *Hâşiye-i ‘Îsâm ‘alâ Hâşiye* adlı eserin ana konusu; akâid ve kelâmdır. Bu eserde ele aldığımız hadîs sayısı 34’tür. Bu hadîslerden “*sahîh*” 21, “*hasen*” 3, “*zayıf*” 7, “*mevzû*” da 2 tanedir. Yaklaşık olarak “*sahîh*” olan hadîsler rivâyetlerin %70’i oluşturmaktadır. Diğer %30’u ise “*zayıf*” ve “*mevzû*” rivâyetlerden oluşmaktadır. Bu eser, Harpûtî’nin en hacimli çalışmasıdır. Harpûtî, eserde konu ve dil bağlamında, geniş açıklamalar yapmıştır.

Yûsuf Şükrü’nün, *Hizmet-i Menba‘i’s-Se‘âde* adlı eseri, Ebû Abdillâh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî tarafından yazılan; *Delâilü'l-Hayrât ve Şevârikü'l-Envâr*’a yazmış olduğu bir şerh çalışmasıdır. Bu şerh çalışması; *Delâilü'l-Hayrât*’ın meşhur iki şerhinden özetlenerek, kısa bir şekilde, ana eserin sayfalarını aşmadan ve sâde bir Türkçe ile yapılmıştır. Bu eserde ele aldığımız hadîs sayısı 15’tir. Tahricini yaptığımız bu hadîslerin ilk ikisi, Şârih Harpûtî tarafından zikredilmiş ve diğerleri de *Delâilü'l-Hayrât* müellifi tarafından verilmiştir. *Delâilü'l-Hayrât*’ın ikinci bölümü, Peygamberimize salavât getirmenin fazileti hakkındaki hadîsleri ihtiva etmektedir. Müellif, ezberlenmesi kolay olması için hadîslerin senedlerini hazfettiğini ifâde etmiştir. *Delâilü'l-Hayrât*’ın bu bölümünde, el-Cezûlî tarafından 35 hadîs zikredilmiştir. Biz bu

hadîslerden 13'ünün kaynağını tespit edebildik, diğer 22 hadîsin kaynağına ulaşamadık. Tespit ettiğimiz hadîslerden 5'i "*sahîh*", 4'ü "*hasen*", 3'ü "*zayıf*" ve 1'i de "*mevzû*"dur. Ayrıca bu rivâyetlerden 8'i aynı, 5 tanesini de benzer lafızlarla tespit edebildik. Harpûtî, bu eserinde hadîslerin sıhhatine yönelik herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.

Harpûtî'nin *Nâmûsü'l-Îkân* adlı şerh çalışmasının, konusu mantık olup, naklî deliller yerine, aklî deliller zikredilmiştir. O, çalışmasında bu ilim ehli tarafından bilinen argümanları kullanmıştır. Bu eserde açık bir şekilde hadîs olduğunu söyleyerek aktardığı tek hadîs niyet hadîsidir.

Harpûtî'nin eserlerinde, genelde konu ile aktarılan rivâyetler arasında bir paralellik görülmektedir. Konuyu, âyet-hadîs bağlamında ele alması, eserlerinin geneline hâkimdir diyebiliriz. Harpûtî, aktardığı hadîslerin çoğu için sıhhat ve hüküm açısından değerlendirme yapmamıştır. O, telif eserlerini Osmanlıca olarak, şerh çalışmalarını ise -*Şerh-i Delîli'l-Hayrât* hariç- Arapça olarak kaleme almıştır.

Yûsuf Şükrü şerh çalışmalarının hepsini, aynı tarzda şerh etmemiştir. O, her şerh çalışmasını kendi disiplini içinde ele almıştır. Harpûtî'nin *Usûl-i Hadîs Şerhi* çalışmasına baktığımızda, usûl disiplininin gerektirdiği her şey kullanılmıştır. Harpûtî'nin *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye* eserinde ise göze çarpan en önemli husus; sarf ve nahiv açısından geniş açıklamalar yapılmış olmasıdır. Kelâm ilmine ait olan bu eser, âyetler ve hadîsler ışığında ele alınmıştır. Harpûtî'nin *Şerh-i Delîli'l-Hayrât* eseri, halka yönelik bir kitabıdır. O, bu eserde, daha çok ana metni açık ve sade bir Türkçe ile aktarmaya çalışmıştır. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki ilk üç eser, ilim ehline yönelik bir şerh çalışmasıdır. Bu eser ise, duâ ve salavât-ı şerife kitabı olup, yaygın olarak halk arasında kabul gören bir eserdir.

Harpûtî'nin hadîste başlıca bilgi kaynaklarının; Sehâvî, Suyûtî, Gazâlî, İbn Hacer, en-Nevevî ve İbnü'l-Cevzî olduğunu söyleyebiliriz. Harpûtî'nin Arap dili yönüyle bilgi kaynaklarının ise; İbn Hişâm, Sibeveyh, Fahrettin er-Râzi ve Zamehşerî olduğu söylenebilir.

Harpûtî'nin eserlerine aldığı rivâyetler arasında, hem konu hem de hadîs türü açısından, hepsinden örnekler bulmak mümkündür. Konu ile aktarılan rivâyetler arasında genelde bir uyum vardır. Genelde konuları âyet-hadîs çerçevesinde ele almıştır.

Bu çalışmada her eserde geçen mkerrerler hariç, 183 rivâyet çıkardık. Bu rivâyetlerden farklı eserlerde aynı olarak geçen hadîsleri de çıkardığımızda 171 rivâyet kalır. Bu rivâyetlerden genel anlamda; sahîh 85, “hasen” 11, “zayıf” 48, “mevzû” 20, kaynağı olmayan da 7 tanedir. Rivâyetler sıhhat açısında yüzde hesaplamasına göre yaklaşık olarak; %50’si “sahîh”, %7’si “hasen”, %28’i “zayıf”, % 11’i “mevzû” ve %4’ ise kaynağı belli olmayan rivâyetlerdir.

Yûsuf şkr, eserlerine genelde “sahîh” hadîsleri almakla beraber, “zayıf” ve “mevzû” hadîsleri de kullanmıştır. Ancak “mevzû” olarak verilen bazı rivâyetlerin de yakın lafızlarla “sahîh” olarak geldiğı görülmüştür. O, bu “mevzû” rivâyetlerin bir kısmını örnek olarak zikretmiştir. Harpûtî, aktarılan rivâyetlerden bir kaçı hariç “merfû” olarak aktarmıştır. Ayrıca rivâyetleri aktarırken *Usûl-i Hadîs şerhi* adlı eserinde geçen bazı hadîsler hariç eserlerinde hadîsleri senetli bir şekilde zikretmemiştir

بسم الله الرحمن الرحيم

الهي قلبه فكره بوجوه حياتكم قبل فلو استمددنا ملك
اغفر قد ونباتكم قبل • يمدد ملكه بستر قلمك اغدوى لوج
ايت • نغني نائى ملككم بروج دولتم قبل بحق مصطفى
ولا وصحاكم ام بيجي • بوسويديا بديكم اوراقى بحسره
برتم قبل • اقر سحر و شاشكم مادم درد عشقه
مرد تشنگان عالمه فيض فرام قبل • بوشكر گفت خدايا
قلبيم الكا بيله • علوم اولين واخرى فيض زاتم
قبل • بعد ايقام دردك اسير يوسف بن عمال الموتي
بوجوه شرع الحيا وبسط مقال يدركه بيلك كيون
تمن التجي سبه سى او غرنه جان بجا ز مغفرت طرادن
طرف ومعبود • وانتا رصده بعض خواص عوام
ايله صحبت و قمع اولدقه كودمكه تند باد بوقفا
برك وباتر شجره علوم ديني تي بزمده وابت • وصرصر
هنكام خريف و شتا اولان واز بها احكام شرعي

شرعيه متفرق و پريشانتر ايدوب جهالت جهتا
بر مرتبه استيلا المملكه سوك وكجك اعلا وادني بلوت
اولوب هشي شيراز به بشكه فيض و لمادن قالمش
بوجهندن تحت خلافت نشين اولان سلطان
اعظمك قدرها يولدي و كا اطاعت و مبايعه
نرد بلير بوسيدن اشو نصايحي جمع و ترتيب
ايدوب امور شرعيه پادشاه عظم اطاعت و مبايعه
باعث رضائجن و عدم اطاعت و جهاند هجوب
خسرا اولدغي شرح و بيا ايلدم تاكلا خول ديدي بو
پندي لطفله قلايد و بايكي عالمه انتفاع ايلي لاشا
انده نعا معلوم اولشوق عصره سر بر نشين خلافت
اولا پادشاهه مبايعه لازم دروا لامبتدع اولو لوزيا
سلطان اعظم مدار عالمه كرشاع اعظمك احكامنى
تنفيذ ايدو ليس بونعمت جليليه شكر جملة خلافت
اوز لرينه واجبك بينه بعض جهلا كفر نعت

الهیة دن اولمقله نك اوزر رینه دخی عدا اولونونكم دیر
 که الحمد لله علی کل حال سوا الکفر والضلال و لکن شکر او نعم
 زیر شکر نعمت صمدیه اولونونكم لکن شکرتم لازیدنكم اتی
 استغایا یدر پس اگر قهره دخی شکر اولسه مزید قهر طلب
 انمن اولونونک بایسه منوعه زیر مشروع اولان طلب عافیت
 وسلامت و لطیفه خلا فی کلد ریس لسا عاقبه وقت
 مصیبتده شکر اولسون یاری سنند کلنه بدکار خطا
 بالجله شکر انجو لطفه اولون عدا یسه لطفک و قهرت
 بحق عنده جاریدر اللهم اجعلنا من الخاشعین
 مسئله صابون دهن نجسده یا یسه صابونک مزار
 اولسنه حکم اولون زیر یاغ متغیر اولون اسمیل و و صفیل
 متبدل اولدی و بوندون فهم اولندی سکرک علی سبیل
 التحقيق فان ابلة تربیه سی بنسبه دخی نجاسه سیل حکم اولون
 الله علم مسئله طریقه اوزرنده و یا کنار لنده اونورون
 بیع و شرا نك منوعه اکر بول طار ایسته مرورایدنره

37
 ایندنه زحمت و برر و اگر واسع ایسه لاباسدیر
 نونكم بعض بلده لره شایعدر و لکن جوامع و مساجد
 حرملری طریقه کبی کلد ریکه محترمدر بوجهه اوره
 اونور و بیع و شرا یدنری زجر و منع لازمدر زیر
 حرم جامع حرم دلدر که انده امور دنیا اولون یعنی
 حرم دلده افکار و خواطر اولون لایق اولوندی کبی
 جامعده دخی عبادات شرعییه واذکار سنیه دن غیری
 اولون شول معنا دنکه هر شیک صورتک آثار ی
 مفا سنک سر زندن مآخوف در و بوندون فهم اولون
 که طار بولده و حرم جامعده اونور و بیع ابدن
 ابتدا یب منکری فتح المتمددر و لکن مشرعی دخی اکا
 شرائط مساعدده انکله ظالم اولون اولور بوجهه
 که ظلمه عانت دخی ظلمده اهل دلده بودر انجو مالمو
 خبر ایله شکر قوی یاد ایدله ایلد که نظر بورتجه
 فاتحه ایله آنی شاد ایدله و صلی الله علی سیدنا

بسم الله الرحمن الرحيم

الهي فليده فخره موجب فيض جنان قل قوا الشهد نائيك اغفره قن و بنام قل
 يدمره علمك سر قلم كاهدي لوح ايت نم نامني علم بتم بر مويج دو اتم قل
 بقى مصطفى وال و اصبى كرم اليكون بوسيد ايندكم اوراقي خوشرو بر تم قل
 افرسيكون و بش ايتكم دمام در حفظ حصه و لشكان عالمه فيضم فر اتم قل
 بوشكركي نكت خدا يا قلهي ام الكفا ايله علوم اولين و اخري فيض ذاتم قل
 بعد و بودم در دك اسيري يوسف بن علي الملبونه بود جمله شرح حال و بسط حال
 ايدركه بيك ايكوز بنفش اوج كنده خط رحال اخضر اولان استانبولدن
 مدنيه منوره جانيه روال ايدوب اوج كنده قهاري اول ديار خليل الانارحم
 كاه اصحاب قيس و قال ايله بخت و جدال كاه ارباب و جدم حال ايله مذكرة جم
 و جهل ايدوب بلاخره مفتضاي قدر بيك ايكوز بنفش اتي شوال شريفه سي
 اولانده و مبتلای بلای هجرت اولوب سوي روم عودت و انشاء رعهده بعض
 خواص و علوم ايله صحبت و الفت واقع اولور قده كودمك تبادد بور فنا بر كره
 و بار شجوه علوم و دينيه بزمزده و ايتير و مصره هتكام خريف و شفا اوراق و ازهار
 احكام شريعه و تفريق و بربلش نيز ايدوب جهالت جهانه بر مرتبه استيلا ايلانكه
 بيوك و بكيوك اعلا و ادلا بلور سر اولوب هر شي كشي زره بندلشي فيض
 اولمان جفتش لو جهتدن تخت خلافت بن اولانك سلطان اعظمك قدر
 جملا و نريش و افاطاعت و مبايعه ندر بلور بوسيدن ايتو نصايي جمع و ترتيب
 ايتوب امور شريعه هر بار شها اعظمك اطاعت و نيا و عفا هم باعث رضا
 رحمن و عدم اطاعت و جهانه موجب خسران اولر فيض شرح و بيان ايلدم
 ناكم اخوان دين الطغر قبول ايدوب ايكي عالمه انتفاع ايله لر ان الله تعا

السلام

نكره محمد بايش ه اسلام خلداله دولته و ابد سلطنته الي يوم القيام ما كبر به حق
 و مينافام امر خلدوت صاحب البر و الاكرام ايله ناوله ذات واحد حق و جيت اخي هم
 مطلق حضرت نيك در كاه عالمنا سندن رجاء و نياز اولور كره اولر برفت
 خرافت و خورشيد و بن و دولت كاه سر الاكاسرة و خاير القوم سلطان العرب
 و البع و الروم السلطان بن السلطان عبدالعزیز خان بن السلطان
 محمود خان بن السلطان عبدالجبار حضرت نريش و اركيه شوكنده الحاقه الايام بايت
 و مستدام ايليه آمين معلوم اولور كه هر عصر سر نريش بن خلافت اولان
 پادشاهه مبايعه لازمه و الا مبدع اولور لر لر اسلطان اعظم مدور
 شانه اعظمك احكامني تنفيذ ايدور لر بس بونفت جليليه شكر كرم
 خلائك اوز لر نريه واجب ايكن نيه بعض جهل كفران نكت ايدوب تنه
 و اشك ره نريه زبان و رايقي ايدور لر بعض مساوي و عيوبك سويليه
 ذم ايدور لر و بلور كره سلطانت بر علي اوتا و انكرك عمل كبر ندم اخضر و حالي
 انكرك حالندن كمدر بو اجلدم و بشكركه سلطانت علي خليلي راهدرك
 عمل كبر ندم خير ليدر نيز راهدرك كدي نفسي مصلي ايكوز سلطان مصالح عباد
 ايكوز مسعي ايدور ثاني اليه اولدم اخضر لر بس نجم ذم ايدور لر شول ذابكه
 حق تاليك خليفه سي و هم اعظمك مظهر يد و قول اخضر نيه عاص
 اولقي نجم اليه رعابانك سلطان عصيان غي بودم در و اولو الامر
 اطاعت واجب اولقي شكر قرآن كرميه كلور طيعو لاله و طيعو الرسول
 و اولو الامر منكم كما عصيان ايتكم هان الله تعالى و رسول الله صلى الله عليه
 عليه و سلم عصياندر و آلا ذم و شتم ايتكم دهي انلره راجد بر بوسيدن
 ديشكردركه پادشاهك امر نيه اطاعت ايدون واجب تاليله ايله
 مناب اولور لر لاله تعا اطاعتده آني كندي منزله كنده شتر بل ايتري
 و لكن و اطيعوا اولي الامر ديولفظ اطاعت نمكرا اولور لر رسول الله
 نكرار اولور لر كي نيز لر رسول مقام خلافت حقيقه هم اولمفلر ايكوز
 حكم مستقل وارد كره كند نيكت امر و نهی و حق تعالييك امر و نهی
 كيدر اما سلطانت حكمي كره ناوله تا بعدر اكر حكم ايتدركه است ايله
 و حكم الهي يه تا بعدر اكر حكم ايتدكي فرض اليه و نافله اكر جهه الحقيقه

تسريسلطنت هم

عالمدر كره مع

[illegible]

قوله وعلى الله وانما ذكره
بعده لانه هو المبدأ والآخر

[illegible]

ط
والاعنى كتبه اخبار هذه الاسماء
الشريفة صفها

بل و ان شاء الله
و صيغته يكون في التفات
الغائب الى الكلام
و ان شاء الله

قوله ولما داروا بين النكاح والنفقة

قوله وكان عطف على قوله اعتباره

والله اعلم
بما فيه

قلهم هو الحق الصريح الذي لا يلوى الا بتابع وليس بالباطل الذي لا يحق ابتداء وما يرى نفسى
 انه النفس لامعة بالسوق الامارحم ربي باغيات المستغنيين اهدنا لافترار بالعلوم وال
 الغنا لا تنزع قلبا هديت بالكرم واحرفا السقا الذي جفا القلم وقد وقع الفراغ من تسوية ^{الترتيب}
 بعلى الله تعالى وحسن توفيقه يوم الاحد قبل الظهر من اول الربيع الاول سنة ستة وسبعين
 مائتين والف من الهجرة من لاهور والشرق بالمدينة نورا لله تعالى يوم القيمة ومنه تبيينه بعنا لله
 ونصرته يوم الاحد وقت الضحى من اواخر العشرة الاول من الربيع الاول سنة ثمان وسبعين
 ومائتين والف من الهجرة خاتم النبيين في القسطنطينية في عهد من قاضى سلاطين الانام
 لما على المؤمنين من مزايا الاكرام فذكر ذلك مدحا الدهور والاعوام وهو الخادم الخاضع
 الانام بزايا الجود والافانك لاسيما بالنسبة الى العلم الاعلام والدين عظم الاسلام الا
 وهو ناصريه الدين بالسيف والسنان والنجى والبرهان وناسريه الكرم والاحسان
 الذي شاع آثاره في حق الافاق واعتلى نك وبالمكانة الفاضلة على عالم السلاطين
 وفاق ومالك الامانة العظمى في الاقطار بالوفاء وصاحب الخلافة الكبرى بالارث والاختصاص
 الذي يفتخر بلمعة العلية الاقبال والذي باقى بولام ملائكة سنة السنية الفخر والاقبال
 وناصيها السلام الاسلام بالصارم الصميم ^{وكانت له في انعام} تاييد الملك العلام ^{في الملوك}
 ومعين المؤمنين وكفها الاسلام والمسلمين والمنفقون بحمد الله المؤيد من عند الله وعنا الله
 والدولة والدين وقوة البرية ونيت الارضين وكاسر الكاسرة والقيصرة وقاهر القوم
 وسلطان سلاطين العرب والنجى والروم السلطان ابن السلطان ابن السلطان
 السلطان عبدالعزى خان ابن السلطان محمد خان ابن السلطان عبدالعزى خان الازناك ربا
 نصرته فغلبت قوا السما وايات دولته مكتوبة على لوح البقا شعره الشمس يوم نزول النزل
 فسكنه اوج بروج السعادة بدور بور الفضل حول مداره ومن وجهه يبعث صباغ السيادة
 واحصيت هذه الخيرات الانبقة والتحقيقات البديعة بعد تبينهها الى حضرة العلية اهدا ^{الملك العلام}
 الى سلاطين وخواص السجادة الموهبة الى جلاله مستعينا في الاقبال والاحسان والقبول من الملك المنان
 وارحوم من مكارم ملأه العظام وخدام الكرم واعوانه القيم ان يشروها بنظر القبول والاقبال
 ولا منظورها بعد الرضا والاقبال فان وقعت في خير القبول فهو ثمة الماحول ونهاية المسؤل
 والله تعالى سالا ان يجعلها خالصة لوجه الكرم وان ينفعها بها يوم لا ينفع مال ولا بنى الا امرئ
 بقوله عليه السلام حسبا الله ونعم الوكيل نعم المولى ونعم النصير وصلى الله تعالى على خير
 مع الروى وسلم تسليم كما كثير اكرام امين
 رخصه مودعكم بشيخ مسعود ابن دفتر
 كرمنا نظري كن مكرور ونظر

Alf. El. K.
 No. 1238
 Ex. No.

Yûsuf Şükrü Harpûî, *Hizmet-i Menba'î's-Se'âde 'alâ şerhi Delâil-i'l-Hayrât*,
Süleymaniye Kütüphanesi, Demirbaş no:1937, (v.1b, 2a).

BİBLİYOGRAFYA

- ABACI**, Tahir, *Harput/Elazığ Türküleri*, İstanbul, 2000.
- ABDULLAH B. MÜBÂREK**, Vâdih el-Mervezî Ebû Abdullah (181/797), *el-Müsned*, el-Mektebetü'l-Me'ârif, Riyad, 1407/1987.
- _____, *ez-Zühed*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trz.
- ABDÜRREZZÂK**, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (211/826), *Musannef*, I-XI, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403/1983.
- ACLÛNÎ**, İsmâîl b. Muhammed (1162/1749), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İlbâs*, I-II, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1351/1954.
- AÇIKGÖZ**, Namık, *Harpûtlu Yusuf Şükri ve Nasihatnamesi*, FÜSBD., IV, Sayı 1, Elazığ, 1990.
- AHMED İBN HANBEL**, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed (241/855), *el-Müsned*, I-VI, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Hamza ez-Zeyn, Kahire, 1416/1995.
- _____, *Fedâilü's-Sahâbe*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403/1983.
- ALGAR**, Hamid, “*Hâlidîyye*”, DİA., XV, İstanbul, 1997.
- ALİYYÜ'L-KÂRÎ**, Nûreddin Ali b. Muhammed el-Harevî (1014/1605), *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ehbâri'l-Mevzûa*, thk. Muhammed Lutfî Sabbâğ, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1407/1986.
- _____, *el-Mesnû' fi Ma'rifeti'l-Hadîsi'l-Mevzûa*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Trc. Halil İbrahim Kutlay, İnkılâb Yay., İstanbul, 1427/2006.
- ALTUNER**, Nuran, *Süleymaniye Kütüphanesi'nde Yer Alan Harput Koleksiyonuna Ait Kitapların Tanıtımı*, Dünü ve Bugünüyle Harput, I-II, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, 1999.
- ATAY**, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergâh Yay., İstanbul, 1983.
- ATALAY**, Mehmet, *Türk Edebiyatında Siretü'n-Nebeviyye*, İslami Edebiyat Dergisi, Sayı 24, b.y.y., 1994.
- ATMACA**, Veli, *Hadîsleri Bakımından Siyâsetnâmeler*, FÜSBD., XIV, Sayı 1, Elazığ, 2004.
- AYNÎ**, Bedreddîn Mahmûd b. Ahmed (855/1451), *Umdetü'l-Kârî li Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Kahire, 1392/1972.
- AZÎM ÂBÂDÎ**, Muhammed Şemsü'l-Hakki, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1994.

- BAĞDÂDÎ**, Ahmed b. Ali Ebû Bekir el-Hatîb (463/1071), *Târîhu Bağdâd*, I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trz.
- BAŞARICI**, Bekir, *Şemâil-i Şerifin Tercümesi*, Esra Yayınları, Konya, 1976.
- BERK**, Adil, “*Hayâlî*”, XVII, DİA., İstanbul, 1998.
- BEZZÂR**, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik (292/905), *Müsnedü'l-Bezzâr*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullâh, Beyrut, 1409/1988.
- BEYHAKÎ**, Ebû Bekir Ahmed Hüseyin (458/1066), *Şu'abü'l-Îmân*, I-VII, thk. Muhammed Saîd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1989.
- _____, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke, 1415/1994.
- BİNGÖL**, Abdülkuddûs, *Gelenbevî'nin Mantık Anlayışı*, MEB. Yay., İstanbul, 1993.
- BOZKURT**, Nebi, “*Müderres*”, DİA., İstanbul, 2006.
- BUHÂRÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (256/870), *el-Cami'ü's-Sahîh*, I-VI, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1407/1987.
- _____, *et-Târihü'l-Kebîr*, Haydarâbâd, 1362/1943.
- _____, *el-Târihü's-Sağîr*, Mektebetü Dâru't-Tûrâs, Kahire, 1397/1977.
- _____, *Kurretü'l-Aynen*, Dâru'l-Erkâm, Kuveyt, 1404/1983.
- _____, *el-Edebü'l-Müfred*, Kâhire, 1379/1959.
- _____, *el-Edebü'l-Müfred*, Trc. A.Fikri Yavuz, Sönmez Yay., İstanbul, 1979.
- BURSALI**, Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul, 1333/1914.
- _____, *Osmanlı Müellifleri*, sad. A. Fikri Yavuz-İsmail Özen, İstanbul, 1972.
- CHENEB**, Moh. Ben, “*Cezûlî*”, İA., I-XIII, Eskişehir, 1997.
- CİHAN**, Sadık, *Uydurma Hadîslerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi*, Etüt Yay., Samsun, 1997.
- ÇAKAN**, İsmail Lütî, *Hadis Edebiyatı*, MÜİFVY., İstanbul, 1997.
- ÇETİN**, Atilla, “*Derkenar*”, DİA., İstanbul, 1994.
- DÂREKUTNÎ**, Ali b. Ömer el-Hasen (385/995), *es-Sünen*, I-IV, Dâru'l-Maârif, Beyrut, 1386/1966.
- DÂRİMÎ**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân (255/869), *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.
- DAVUDOĞLU**, Ahmed, *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, I-XII, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1983.
- DEVELİOĞLU**, Abdullah, *Büyük İnsanlar Üç Bin Türk ve İslam Müellifi*, Demir Kitâbevi, İstanbul, 1973.

- DEVELLIOĞLU**, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitâbevi Yay., Ankara, 1997.
- DÖNDÜREN**, Hamdi, “*Sadaka*”, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 2000.
- EBÛ DÂVÛD**, Süleymân b. Eş‘as es-Sicistânî (274/888), *es-Sünen*, I-IV, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru‘l-Fikr, Beyrut, trz.
- EBÛ GUDDE**, Abdulfettah, *Mevzû Hadîsler*, trc. Enbiya Yıldırım, İnsan Yay., İstanbul, 1997.
- EBÛ NU‘AYM**, Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî (430/1039), *Hilyetü‘l-Evliyâ ve Tabakâtü‘l-Asfiyâ*, I-X, Dâru‘l-Kitâbi‘l-Arabî, Beyrut, 1405/1985.
- _____, *Fazîletü‘l-Âdilîn*, Dâru‘l-Vatân, Riyad, 1418/1998.
- EBÛ YA‘LÂ**, Ahmed b. Ali Müsenna el-Mevsilî (307/919), *el-Müsned*, I-XIII, Dâru‘l-Me‘mûn, Dimeşk, 1404/1984.
- ELBÂNÎ**, Muhammed Nâsrüddîn, *es-Silsiletü‘d-Da‘îfe*, I-XI, Mektebetü‘l-Me‘ârif, Riyad, trz.
- _____, *es-Silsiletü‘l-Ehâdîsü’s-Sahîha*, I-VII, Mektebetü‘l-Me‘ârif, Riyad, trz.
- _____, *el-Câmi‘u’s Sağîr ve Ziyadetuh*, el-Mektebetü‘l-İslâmiyye, Beyrut, trz.
- _____, *İrvâü‘l-Ğalîl*, I-VIII, el-Mektebetü‘l-İslâmiyye, Beyrut, 1405/1985.
- _____, *et-Tevsil*, el-Mektebetü‘l-İslâmiyye, Beyrût, trz.
- _____, *Zilâlü‘l-Cenne*, I-II, el-Mektebetü‘l-İslâmiyye, Beyrut, 1413/1993.
- _____, *Tahzîru’s-Sâcid*, el-Mektebetü‘l-İslâmiyye, Beyrut, trz.
- _____, *Telhîsu Sıfatı’s-Salât*, el-Mektebetü‘l-İslâmiyye, Beyrut, trz.
- _____, *Da‘îfü‘t-Terğîb ve‘t-Terhîb*, I-II, Mektebetü‘l-Me‘ârif, Riyad, trz.
- _____, *Sahîhu‘t-Terğîb ve‘t-Terhîb*, I-III, Mektebetü‘l-Me‘ârif, Riyad, trz.
- FETTENÎ**, Ebû‘l-Fadl Muhammed b. Tâhir el-Hindî (986/1578), *Tezkiretü‘l-Mevzû‘ât*, Beyrût, trz.
- GAZÂLÎ**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî (505/1111), *İhyâu ‘Ulûmi‘d-Dîn*, I-IV, Dâru‘l-Ma‘rife, Beyrût, trz.
- _____, *İhyâu ‘Ulûmi‘d-Dîn*, Trc. Mehmet Ahmed Müftüoğlu, Tetkik, A.Fikri Yavuz, Tuğra Neşriyat, İstanbul, trz.
- GAZÂLÎ**, Muhammed, *Fıkhus- Sîre*, Dâru‘l-Kalem, Dimeşk, 1419/1998.
- GÖLCÜK**, Şerafettin; Yurdagür, Metin “*Gelenbevî*”, DİA., İstanbul, 1996.
- HÂKİM**, Muhammed b. Abdullah en-Nîsâbûrî (405/1014), *el-Müstedrek ‘alâ’s-Sahihayn*, I-IV, Dâru‘l-Kütübi‘l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.

HARPÛTÎ, Yûsuf Şükrü (1292/1875), *Rumûzü't-Tevhîd fî Beyânî Bazı Esrâr ve Hakâyiki Kelimetî't-Tevhîd*, Urfevî Hacı Halil Ziri Matbaası, İstanbul, 1286/1869.

_____, *Silsiletü's-Safâ li Muhammed Mustafâ*, Hacı Osman Efendi'nin Matba'ası, İstanbul, 1286/1869.

_____, *Nasîhatnâme*, Topkapı Müzesi, Demirbaş no: A35900, 1276/1860.

_____, *Şerhu Usûli'l-Hadîs li Davûdi'l-Karsî alâ Risaleti'l-Birgivî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1293/1876.

_____, *Hâşiye-i 'Îsâm 'alâ Hâşiye*, Süleymaniye Ktp., Atıf Efendi blm.1238, Demirbaş no: 1238, İstanbul, 1238/1823.

_____, *Hizmet-i Menba'i's-Se'ade 'alâ Şerhi Delâili'l-Hayrât*, Süleymaniye Ktp., Musalla Medrese blm. 39-1, Demirbaş no:1937, İstanbul, 1275/1859.

_____, *Nâmûsü'l-Îkân 'alâ Şerhi'l-Burhân*, Litografya Matbaası, İstanbul, 1274/1858.

HATİBOĞLU, Mehmed Said, *Hilafetin Kureyşliliği*, Kitâbiyât, Ankara, 2005.

HATİBOĞLU, Haydar, *Sünen-i İbn Mâce Tercümesi ve Şerhi*, I-X, Kahraman Yay., İstanbul, 1982.

HEYSEMÎ, Nûreddîn Ali b.Ebî Bekir (807/1404), *Mecme'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*; I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1412/1991.

HİNDÎ, Alâüddîn Ali b.Hüsameddin Abdilmelik b. Kâdî Hân Müttakî (975/1567), *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl*, I-VII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1410/1989.

İBN ABDİ'L-BERR, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Abdî'l-berr, *et-Temhîd lima fî'l-Muvatta' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd*, Vüzerâtü Umûmi'l-Evkâf, Mağrib, 1387/1967.

İBN ADİYY, Abdullah b. Adıyy Abdullah b. Muhammed Ebî Ahmed el-Cürcânî (365/976), *el-Kâmil fî'l-Du'afâi'r-Ricâl*, I-VII, Daru'l-Fikr, Beyrût, 1409/1988.

İBN ASÂKİR, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen (571/1175), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, nşr. Abdulkâdir Bedrân, Suriye, 1332/1914.

_____, Ebû'l-Kâsım Ali b. el-Hasen, *Erbeûne Hadîsen*, thk. Mustafâ Âsûr, Mektebetü'l-Kurân, Kahire, trz.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Abdurrahmân b. Ali (597/1201), *el-Mevzû'ât*, I-III, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Medine, 1386/1966.

- _____, *el-İlelü'l-Mütenâhiye fî Ehâdîsi'l-Vâhiye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983.
- İBN EBÎ ŞEYBE**, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed el-Kûfî (235/849), *el-Musannef fî'l-Ehâdîsi ve'l-Âsâr*, I-VII, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 1409/1989.
- İBN HACER**, Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1448), *Fethu'l-Bârî*, I-XIII, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1379/1959.
- _____, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, I-VIII, Dâru'l-Ceyl, Beyrut, 1412/1991.
- _____, *el-Emâli'l-Mütleka*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1416/1995.
- _____, *Telhîsu'l-Habîr fî Ehâdîsi'r-Raf'iiyyi'l-Kebîr*, Medine, 1384/1964.
- _____, *Lisânü'l-Mîzân*, Müessesetü'l-'Alemîlî'l-Matbu'ât, Beyrut, 1406/1986.
- _____, *İmtâ'u bi'l-Erbe'in*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- İBN HİBBÂN**, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî (354/965), *es-Sahîh*, I-XVIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993.
- _____, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, I-III, Dâru'l-Ve'î, Halep, trz.
- İBN HUZEYME**, Muhammed b. İshâk b. Huzeyme Ebû Bekir es-Sülemî en-Nîsâbûrî (311/923), *es-Sahîh*, I-IV, thk. Muhammed Mustafâ Azamî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1390/1970.
- İBN KAYYÎM**, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekir el-Cevziyye (751/1350), *el-Menârü'l-Münîf fî's-Sahîh ve'd- Da'îf*, trc. Hanîfî Akın, Karınca Yay., İstanbul, 2004.
- İBN KESÎR**, Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr ed-Dîmeşkî (774/1372), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-IV, b.y.y., trz.
- _____, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, I-XV, Trc. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yay., İstanbul, 1406/1986.
- İBN MÂCE**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (273/886), *es-Sünen*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Daru'l-Fikr, Beyrût, trz.
- İBN SA'D**, Muhammed b. Sa'd Kâtibü'l-Vâkıdî (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Beyrut, 1380/1960.
- İSMÂÎL PAŞA**, Bağdatlı, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, (Katip Çelebi, Keşfü'z-Zunûn Zeyli), I-II, Me'ârif Basımevi, İstanbul, 1375/1955.
- KARA DÂVÛD**, Muhammed (974/1566), *Delâil-i Hayrât Şerhi Kara Dâvûd*, trc. Abdullah Aydın, Müjde Yay., İstanbul, 1985.

- KARAMAN**, Hayreddin, *İsâm Hukuk Tarihi*, İz Yay., İstanbul, 1999.
- KAVAKÇI**, Yusuf Ziya, *İslâm Araştırmalarında Usûl*, DİBY., Ankara, 1991.
- KAZICI**, Ziya, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yay., İst., 2001.
- KEHHÂLE**, Ömer Rıza, *Mûcemü'l-Mü'ellifîn*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993.
- KUDÂ'Î**, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer Ebû Abdullah (458/1066), *Müsnedü's-Şihâb*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1407/1986.
- KÜÇÜKAŞCI**, Mustafa Sabri, "*Mudar*", DİA., İstanbul, 2005.
- _____, *Şihâbü'l-Ahbâr*, trc. Ali Yardım, Damla Yayınevi, İstanbul, 1999.
- MÂLİK**, Mâlik b. Enes Ebû Abdullah (179/795), *Muvatta'*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1413/1991.
- MEMİŞOĞLU**, Fikret, *Harput Divânı*, Elazığ Kültür Derneği Yay., No:1, Elazığ, 1995.
- MİZZÎ**, Yûsuf b. ez-Zeki Abdurrahmân Ebû Haccâc, *Tehzibü'l-Kemâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1400/1980.
- MOLLAMEHMETOĞLU**, Osman Zeki, *Sünen-i Tirmizî Tercümesi ve Şerhi*, I-VI, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul, trz.
- MÜNÂVÎ**, Abd'ur-Raûf (1031/1622), *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi'u's-Sağîr*, I-VI, el-Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, Mısır, 1356/1937.
- _____, *et-Teârif*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1410/1989.
- _____, *el-İthâfâtü's-Seniyye bi'l-Ehâdîsi'l-Kudîyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, trz.
- MÜNZİRÎ**, Abdülazîm b. Abdülkaviyy el-Münzirî, Ebû Muhammed, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.
- MÜSLİM**, Ebû'l-Hüseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî (261/875), *el-Câmi'u's-Sahîh*, I-V, thk. Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, trz.
- NA'ÎM**, Ahmed, *Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*, I-XII, DİB., Yay., Ankara, 1974.
- NEVEVÎ**, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref (676/1277), *Riyâzu's-Sâlihîn*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, trz.
- _____, *Şerhu alâ Müslim*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392/1972.
- NESÂÎ**, Ahmed b. Şu'ayb Ebû Abdurrahmân (303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, I-VIII, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Mektebetü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, Haleb, 1406/1989.
- _____, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-VI, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991.

- _____, *'Ameli'l-Yevme ve'l-Leyle, Müessesetü'r-Risâle*, Beyrut, 1406/1986.
- ONUR**, Naci, *Harput'ta Edebî faaliyetin Dünü ve Bugünü*, Dünü ve Bugünüyle Harput, I-II, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, 1999.
- ÖZKES**, İhsan, *Riyâzu's-Sâlihîn Tercümesi ve Şerhi*, I-VI, Esra Yay., Konya, 1996.
- ÖZYÜREK**, Rasim, *Dünü ve Bugünüyle Harput*, I-II, TDV. Elazığ Şubesi Yay., Elazığ, 1999.
- PAKALIN**, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, İstanbul, 1993.
- PALABIYIK**, Abdülkadir, *Hadisleri Açısından "Atabetü'l- Hakâyık" Üzerine Bir İnceleme*, DEÜİFD. Sayı, XII., İzmir.
- RÂMEHÜR MUZÎ**, Ebû Muhammed el-Hasan b. Abdurrahmân (360/971), *Emsâlü'l-Hadîs*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1409/1989.
- SAĞÂNÎ**, Ebû'l-Fezâil el-Hasan b. Muhammed es-Sağânî (650/1252), *Mevzû'âtü's-Sağânî*, thk. Necm Abdurrahmân Halef, Beyrut, 1404/1984.
- SANAT ANSİKLOPEDİSİ**, "*Nesih* ", I-V, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- SEHÂVÎ**, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân (902/1497), *el-Mekâsidü'l-Hasene fî Beyânî Kesîr mine'l-Ehâdisi'l-Müştehireti 'alâ'l-Elsine*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.
- SERKÎSÎ**, Yusûf Elyân, *Mu'cemü'l-Matbû'âtü'l-'Arabî*, I-II, Mısır, trz.
- SOFUOĞLU**, Mehmed, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, I-XVI, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989.
- SOFUOĞLU**, M. Cemal, *Kur'ân ve Hadîs Kültürünün Kutadgu Bilig'teki İzleri*, DEÜİFD., Sayı, V, İzmir.
- SUNGUROĞLU**, İshak, *Harput Yollarında*, I-IV, İstanbul, 1959.
- SUYÛTÎ**, Abdurrahmân Celalüddîn (911/1505), *el-Câmi'u's-Sağîr*, Dâru'l-Fikr, I-II, Beyrut, trz.
- _____, *ed-Dürü'l-Mensûr fî Tefsiri'l-Me'sûr*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1404/1983.
- _____, *ed-Dürerü'l-Müntesire fî'l-Ehâdisi'l-Müştehire*, thk. Muhammed Abdulkâdir Atâ, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1409/1988.
- SÜLEMÎ**, Ebû Abdurrahmân Muhammed b. el-Hüseyn es-Sülemî (412/1021), *Âdâbü's-Sahâbe*, Dâru's-Sahâbe, Mısır, 1410/1990.
- SÜREYYA**, Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, I-IV, İstanbul, 1308/1891.

- ŞÂMÂN**, Mesâd Süveylim, *es-Siretü'n-Nebeviyye fi'l-Edebi't-Türkî*, Âlemü'l-Kütüb Dergisi, c, 2, Sayı 3, b.y.y., trz.
- ŞEVKÂNÎ**, Muhammed b. Ali b. Muhammed (1250/1834), *el-Fevâidü'l-Mecmû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzû'a*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrût, 1407/1987.
- _____, *Fethu'l-Kadîr*, I-IV, Beyrut, trz.
- TABERÂNÎ**, Süleymân b. Ahmed Eyyûb Ebû'l- Kâsım (360/971), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I-XX, thk. Hamdi b. Abdulmecîd, Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikme, Musul, 1404/1983.
- _____, *el-Mu'cemü'l- Evsat*, I-X, thk. Tarık b. Avdullah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseyn, Dâru'l-Haremeyn, Kahire, 1415/1994.
- _____, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1405/1984.
- TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (310/922), *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vili'l-Kur'ân*, I-XII, Mısır, 1388/1968.
- TEBRÎZÎ**, Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb (737/1337), *Mişkâtü'l-Mesâbih*, I-III, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1405/1985.
- TİRMİZÎ**, Muhammed b. İsa (279/892), *es-Sünen*, I-V, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, trz.
- _____, *eş-Şemâil li'l-Muhammediyye ve'l-Hasâisi'l- Mustafaviyye*, Müessesetü'l-Kitâbi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1412/1991.
- TOPUZOĞLU**, Tefik Rüştü, “*Haşiye*”, DİA., İstanbul, 1997.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ**, “*Kültür*”, I-XXII, MEB., Ankara, 1975.
- UKAYLÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Mûsâ el-Ukaylî (323/935), *ed-Du'afâu'l-Kebîr*, I-IV, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1404/1984.
- ULUDAĞ**, Süleyman, “*Delâilü'l-Hayrât*”, DİA., İstanbul, 1994.
- UĞUR**, Mücteba, *Ansiklopedik Hadîs Terimleri Sözlüğü*, TDV.Yay., Ankara, 1992.
- UNAT**, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
- YARDIM**, Ali, *Hadîs*, I-II, Damla Yayınevi, İstanbul, 1997.
- _____, *Amasya Burmalı Minâre Câmiî Kitâbeleri*, Amasya Valiliği Yay., Ankara, 2004.
- _____, *Amasya Kaya Kitâbesi*, Amasya Valiliği Yay., Ankara, 2004.
- YEŞİL**, Mahmut, *Va'z Edebiyatında Hadîsler*, TDV. Yay., Ankara, 2001.
- YILDIRIM**, Ahmed, *Günümüz Tasavvuf Kitaplarında Hadîs Kültürü*, İslâmî İlimler Dergisi, Cilt 2, Yıl 2, Sayı 2, 2007.

YILMAZ, Hasan Kamil, Tasavvuf ve Tarîkatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000.

ZEYLA'Î, Abdullâh b. Yûsuf Ebû Muhammed (762/1361), *Nasbü'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, I-IV, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1357/1938.

İBRAHİM SAYLAN, 1976 yılında Elazığ/Palu’da doğdu. İlköğretimini müteakip, Elazığ İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ni 2002 yılında bitirdi. 2006 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadîs Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans’a başladı ve “Yûsuf Şükrü Harpûtî ve Eserlerinin Hadîs Açısından Değeri” adlı teziyle 2008 yılında Yüksek Lisans’ını tamamladı. Şu anda Elazığ İmam Hatip Lisesinde Meslek Dersleri Öğretmeni olarak çalışmaktadır.